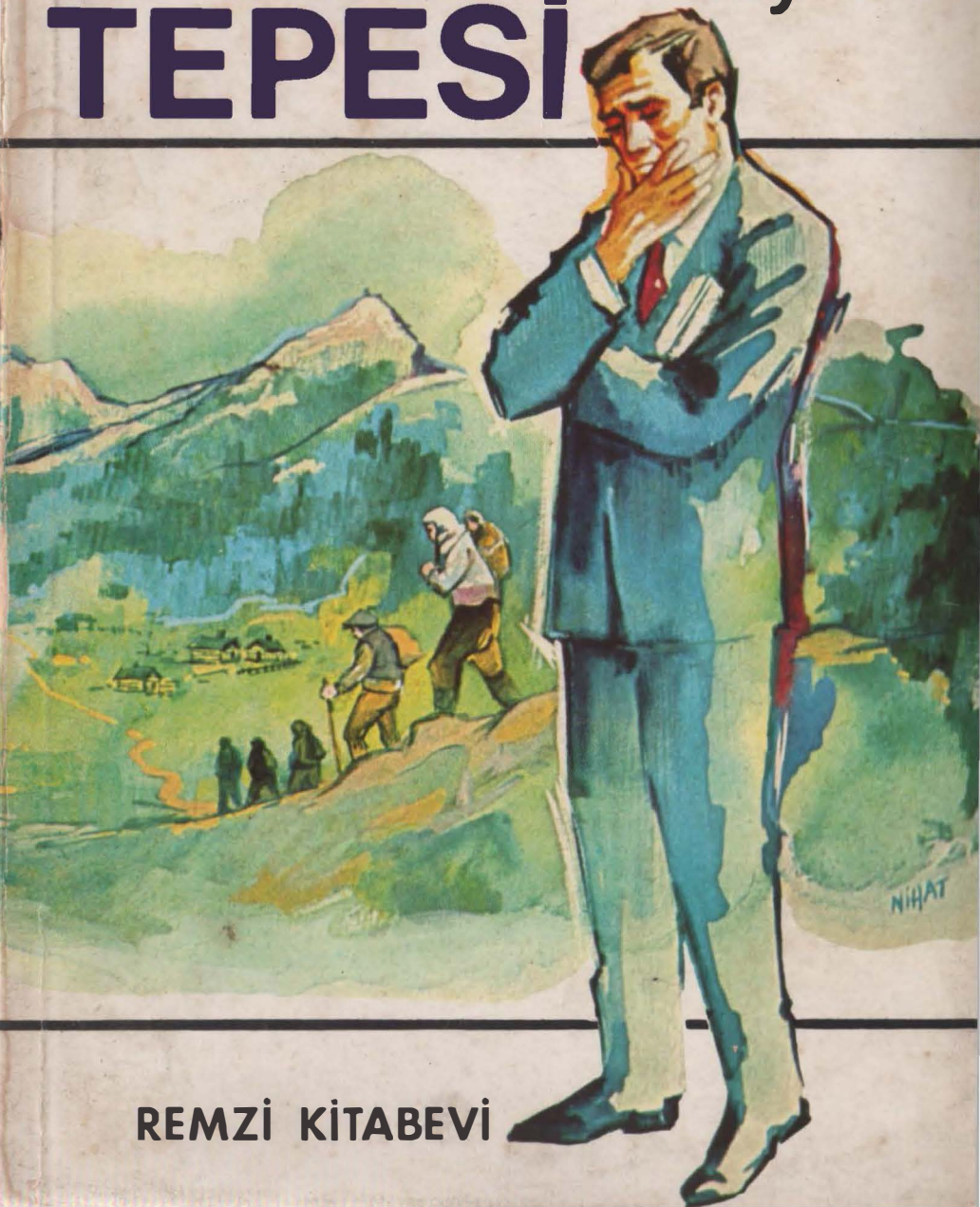
EFKÂR TEPESİ

Fakir Baykurt

REMZİ KİTABEVİ

FAKİR BAYKURT'UN ESERLERİ

YILANLARIN ÖCÜ
IRAZCANIN DİRLİĞİ
ONUNCU KÖY
KAPLUMBAĞALAR
AMERİKAN SARGISI
TIRPAN
EFKÂR TEPESİ
KEREM İLE ASLI
EFENDİLİK SAVAŞI
ÇİLLİ KARIN AĞRISI CÜCE (*Üç kitap bir arada*).
ANADOLU GARAJI
ON BİNLERCE KAĞNI
CAN PARASI
KÖYGÖÇÜREN

YÜKSELEN MATBAACILIK LİMİTED ŞİRKETİ
ÇAĞALOĞLU — İSTANBUL
1974

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ 14

FAKİR BAYKURT

Efkâr Tepesi

Dördüncü Basılış

REMZİ KİTABEVİ
ANKARA CADDESİ, 93 İSTANBUL

FAKİR BAYKURT, 1929 doğumludur. Burdur'un Akçaköy'ündendir. Köy Enstitüsünde ve Gazi Eğitim Enstitüsünde okumuştur. Köy öğretmenliği, ortaokul öğretmenliği ve ilköğretim müfettişliği yapmıştır. Öğretmenliği, müfettişliği tedirginlik içinde geçmiştir. Üst üste bakanlık emrine alınmış, sürülmüştür. Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu - TÖDMF ve Türkiye Öğretmenler Sendikası - TÖS'ün Genel Başkanlıklarını yapmıştır. Sanata şiirle başlayan Baykurt, köy notları, makaleler ve hikâyeler yazmıştır. Son yıllarda çalışmalarını roman üzerinde yoğunlaştırmıştır.

İÇİNDEKİLER

Efkâr Tepesi	7
Yeşil Kurbağalar	12
İki Okul	17
Cankurtaran	22
Bir Eski Kaval	28
Ne Kadar İlerledik?	33
Yangeldimcilik	39
Aşırı Çoğalma	44
Yollar Kapalı	48
Bulanık Seller	54
Yapağı'daki Arkadaşlar	60
Üzümlü'nün Köprüsü	64
Cevizli'deki Kilise	68
Yerinde Saymak	72
Kaplıcanın Camları	77
Kör Bıçak	82
İçecek Su	88
Bir Peynir Hikâyesi	92
Kızları Okutacağız!	96
Sepet Havası	100
Deşilecek İki Yara	106
Çağlayan Köyü	110
Naci'nin Güzel İşi	162
Akıp Giden Zamanlar	166
Konyalı Kız	171
Akkaranfil	176
Yolumuzun Yokuşu	181
Aydın Kıyımı Sürecek mi?	185
Yorgancı Salih Ocağı	190
Boyumuzun Ölçüsü	194
Köylünün Ne Suçu Var?	198
Şu Recep'in İşleri	202
Tepedeki Gazino	206
İğdir Yolu	209

Çorumlu Döne 213
Hacettepe'de İki Çocuk 218
Büyük Bahçe 223
Sofralarımız 227
Asıl Değişmesi Gereken 231
Gevşeyen İlköğretim 235
Cılavuz'u Kuşatanlar 240
Koca Tonguç 244
Bütünü Kurtarmak 249
Ördekhane 252
Kerpiç Uzmanı 258
Görülen Lüzum Üzerine 262
Sağlık Olsun 267

EFKÂR TEPESİ

Amanın bir yeşillik, bir yeşillik, bir yeşillik; o kadar olur! Bakınca kopkoyu bir yeşillik görünüyor. Cevizler çamlara, çamlar çalılara, çalılar meşelere karışıp vede yeşiller yeşillerle kaynaşıp gidiyor.

Berber Sefer Usta: «Beyimcan, bunun burası İsveçire kimidir! Böyle ormanlık, böyle letafetli manzara ancak orada bulunur, bir baksana şuna!» derken, yetiştirdiği mısırı öven köylü kadar rahat konuşuyor. «İsveçire» neresi? Sorsan haritada yerini gösteremez. Ama gerçekten, görünen toprakların kafadaki «İsveçire manzaraları»ndan farkı yoktur. Kafdağındaki koca masal devini vurmuşlar, yeşil gönünü yüzüp buralara serivermişler! Koca doğa, baştan başa ağaç!

Ağaç, çiçek! Arıcılık yap buralarda. Diz, iki yakaya kovanları, çağır arıları. Dünyanın bütün arıları, uykuyu tüneği uçurup buralara taşınmazlarsa ben yoğum! Bahar günleri yeşil insanı delirtiyor! O börtü böcü, o koku; o vızıltı, sanki kala kala bir eski edebiyat kitaplarında, bir de buralarda kalmış. Yenisini yetiştirmeyi bırakın, bunları bu haliyle korumak bile, gelip geçecek hükümetlerin başarısı sayılır.

Ankliya köyünden 118 Mehmet'in babası Kör Kerim, göğsünü bastonuna dayıyor: «Tâ eskiden burası Çevirgenlikti...» diyor. «Trabzon Başmüdürlüğüne bağlıydı. O zaman bir orman vardı, fetholacak gibi değildi! İncecik belli çamlar, yılan dili gibi uzar giderdi yukarı doğru. Dövlet baba, ormanları korumayı aklına koydu bir kere. Tuttu, Çevirgenliği Bölge Şefliğine yükseltti. Ormanlar çoğalacağına, azalmaya başladı. Gittikçe de azalıyor. Şimdi de işitiyoruz ki, Bölge Şefliğini İşletme Müdürlüğüne yükseltecekmiş. El'aman!.. Bir eyi Müslüman varıp anlatsın ki, ne Bölge Şefliği, ne İşletme Müdürlüğü! Koruya koruya korunacak orman kalmıyor...»

Şimdi bimbilir kaç tonluk Vabis'ler, kocaman çamları de-

virip sırtlandığı gibi, Şartül'den aşağı alıp çıkıp gidiyor. Ruhsatlı ruhsatsız, genç koca... Daha dün Kocabey'den yukarı, Ardahan'a doğru giden yolun sağı solu silme ormanmış. «Madenci Felânca Bey mahvetti!» diyorlar.

Bugünkü İç Anadolu çorağının bile, Sümer uygarlığı zamanında, sepserin ormanlıklar olduğunu biliyoruz. Bize, «Bastığımız yerde ot bitmez» dedikleri zaman küplere bineriz. Bastığımız yerde ot biter belki, ama elimizin değdiği yerde orman kalmıyor demek.

Keçi var, açma var, kırım var, kaçakçı var. Yarın öbürgün buralarda da, çiğdem sapı gibi bir tek sarı ardıç, yonca dalı gibi bir tek yeşil çam kalmayacak. O zaman suçu kim üzerine alacak bakalım.

Önündeki düzlüklere bakıp sevineceğin, sevindikçe iyi şeyler duyup düşüneceğin yerde, böyle acılanıp efkârlanıyorsun. Boş yere bu tepeye «Efkâr Tepesi» dememişler. «Asıl Efkâr Tepesi Artvin'de, burası uydurma...» diyorlar. «Ama orası da uydurma tabiî. Bir garip lise öğretmeni ile, kıvrım kıvrım saçlı, burnu havalı bir sevgilisi varmış. Lise öğretmeni, sevgilisinden yüz bulamayınca, o tepeye çıkar:

«Kız lüle lüle saçlarını dolama efkâr beline
«Yollar gelir, yollar gider efkâr eline...»

diye okurmuş. Tepenin adı «Efkâr Tepesi» kalmış. Ama buraya nasıl taşındı, nasıl geldi, kimse bilmez.

Şimdi bizdekinin tam bağrında bir «Orman Dairesi» çakılı. Acaba bunun için mi bu adı koydular? Üsteğmen Sedat, Fizikçi Nevzat, Müfettiş Ali Osman, Haritacı İlhami, Türkçeci Yaşar Ali, Resimci Güner, Yargıç Cafer, Bankacı Kemal; «Gurbet elde her akşam» güneş dağların bağrında batarken, hep beraber buraya gelip, Trabzon'a, Istanbul'a, Konya'ya, Suşehri'ne doğru bakıp efkârlanırlar; yoksa bunun için mi?

Az ileride Söğütlü'nün «Bey evleri» görünüyor. Beylerin dişli zamanında, atlı atından inmeden geçemezmiş bu evlerin önünden. Büyüklerin önünden yaya geçmenin eski bir selâm türü olduğunu söylüyorlar. Beyler buna önem verirlermiş. Hal-

buki evler yoldan ne kadar uzak! Attan inmeden geçmeye yeltenen bir yabancı kadını, bir tetik çekip devirmişler. Bir başkasını da köpeklere boğdurmuşlar. Toplumsal evrim vede devrim, en sonunda çanlarına ot tıkamış beylerin, ama yoksulların çektiği de yanlarına kalmış.

Hâlâ çekenler de cabası! Efkâr Tepesi'nden bakınca, yurtdun öteki noktalarında, Urfa'da, Maraş'ta, Mardin'de; Tavas'ta, Aydın'da, Konya'da; Van'da, Karaman'da, Ardahan'da... hatta Ankara'da... kulun kula kul olduğunu, kulun kula el pençe divan durduğunu görüyorsunuz. Bir yandan toprak ağalığı, bir yandan din beyliği; kemire sömüre, asker olan, oy atan, vergi veren, kalkınma sıkıntısına göğüs geren yurttaşın canlanmasına fırsat vermemiş, vermiyor...

Söğütlü'nün yıkık okulu ayrı bir dert.

Eğitmen Süleyman, on beş yıl çalışmış, sonra sepetlemişler adamı. Yerine ne eğitmen, ne öğretmen! Yurdumuzda, körelen, bacası tütmez olan okulların sayısı belirsiz. Karacahilliğin güneş girmeyen ormanı halinde uzayıp giden on yedi bin köy var. Buralardaki, saçları kulaklarını örten, elleri yüzleri kir içinde, iki milyona yakın köy çocuğunu, böyle karanlık gözlerle bakarken, bir gözünüzün önüne getirin...

Bu kadar ağaca, bu kadar yeşilliğe can veren cömert doğa, Elmalı'nın, Çayağzı'nın, Eskikale'nin, Arpalı'nın tarlalarını niçin böyle verimsiz kılıyor da, Toprak Ofis, buğday desteği yapıyor? Niçin bol bostan olmuyor? Niçin bol domates biber bitmiyor? Bir kilo acı patlıcanı, tâ Uğur Cevazi'nin oralara durarak, iki üç köylüden bir araya getirebiliyorsun. Sebze satmaya gelenler üç tek patlıcanı ancak çıkarabiliyorlar heybelerinden. Daha fazla üretemiyorlar.

Ya evler? Bu kadar orman, bu kadar ağaç kırılıyor da, karakışın soğuğunda evler niçin elek gibidir? «Vuuu!..» dedi mi esen içeri eser, yağan içeri yağar. Bir gece, sabahlara kadar, odanın orasından burasına yatak gezdirdiğimizi unutamam. Dam aktı, çullar çarşaflar ıslandı. Var da yapmıyor mu? Yoksa, yok da onun için mi yapmıyor? Topardıç köyünden Temo, banka kredilerinin su gibi aktığı bir zamanda, sadece seksen

lira alabilmek için, sekiz saatlik yolu teper. Bir çiftçinin **yıllık** kredi çerçevesi bu kadar dar olur mu? Bankaları biliyoruz zaten. Verdiklerine veriyorlar. Yoksul çiftçilere sıra gelesiye **göl**de su bitiyor...

Varsıl doğa içinde yoksul insanlar!

Bu ne kadar açık bir zıtlık? Bu zıtlık. bütün carta curta, bütün palavralara karşılık, işlerimizin hâlâ yoluna girmediğini gösterir. İşte, Üzümlü'ye bir köprü yapıyoruz, üç gün sonra yıkılıyor. Ardından Horhun yolundaki köprü, Ankara'daki sporsarayı, Polatlı'daki silo, Küçükyalı'daki sinema, Cevizli'deki çeşme... Su getiriyorsun, akmıyor. Baraj yapıyorsun tutmuyor. Tutuyor, ulusal gelir artmıyor. Sofralarımız bir akşamda bir gün olsun gülmüyor.

Evet, burası Efkâr Tepesi...

Ayaklarının ucuna kalksan, memleket iyice görünecek. İşte köyler! İşte, Sivas'ın okulsuz köyleri, Şebinkarahisar'ın hasta bağları, Turhal'ın pancar tarlaları! İliklerine kadar sömürüyor şehirlerin kurtları, köydekileri... İşte Aydın'ın, Muğla'nın, Antalya'nın yanan ormanları! Yurdun yeşilliği, rengi. kokusu, göz göre göre yok olup gidiyor.

Çalıyı tepesinden sürüdüğümüz ne kadar meydanda.

Bu insanları okutacaksın! Okutup uyaracaksın. Yeni yeni okullar açacaksın. Yıkılanları yeniden yapacaksın. Kızın saçını tarayıp, oğlanın burnunu silip eğiteceksin. Çarıkları çekip, köy köy devam işiyle uğraşacaksın: Valine, kaymakamına, bu inancı vereceksin. Topraksıza toprak, kitapsıza kitap! Kâğıdı ucuzlatacaksın. Yanan ormandan çok kitap basacaksın. Yurdu bir kültür çölü olmaktan kurtaracaksın. Din sömürücülüğünü bırakacaksın. Bırakmayanın eline, başına vuracaksın. İki fidan dikeni, bir oy verenden değerli sayacaksın. Sadece Sivas iline, yılda yüz tane cami yaptım diyorsun. İnsan okul yapmakla da övünebilir. Okul yapıp okulla övüneceksin. Temizlik imanın yarısı dersin. Hamam yok Sivas köylerinde. Elli tane hamam yapıp hamamla övüneceksin...

Baktıkça insan efkârlanıyor.

Hepimize, hepimize çok yaman bir kalk borusu. Ağrı dağının başına bir ala horoz: Başını devire devire ötecek! Derelerin ağzındaki köyler uyanacak. Dağların başındaki köyler uyanacak. Handaki yolcu, kentteki esnaf, taşocağındaki işçi, hep uyanacak. Uyanan, kazma kürek işe duracak.

Hayatın düşmanlarıyla savaşa duracak.

Başka türlü olmayacak.

1959

YEŞİL KURBAĞALAR

Başını öne eğmiş, sağ elini alnına dayamış, koyu koyu düşünüyordu anam. İçinde uzak bir Yemen türküsü dönüyordu: «Gine mi, gine mi gurbet? Ekmek mi çekti, su mu çekti, gine mi gidiyorsun? Ne dağınık nasipmiş böyle bu? Bir insana bu kadar dağınık nasip verilir miymiş?» İnler gibi uzun uzun söyleniyordu. «Para mı yeter, güç mü yeter bu yollara?..»

O böyle uzattıkça, içimdeki ikircik büyüyor. Hınzır bir kararsızlık çatalında bocalamaya başlıyorum. Sözlerinin yarısı değil, hemen hepsi doğru olduğu halde, anamla birlikte kendimi de kandırmaya çalışıyorum: «Yurdumuz bir bütündür» diyorum. «Neresi olursa olsun gidip çalışacağız. Gurbet filan diye kaytarmak olmaz. İnsanın kendi yurdu kendine gurbet mi olurmuş?» diyorum.

İçimdeki şeytan dürtüyor birden: «Kocamış anamızla, bitli danamızla, yıkık evimizle, sel ağzındaki tarlamızla, kardeşlerimizin varsıl düşmanlarıyle biz de bir bütünüz ne haber!..»

Ama şeytanı susturup: «Büyük bütün için beriki küçük bütünü, gerektiği zaman bırakacağız!» diye yüksek martavallar sıralıyorum.

«Bu kadar da uzak olmaz ki!» diye sızlanıyor anam.

Kalmıyorum lafının altında: «Trenler, otobüsler alır götürür. Dilersen geri getirir. Uzak sayılmaz. Çok çok yedi günlük yol. Bindin mi, gitmeden gidersin. Sıkış tepiş filan ama, trenler yormaz insanı. Olsa olsa biraz bıkkınlık, biraz can sıkıntısı. Ne hükmü var uzak olup da?»

O, anasından atasından, beşiğin ardını bile gurbet bellemiş, yutmuyor dediklerimi. Paraların çaydan toplanmadığını, Halep'ten kervanlarımın çekilmediğini; boğazın yemek, sırtın giymek istediğini, «ha» dediğin zaman, «ha» dediğin yere gidilip gelinmediğini, bunca yıllık denemeleriyle biliyor. Kalkıp bir keseye bulgur dolduruyor, bir keseye tarhana. Biraz fasulye,

biraz patates. Ağlıyor: «Haydi, uğurola!» diyor. Yığıyor keseleri önüme.

Ama tâ buradan Kolukısa'ya kese gider mi? Bura nere, ora nere? İyi kötü bulgur bulamaç orada da bulunur. Bulunmazsa bulunandan yeriz. «Zahmet etme ana!» diyorum, sökmüyor.

«Al götür sen! Götür de lâzım olmazsa geri getir. Her şeyi parayla alırsan dünya boşalmaz. Akan çaylar para olsa dayanmaz...» diyor.

Evet, içimde bir bırakmak, bir götürmek, keseleri... Götürsen bir türlü, götürmesen bir türlü... Ama iki avuç tarhanayla, iki pişirimlik bulgurun ne yükü olacak? diyorum. Yarın kış bastırdığında, kar yolları belleri kapattığında, mektup gelmez, haber alınmaz olduğunda, iki kaşık çorba yapar içeriz. İçimizdeki özlemi bastırmış oluruz. Çağırıp eve eşi dostu, «Bizim tarafların yemeği» deriz, sunarız...

Böyle deyip keselere yapıştım ben. Bavul bakraç, sandık sepet. Öyle bir yolculuk başladı ki, ne desem? Düşman başına *diyesim geliyor. Keseleri götürmeye «azmi cezmi kast»* ettiğimi görünce, Burdur'daki kulağı kesik arkadaşlar, «Yirmi beşer kiloluk sandıklar yap. Postaya ver, daha ucuza gider.» dediler. Yirmi beşer kilo hesabından iki sandık hazırladık. Postaya götürmeden bir kantar bulup tarttık... Biri tam yirmi dört, biri de yirmi beşten yüz gram fazla. «Eh, çoğunu azına sayıp hoşgörsünler, şu güzel sandıkları bozmayalım şimdi!» dedik. Bir arabaya atıp götürdük. Haklarında kötü konuşmuş olmayalım, bu kadar iyiliklerini görüyoruz, postacılar, yüz gramı hoşgörmek şöyle dursun, sandıklarımızı olduğu gibi geri çevirdiler: «İdareden yeni emir var, yirmi kilodan fazla almıyoruz... dediler. Dayatma, diretme, dil dökme para etmedi. Bir araba daha bulup geri taşıdık sandıkları. İçlerindeki öteberinin fiyatı gittikçe yükseliyordu.

Trende her yolcunun otuz kilo ücretsiz yük hakkı var ya. Fakat bunları tren de almaz bu şekilleriyle. «Kapaklı sepet bulalım, yeni bir bavul alalım, Kars'a kadar tren götürür. Kars'tan sonra da atarız otobüse kamyona. Ne canımızı sıkıp duruyoruz?» dedik. Yeni bir buluş anındaki gibi sevinmeye başla-

dık. Söktük sandıkları. Gittik çarşıya, aldık iki bavul. Bir sepet. Doldurduk bunları. Yeni bir araba çağırıp yükledik. Sürdük istasyona!

Bagaj memurları, sandıkta sepette ne olduğunu merak ederlermiş, âdetleriymiş. Söylemesi de bir tuhaf oluyor ya, söyledik: «Tarhana bulgur var.» dedik. «Olmaz!» demesinler mi birden! «Bunlar ticaret eşyasıdır, götüremeyiz!»

Arkadaşlarımızın ağzı, enikonu laf yapar. Bir giriştiler: «Hangi ticaret eşyası? Bir kese bulgur, bir kese tarhana! Götürüp kendisi yiyecek adamcağız. Satmak için götürmüyor ki!» Memurlar bizim gibisini çok görmüşler, sabırlı sabırlı anlatıyorlar: «Otuz kilo hakkından ancak şahsî eşyalar, bavullar, haritacılık araçları, kayakçıların kayakları faydalanır. Tarhana, bulgur da faydalanır diye bir kayıt yok elimizdeki emirde. Kusura bakmayın!..» diyorlar. Doğru! Ben Sahara'ya kayak kaymaya değil de, Kolukısa'ya çocuk okutmaya gidiyorum. Tarhanamla bulgurum elbette «ticaret eşyası» sayılır!

Sık sık aklıma gelir, trenciler, bir yerden bir yere göçecek oldular mı, idareleri, emirlerine birer vagon ayırır. Koca vagon, bir köşesinde bir evin ufak tefeği, yaylanır gider. Memlekette eğitim işlerine verdiğimiz önem, başka örneklerle de belli değil mi zaten?

Hani, Âşıkpaşazade, ikide bir «Mübalağa cenk olundu» diye yazar ya tarihinde. Onun gibi, mübalağa tartışma olundu. Sonunda yenildik. Yenenler, yenilenlerin keselerini dışarı çıkarttılar. Aktarıp indirerek, yanımızda kendimiz götürelim bari dedik. Baladız'ın, Karakuyu'nun, Afyon'un ayazında üşüyerek, ayakta dikilmeye olsun iki kişilik yer kapamayarak, trenlerin bütün eziyetini, bakımsızlığını, sıkıntısını sineye çekerek; Ulukışla'da memurlara meram anlatarak; Niğde, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum; durarak, kalkarak; Horasan'da dar yol, Sarıkamış'ta geniş yol; karanlık geceleri, ayaz vadileri yararak... Hey anam hey!.. düştük yollara.

Trenler, gurbete giden, gurbetten dönen, üst baş darmadağın, saç sakal uzamış, yen yaka kirlenmiş, sömürülmüş, yoksul insanlarla, topraksız, okulsuz, ışıksız köylülerle, ağzına kadar

doluydu. İnsanlar, savaş sıralarındaki gibi, bir yerlerden bir yerlere taşınıyorlardı. İş yoktu, kazanç yoktu.

Çetinkaya'dan doğru bir Bayburt köylüsü, «Yeşil kurbağalar öter göllerde»yi söylemeye başladı. Yeşil gözlü, kocamış bir adamdı. Çöllerde kolu kanadı kırılmış bir kurbağaya benziyordu. İnler gibi, ağlar gibi bir sesle, hiç aralıksız, «Dön gel ağam» diyor, «Dayanamıyorum» diyor, «Ağam, evimizin önüne senin diktiğin kavaklar», diyor, «Tam yedi yıl oldu» diyor, çok uzatıyor, çok söylüyordu. Sonra da şaşırmış bir halde «Nidem, nidem, nidem?» diye soruyor, duyanı, dinleyeni ağlamaklı ediyordu. Bu seste, köylüyü yoksul düşürenler, onun topraksızlığını sürdürüp gidenler, onu anadan ocaktan ayrılmak zorunda bırakanlar yeriliyor, yerin dibine batırılıyordu. Bu seste, insanın içine zehirler akıtan, ağılar dolduran bir şey vardı: Dört yanı dağlarla çevrili o uzak köyde, yedi yıl ayrılık çeken kadersiz karının, çaresiz bir serçe kuşu gibi, çırpınışları gözler önünde canlanıyordu. Ben, her şeyi bırakıp, bunu, bu «Nidem, nidem?» diye inleyen Bayburt köylüsünün halini anlatmak isterdim. O karının halini...

Aktarmalar geliyor, sürü seper aktarma oluyoruz. Yer kapışıyoruz. Yer yok. Her aktarmada, döküntülerimizi bir koridora yığıp boşalacak yerleri bekliyoruz. Kucağımızda küçük çocuklar. Beklemeler uzun sürüyor. Ben beklemek kadar kötü bir şey yoktur diyorum dünyada. İçimden, «Sefilliğimizi iyi ki anam görmüyor!» diye geçiriyorum. Haritayı bir başından bir başına katediyoruz. Atlantiği altı saatte aştık diye öğündüğümüz bir zamanda, yurdun bir başından bir başına altı günde varamıyoruz.

Okuldan çıkacağımız yıl, sınıfımızdan iki arkadaş, doğdukları yere yakın diye, benim şimdi bulunduğum tarafları istediler. Bizim Bakanlık, ara sıra güzel buluşlar yapar: «Yolluksuz giderseniz veririz!» dediler. Niçin kaçırsın fırsatı? Arkadaşlar yolluksuz gelmeye razı oldulardı. Bugünlerde bir arkadaş da yer değiştirmek istiyor: Bakanlık, ona da «Yolluksuz gidersen» diyor! Karısı kızı var, bir kalbur çocuğu var. Taşınacak pırtısı var. Üstelik iki göç, bir yangın! Nasıl gider yolluksuz?

Sen içerde, dışarda, bütün gidiş gelişlerini yolluksuz mu yaparsın hey koskoca Bakanlık?

Bir gece kendimizi Kars'ta bulduk. Meğersem helva ekmekmiş buraya kadar olan yollar. Kars'tan sonra bir otobüs yolculuğu var ki Ardahan'a, haydi ona da eyvallah diyelim, ama Ardahan'dan sonrası, diller ile anlatılacak gibi değil. Koca Sahara'yı aşacaksın, taşıt yok. Yol var mı ki taşıt olsun? Bekleyeceksin bir şey rastlayacak. Bekleyeceksin, garibin meskeni kahveler hanlar. Bir cip bulayım diyeceksin, ücretler buralarda tam «kalkınma» marka! Cip mip demeden önce keseni yoklayacaksın.

Kısa keselim, en sonra, bir gece Kolukısa! Anlatmakla bitmez sıkıntılar bitti. Bir geniş nefes: Oh!.. Dünya varmış!

Gün doğar doğmaz, kasabanın siyaha boyanmış tahta minaresini göreceksin. Belediyedeki Dursun, pikaba sık sık, trendeki o topraksız köylünün türküsünü koyacak. Bir hooos ola ola kulak vereceksin. Plâk bitecek; bazı kereler, «Bir daha koymaz mı acaba?» diyeceksin.

İçinden bir ses: «Buralarda doğruyu söyleyip yazmak, buralarda doğruyu okutmak öğretmek uğruna her yol yürünür, her sıkıntı çekilir!..» diyeceksin. Kabul edeceksin. Seve seve... Hem bundan sonra daha çok seveceksin...

1959

İKİ OKUL

Çevremizde ülkü sahiplerinin alabildiğine azaldığı, ülkü sahibi geçinenlerin de açık yada örtülü çıkarlar karşılığında, bu «cephe»den o «cephe»ye çok acayip biçimlerde alınıp satıldığı bir zamanda yaşıyoruz. Tanımı güç bir karanlık tablo içindeyiz. Görebildiğimiz, bir iki küçük kıvılcım, bir iki küçük ışık. Bunlar üstüne büyüteç tutup kendimizi avutmaya çalışıyoruz. Gönüllerimiz, bir çöl susuzluğuyle kavruluyor. Kurumuş çeşmelerde bulabildiğimiz birkaç damlacık, büyük pınar suları gibi içimize serinlik veriyor, canımıza can katıyor.

Türkiye'nin uzak köşelerinden birinde, Çukurköy diye bir yer vardır. Çukurköy, evlerinin beşi bu yakada, onu öte yakada, dağınık; yollardan, gözlerden, gönüllerden ırak bir köydür. Nüfusu da kalabalıkçadır. Okulu, yıllar önce açılmış, üstü «pedavra» denilen çam yarmalarıyle örtülü, yağmur kar sularını olduğu gibi içeri geçiren köhne bir yapıdır. Çevredeki okulların hemen hepsi böyle «pedavra» örtülü ve su içindedir. Çoğu, Millî Eğitimin fen memurlarından «maili inhidam» raporu almış, yıkılması yada yıktırılması için bol kurbanlı kazalar beklemektedir.

Uzak Çukurköy'ün okulu, bir yandan böyle eskimekte, bir yandan da hızla artan ihtiyaçlara yetmemektedir. Mahalleler, hem birine, hem de okula uzaktır. Karda kışta, yolun izin iyice kaybolduğu günlerde, «bebe»lerin gelip gitmesi çok zordur. Tipilerde üşürler, boranlarda donarlar; elleri ayakları morarır, habire titrerler... Bu tatlı, ılıman yerleri, sıcak evleri bol dünyada onların nasibi titremektir.

Okulda üç öğretmen çalışır. Bu üç arkadaş, bakmışlar etmişler, köylüdeki eğitim açığını kapatmanın bir yolunu bulmuşlar: Orman bakımcılarıyle muhtarın da kendilerine katılmasını sağlayarak, mahallelerin biraz büyükçe olan ikisine iki okul yapmışlar. İki küçücük okul. Bunlar, devlet parasıyle ya-

pılsa, yirmişer binden fazla tutmazdı. Ama iş parada değil. Okulun, kimseden bir önerme, kimseden bir uyarma gelmeden, kendi kendisine harekete geçen bir küçük toplum tarafından yapılmasındadır iş. Güzel olan budur. Güzel olan, «Ben, bana verilen günlük ödevi bilirim; kanunlar, yönetmelikler, benim yapacağım işleri sınırlamıştır, ben asla onun dışına çıkmam!» demeyip, ulusumuz için gecelerde gündüzlerde bir şeyler düşünen, düşündüklerini yapmak için çırpınan üç ülkücü arkadaşın tutum ve davranışlarıdır.

Köy öğretmenleri ve eğitmenleri içinde, buna benzer örnekler ortaya koyabilenler çoktur. Yüzlercesi, okulların korunmasını, birtakım köy işlerinin *yapılmasını*, *kız erkek öğrenci devamını*; kanun *kitap sözlerini* hiç ağıza almadan, çevrelerini işleyerek, insanları inandırarak başarmışlardır.

İnsanları inandırmak...

Bu öyle bir damardır ki, işletilse, Türkiye toplumunun uyandırılmasında çok verimli olabilir. Bugün, gerek toplum olarak, gerek eğitim örgütü olarak, bu damarı işletmek için fazla bir çaba gösterdiğimizi söyleyemeyiz. Köy öğretmeni ve eğitmenlerinin çalışmaları, büsbütün kendi *anlayış ve davranışlarına* bırakılmıştır. Eğitmenler, yirmi bu kadar yıldan beri, Türkiye eğitimine, en az Çankaya ilkokullarındaki öğretmenler kadar hizmet ödedikleri halde, ne onlar gibi aylığa geçirilmişler, ne de emeklilik hakkına kavuşturulmuşlardır. Öğretmenler de, bir yandan aynı para sıkıntısı içinde, bir yandan da meslek dışı birtakım etkenlerin oyuncağı halinde, çırpınıp durmaktadırlar. Yükselmelerinde, bir yerden bir yere aktarılmalarında, politik ölçüler, öteki ölçülerden daha çok rol oynamaktadır. Bugün yurdumuzda öyle yerler var ki, oralarda parti ocak yada bucak başkanları, öğretmenlere Millî Eğitim müdür yada müfettişlerinden daha çok karışmaktadırlar. Kabul etmek zorundayız ki, köy öğretmenleri de, dünyada, çalışan öteki insanlar gibi, karşılarında bazı «motifler» görmek isterler. «Takdir edilme» dediğimiz şey, günümüzde, insanın beş temel ihtiyacından biri sayılmaktadır. Yeni ruhbilim araştırmaları, okşanan, karşılık gören insanların, daha verimli ça-

lıştıklarını göstermiştir. Şimdi, okşanmalarını, «takdir edilme» lerini bırakın, doğru dürüst haklarını bile alamayan insanların çalışmaları gene de verimli olur diyebilecek miyiz?

Yeri geldi de söylüyorum, şu günlerde ortaokullarımız, görülmemiş bir öğretmen sıkıntısı içinde bulunuyorlar. 1940'larda başlayan İlköğretim Seferberliği, yurtta ilkokul sayısını artırdı. Bu ilkokullar, birdenbire «mezun» vermeye başladı. Yeni ilkokul mezunlarının, ilkokullardan sonra ortaokullara gitmek isteyeceklerini, bu sebepten yeni yeni ortaokullar açmak zorunda kalacağımızı, ortaokullara öğretmen yetiştiren bir iki kurumu bir an önce çoğaltmamız gerektiğini zamanında düşünemedik. Onun için, bugünkü öğretmen sıkıntısının olağan yollardan giderilmesi iyice güçleşmiştir. Belki kendi meslekleri nin yüzde yüz erbabı olan kaymakamlar, veterinerler, doktorlar, hiç elenip incelenmeden, büsbütün ayrı bir iş olan öğretmenliğe getirilmişlerdir. Sonuç, tabiî her iki işin de aksaması olmuştur. Ne acı değil mi?

Millî Eğitim Bakanlığı, sivrilmiş ilkokul öğretmenlerini, bir «yaz kursu» ile, ortaokul öğretmenliğine yükseltmeyi düşünmüştü. Bu iş, benim öğrenci bulunduğum sıralarda, Gazi Eğitim Enstitüsü'ne verilmişti. Çağrıyı duyan yüzlerce köy öğretmeni, yurdun orasından burasından akıp geldi. Günlerce handa kalmışlar, gidiş geliş para harcamışlar, beklemişlerdi. Sonunda ne oldu biliyor musunuz? O kadar kişiden altı kişi mi, yedi kişi mi «kursu başarmış» gösterildi. Eğitim Enstitüsü öğretmenleri ve yöneticileri, okumadan, böyle çal-acele bir kursla ortaokul öğretmeni yetiştirilmesini hiç doğru bulmuyorlardı. Öğretmenleri ve yöneticileri geçin, öğrencilerde bile bir tepki, bir surat; toplanıp yeminler ettiler, gösteriler yaptılar. «Ulusal eğitimi geriletiyoruz, kalite düşüyor!» diyordu bu arkadaşlar. Süs biberi gibi bir iki eğitim enstitüsü ve bunların her yıl yarısı öğretmenliği bırakan «kaliteli» mezunları, yükseltsinler bakalım şimdi ulusal eğitimi!

Aslında Bakanlığın tasarladığı yol, iyi bir yoldu. Birçok ülkeler bu yolu denemişler, verimli görmüşlerdir. Yalnız, bizdeki tutum yanlıştı. Öğretmenlerin birer dosyası yok mu? Bu

dosyalara, inceden inceye, onların durumları işlenir. Teftiş örgütümüz de epeyce geniştir. İlköğretimdeki arkadaşlar her yıl birer ikişer rapor almaktadırlar. Belki Millî Eğitim müdür ve müfettişleri de öğretmenleri tanırlar. Ellerindeki raporlarla dosyalara da bakarak, yedi sekiz yıllık çalışmalarıyle, arkadaşlarından üstün durumda görünenleri al ortaöğretime. İstersen, bu işi, ilerde, dörder beşer kişilik karma kurullara ver, onlar seçsinler. Bu kurullar öyle kurullar olsun ki, içinde, ilk ve orta öğretimdeki öğretmenlerin temsilcileri de bulunsun. Böylelikle, hem ortaöğretim ihtiyaçlarını hafifletir; hem de raflarda tozlanıp duran raporlar, dosyalar bin yılın başında bir işe yaramış olur. Daha önemlisi, ilköğretimdeki arkadaşların gönlü alınmış sayılır. Çalışan insana bir yükselme kapısı açılır.

Şu günlerde gene kısa bir kursla ilkokul öğretmenlerinden ilköğretim müfettişi yapma tasarısı var Bakanlıkta. Çevreme bakıyorum, pek çok arkadaş istekli. İyidir, uygundur ama, bakalım bu sefer bunu nasıl yürütecekler? Ben şimdiden, pedagoji bölümü öğretmenlerinin, öğrencilerinin suratlarını asıp «Kaliteyi düşürüyoruz!» diye burun kıvırdıklarını, hayıflandıklarını, görür gibi oluyorum.

Bekleyelim hele...

Çukurköy'deki üç arkadaşın yaptığı iki okuldan söz ediyorduk. İlçenin denetmeniyle bunları konuştuk. Denetmene dedim ki: «Çalışan çalışıyor. Sadece çevreleri için değil, bütün yurt için birer örnek olan bu arkadaşlarımızı gönülleyelim. Hiç olmazsa içinin kitabıyle küçük birer kitaplık armağan edelim. Bize iki okul kazandırdılar, yani iki kaz geldi, iki tavuk esirgemeyelim...»

Denetmene kalsa hemen yapacaktı. Hatta kitaplıklara hangi eserleri koyacağını filan tasarlamaya başladı. Fakat böyle işler için bir ödenek yoktu elinde. Kaymakama gitmeyi, il merkezine yazmayı düşünüyordu. Birkaç gün sonra buluştuk: «Yok. bir fon bulamadım! Kendim birer kitap armağan edeceğim bu arkadaşlara!» deyip kesti.

Bir yandan da il merkezine yazılmış bu iki arkadaşın durumu. «Taltif» edilmeleri önerilmiş. Oradan da kaymakamlığa

şöyle bir yazı geliyor: «Sorun araştırın bakalım, böyle bir işin aslı var mı?»

Bak bak bak, «...Aslı var mı?»

Galiba il merkezindeki büyükler haklı. Epey bir zamandır, okul yapısı gibi işleri devletten başkasının yaptığını -o da tam deve gidişiyle, ağır ağır- görmedik! Böyle işlere merak saranımız, emek verenimiz iyice azaldı. Üç dört aydınm öncülüğüyle halkın da okul yapabileceğine insanın ilk bakışta inanası gelmiyor. Doğru...

Küçük kasaba lokantalarında, bir gün önceden kalma bayat yemekler gibi, pek öyle yüz akıyle sunulmayacak bir çift kuru sözüm var bu Çukurköy'deki arkadaşlara; kabul ederlerse yazımı onunla bitireceğim: «Elleriniz dert görmesin. İki okul açtınız, iki cezaevi kapadınız, sağolasınız...»

1959

CANKURTARAN

Topardıç köyünün öğretmeni Kâzım, gözlerini kapıya dikmiş bekliyordu. Karısı doğum yapacaktı. Üçüncüyü gözlüyorlardı. Birinciyi öpüp başlarına koymuşlardı. İkinciyi sevmişlerdi. Ne Kâzım, ne de karısı Hasibe, dünyayı dar bulan akıllılardan olmadıkları için, bu gelene de «Eyvallah» demişlerdi.

Ama doğum zor oluyordu. Öyle görünüyordu işte. Hasibe'nin ilk doğumu da böyle zor olmuştu. Fakat o zaman mevsim yazdı. Otluköy'den sağlıkçı Şeref de gelip iğne yapmıştı. İyi kötü kurtarmıştı kadını.

Şimdi ne yapacaktı Kâzım? Kötü ihtimaller bir bir seriliyordu gözünün önüne. Kafası allak bullak oluyordu. Bu iş hemen iyiye dönüp de Hasibe kurtulmazsa ne yapardı burada dağların içinde? Ellerini oğuşturuyor, ileri geri gidip geliyor, sigara yakıyor, düşünüyordu.

Ebe karı dama çıktı işte. Beri geldi: «Kâzımım, çocuk terstir anamcan!» dedi. «Derman sığacak hal değildir! Çabuk ol, bir çare bul aslanım, yiğit Kâzımım...»

Ebe karının adı ebe...

Başı bir döndü Kâzım'ın. Kendini tutmasa yıkılacaktı. Yer demir, gök bakır! Her yer kar! Yol yok, çığır yok! Tel yok, telefon yok! Olsa bile kime dert anlatabilirsin bu havada? Kim senin doğum yapacak karın için canını tehlikeye atar da yollara düşer? Zemherinin kaçı bugün? Kurtlar çakallar ulum ulum uluyor yollarda bellerde.

Topardıç öğretmeninin hikâyesi çok fena gelişiyordu. Top sökmez gerçekler dört bir yanını çevirmişti iyice. Yüce dağlar aşılıp da geçilecek gibi değildi. Kaç tanesi gitmişti kış ortası böyle zor doğumdan? Hasibe de giderse ne yapardı?

«Get anamcan, get bir çare bul!.. Odaya get, köylüye söyle, bakınma böyle bel bel! Bakınmakta bir fayda var mı?»

Kâzım, çul çaput içindeki ebe karıya baktı: «Ne çaresi bulayım şimdi ben? Biliyorsan sen söyle bir çare de, hemen onu yapayım! Hadi söyle...»

«Ne söyliyem o gurban, bile mi biliyorum? Ha ben, ha şu daş şimdi! Deredeki daştan farkım yok, kafam işlemiyor...»

Hasibe, yürekleri parçalayan bir sesle inliyordu. Üç yaşında bir düveyi boğazlıyorlardı. Çekip koparıyorlardı ciğerlerini. Öyle inliyordu.

Köylü erkeklerin toplandığı oda, bir kalabalık, bir kalabalıktı. Ortada kıpkırmızı bir soba harlıyordu. Odun bol diye iyice çatmışlardı. İyice terlemişlerdi. Kokmuşlardı. Tütün dumanı gözleri kör edecekti. Ufacık bir radyodan oyun havaları duyuluyordu. Ankara'nın keyfi yerindeydi. Kâzım'ın dili çözüldü, bir bir söyledi. Adamlar çıt çıkarmadılar. Çıkaramadılar. Dokunsalar Kâzım ağlayacaktı. Öyle güçlerine gitti ki, hep ağlayacaklardı. Erkeklik falan gitmişti akıllarından.

Birisi usulca kalkıp radyoyu kapattı:

«Yavu öğretmencan, gurban olduğum gardaşım, ne garaymış bu senin alnıyın yazısı? Ne yapıyor bu senin çorbacı? Yollarda çığır da yok şimdi? Çeteni goşup yörüsek, gorharım yolu bilem açamazık! Bir de tipi yaparsa vallaha boğuluruk! Ne yapak şimdi? Ne yapak ula arhadaşlar? Ula din kardaşları, ula candan sevgili köylü vetandaşlar, ula...»

«Kes ula!..» dedi bir başkası. «Uzatma radyo gibi! Bir çare düşünek hep barabar. Ben diyerem ki: Gahın gidek! Köycek düşek yollara! Yol da yok ya, düşek kırlara! On kişi arhadan, on kişi önden. Ellerimize çıra alak. Bir eyice çeten koşak. Öğretmenin çorbacıyı içine yatırak. Bizim izimizden çeten işleyebildiği kadar işlesin. Böylecene gidelim hökümete doğru. Belki dağları aşar varırık. Varamaz da yollarda ölürsek, gurtlara guşlara, uluyan çakallara yem olursak, hökümet duyup: «Vah benim köylülerime!» deyi figana gelsin. Haydin arhadaşlar...»

Çeten dedikleri bir büyük sepet. Bursalı bir arkadaş, gözünü kırparak «Cankurtaran» diyor buna. Altında kızak gibi ayaklar. Önüne bir öküz koşuyorlar. Çığırlar biraz geniş olsa

iki öküz de koşulur. Hastayı sepete koyup sürüyorlar: Sıfır sürat! Git gidebildiğin kadar. Devrilmez. Uçmaz. Son derece güvenilir. Fakat ince bir çığır ister. Tipi olmayacak, tufan olmayacak. Düzgün hava ister. İlle çığır...

Topardıç köyünün erkekleri kalktılar. «Ula ula!» diye yanşanan adam, çetenini çıkardı. Öküzünün iyi olanını koştu. Sürdü Kâzım öğretmenin evi önüne. Adamlar durup konuştular. Sonra Hasibe'ye yatak yorgan indirdiler. Tıktılar kadını sepetin içine. Zavallı, inliyor, inliyordu. Hep inliyordu. Dişlerini sıkıyor, ağzında biriken acı suları yutuyordu. Sararıp solmuştu. İyice incelmiş, iplik gibi kalmıştı. Bir numarayla iki numara da, kapıya çıkmışlar, «Anamız, anamız...» diye ağıt düzüyorlardı.

Köyün içi de feryat figan. Karı kızan ağlıyordu.

Erkekler öne düştüler. Kiminin elinde çıra yarmaları, kiminin elinde sopalar, kiminin baltalar... İnsanlığın ilk dönemlerini anlatan bir roman halkı gibi, gamlı, gazaplı, yürüdüler. Karları yara yara çetene yol açıyorlardı. Çeten usul usul, sarsmadan, incitmeden ilerliyordu. Çetenin karayağız sahibi, gene, «Ula, ula, ula!..» çekiyor, burnundan burnundan soluyordu: «Bu gidiş deve gidişi!.. Bahak ne zaman hökümetin tohturuna gavuşuruk» diyordu. Yol uzundu. Hasibe ağırdı. Kimbilir ne zaman varırlardı?

Bunun hiç hilesi yoktur. Bunun hiç yalanı yoktur. Bu, yüzde yüz gerçek bir olaydır. Hemen şu yaşadığımız günlerde olmuştur. Yani havalara yeni yeni sputnikler, yeni yeni roketler attığımız günlerde olmuştur. Az görülür işlerden de değildir. Ve hem de şimdiye kadar olanlara, olmakta olanlara bir örnektir sadece!

Hasibe'nin bindiği çeten, yarı yoldan dönmüştür. Çünkü daha ileri gitmesine lüzum kalmamıştır. Hasibe yollara dayanamamıştır. Kanları akmış boşalmıştır. Hasibecik, kanları aka aka, gözleri baka baka ölmüştür. Köye ölüsü gelmiştir. Karnındaki bebek de karnında kalmıştır!

Bir büyük âlâyıvâlâ ile, bir büyük gürültüyle eleyip beleğimiz işlerin nicesinin encamı budur. İlçenin köylerinde 45.000 nüfus var. Hiç birine tekerlek giden yol yok. Tekerlek

olsa bu çetenin işi ne? Elli yataklı bir sağlık merkezi açmışız. İçi bomboş! Hademenin hemşirenin canları sıkılır allah sıkılır. Beklerler ki hasta gelsin. Hasta gelmez, nasıl gelsin? Gelmedi diye yazılır istatistiklere. Halbuki biz birbirimizi bu istatistiklerle kandırırız. Bu istatistiklerle birtakım sorunlarımızı çözümlenmiş sayarız.

Ara sıra bu kocaman yapının önünde bir çeten durur. Bir hasta yollara dayanıp gelebilmiştir. Varıp Doktor Beye haber verirler. Doktor Bey inip bakar. İnip bakar ama, o da elini oğuşturur. Ameliyat ister bu hasta, operatör yoktur. Doğum yapacaktır bu hasta, ebe yoktur. İlâç ister bu hasta, ilâç yoktur. Yatırıp numara mı yapsın Doktor Bey, göz mü boyasın?

Ankara Radyosu ne söylerse söylesin, politika bezirgânları ne kadar yırtınırsa yırtınsın, köylerin sağlık işi hâlâ bir âlemdir, bir acı hikâyedir. Bir değil, on tane sağlık merkezi açsan, bir faydası olur mu böyle? Ne hasta buraya gelebiliyor, ne de buradan oraya gidiliyor...

Alphonse Daudet'nin «Jack» romanındadır galiba, bir doktor vardır. Adı Mösyö Rivals'tır. Altında tek atlı bir araba. Biner, köy köy dolaşır. Kendi sürer arabayı. Atı da kendi gibi anlayışlıdır. Çantaları ilâç doludur. Mösyö Rivals, halk dostudur. Mösyö Rivals candır, insan adamdır.

Niçin Mösyö Rivals'ten örnek getirdim? Türk sağlığının büyük işi, ilâcı hastanın ayağına götürmek, hastalığı yuvasında avlamak, yuvasında boğmaktır. Ondan sonra, yurttaşları hasta olmayacak ortamda yaşatmak gelir. Dava, sağlığı «koruma» davasıdır. Köy Enstitüleri yoluyle yetiştirilen bir avuç köy sağlık memuru, bugün, bulundukları yerlerde Mösyö Rivals gibi, küçük omuzlarıyle büyük sağlık hizmetlerini götürmektedirler. Başka işleri bırakın, sadece aşı yapmak suretiyle, küçük büyük binlerce can kurtarmakta, sağlık örgütümüzü uzun uzun uğraştıracak dertleri önlemektedirler. Ama gelin görün ki, onların da serbest serbest iğne yapma yetkileri yoktur. Ellerindeki yönetmelikte, ancak «doktor nezaretinde» diye yazılıdır. Güler misin, ağlar mısın? Doktoru vede «nezaret»ini nerede bulacaksın dağın başında, Topardıç köyünde?

Çizdiğim bu bakımsız sağlık merkezi örneği, bir yere has değil, ufak tefek farklarla geneldir. Hemen hemen hepsinin durumu yukardakine benzemektedir. «Bir mühür, bir müdür ortaokullar» gibi, bir bina, bir pratisyen doktor!.. Bu doktor, başhekim, ilçe hükümet tabibi, Belediye doktoru, okullar doktoru, adlî tabip... Ayrıca, defin ruhsatı, evlenme muayenesi, ilçe yönetim kurulu toplantısı, askerlik yoklaması... Zamanının çoğu, gerekli gereksiz büro işleriyle geçmekte, doktor doktorluktan çoktaan çıkmaktadır.

Yol olsa birer cankurtaran arabasının iyice değerlendirebileceği bu sağlık merkezlerini, ne yapıp yaparak işler hale getirmeliyiz şimdilik. Bir uçtan da «Koruyucu hekimlik» konusunu, daha ciddî bir şekilde ele almalıyız. Varsın bir kısım doktorlarımız, bir defa geldikleri bu dünyada daha iyi koşullar içinde yaşayacağız diye Amerikalarda, Kanadalarda bağlanıp kalsınlar. Gönüllü doktorlarımız, gönüllü sağlık memurlarımız da vardır. Ama çoğunun huzuru yoktur. Huzurlarını vermeliyiz. Çalışma isteği duyan adama engel çıkmamalı, karnını aç bırakmamalıyız. Ve asla politikacıların oyuncağı etmemeliyiz. Köylünün erkek çocuklarından köy sağlık memurları, kız çocuklarından köy ebeleri, köy hemşireleri, köy doktorları yetiştirmeye yeniden koyulmalıyız. Öğretmen Kâzım'ın Hasibe'si o yaşta ölecek kadın değildi. Artık hiç olmazsa yetişip ele gelmiş canların değerini bilmeliyiz. Şimdi Topardıç köyünde Hasibe'nin öksüzleri, boyunlarını burarak, «Ana, ana!..» diye ağlamaktadır. Bu çığlıkları duymalıyız.

Bazı sağlık merkezlerinde cankurtaran arabaları bulunduğunu biliyorum. Ama çoğunun vitesi paslanmıştır, gitmezler gelmezler. Bunlar «âcil vaka»lar için kullanılırmış. Hangi vaka «âcil», hangisi değil, Doktor Bey'in yada Şoför Efendi'nin bileceği iştir.

Bir tarihte, Kayseri-Ankara arasında, posta treninin üçüncü mevki salonlarından birinde, balık istifi yol gidiyoruz. Manisa'ya gitmekte olan bir arkadaşın yüklü karısı doğum yapacak oldu. Kars'tan binmişler. Biraz daha sıkışıp salonun bir köşesini boşalttık. Sonra katar şefine koştuk. Doktor dedik, yok.

İlâç dedik, yok. Bir parça pamuk, bir parça bez dedik, yok. Yolcu kadınlar birikip doğumu yaptılar. Katar şefine yeniden koşup, «Hiç olmazsa bir parça oksijen, tentürdiyot!..» dedik, «Ben onları âcil vakalar için saklarım, verememl» demesin mi?

Asıl bu kafaları, bu kafaları değiştirelim. Cana değer verelim. Cana değer vermeye başladık mı, onu kurtarma yollarını da bulabiliriz.

1959

BİR ESKİ KAVAL

Arkadaşım, sobanın üstündeki gaz tenekesine sol elinin bir parmağını soktu, «Tamam!» dedi, «Suyum ısınmış, yıkanabilirim!» Önümüzde soyundu, leğenin içine oturdu. Sonra bana dönerek «Haydi bakalım!» dedi, «Nazlı nazlı bakınma! Beni yıkama sırası sende! Ne lâzımsa yap!..»

Başının üstüne sabunu koyup suyunu dökmeye, sırtını oğmaya başladım. Öteki arkadaş, yatağına uzanmış, güya kitap okuyordu. Okuyor anlamıyor, okuduğu cümleyi dönüp bir daha okuyordu.

Birimiz Bursa'dan, birimiz Aydın'dan, birimiz Burdur'dan, üç arkadaşız. Öğretmeniz. Ankara'daki modern yapılı Gazi Eğitim Enstitüsü'nden çıkmışız. 1400 nüfuslu bir doğu ilçesinin ortaokulunda Türkçe, Fransızca, Resim dersleri okutuyoruz. Buraya kura çekerek geldik. Daha Ankara'da üçümüze de, burası için, «Türkiye'nin en berbat yeridir!» demişlerdi. Hep böyle demezler mi? Ben, nereyi çektiğimi soran bir arkadaşımı sınadım: «Türkiye'nin en berbat yerini!» dedim, hemen bildi, çektiğim yerin adını söyledi. Birçoklarını sınadım böyle, hep bildiler. Bildiler ama gelmemişler buraya, görmemişler burayı! Doldurmuşlar onları! Biz şimdi buradayız. Dedikleri doğru değildir. En berbat yer diye bir yer yoktur yurdumuzda. Yurdumuzda, «çağ-altı» ortak yaşama özellikleri vardır. Bu özellikler, doğuda, batıda, köyde, şehirde aynıdır, tıpatıptır. Benim görüşüm budur. Şehirdeki sinema köye gelse, köy şehir mi oluverecek? Yoksa şehirde herkes fayans döşeli banyolarda mı yıkanır? Gerilik ve yoksulluk halkımızın boynundadır. Beyler de sırtında...

Yatakta kitap okumaya çalışan arkadaş, ağlamsı ağlamsı haykırdı: «Ne biçim öğretmenleriz? Şu halimize bakın! Biraz yapıcı, biraz yaratıcı olsak bu koşullarımızı değiştiremez miyiz?»

Leğenin içinde sabunlanmaya uğraştığım arkadaş da: «Hay haaay!» diye alay etti. «Hemen değiştirelim, ne duruyoruz? Ama önce bir sor bakalım, koşullarımızın değişmeye gönlü var mı?»

Yataktaki arkadaş en gencimizdir. «Bizim halimiz böyle olursa, öğrencilerimizin hali nasıl olur, ne olur?» diye uzatıyor, kendi kendini yiyip bitiriyor.

Yemeklerimizi lokantadan yiyoruz. Aldığımızı oraya kapatıyoruz. Ancak yetiyor. Evlerimize metelik gönderdiğimiz yok. Ara sıra borç da yapıyoruz. Oturduğumuz ev, kira evi. Bir odası, bir sofası var. Ev sahibimiz Taştan Usta, baba bir adama benziyor. Tahta verdi bize. Peykemsi şeyler yaptık, üstünde yatıyoruz. Çamaşırları da onlar yıkıyor. En gencimiz, iç çamaşırlarını vermeye utanıyor, kendi yıkıyor. Kitabımız, kitaplığımız yok. Yeni dergilere, yeni kitaplara mangır artmıyor. Olanları da getirememişiz. Yol uzun. Burası uzak. Taşıt ücretleri de kazık. Bir yatak dengi için şoför kardeşlerimiz yol boyunca anamızı ağlattılar. Gazeteyi seyrek görüyoruz, on günde, on beş günde, ikişer üçer çıkıp geliyor postadan. Posta günleri bayâ bir iş oluyor bu. Yağmur çamur, kış kıyamet! Gazeteler olsun kendimize gelse, oturur yataklarımızda okuruz sıcacık.

Yıkanan arkadaş şimdi suyunu dökünüyor. Leğen dar. Sular sıçrıyor dışarıya. Yataktaki arkadaş iyice kahırlanıyor: «Vay anacığım vaaay! Vay bizim halimize vay!..» diyor. Onunla alay edemiyoruz, ona takılamıyoruz artık. Dokunsak ağlayacak.

Öğleden sonra okulda toplantımız var. Bir gün önceden birer çağrı imzaladık. «Yönetmeliğin filan maddesi gereğince yapılması mutad olan...» toplantılardan biri. Kalkıp gidiyoruz.

Bizim okul, küçük bir ilçe okulu ama, biraz büyük bir okuldur. 650 öğrencisi vardır. Öğrencilerimizin altı yüzden fazlası köydendir. Köylerin yakını var, uzağı vardır. Bu altı yüzden fazla çocuk, küçücük ilçeye bir dağılmıştır, ilçe, içine çaput doldurulmuş iç lastiği gibi, şişmiş çıkmıştır orasından burasından. Öğrencilerimiz, dörder beşer birleşip birer kovuğa sokulmuşlar. Evlerin bodrum katları, dana buzağı ahırları, çatı ara-

ları, isiyle pasıyle, tozuyle örümceğiyle, bir sürü piresiyle, bir sürü ısırgan böceğiyle, şimdi, öğrenci barınağı olmuştur. Daracık yerde dört kişi, beş kişi. Yatağı yorganı, kabı kacağı, odunu, her şeyi, o daracık yerde! Akşamları üç arkadaş çıkıp dolaşıyoruz. Her odada, ölü gözü gibi sönük birer lamba. Ayakta toplanıyorlar lambanın başına. Birbirlerini dirsekliye dirsekliye, okumaya, öğrenmeye çalışıyorlar. Ortada bir eski soba tütüyor. Duman gözlerini yaşartıyor. Üşümüşler. Büzülmüşler. On üç yaşında, on beş yaşında, anadan bacıdan, evden ocaktan ayrı, çorbadan bulamaçtan ayrı... Okuyorlar! İlle şu ışık! Gözleri bozulacak! Gözlük var mı ortalıkta, gözlük camı var mı? Hiç bilmiyorlar.

Dolaşırken bir odaya girdik. Bir toz, bir duman! Nasıl olsa ışık az diye bir güreş tutturmuşlar!.. Orada burada bulaşık çanaklar, kaşıklar, ekmek kırıntıları... Eğitimden anlayanlar, bu daracık odada, gece vakti, güreş tutturmanın, ne anlama geldiğini bilirler.

Haftada bir sefer köye gidip ekmek getiriyorlar. Baş gıda kuru ekmek. Ara sıra un, patates pişiriyorlar. Bazılarında yağ var. Sabah ve akşam yiyip öğleleri ıska geçiyorlar. Yıkanıyorlar mı? Sabah akşam temizlikleri yapıyorlar mı? Cevap müsküldür. Yaka paça, ense kulak kir içindedir. Üst başları darmadağınıktır. Bir tarifsiz halleri vardır. Bunlardan bir küme yapsan, koca kentlerdeki bayramlardan birine yollasan, hazırlanmış pırıl pırıl öğrencilerle bunlar da geçseler, kendi hallerini böylece kendileri anlatsalar! Bakanlar, genel müdürler, üniversiye profesörleri, gazeteciler, dergiciler ve hem de paşalar maşalar görüp anlasalar ki, bizim böyle böyle, bu hallerde kardeşlerimiz, perişan yurttaşlarımız var. Anlasalar ki, bunlar bu halde iken, kendileri nerelerde uçuyorlar, nerelerden dem vuruyorlar? Anlayıp kendilerine gelseler...

Buraya askerliğini yapmamış yeni öğretmenleri veriyorlar. Onlar da bir yıl kalıp, «vatanî vazife» diye kırıyorlar. Her yıl, sırf bizim okuldan, on, on beş öğretmen eksik. Kapatılmayan, boş geçen bir sürü ders var. Hiç okutulmayan, hiç adı geçmeyen dersler var. Üçüncü sınıfa gelene kadar hiç Türkçe gör-

meyen sınıflar var.. Öğretmeni olan iki üç dersi okuyup diploma almışlar... alıyorlar!

Biz şimdi altı öğretmeniz. Bunun da biri müdür, ikisi müdüre yardımcı. Geriye, doğru dürüst üç öğretmen kalıyor. Bazı dersleri, ilkokulda iyice yorulup ortaokulda harcayacak gücü kalmayan ilkokul öğretmenleri dolduruyorlar son saatlerde... Birçok yerlerde, birçok ortaokullar gördüm, birçoğunda durum böyledir. Yurttaşlar istemiştir, hükümet açmıştır. Köylü de çocuğunu salmıştır. Cılavuz Köy Enstitüsü, bura köylerinde ilköğretim -sayı bakımından- hayli ilerletmiş. Köy ilkokulunu bitiren çocuk, gözünü ilçedeki ortaokula dikmiştir. Gidecek başka yeri yoktur. Şimdi ortaokul dolup taşmıştır. Birçok yerlerde böyle dolup taşmaktadır. «Bir mühür, bir müdür» sözü tekerleme değildir. Okulu açınca iş bitti sanmışız. Halbuki, iş, okulu açtıktan sonra çatallanmıştır. Şimdiki durum, tam «Saldım çayıra, Mevlâm kayıra!» sözüne uygundur.

Müdür toplantıyı açtı. Bir hafta önce müfettişler geldi gitti okula. Koca okulu incelediler, her iş «iyi», her iş «düzgün», her iş «yönetmeliğe uygun»; yalnız iki iş «noksan!» Biri, okulda eğitsel kolların kurulup geliştirilmemiş olması. Biri de, sınıf öğretmeni arkadaşların, çocukların temizlik işleriyle ilgilenmemesi. Müdür diyor ki: «Bu kolları kuralım arkadaşlar. Raporlarını dosyasına koyalım. Müfettişler yeniden geldikleri zaman dosyaları tam görsünler...» Kolları dağıtıyor. Bahçe diye bir şey yok, veriyor bahçe kolunu birimize. Kitaplık diye bir şey yok, veriyor kitaplık kolunu birimize. Verdiğini de verilmiştir diye yazıyor önümüzdeki kâğıda. Temizlik ve düzen kolu, Yeşilay kolu, Kızılay kolu, Kültür kolu...

Bir de Hayvanları Koruma diye bir kol çıkarmasın mı? Yönetmelikte yazıyormuş. Okulda veterinerin de dersi var: «Efendim! Hayvanları Koruma Cemiyeti kurulmuş, merkezi umumîsi İstanbul'da icrayi faaliyettedir. Burada bir şubesini açabiliriz...» diye destekliyor müdürü.

Biz yıkanırken yatakta kitap okumaya çalışan arkadaş dayanamıyor: «En iyisi bir tane İnsanları Koruma Kolu kuralım! Çocuklarımız bu haldeyken Hayvanları Koruma Kolu mu ku-

rulur? Yakışır mı?» diyor. Müdür, kibarca cevap veriyor arkadaşa: «Yönetmelikte, İnsanları Koruma Kolu kurulması diye bir madde yoktur. Hayvanları Koruma Kolu hakkında ise iki yerde kayıt vardır. O halde kurmamız lâzımdır. Kurmazsak müfettişler sual açarlar. Müşkül vaziyette kalır, cevap bulamayız...» diyor.

Ev sahibimiz Taştan Usta, konuşkandır. Bir çalgı hikâyesi bilir, döner döner anlatır: «Çalgılar içinde en eyisi kemanedir. Emme en eskisi de kavaldır. Kaval, gıdemli çalgıdır. Hoştur. Davut Aleyhisselâmın kaval çaldığını hocalar camide hep söyler. Yakup Aleyhisselâm da kaval çalmıştır. Çok möteberdir. Âhir zaman peygamberi Muhammed Mustafa Efendimizin düğününde dahi kaval çalınmıştır. Kaval hakkında hadîs vardır. Velâkin, şimdilerde pek itibar gördüğü yoktur. Artık eyice battal oldu. Kimsenin kaval çaldığını duymuyoruz galan...»

Nasıl duymuyoruz Taştan Usta? İşte okullarımızda, birçok kurumlarımızda, zamana, zemine, değişen koşullara, çoğalan ihtiyaçlara hiç uymayan bir eski kaval, habire öttürülmekte, habire öttürülmektedir... Duymuyor musun Taştan Usta?

1959

NE KADAR İLERLEDİK?

Önceleri bir cılız arı vızıltısı gibi çıkan ve yarı duyulup yarı duyulmayan imamın sesi, sekiz on yıldan bu yana, yaban malı çifte hoparlörün sırtında şahlanmış, uçuyor. Arapça ezanın madensel gürleyişi, kasabaya yetip arttığı gibi, dağı taşı da inletiyor. Tazelenen imanımız, Türkçe ezanı, bir daha kalkamayacak biçimde yere sermiştir.

Basımevinin faydası pek mi fazlaydı? Gutenberg Efendi, büyük para babası birkaç kişinin satın alıp okuyabildiği el yazması kitabı çoğaltıp, binlere, çok çok, on binlere mal edebilmişti. Sultanahmet camisinde, günaşırı okunan mevlüdü bugün milyonlar dinleyip mestoluyor. Her eve bir radyo gereği de yok. Köşe başlarına ve minarelere birer hoparlör koyup düğmeyi çevirmek, bu işi kolayından sağlamaya yetiyor.

Karşı partiden bir milletvekili, Büyük Millet Meclisi'nde, «Vatan Cephesi» haberlerinin yayınına dokunarak: «Radyonun bu şekilde kullanıldığını görse Markoni icadından utanırdı!» demiş. Laf etmiş milletvekili! Markoni Efendi, icadının asıl bu şekilde kullanıldığını görseydi, sevincinden hoplar. belki de çatlardı!..

Batılı adam, sinemayı. radyoyu, televizyonu bulmuş ama bulduğu yerde bırakmış! Onları daha faydalı işlerde kullanmak. her kapıya uyan birer maymuncuk haline getirmek, bir taşla bir değil, on kuş vurmak, bir koyundan bir değil, birkaç post çıkarmak, kırk bin kere maşallah hep bize vergi! Milleti toplayıp miting yapmaya, nutuk atmaya ne lüzum var? Geç radyo başına, oku, anlat; Hertz dalgaları. büyütür, götürür, iletir. Sen okuyup anlatmana bak. Tutmazsa da izi kalır. Biri tutmasa biri tutar. Varsın yurttaşların gözleri görmesin -kulakları duyuyor ya- gönülleri de katlanır.

Halk ozanı, «Nice methedeyim sevdiğim seni!» demiş. Şim-

di bizim Tepeköy muhtarı da. halimize bakıp bakıp nasıl şükredeceğini bilemiyor:

«Eskiden radyomuzun başına geçer, bir yudum Kur'an dinleyeceğiz diye, Arabistan istasyonlarını takur tukur, kurcalar dururduk. Şimdi öz istasyonlarımızdan hangisini açsak, mübarek sedalar semavata yükseliyor. İnsanoğlunun elinden dağlar zaaar zaaar ağlarmış. Çok şükür allaha ki, on yıl demeden, memleketimizi Arabistan'a, radyolarımızı Kahire radyosuna döndürdük. Ondan sonra da Cenabı Rabbil'âlemîn yüzümüze gülmeye başladı. Gayri, irellememiz daha tez olur. Din guvati, her guvate üstün gelir. Türk, dünyaya gene hökümdar olur, kimse bileğini bükemez...»

Bakkal Hamdi, oruç ayında, sahur yemeklerini lokantada yer. Birkaç yıldır, yemek yerken bir şeyler dinlemeye o da alışmıştır. Hayat, insanları -genç koca demiyor- okullardan daha iyi eğitiyor anlaşılan! Hamdi, sabahın saat ikisinde aşçıya emir veriyor:

«Ola, Rızman! Aç şu radyoyu. bir şey diğneyek!»

Rızman Usta:

«Bu saatte bir şey olmaz. Artisler uyhuda!» diyor.

Hamdi, yeni moda ticaretin yanısıra, yeni moda siyaseti de öğrenmiş:

«Ankara'ya bir tel furup akıllarına düşüreyim ki, radyoyu sahurda da öttürsünler. Gözel sesli hafızları cemedip mukabele okutsunlar. Şarkıcı gızları da birer gusul abdestine tâbi dutarak cıvıl cıvıl ilâhi söyletsinler. Bu kadar irelledikten sonra mübarek oruç ayını kuru kuru geçirmek yakışmaz!»

Makedonyalı İskender'in de dalkavukları çokmuş. Med'leri yendikten sonra uğradığı bir tapınakta. açıkgöz din tüccarları, «Sen Tanrının oğlusun, senin tanrısal bir yönün var!» diye yağ çekmişler. Eski Yunan'da tanrılar, çapkınlık yapacakları zaman hayvan biçimine girebilirlermiş. Başarıları arttıkça gururu da artan İskender'e, zavallı anacığı bile yaltaklanmak zorunda kalmış sonunda: «Oğulcan, beni seni Olimpos dönüşü, yılan şekline girmiş bir tanrıdan aldım!» demiş. Şimdi zaman ilerlemiştir. Fakat hâlâ yerinde sayan birtakım Beyler, mey-

danlarda, «demokrat» ve «layik» bir ülkede soluk alıp verdiklerini unutarak, başımızdaki görevlilerin «Allah ve Peygamber tarafından tayin edildiği»ni söylüyorlar. Hem Eskiçağ karanlıklarından ses veriyorlar, hem de ulusumuza seçme hakkını yakıştıramıyorlar.

Dört yıl önce, değerli saydığımız bir öğretmenin, çocuklara ansiklopedik bilgiler kazandırmak amacıyle kurduğu bir yayınevi, bugün bol samanlı karakorsa kâğıdı üzerine, cilt cilt uydurma din hikâyeleri basıp okullara sürmektedir. Anadolu' da, kara sakallı hacıların dükkânlarında, İstanbul'daki adı belirsiz yayınevlerinin basıp gönderdiği kaçak Arap elifbaları, kaçak Amme cüzleri görülmektedir. Ağzının tadını bilen gazetelerimiz, on yıl var ki, pehlivan tefrikalarını bıraktılar; deneye deneye daha kârlı bir yol buldular: Bir miktar çıplak, bir miktar spor histerisi; bunlar arasında bol ölçüde din dolması koyup ayarı tamamlıyorlar. Hac röportajları, evliya tefrikaları, Kısası Enbiya'dan yeni sayfalar... Yurttaşlarımızın da kanı iyice alışmış olmalı ki, bunları gümrüklü gümrüksüz, aşırıp aşırıp sürüyorlar şimdi.

Nabza göre şerbet vermeyen, doğru bildiği yoldan dönmeyen, ufak tefek çıkarı için dün ak dediğine bugün kara demeyen, sorumunu yetkisini iyi anlamış, akıllı, onurlu yurttaşlara, bugün her günkünden daha çok muhtacız. Başta bulunanlarda sezilen ufak bir anlayış değişikliği, üstü kan köpüklü meşe seli gibi, insanlardaki kişiliği aşırıp götüren bir canavar olup yürüyor: Derece derece, yağcılar, tıraşçılar, iki yüzlüler çoğalıyor, pısırıklar artıyor.

Oruçlu memurlar, oruç ayı boyunca, salkımsöğüdün altına masa sandalye çıkartıp oturuyorlar. Oruçlu köylü, dairenin kapısına fazla yaklaşmadığı için, memurlar da paydos saatlerini ona göre ayarlıyorlar. Avarelik tütüyor. Üç setlik bir tavla partisinde, üç sefer üst üste düşeş atarak karşısındakini yenen üniversite bitirmiş bir arkadaş, yüksek sesle: «Gidip bir de namazcık kılayım!» diyor çevresine. Otuz yıllık hizmetini kasabada tamamlayan emekli, tesbihini aşağı doğru sallandırıp, «Lâ ilâhe illâllah!..» çekiyor. Yüksek okulu daha dün bitirmiş

bir başka arkadaş da, «Teravih kılmadıktan sonra tutulan orucun bir değeri yoktur!» deyip terziye gidiyor; elindeki yarım metre zifirden kara bir takke diktirip cebine yerleştiriyor. Ezan okunur okunmaz da takkeyi başına geçirdiği gibi camiye koşuyor. İmamın sağ yanında yer almak gerek. İmam efendi, söyleye söyleye, baş açık namaz kılmanın caiz olmadığını herkese belletmiştir.

Kulakları çınlasın, bundan önceki iş yerimde, tartışmadan hiç hoşlanmayan bir arkadaşım vardı. Herkese, «Kabul kardeşim» derdi. Sonra da hünermiş gibi öğünürdü: «Benim adım uyaroğlu, kime olsa uyarım!» La Fontaine'in kamışı gibi, her fırtına önünde eğilmeyi, fırtına geçtikten sonra doğrulmayı kurnazlık sayardı. Arkadaşımın kulakları bir daha çınlasın ki, benzerleri günden güne çoğalıyor yurtta.

Salkımsöğüdün altında, her telden çalınıyor, her daldan konuşuluyor. Ve bütün konuşmalar, birer «Şükür»le düğümleniyor. Hep bir ağızdan, yeni kalkınma hamlemizin hesabı yapılıyor. İşler endazeye vuruluyor. İlkokullardan sonra ortaokullara da konan mecburi din dersleri, oybirliğiyle, görülmemiş bir ilerleme sayılıyor. Birçok ortaokullarda öğretmen bulunmadığı için, bu dersler şimdilik boş geçiyor ama, ulusumuzun büyük bir öğretmen sıkıntısı içinde kıvrandığını büyük allah elbet bilir! Ve elbet bizleri hoş görür! Yapamadığımıza değil de, yapmak istediğimize bakıp hükmünü ona göre verir.

Söğüt altı söyleyişlerine esnaftan da katılan oluyor. «İmtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kütle» olduğumuzu görmeyene gösteriyoruz. Başına takke diktiren yüksek okul mezunu arkadaş, Bakkal Hamdi'ye pas veriyor: «Din derslerini ilkokullardan sonra ortaokullara da koyduk ama yetmez! Liselere de koymalıyız. Hattâ üniversitelere de ister. Çağdaş uygarlık çizgisinin en ilerisindeki yerimizi alabilmek için bundan daha olumlu bir çare bulunamaz!»

Bakkal Hamdi, hoşnut. Sarı sarı gülüyor. Gülmesi gittikçe yeşile çalıyor. Bu pastan yakında bir gol çıkabilir.

Eğitbilim kitaplarında, bize, eze eze ezberletilen bir nokta vardı: «İnsan biraz da çevresinin ürünüdür.» Yalan değil! Öğ-

rencilerimiz de sağa sola bakarak gerekli tavrı çabucak alıyorlar. Onlar da başlarına birer takke uydurup camiye koşuyorlar. Takke uyduramayanlar, okul kasketini ters döndürüp yürüyorlar. Esnaf da bol bol «Maşşallah!» çekiyor bunlara. Böylelikle, yarınki Türkiye'nin temellerini şimdiden sağlamlaştırmış oluyoruz!

Köyü bir yana bırakalı çok oldu. Kasabadaki «ruhsatlı» kara çarşaf okulları da eski minval üzere, harıl harıl öğretim yapıyor. Onu denetlemekle görevli arkadaş, ara sıra uğrarsa, hocaefendi, eskilere söylediği beylik duayı, yenilere döndürüp devrana tıraş geçiyor. Köydeki öğretmen de, savaşında günden güne yalnız kaldığı için, artık direnmeyi filan bırakıp, gericilerle anlaşma, uyuşma çareleri arıyor.

Yollarımız, sokaklarımız, yazın tozdan, kışın çamurdan geçilmiyor. Martta nisanda pabucumuzu kurtarıp bir evden bir eve gidemiyoruz. Evlerimiz, eriyen karla, yağan yağmurla su içinde. Damlarımızdan, tavanlarımızdan sular eleniyor. Kilimi keçeyi ıslatmamak için oraya buraya çanak diziyoruz. Okullarımız da akıyor! Okullar aktıkça, çocukların öksürüğü artıyor. Hâlâ köylerimizin okul davası, kasabalarımızın hamam davası, helâ davası çözülmemiştir. Dört yıl önce Kızılay parasıyle temeli atılan hamamın tamamlanması, gene Kızılay'ın yapacağı yardıma bağlıdır. Epeyden beri de, okul çocuklarımızı, Sam Amca'nın süt tozuna alıştırmaya çalışıyoruz. Çiftçilerimiz, Toprak Ofisi'nin doksana mal edip otuza sattığı buğdayı gözlüyorlar. Bakımsız topraklarımızda ekinler, üçer karıştan fazla boy atmıyor. Söylevlerimizde, demeçlerimizde barajdan geçilmiyor ama bir yıl yağmur yağmasın, yiyecek buğdaya muhtaç kalıyoruz. Yememiz yeme değil, yatmamız yatma değil. Gıda işi, mesken işi, su işi, başlıbaşına birer dava. Bunlar böyle önümüzde serilip dururken, biz de «Yattı kalkmaz, uzattı çekmez» sözündeki gibi, yatmışız bir görülmemiş uykuya; öyle bir uyku, öyle bir uyku, uyandırabilene aşkolsun! Korkunç bir yangeldimcilik!..

Koyu koyu düşünüyoruz. Başlarımız yerde. «Biz kendi kendimizin çaresine bakmazsak, kim bizim çaremize bakar?» de-

memize kalmadan, Belediye salonundan imam efendi, sevaptır diye, iftardan önce, iki aşır Kur'ana başlıyor. O eski, cılız, arı vızıltısı gibi ses, çifte hoparlörün sırtında şaha kalkıp dağı taşı tutuyor.

Bakkal Hamdi:

«Diğneyin efendiler, ananız atanız gördü mü bunu? Diğneyin de imanınız tazelensin! Ne kadar ilerlemişiz, ölçün, dökün, büyüklerimize birer daha şükür çekin!..» diyor.

Dinlemeyen «kâfir!» Dinliyoruz. Dinleye dinleye akşamı ediyoruz. Bir karanlıktır çöküyor üstümüze...

1959

YANGELDİMCİLİK

Bu sözü ben uydurdum. Biraz uzun olmasa güzel sayılır. Eh, o kadarı da kadı kızında bile bulunurmuş. Yangeldimcilik, yapılacak işleri, sonra yaparım diye olduğu yerde bırakıp yatmak demek. Acelesi yok demek. Sen orada öyle yan gelip yatarken zamanın akıp çıkıp gitmesi, işlerin de üst üste yığılması, birikmesi demek. Büyükler, «Bugünkü işini yarına bırakma!» demişler ama, bütün öğütleri sevimsiz bulduğumuz için, boş verip yangelmişiz.

Romanı var yangeldimciliğin. Müthiş bir roman! Horlayıp bir «köşe»ye attığımız eski bakanlardan Yücel'in «sevab»ı olarak, Millî Eğitim'in klasik yayınları arasında durmaktadır. Adı: *Oblomav*. İyi bir çevirisi vardır. Ben yıllar önce okudum. Okudum bıraktım, fakat o beni bırakmadı. Zaman ne kadar geçse, ben ne kadar yer değiştirsem, ondan kurtulamıyorum, elleri yakamda.

Bir garip âdem bu Oblomav. Hamlet gibi, Harpagon gibi, Don Kişot gibi, dünya edebiyatının soluk alıp veren bir tipi. Soluk alıp veren bir tip ama, uyuşuk mu uyuşuk, mıymıntı mı mıymıntı! Varlığı yokluğu bir. Olsa da olur, olmasa da... En sevdiği şey uyumak. Ne kadar uyursa uyusun, dokunmaz ona. Sabah olur, uyanamaz. Uyanır, kalkamaz. Yatakta gerneşir durur. Esner. «Yapacağım işleri düşüneyim...» der, bir parça düşünür bırakır. Tavandaki lekelere dalar. Kahvaltısını getirirler. yatakta yapar. Başucunda bir masası vardır. Üstünde lambası. Lambasını akşamdan söndürmeden uyumuştur. «Birazdan söndüreyim...» demiştir de unutuvermiştir.

Masada açık kitaplar durur. Her birinin başından üçer beşer sayfa okunmuş, öylece kalmıştır. Açık sayfalar sararmıştır. Açılıp bırakılması üstünden çok zaman geçmiştir.

Gün pencereden girer, dürter eder, Oblomov kıpırdamaz. Öğleye doğru yatağın üstüne oturur. Sağ ayağının çorabını gi-

yer, sol ayağınınkini giyene kadar öğle olur. Öğleden sonra da kalkılıp bir iş tutulmaz ya! Yan gelip yatar. Eğer yapılacak çok ivedi bir iş varsa yarın yapılır. Allahın günleri çuvala mı girdi? Yavaş yavaş... (Galiba sırf bunun için, yeni hececi ozan, «... yavaş yavaş» demiş hancıya.)

Hem toplum olarak, hem de birey olarak yangelmişiz. Örnekler çok. Büyükleri de var bu örneklerin, küçükleri de. Hatta geçen yaz İstanbul'da, Oblomov romanını dilimize çeviren aydınımıza uğradım. Evinde o da sedire yangelmişti. Kapıdan girerken: «Doğrul Oblomav! Doğrul!..» diyecektim, yakışık aldıramadım. (Şimdi aldı mı bilmiyorum.)

Niçin böyleyiz? Nedir bunun nedenleri, niçinleri?

İnancımca, bu bizim eğitim anlayışımızla ilgili. Evdeki, okuldaki, iş yerlerimizdeki eğitim tutumumuzla... Yetişkinlerimiz, yetişmekte olanlarımıza böyle örnek oluyorlar. Yangelip yatıyorlar önlerinde. Yalan değildir bu dediğim. Görenek bu! Görenek ve gelenek. Kesip atmadıkça, zor!.. Kesip atmak da evlerde okullarda olacak. İş yerlerinde olacak. Kendimizi zorlayacağız. Biraz sıkacağız. Başka olur yanı yok.

Bizim okulların kol çalışmaları ünlüdür. Batı okullarından aktardığımız bir «şekil». Çocukların yetişmesi için iyi ama, şimdiye kadar bu çalışmaları çocuklara mal edebilen bir okul görmedim. Köy Enstitüleri mal etmişlerdi, onlar da gazele karıştı. Bu kolların yönetmelikleri yukardan gelir. Başlarında birer denetçi öğretmen vardır. Yapılacak işleri öğretmen söyler, öğrenciler yapar. Evde ana-babaların söylediklerini yapmaya alışageldiklerinden, okulda öğretmenin dediklerini de kolayca yaparlar. Öğretmen biraz dinamikse, çocuklar da dinamik olabilir. Öğretmen yangeldimciyse, öğrenciler de yangeldimci olurlar. (Tabiî, bu toplumun bir bireyi oldukları için öğretmenler de yangeldimcidir.)

Kültür ve Edebiyat kolu, «Işık» adında bir duvar gazetesi çıkarmaya karar verir. Öğretmen demiş, öğrenciler karar vermişlerdir. Ama haydin çıkarın demediği için öylece kalmıştır. Ne kadar? Tam bir buçuk ay! Gazetenin bir fen köşesi vardır. Çocuklara problemler verilir, yapanların cevapları seçilir, ar-

mağanlar dağıtılır. Cevapların, gazete asıldıktan sonra, üç gün içinde getirilmesi gerektir, çocuklar on gün sonra getirirler. Bu köşe işini yöneten arkadaşın, cevap seçimini bir hafta içinde yapıp yazıcılara vermesi, gelecek sayının problemlerini de hazırlaması istenir. Ama yapılmaz bunlar. Kültür koluna bakan arkadaş, öğrencileri toplar, öteki yazılar yazılır, asılır, fen köşesi boştur. Günlerden pazardır. İki çocuk gider, yangeldimci öğretmeni evinden alır, gelirler okula. Arkadaş, alelâcele çırpıştırır, hazırlar hazırlayacaklarını. Bir böyle, iki böyle, üç böyle. Farz edelim, gazete dördüncü sayısındadır, ilk sayıda kazanan öğrencilerin armağanları verilmemiştir daha! İşler yığılır. Descartes, «İşleri bölün ve sıraya koyun!» demiş. Yoook! O, gerçek Avrupalı. Biz Avrupa'da bir parça toprağımız var diye Avrupalı olduğumuzu sanıyoruz...

Tabiat Bilgisine dışarıdan bir arkadaş geliyor. Memur. Daha önce başka okullarda da «öğretmenlik» yapmış. İlk günler, «Kalecik'te şöyle yaptım, Ardanuç'ta böyle çattım...» diyordu. «Tabiat Bilgisi ders levhaları yapacağım. Ödev vereceğim çocuklara. Kartonlara çizdireceğim. İş Öğretmeni de çıta hazırlatsın, yapıp demirbaşa kaydedelim...» diyordu. İş öğretmeniyle orada anlaştılar. Biri kartonları hazırlattı, biri çıtaları. Çocuklar kartonları getirip öğretmen odasındaki masanın üstüne yığdılar. Çıtaları da odanın bir köşesine. Bunlar yerlerinde ne kadar kaldı biliyor musunuz? Aylarca! Son sonu, müdür çıtaları tavana, kartonları da pencereye kaldırttı!.. Pencerelerimiz de bir âlemdir. Ankara okullarında bile, dolaba konacak eşya, tıpkı evlerdeki gibi pencerelere yığılır...

Hep yangeldimcilikle ilgili örnekler bunlar. Küçük örnekler okullardan! Büyüteç tutmadan büyütmek mümkün.

Söylemesi ayıp, geçen yaz, «Yılanların Öcü» Cumhuriyet'te çıkarken, Ankara'da kaymakamların bir kursu varmış. Romanda kaymakam var ya, toplanıp okurlarmış. Romandaki muhtar köylüye caka yapıyor: «Vilâyette vali, kazada kaymakam, sonra ben gelirim!» Hoşlanmamış kaymakamlar: «Bizden sonra muhtar mı gelirmiş?» diye cahilliğime kızmışlar. Mektup yazmaya karar vermişler. Gelmedi mektup. Birçoklarımız gibi

onlar da aldıkları kararları yangeldimcilikleri yüzünden uygulayamıyorlar galiba. Bunu nereden duydum? Kursa katılan arkadaş anlatıyor şimdi.

İsterseniz örnekleri biraz büyültelim. Bir gazeteden: «...Kanun hükümlerine göre, bu durumlarda, terfi tasarısının bir ay içinde Meclise sevki gerektiği halde, aradan kırk sekiz ay geçtiği halde Bakanlığın bu konuda âtıl davrandığı...» Hesap edin, bir ay nerde, kırk sekiz ay nerde?

Kaç sefer karar almış, kaç sefer onar yıllık planlar yapmışız ki, şu eğitim işlerimizi bir sonuçlandıralım. Yani okulsuz on yedi bin köyü okulsuzluktan, öğretmensiz okulları öğretmensizlikten kurtaralım. % 60'ın üstünde karacahil halkımızı akaydınlığa çıkalım. Kaç sefer!.. Fakat, bırakın eller gibi bu planları ikişer yıl önce uygulayıp bitirmeyi, zamanında bile bitirememişiz. Hatta planı yapmak sanki işi yapmakmış gibi, işi de, planı da bırakıvermişiz!

Bin dokuz yüz kırk bilmem kaçta başlanan İstanbul Opera yapısından ne haber? Yıl 1960 oluyor, temeller hâlâ yarım değil mi? Ödenek ödenek diyorlar. Oynamasını bilmeyen gelin yerim dar dermiş. Koca İstanbul'da, koca yurtta bir opera için ödenek mi yok? Nüfusları ancak İstanbul'unki kadar olan minicik cumhuriyetlerde bile çifter çifter opera sarayları var dünyada! Hatta çifterden de fazla...

Yedi sekiz yıl önceki Şûra'nın hazırlayıp Meclise sunulmak üzere Bakanlığa verdiği «İlköğretim Kanunu» da, raflarda sararmaktadır. Ne zaman çıkacak, ne zaman yürürlüğe konacak? Bilinmez, sorulmaz...

Nice köylerin yolunu yapacağız dedik; toprağı düzledik, kumunu dökemedik. Yollar bu sefer eskisinden çamur oldu, toz oldu... Gözlerden ırak yerlerde, nice köylerin suyunu getireceğiz dedik, yarım bıraktık. Nice meydanlardan, altı ay içerisinde bu yurdu güllük gülistanlık edeceğimizi söyledik, yurt hâlâ güllük gülistanlık edilmeyi bekliyor. Söz ağzımızdan çıkıyor, ama çıksın! Ardından gitmek şart değil ki! Bir oku atıyoruz da ardından gidiyor muyuz? Yetişilir mi?

Bizde bu derece bir yangeldimcilik olmasaydı, orduda sivilde, «ivedi», «çok ivedi» gibi sözlere hacet kalır mıydı?

Tavuklar, horozlar, bizden erken uyanıyor. Kurt kuş, bizden erken uyanıyor. Biz niye geriye kalıyoruz? Hatta bazı horozlar, bizi daha tez uyandırmak için, daha erken ötüyorlar. Ama niçin erken öten horozun boynunu vuruyoruz?

Hayatımızın büyük küçük düşmanlarını yenebilmek için önce bu yangeldimciliği yenmek zorundayız. Yangeldimcilik girişkenliğimizin, hayata karşı savaşkanlığımızın örtülü bir düşmanıdır, hem de büyük bir düşmanı...

1959

AŞIRI ÇOĞALMA

Güredüzü köyünün mezarlığında üç yeni mezar var. Mezarların başuçlarında, başları pembe poçu bağlı birer kazık dikili. «Gelen geçen dua etsin» diye mezarlığı yolun iki yakasına yapmışlar vaktiyle. Şimdi bu üç yeni mezarı görenler, duadan önce şunu soruyorlar:

«Böyle, yeni yeni kimin mezarı bunlar?»

Köyden daha büyük olan mezarlığın görünüşü, insanı ağlamaklı ediyor.

Çobanlar cevap veriyorlar:

«Üç avradın mezeri!.. Çocuk düşürmüşler!.. Gencecik gittiler... Üç dene... Biri Esme, biri Güllü, biri Gülfidan...»

Yolcunun üzüntülü yüzünde ince bir gülümseme, daha doğrusu gülümsemeye benzer acı bir şey beliriyor.

İlkokul sıralarından beri, bize şu dolmayı yutturmaya kalkarlar: «Türkiye toprakları, en az altmış milyon nüfusu barındırabilir.» Bu ezberlenmiş sözü söyleyenler, çok kere, coğrafyacılardır. Artık coğrafyacılarımızın, coğrafya dışında da bazı şeyleri bilmesi, hiç olmazsa coğrafyayı iyi bilmesi gerekiyor. Altmış milyonu değil, yüz milyonu da barındırabiliriz, ama yirmi beş milyonu güçlükle barındırdığımız gün gibi ortada değil mi? Köylerde barınamayan nüfus fazlası, aklına estiği gibi şehirlere ve büyük şehirlere göçmüyor mu? Büyük şehirlerimizinse, etekleri tutuşmuş: Doğru dürüst kendi nüfusunu geçindiremezken «bir de yamalı köylü kalabalığıyle uğraşmak» onları korkutuyormuş!..

Nüfus artışını devlet yöneticileri de gerekli buluyorlar. Bugün yirmi beş milyon çevresinde olan nüfusumuzun 1970'de altmış milyona yükselmesinin geleceğimiz için «teminat» sayılması gerektiğini onlar söylüyor. Fazla nüfusun, ulusların geleceği için «teminat» sayılması, doğruluğunu yitirmiş bir görüştür bugün. Ne bakımdan bir «teminat?» Savunma bakımından

mı? Üç milyondan daha az nüfuslu küçük İsrail'in, yirmi milyon nüfuslu Mısır'ı üç günün içinde püskürtüp perişan ettiğini daha yeni gördük. «Teminat» sayılması ekonomik bakımdan mı? Yok canım! İnsanı; yaratan, işleyen bir değer haline getirmedikçe, fazla nüfus, bir «teminat» olmaktan çok, bir yük, bir fazlalık oluyor. Bir ulus böyle aşırı çoğalınca, köydeki şehre göçüyor, şehirdeki sıkışıyor, zaten karışık olan işler daha da karışıyor...

Türkiye'nin altmış milyon nüfusu barındıracağı günler de gelecektir elbette. Ama bugün bu olanaklar yok elimizde. Yok olduğunu göstermeye, sadece şu göçler ve çocuk düşürmeler yetiyor. Nüfus artışını, olanaklarımıza göre ayarlamak zorundayız. Nüfus artışıyle barınma olanaklarımızı uygun bir orana bağlamalı; yani, ya olanakları artırmalı, yada birçok uzmanlarca normalden üstün kabul edilen artışımızı sınırlamalıyız. Barınma olanaklarımızı artırmak pek güç değil, ama zamana bağlı. Bütçemizin yarısı demek olan parayı, «savunma masrafı» olarak ödedikten sonra, yarısıyle ancak günü gün edebilmekteyiz. Yatırımlardan dolayı yaptığımız borçları ödeme günü de yakında gelip çatacaktır. Durum bu iken nüfus artışını istemek, onu bir «teminat» saymak, yanlış olmaz mı?

Köyde artan nüfus, tarla ister, tarla yoksa iş ister. İlâç ister, okul ister, kitap ister, su ister... Cumhuriyet'ten bu yana, «Açıl susam açıl!» demekle, bunların hemen olup bitmediğini iyice gördük. Birçok çiftçimizin elindeki toprak, miras yoluyle bölüne bölüne iyice ufalmış; Türkiye'de daha ileri üretim biçimi de bilinmediği ve yerleşmediği için, iyice ufalmış toprak, bir evin insanlarını geçindirmez olmuştur. 1950'den önce adamakıllı Nasreddin Hoca'nın kuşuna benzeterek çıkardığımız Toprak Kanunu ile ise ancak göstermelik işler yapabilmekteyiz. Haklı haksız, büyük toprakları ellerinde bulunduranlar da, gecelik geliri yüz bin lira tutan Hilton tipi otelleri toptan kapatma yarışına girişmektedirler. Bir tarım ülkesinde, ancak züğürt tesellisi sayılabilecek olan «küçük el sanatları»nı da, sırf bunlar için bir Bakanlık kurduğumuz halde, köye götüremedik. Bütün bunları yapamadığımız için, suçu kendimize bul-

muyoruz da, ne hikmetse, hep köyünden göçen köylüye ifrit oluyoruz.

Güredüzü köyü mezarlığındaki üç genç ana, keyfinden çocuğunu düşürmemiştir. Çocuğumu düşüreceğim diye keyfinden ölmemiştir. Köylü olsun, şehirli olsun, ailelerin elindeki yorgan, ancak iki üç çocuğu örtmeye yetiyor. Ana babalar fazlasını istemiyor. Bir zamanlar pek moda olan «beş çocuk» bile, sırf «yol parası»ndan kurtulmak içindi. Yalnız bizde değil, birçok ülkelerde yapılan araştırmalar, ana babaların fazla doğuma taraflı olmadıklarını gösteriyor. Tutup doğumu sınırlayıcı ilâçları «müstahzar» sayan uluslar da var. Acaba Türkiye için böyle bir sınırlama zararlı mı olur?

Çevremize bakalım: «Ya at kulağı, yada saçayağı!» diyorlar. Yani, yurttaşlar, ikisine üçüne fit. İkiyi üçü istemeyen yok. Zaten her çiftin iki üç çocuk yapması bile Türkiye olanaklarına göre fazladır. Haydi fazla demiyelim de karardır diyelim. İki üç çocuktan sonra doğacaklara bir çare bulursak, bu genç analar, çocuk düşürmek için canlarını tehlikenin kucağına, bile bile atmazlar. Doğumu sınırlayan ilâçları «müstahzar» saymakla, sağlığa aykırı, çok korkunç düşürme yöntemleriyle anaların sağlığını da bozmamış olacağız. Bugün «çocuk yapma korkusu» çok genç analarda bile, gittikçe bir «kompleks» haline gelmektedir. Bu da toplumun ruh sağlığını zorlamaktadır. Sadece bu korkuyu ve onun yıkımını önlemek, toplum için az şey değildir.

Bunun bir de ilköğretimle ilgili yönü var. Batılı bir eğitimci, yazdığı bir eğitbilim sözlüğünde, ilköğretimden payını almamış olmanın zararlarını uzun uzun sayarken, şunları da söylemiş: «Toprağın ilkel şekilde işlenmesi. Endüstriye geçememeyiş. Beslenme yetersizliği. Dinlenme yetersizliği Barınak sefilliği. Çalışma verimsizliği. Aşırı nüfus...» Bunlar, ilköğretimden yoksun olmanın getirdiği kötülüklerden bazıları imiş.

«Körün değnek bellediği gibi bazı aydınlar da eğitim, öğretim, kitap bellemişler!» demekle gerçekleri örtemezsiniz. Eğitim öğretim, birçok dertlerin ilâcı olduğu gibi, görüyorsunuz, aşırı çoğalmayı önlemenin de ilâcı sayılıyor. Kültürce yüksel-

miş toplumlar, aşırı çoğalmayı «teminat» saymıyorlar. Kültürce yükselmiş toplumlar, fazla çocuk da yapmıyorlar. Onlar her iş gibi, buna da bir sınır çizmişler. Bizim Bektaşi hikâyesi çok söylenir: «Rızkını düşünmeyecek olduktan sonra, delip delip salmaya, yılaşırı bir çocuk çıkarmaya ne var?»

Batılı eğitimcinin öne sürdüğü bu görüşü, bizim aydınlarımızdan Dr. Ceyhun Atuf Kansu, Turhal köylerinde yaptığı bir incelemeyle doğrulamış.

Dr. Kansu'nun incelemesi ayrıca gösteriyor ki, Cumhuriyet'ten on beş yıl sonra doğduğu halde, gene okulsuz kalan, bilgisiz kalan anaların çocuk bakması, beslemesi, yaşatması da sakat.

Dr. Kansu da işi, batılı eğitimci gibi, eğitime öğretime, yani kafaya bağlıyor. Turhal köylerinde, bilisiz anababalar, ortalama (4,25) tane çocuk yapar. Bunun da ancak (3,07) tanesini yaşatabilir. Ölüm (1,18)dir. Okur yazar ana babalar (3,34) çocuk yapar, ama bunun da sadece (0,8) tanesi ölür. Fark meydanda! Bu küçük tablo, ilköğretim işlerini sergide bırakmakla nelerden yoksun kaldığımızı acı acı sezdiriyor bize.

İlköğretim işlerini yüzde yüz bitirmedikçe, toprağın daha iyi işlenmesine, vatanın yeşermesine, evlerin temiz olmasına, yolların sokakların çamurdan kurtulmasına, gözlerin ve gönüllerin «öbür dünya» karanlığından bu dünyanın akaydınlığına çevrilmesine, insanlarımızın gümbür gümbür bir yaşama sevinci duymasına, çalışmalarımızın daha verimli olmasına, küçük büyük el sanatlarının yerleşmesine, ölçülü bir nüfus politikasının yürümesine olanak yok.

Gidişimize bir de bu açıdan bakınca, işlerin ne kadar ters yanından, ne kadar olmaz yanından tuttuğumuzu, çalıyı ne kadar tepesinden sürüdüğümüzü iyi anlıyoruz. Yurdumuza batı tekniğini, batı uygarlığını, batı düzenini getirmek isterken, bunun, bunları alıp koruyacak kafaları hazırlamakla sağlanabileceğini görmüyoruz.

Güredüzü'ndeki üç yeni mezar, bizi düşündürmelidir.

1959

YOLLAR KAPALI

Eskiden, imparatorlar, yabancı elçileri karşılarına alıp. «Ülkemizin bir başından öte başına şu kadar günde gidiliyor» diye öğünürlermiş.

Dünya tuhaf! Değer ölçüleri hemen altüst oluyor. Şimdi de böyle bir öğünme türü olsaydı, biz hiç olmazsa, komşu devletler arasında birinciliği alırdık.

Bir coğrafya öğretmenimiz. illerin birbirlerine olan gidiş geliş uzaklığını gösteren bir ulaşım haritası yapmamızı istemişti. Bu harita, bildiğimiz coğrafya haritalarından farklıydı. Belli bir orana göre, İstanbul'a Ankara'nın arası, gerçektekinden daha çok kısalıyor, Denizli-İzmir arası olduğu gibi kalıyor; birtakım illerimiz ise. sekiz on günlük uzaklıklara atılıyordu. Türkiye haritası, orasından burasından uzayarak, tanınmaz hale geliyordu. Ülkemiz genişliyordu üstelik. Bazı illerimizi Afganistan'a, Japonya'ya doğru atmak gerekiyordu. Aynı haritayı, köylerle il merkezlerini düşünerek yapmaya çalıştık mı, bambaşka ve âdeta bir mizah tablosu çıkıyordu karşımıza.

Ne de olsa öğrencilik! Okul, hayata benzemiyor. Kışları hiç hesaba katmamıştık. İşte şimdi yurdumuzda kıştır. Takvimler «karakış» diye yazıyor ama, her yakayı «ak kar» kaplamıştır. Bir nice zamandır, ne evlerden çıkılıyor, ne aşağı yukarı gidilip geliniyor. Yollar, yoksulların bahtı gibi, kapandı kaldı. Biz de kapandık kaldık böylece.

Fizik öğretmeninin hanımı, ezilip büzülerek, «Çay pişirdim ama, şeker yok. Öyle içer misiniz bilmem?» diyordu. Lokantacı Rızman Usta da başını öne eğip koyu koyu düşünüyor: «Pirinç bitti, salça bitti!» diyor. «Şeker de yok! Yollar biraz daha kapalı kalırsa öldük!»

Dükkânların yarısı, kepenklerini hiç kaldırmıyor. Trabzon'a mal getirmeye gidenler, Hopa'da bağlanıp kaldılar. Ne ileri, ne geri! Tek tük açık dükkânlara varıp bir şey istiyoruz,

yok!.. Bazı memleketlerin ekonomik kalkınmaları sırasındaki gibi, kasabamızda «yok»lar arttı. Gıda meselesi, yerli halka pek dokunmuyor galiba ama, memur takımında panik yaratıyor. Kasap da et kesmez oldu. «Narh vermiyorlar» diye pek gönüllü kesmezdi zaten, yollar kapandı, yükünü iyice yüceye yığıyor. Öteygün, üç beş arkadaş kandırmışlar, bir dana kesmiş. Fakat danayı bölüşmek zorlu bir mesele olmuş. Biri tutup, «Ben arka budu isterim!» biri tutup «Ben ön budu!» demiş. Kasabın tartıp dağıtmasına kalmadan, parçaları kapışmaya başlamışlar. Müfettişin eline bir kemik batmış. Orman şefine bir şey düşmemiş. Dokunsan fitili alacak: «Bundan sonra bilmem neyimi keser yirim de kasaba minnet etmem!» diyor kulüpte.

Geçen kış, Cılavuz'dan Şubat tatiline gelen öğrencilerden ikisi Sahara'da kalmıştı. Çocuklar dağı aşamamışlardı. Bir tipi çevirmiş, bir tipi; yıkmıştı yavruları. İki ay sonra karlar erimiş de ölülerini öyle bulmuşlardı. Belâlı bir yer Sahara. Küçüğün büyüğün dilinde, orada donanlar için ağıt. Ağıt, destan... Cılavuz'lu öğrenciler için de düzmüşler...

Yöneticiler, sütten ağızları yandığı için, bu yıl salmadılar öğrencileri. Halk diyor ki: «Sahara, her yıl bir iki can ister!» Deli ırmakların kurban istemesi gibi. Bu yıl kimse cesaret edip o yakaya vuramıyor. Üç dört gün önce, Ardahan'lı birkaç adam, elli kadar sığır sürmüş ama, geçememişler. Gene bir tipi, bir tipi... Öyle bir çevirmiş ki, adamlar sığırları bırakıp kaçmışlar. Tabiî hepsi donmuş. Halk, iki insana karşılık, elli kadar sığır ödediğimizi kabul ediyor. Bilenlerin görenlerin anlattığına göre, hayvanın donması, insanın donmasından çok daha acı olurmuş. Zavallıcık, başını öne doğru uzatır, ağzını açar, ayaklarını adım atacak gibi yapar, öylece kalakalırmış.

Artvin'deki öğrenciler geldiler tatilde. Köyden kasabadan yüzlerce öğrenci maşallah! Buralar için öğrenci deyin de kalın orada. Öğrencilerin geldiği sıralar yollar zararsızdı. Birkaç gün rahat oturdular. Ama tatilin bitmesine üç gün kala aldı mı hepsini bir telâş! Kafayı gözü sarıp, yaya maya düştüler yola. Son kalanları da Belediyeninkiyle birlikte iki kamyon eskisine doldurup çıkardılar. Uğurlama, bir görülecek iş

oldu. Halk toplandı. Tekbirlerle, dualarla, ardından baktılar iki kamyonun. Bir kısım babalar, postanede telefonun başını bırakmadılar: «Acaba kavuştular mı, acaba sağ salim vardılar mı?» diye.

Gazetelerde, otobüslere ve tramvaylara yapılan zamdan sonra, kamyonların top meydanlarından şehre yolcu taşımaya başladığını gösteren boy boy resimler basıldı. Yani, «Kamyon yolcu taşır mı?» diyordu gazeteler. Kamyonun yolcu taşıdığını buralarda görmeli! Üstelik nasıl kamyonlar! Kırılıp dökülüyor hepsinin her yanı. Otobüsler de öyle! Birinin bir yeri koptu, bozuldu, bir şey oldu mu, telle, tenekeyle onarıp, yada onardık sayıp sürüyorlar. İyi kamyonlar, iyi otobüsler de var, onlar Trabzon'dan, çok çok, Rize'den beri geçmiyor. Halbuki sağlam arabaların asıl buralarda çalışması gerek. Ama çalışamaz. Yollar kötüleşiyor çünkü. Yollar, hem yapı bakımından, hem arazi bakımından kötüleşiyor. Hopa'dan kamyonlara teneke işi gaz yükleyip sürüyorlar bu yana. Ama gelene kadar, tenekeler delik deşik oluyor. Kamyon Belediyenin önünde durduğu zaman şıpır şıpır gaz akıyor yerlere...

Dik dağlar, korkunç yarlar!.. Öyle yollar ki, dağın yamacından gidiyorsun. Çok kere, arka lastiklerin biri dışarıda oluyor. Şoför on santim hata yapsa, yada araba tutmasa, gittin. Aşağısı uçurum! En azdan üç yüz metre! Sağ çıkmayı bırakın, parçanız bulunmaz. Böylesi olaylar da çok oluyor. Hele biri var, unutmak mümkün değil.

Habuz'un Cemal, Çoruh dolaylarının en usta, en dikkatli ve en yavaş süren şoförü. Buralarda yavaş sürmek, şoförlüğün en büyük erdemi. Adam ne zamandır hep bu yollarda çalışır. Bir gün bir hata, bir kaza yapmamış. Öyle bir ünü var ki, bir yerde, «Habuz'un Cemal, balatayı kırmış!», yada «Uçmuş!» deseniz, şaka sanıp inanmazlar... Tıka basa dolu otobüs, Sirye'den beri geliyormuş bir gün. Adamcağızda «kalp» varmış. Tam o yokuşun orada, kalbi duruvermiş! Araba kalmış idaresiz. Haydi hep birlikte aşağıya! Çoruh'a!.. Hep söyleniyor buralarda...

Bizim okuldaki öğrencilerin kompozisyon ödevlerinde sap-

lanıp kaldıkları iki konu var: Biri, «Sürüyü otarırken kurt geldi, ayı geldi»; biri de bu: «Hacı'nın kamyon uçtu, Tefo'nun kamyon uçtu...»

Uçtu diyorlar. Devrildi diye, yuvarlandı diye bir sözcük yok, «uçtu» var. Diyeceksiniz ki, kamyon uçmaz. Neler uçmuyor ki! İl cezaevinde tutuklu yada hükümlü çok şoför var. Tabiî, uçma işinden sağ çıkabilenleri toplayıp tıkıyorlar, yolcularla birlikte ölüp gidenler kurtuluyor. Gidenler geri gelmiyor. Gümrüklerden yedek parça gelmediği gibi yani... Gidenlerin ardından göller gibi gözyaşı...

«Trafik yoklamaları?» filan diyeceksiniz. Pek görmedim öyle bir şey. Ara sıra şoförler konuşuyorlar:

«Sotibar'da ikisi çıkdi önüme:

— Hohla! dediler, hohladim.
— İçtin mi? dediler.
— İçmedim.
— Oksicenin, tentirotun var mi?
— Var.
— Geeeç!»

Firene mirene bakan yok. Zaten hangi arabanın fireni sağlam ki? Öyle şoförleri dinliyorum, bu dünyanın en belâlı yollarından firensiz gidip geliyoruz diye kabadayılık taslıyorlar.

Bütün bunları bildikten sonra, yetmişer seksener yolcu ile çıkan iki kamyonun sağlık haberini beklemek, meraklı olmaz mı? Olup olacağı doksan kilometrelik yol ama, doksan türlü kuşku insanın içinde.

Dört gün sonra Belediyenin şoförü geldi: Bıyıklarında nefesi buharlaşıp buz tutmuş. «Daha gitmem!» diyor. «Altı buz, üstü kar! Yol çok fena, daha gitmem! Gitmem, gitmem; gidemem arkadaş! Gidersem ceddime lânet! Yalçın buz... Gitmem!..» Bu, son oldu epeydir. Kimbilir ne kadar kötüydü yollar? Öyle korkmuş ki adamcağız, daha gitmiyor.

Gidilecek hali kalmadı yolların. Kar iyice yükseldi. Sekiz metre var diyorlar. Dördü yalan, dördü gerçek olsa, gene çok diyoruz.

Hopa'da kapanıp kalan bakkallar, telle para istiyorlar. Beklemekten usanmışlar. Biraz umut bulunca yola çıkmışlar. Dokuz günde mi ne gelebildiler 150 kilometrelik yolu. Karın üstüne paltolarını, gocuklarını serip öyle yürümüşler. Ayak ayak çiğneyip sertleştirmedikçe insan geçemiyormuş. Bastın mı batıyormuş... Kahvelerde anlatıyorlar, dinliyoruz. Donanlara, boğulanlara ilişkin yeni yeni hikâyeler... Aynı şeyleri dinleye dinleye uykularımız geliyor.

En kötüsü postasızlık bu arada. İnsanın antenleri çalışmadı mı, romatizma ağrısından beter bir ağrıdır oturuyor içine. Zaten buralar uzak, posta seyrek ve geç gelir. Bir de yollar böyle olunca, yani kapanıp, motorlu araçlar işlemeyince, «sırtçılar» alıyor işi. Ama onlar da bir yere kadar gidip duruyorlar. Geçemiyorlar. Beri gelemiyor, geri dönemiyorlar. Yollarda hanlar var, kalıyorlar hanlarda. Yatıp yolların açılmasını bekliyorlar. Mısır ekmeği, çökelek, kırmızı biber yiyorlar. Biber içlerini kızdırırmış.

İki yıl önce doğum üstüne bir gelin ölmüş. Bizim Taştan Usta'nın kızıymış bu gelin. Taştan Usta diyor ki: «Rahimden çıkan ganlar damara garışmış! Damar varıp beynin bir nezüg yerini dıhamış! Ağlayarak, inleyerek (Başıııım! Başıııım!..) derdi hasta. İflâh olmadı, gitti son sonu!»

Radyodan kapalı olan yolları dinliyoruz. Bizim burasını saymıyor bile! Ama çok yerler sayıyor ki, kapalı. Yurdun yarı yerinde, damarlar tıkalı demek. Hele köyler, hele köyler; yani kılcal damarlar... Ulaşım haritamız iyice acayipleşiyor canım!

Beterin beteri deriz ya, şimdi telgraflar da işlemiyor. «Mektup yok ya, tel çekeriz» diyorduk. Trabzon'dan bu yana, birkaç yerden bozulmuş teller. Deniz kıyılarında kar, çığ... Düzeltilmesi uzun sürecekmiş. Ardahan yanı zaten işlemiyor. Şimdi halimiz budur. Bir ayrı dünyayız dünya içinde. Dünya içindeyiz, dünyayı bilmiyoruz. Bilemiyoruz, hiç bilemiyoruz...

Posta dağıtıcısı Ali Dayı diyor ki: «Ağzımız ayrılıyor esnemekten. Biraz mektup gelse de dağıtsak. Eskiden kaymakam emir verirdi, yol boyundaki köylerin ahalisi çıkar, ayak ayak

çiğnerdi karı. Bizim sırtçılara güzel bir çığır açarlardı. Gayri şimdi köylü söz dinlemiyor. Fazla yüz verdik...»

Ayakla karı çiğnemek ve çığır açmak... Uzun yol... Ne kadar sabırlı milletiz!.. Karıncalar gibi sıraya girip, el ele tutunarak karları çiğniyoruz. Ayak ayak... Ondan sonra, sırtçı postaya incecik bir yol yapıyoruz.

Epeydir bizim evin su borusu da tıkandı buzdan. Taştan Usta cemreleri sayıyor: «İlkin havaya düşer ol mübarek! Yeddi gün havada kalır, yeddi gün sonra buza düşer! Yeddi gün buzda kalır, sonra toprağa...»

«Bizim boru, cemre buza düşünce açılacak demek!»

«Ne gezer?» diyor. «Sen bu hesaba bakma! Buza düşer emme buz erimez. İlle Mart dokuzu gelecek. Mart dokuzu demeden sizin boru açılmaz. Mart dokuzunda da temelli açılacağı şüphelidir, biraz gevşer, o kadar...»

İyi ya, bu yollar ne zaman açılacak?

Karacaoğlan:

«Erisin dağların karı erisin,
Sel sel olsun düz ovaya yürüsün...»

demiş. Biz de burada erisin diyoruz. Düz ovadakiler de aksini söylüyor garanti. Sel sel olsun da düz ovaya yürüsün, yani her yaka sele, seylâba mı gark olsun! Akıl sır ermiyor halimize.

Fakat, umut fakirin aşı demişler!

Bir gün elbet yollarımız açılacaktır. Bütün yollar açılacaktır. Nasıl gecenin ardı gündüz, baharın sonu yaz; yollar da öyle! Gelmesek de gitmesek de, önümüzde açık yollar bulunacak. Umudumuz dipdiri!

Yalnız sağlık olsun...

1959

BULANIK SELLER

Buralarda, yani Anadolu'nun kuzeydoğu yanlarında hayat çetin. Bütün Karadeniz boyu gibi buralarda da toprak dar. Bir noktaya dikilip baktın mı, sadece dağ görüyorsun: Dağ, dağ, dağ... Dere, tepe, kaya... Başka bir şey yok. Mendil kadar olsun bir ova yok. «Yayla Dumanı» ozanı Ömer Bedreddin, «Ufuk Hasreti» şiirini buralarda yazmış. Ufuk diye bir şey görünmüyor. Daracık bir gökyüzü!

Öyle acayip bir arazi ki!..

«Allah, dünyayı yaratırken, elinde bir kalbur tutuyormuş. Ortalıkta ne kadar toprak varsa bu kalburdan geçiriyor. Âdem'e ve onun kavgacı oğullarına tarlalıklar hazırlıyormuş. Kalburdan geçmeyen çakılı taşı da bir yana yığıyormuş. Niye *demişler ki, köylünün işine, hükümetin işine, Allahın işine akıl* sır ermez! Allah, bu çakılı, taşı, azar azar azar, her tarafa dağıtacak yerde, tutmuş hepsini bizim tarafa yığıvermiş! Hocalar bir de O'nun böyük adaletinden bahsederler! Biz şimdi bu taşlardan ekmek çıkaracağız diye uğraşıyoruz!..»

Kalburdan geçen bereketli düz toprakların sahipleri kimlerdir? Yaşlı köylünün bunlardan haberi yok. Bana öyle geliyor ki, onun kendi durumundan da haberi yok. Yeryüzünün nice çetin arazilerinde oturan öyle topluluklar var ki, coğrafya, onların gül gibi, güle güle yaşayıp gittiklerini yazıyor.

Kireçli'den İbrahim Ağanın görüşü de şu:

«Eskiden Ardahan'ı, Artvin'i, Borçka'yı, Hopa'yı. bu gideni hep biz beslerdik. Güz geldi mi yollar, buğday taşıyan arabaların bıraktığı at pisliklerivle dolardı. O kadar buğday nerede yetişir, nasıl yetişir. şaşardık. Buğday, *iri* taneli ve kırmızıca olurdu. Şimdi allah bizden yüz mü çevirdi ne, kendimiz yiyecek buğdayın derdine düştük. İşte bak, Orta Anadolu buğdayını, yokuş yollardan buralara taşıyacağız diye, şoför milletinin anası dini ağlıyor!..»

Toprak Ofisi. buraya da bir «ajans» açmış. Köylüler, altışar sekizer saatlık yollardan, yağmur çamur demeden, iki avuç buğday için kalkıp geliyorlar. Ofis de, çuvallarına otuzar kırkar kilo bir şey doldurup savuyor...

Bu arazide sökerse ancak hayvancılık söker diyorlar. Kışlar iki gün fazla sürdü mü, ahırdaki hayvanlar aç! Ot denen zıkkım, ekmekten daha pahalı. Hayvan sahipleri, yedek otumuz bitecek diye tirim tirim titriyorlar.

Bir hikâye var: Bir yıl kış biraz uzun sürmüş. Otlar bitmiş. Tâ İstanbul'dan, tâ Bolu'dan ot getirip satmışlar. Sağlam parayla kilosu altmışa, yetmişe çıkmış! Anlatıyorlar, anlatırken bile ürperiyorlar.

Öte yandan ormanların su gibi kurban edildiğini görüyorsunuz. Ormanın çirkin çirkin yollardan politikaya alet edildiğini görüyorsunuz. Seçimler sırasında partilerin «din»den sonraki kozu orman! Buna ilişkin yüzlerce hikâye ki, her biri insanı çileden çıkarmaya yetip artar! Aydın politikacı da, cahil politikacı da ormana acımıyor. Aydının aydınlığına lânet ediyorsunuz. Aydınlığınızdan utanıyorsunuz. Politika, ormanı korumakla görevli olanları da iyice avucuna almış, çoğundan bir direnme, bir karşı koyma beklemeyin. Kamyon kamyon kaçak kerestenin, tahta karaborsasına aktarıldığını gözleriyle gördükleri halde, ses çıkaramadıkları çok oluyor.

Güredüzü köyünden Kara Camandar, elini çenesine dayayıp düşünüyor:

«Acaba, dünyanın başka bir yerinde, bizim gibi hökümetinden buğday gözleyen çiftçi var mıdır?»

Kireçli'den İbrahim Ağaya göre bunun sebebi, allahın bizden yüz çevirmiş olmasıydı.

Kara sakalını sallandırarak, karanlık karanlık bakan Hacı da şöyle diyor: «Bet bereket kalktı da ne yapacağımızı bilemez halde avucumuzu oğuşturuyoruz şimdi! Anlaşılan demirgıratçılık bize yaramadı!..»

Hangi silâh bundan daha kesin, bundan daha şiddetli olarak geri teper? Besle kargayı, oysun gözünü! Sorumlu sorum-

suz akıllıların verdiği «taviz»ler, dönüp dolaşıp bu şekle gidiyor en sonu...

Musahipzade Celâl'in «Bir Kavuk Devrildi» adlı oyununu on dört yaşında, öğrenciyken görmüştüm enstitüde. Çok zaman geçti aradan, ama bir yeri var, hiç aklımdan çıkmaz: Sahnede bir kavuklu adam, ellerini önünde kavuşturmuş, baş parmaklarını birbiri etrafında durmadan döndürür. Bıkmadan usanmadan aynı hareketi yapar. Akıllı bir adam da kızar buna: «Yahusen başka bir şey bilmez misin?» Kavuklu, gayet ciddi: «Biliriiim...» cevabını verir. «Yapsana!» der öteki. Parmaklarını tersine tersine döndürmeye başlar bu sefer bizimki.

Bir devrim yap, otuz yıl ileri git. Sonra bir gerilik! Çok değil, otuz günün içinde altmış yıl geri götürsün seni...

Akşam üstleri, arkadaşlarla ikişer üçer olup Efkâr Tepesi'ne gidiyoruz. Bakıyoruz araziye. Günden güne tepelerin başına çekilen zavallı ormanlar... Çeliği parlayan pedavra makinelerine dilsiz ağızsız yalvaran yaralı ardıçlar... Düşlerinde balta göre göre dudakları uçuklamış çamlar... Ve, yakında bir damla güzelliği kalmayacak olan eşsiz bir doğa... Bütün bunlar, kişisel ve sınıfsal çıkarından başka bir şeye eyvallah etmeyen politikacı beylerimize hiç mi batmıyor acaba? Hiç mi yüreklerini sızlatmıyor?

Dağlarda karlar eridikçe, Veliköy yanlarından kopan Kocaçay, köpüre köpüre yuvarlanıp geliyor. Efkâr Tepesi'nden Kocaçay'a baktıkça, insan daha bir efkârlanıyor: Çay, bulanık akıyor. Daha beter bulanık akan Çoruh'a karışıyor. Çoruh'a karışan bütün çaylar böyle bulanık! Topraklarımızın ümüsü, topraklarımızın bereketi. böyle göz göre göre çekilip gidiyor da, «Gitme ey su, dur!» demek. büyük küçük, hiç birimizin dilinden dudağına gelmiyor. Ardahan'a, Artvin'e, Hopa'ya, Borçka'ya yemeklik buğday verdiğimiz yıllarda Kocaçay duru akarmış. O yıllarda Çoruh'un dibine kitap koysan okunurmuş. Dağların başındaki son çamı da elbirliğiyle yok edip başardığımız gün. Çoruh biraz daha bulanacak. Orta Anadolu'nun sarı buğdayını yüklenmiş sekizer tonluk Vabis'ler, harlayacak. tıslaya-

cak, yokuşlarda akis kıracak, lastik patlatacak; o zaman bakalım biz ne yapacağız?

Karadeniz kıyılarından iki üç defa inip çıkmış bir arkadaş: «Oralardan baharda geçeceksin!» diyor. «Yemyeşil! Dünyada öyle yeşil zor bulunur. Baktıkça, içinde, yeşillerle kaplı bir yurda sahip olmanın gururu uyanıyor!»

Ben oralardan güzün geçtim. Gene de güzeldi. Hem az beri güzel değil, zor anlatılır bir güzel! Ama şimdi Efkâr Tepesi'nden aşağıya doğru baktıkça, gurur değil, her yanı yeşillerle kaplı bir ülkeyi çoraklaştırmış olmanın acısını, utancını duyuyorum. Aşağıda dirsek yapan sel suyu, toprağı oya oya bitirdi. Artvin'e giden yolun dört beş yeri göçtü.

Bir adam, «Sel benim tapulu tarlamı da götürdü!» diye ağlıyor. Yol üstündeki mahallenin evlerini boşaltıyorlar. Baktığı zaman kan beynine çıkıyor adamın. Yukarda, Düzenli köyünde de toprak kayması oldu. Birtakım evler yıkıldı, mal can gitti. Varsın Ankara Üniversitesi, yüksek bilim gücüyle, «köydeki ruhsatsız yapıları yıkmanın henüz mevsimsiz» olduğunu söylesin. Olanca gayretimizle yakıp tükettiğimiz doğa, işini Ankara Üniversitesinden daha iyi biliyor.

Yurdun haline buralardan bakmanın bir yaman acısı var. Kim ne derse desin, insan kendini tutamıyor. Yerlere kapanıp yaşın yaşın ağlamak istiyor inanın...

Yeni yeni «Yüksek Tarım Kongreleri» toplayıp yeni yeni raporlar hazırlatıyoruz. Ne çıkıyor bunlardan? Şimdiye kadar topladığımız kongreler yetmedi mi? Onlar da «yüksek» değil miydi? Bütün bunların, zaman öldürmekten başka işe yaramayan, göstermelik kuru şekiller olduğunu daha anlamayacak mıyız? Ormanın içindeki köylü, darlıktan ve cahillikten kurtulup orman davasını senin benim gibi anlamadıkça, ordumuzu da orman koruma işine koşsak fayda yok. Bu da birçok başka işler gibi, toplumun ekonomik ve kültürel bakımdan değişmesine, gelişmesine bağlıdır. Oradaki köylüye başka yoldan ekmek bulacaksın. Kafasını da, iki bir demeyip aydınlatacaksın. Palavrayı bırakacaksın. «Türk ormanları velûttur!» diyenleri, gelecek kuşaklar, tarihimizin en büyük demagogları olarak anacaklar.

Yüz elli yıllık koca bir çamı iki baltada devirenleri ve üstelik orman kaçakçılarını, beş yıl içinde üç sefer affedenler, acaba ömürleri boyunca uğraşsalar, üç tane kel tepeyi yeşertebilirler mi?

Gazi Orman Çiftliği'nin o kadar emek çekildiği halde, kıraç görünüşü bile, ne kadar acıdır, hiç birimize bir şeycikler anlatmıyor!

Masalın birinde, «Biz üç kardeşiz, en akıllımız değirmene yoğurt öğütmeye gider...» diye bir tekerleme var. Şimdi bizim en akıllılarımız, orman işlerimizin de çıkmazdan kurtarılmasında büyük yardımı olacak kültür kalkınmamızın başarılmasını, «Acaba aşağıdan mı, yoksa yukardan mı başlasak?» diye savsaklıyorlar. Birçoğunun ağzında hâlâ Emrullah Efendinin «Tûba» ağacı: Önce yüksek aydınlar yetişmeli, onlar ulusu uyarmalı!.. Öldü gitti, Nurullah Ataç da bunu savunurdu. Peki, yüksek aydınlar ulusu ne zaman yükseltecek? Az mı bizde yüksek aydın? Şaka maka, en kabadayısı kendini zor yükseltebiliyor bunların. Bari biraz da yüksek olmayan aydın davası güdelim, güdeceksek...

Şiirlerinde kuru söylevden geçilmeyen bir ozanımız, «Unutma ki şairleri haykırmayan bir millet...» filan demiş ya; Avrupa'da eğitim görmüş, milletvekilliği yapmış, «yüksek aydın» bir ozanımız da benim okuttuğum Türkçe kitabında bakın nasıl haykırıyor (bir ovaya bakarak):

«Erirken şeker gibi içimde eski gamlar
«Aslan ini kesilir şu yerden bitme damlar
«Çitler çalılar bile renkten bir hevenk olur
«Köylü kızlarının kirli yüzleri renk renk olur
«Yama yama şalvarlar birer nakış görünür
«Kurumuş derelerde bile akış görülür
«İneklerin gözleri şuurlaşır gibidir
«Biraz düşük her omuz sebu (*) taşır gibidir
«Her sıtmalı yüzde bir âşık hali görünür
«Her sakat bir gazinin edasına bürünür.»

(*) Sebu: Testi demekmiş.

Bu mıymıntı şiiri ders kitabına alanlar da yüksek aydındır. Tabii, kitabı kabul buyuran Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri de... Yani adam diyor ki, yıkanma, yamadan kurtulmak için çabalama, sakat kalmamak için çare arama; yapıcılık, akıncılık... Bunlar boş şeyler; otur oturduğun yerde...

Köy mescidinde hiç Avrupa görmemiş imam da aynı şeyleri söylüyor: «Ey cemaati Müslimîn! Bilmiş olun ki, bu dünya yalan!.. Âmin...»

Amanın bu ne korkunç bir karanlık, dostlar!..

Ve ne bulanık seller!..

1959

YAPAĞLI'DAKİ ARKADAŞLAR

Bahset yeni buluşlardan, ilerlemelerden
En zeki çocuklarıyle
Sana vermiş kulağını köyüm.

Başaran

Yapağlı köyünün eğitmeniyle öğretmeni, biz köyün alt başındaki kayalardan dolanıp gözden yitip gidene kadar ardımızdan baktılar.

Yapağlı'da bir buçuk gün kalmıştık. Fazlasına günümüz yoktu. Arkadaşım, bölgenin ilköğretim müfettişi idi. Ben de yanı sıra dolaşıyordum. Görüyordum. Bir buçuk gün konuşup dertleştik. Gece saat üçlere kadar uyumadık, Sanattan, siyasetten, çocuklardaki bireysel farklardan, yürümeyen memleket işlerinden konuştuk. Yapağlı köyünü kıpırdatmaktan, köylüleri örgütlemek ve harekete geçirmekten söz ettik.

Hep eğitmenle öğretmeni süzdüm uzun uzun. Susamışlardı. Çöllerin ortasında kalmış gibi yanmışlardı. Müfettiş anlatırken tek kelime kaçırmadan dinliyorlardı. Büyük şehirlerde olup bitenleri öğrendikçe, tıpkı köylülerimiz gibi, ellerini birbirine çarpıp: «Vay canına! Demek böyle olmuş ha? Demek böyle yapmışlar ha?» diyorlar, hayretler içinde kalıyorlardı.

Yolların en sonunda, derelerin tepelerin arasında, uçak uçmaz, kamyon geçmez; mahkemeden celp çıkmazsa posta da uğramaz, öyle uzak, öyle garip bir köy Yapağlı. Gönül istese kamyon da çıkar, posta da varır ya, orası ayrı.

Eğitmen Hamdi, «Acık kabât da bizde var, müfettişim! Gevşek davrandık, hiç olmazsa iki tane gazete getirtebilirdik!..» diyordu. Böyle deyip öğretmen Selim'le bakıyordu. Selim ise, müfettiş konuştukça, «Burada böyle dura dura kuruduk ho-

cam!» diyordu. «Canımız, gücümüz azaldı. Dindik. Tâ geçen yıl gelmiştiniz. İki saatçik kalıp öteki köylere geçmiştiniz. İnsanın gücünü kendi kendine çoğaltması olmuyor. Nasıl anlatayım; köylüyü kendine uyduracakken, bir de bakıyorsun, kendin köylüye uyuvermişsin!..»

Saklıları gizlileri yoktu. Açık açık konuşuyorlardı. Onlar böyle açık konuştukça, içimde bir yerler sızlıyordu. Konya'da, tren çarpışmasından dolayı, bir güncük, gazeteler geç gelmişti de patlamıştık! Şimdiki kasabamızda, yollar bir buçuk iki ay kapanmış, postalar aksamıştı da, gene deli olmuştuk. Yapağlı köyünde bu arkadaşlar patlamazlar mıydı? Şimdi ikide bir, «Haklısınız Hocam, hiç olmazsa iki gazete... On sekiz yirmi günde bir çıkıp gelsin, zararı yok, sıraya koyar, on sekiz yirmi gün geriden, birer birer okur öğrenirdik haberleri...» diyorlar, hayıflanıyorlardı.

Yapağlı öğretmeni:

«Hocam, askerliğe başladığımda iki güne bir tıraş olurdum, sonra her güne alıştım. Olmazsam edemezdim. Buraya geldim, üç güne çıkardım. Sonra dört güne. Kendiliğinden beş, altı güne çıktı Hocam. İnsanın bağlarını koparması bir fena ki Hocam, insan bir acayip olup çıkıyor. Sanki yavaş yavaş damarlarından kan çekiliyor, canı azalıyor...»

Böyle hep «hocam hocam» diye konuşuyordu. Ara sıra bana dönüp, «Tatil olunca kasabaya gidip on beş gün kalacağım. Oturup sizinle konuşacağım. Bir aylık paramı da gezeteye kitaba yatıracağım. Postacılarla da konuşup anlaşacağım. Ah, ben eskiden böyle değildim, dura dura böyle oldum. Bir ağır uykuya, bir ağır uyuşukluğa battım!» diyordu.

Yüzüne gözüne, okumadan okutmanın acısı, kendisini yenilemeden yenilikler yapmaya kalkmanın utancı çökmüştü. Dağların başındaki susuzluk, Selim'in dudaklarında, elle tutulacak kadar belli oluyordu.

O şımarık, o afacan propaganda gazetelerini bilirsiniz. Dinci, gerici, yaygaracı... Politikasını bunlarla yürütenler, kasabaya gelen köylüye dükkânlardan tomar tomar veriyorlar. Dö-

nerken köylü bunları heceliyor. Köyde bunlar okunuyor. Gazete diye bunlar dinleniyor. Ama bir görseniz, devrim düşmanlığı bunlarda, edepsiz politika bunlarda, yalan dolan bunlarda, şeref düşmanlığı bunlarda! Peki, devrimciler ne oluyor? Gerçeği sevenler ne yapıyor? Biz ne yapıyoruz? Bir öğretmenimizi bile böyle susuz bırakmak acı değil mi?

Ankara'daki, İstanbul'daki masa başı pedagoglarını ben de gördüm. Söylevlerini, öğütlerini çok dinledim. «Teftiş şöyle olacak, köy böyle kalkınacak...» Bunlar değil Selim öğretmenin derdi! Selim öğretmen kuruyan dudaklarını ıslatmak için önce bir damla su istiyor. Sen önce onun susuzluğunu gider. Sonra hacet kalırsa teftiş et. «Frobel şunu demiş, Aristo bunu komuş...» Hacet kalırsa söylevini çek...

Yedi sekiz yıl önce Antalya'da buluştuğum köy öğretmenleri, dört yıldır teftiş görmediklerini söylemişlerdi. Yeri gelince insan söylemeden edemiyor: Köy enstitüleri, ilk mezunlarını köylere dağıttıktan sonra, artları sıra gider, okullarını dolaşırdı. Enstitü öğretmenleri, genç öğretmenlere konuk olurlar, birer ikişer gece yanlarında kalırlardı. Başarılanı, başarılamıyanı konuşurlar, işlerin çaresini ararlardı. «Sayılarını çoğaltıyoruz, adlarını değiştiriyoruz» diye övündüğümüz yeni öğretmen okulları, böyle küçük işleri pek şanlarına yakıştıramıyorlar her halde!

Yapağlı'nın bağlı bulunduğu ilçenin 75 ilkokulu, 29 eğitmeni 149 öğretmeni var. Eğitmen öğretmen 160. Bunların teftişi, teftişi demiyelim de, bunlarla ilgilenmek, bir arkadaşın başında. Bir arkadaşın sırtında. İlçe çok geniş. Yol yok, bel yok... Ulaşılmıyor...

Müfettiş arkadaş diyor ki:

«Teftiş bölgesini daraltacaksın. En fazla otuz öğretmen. Bir günde iki köy değil, iki günde bir köy gezeceksin. Kalacaksın, uzun uzun konuşacaksın. Yılda bir sefer değil, dört beş sefer, kaç sefer mümkünse o kadar, uğrayacaksın. Eski müfettiş kavramını yıkacaksın. Öğretmenlerle arana sağlam bir köprü kuracaksın. Bu da tabanvayla değil, ancak bir motorlu araçla filan olur.»

Evet, hiç olmazsa bir cip. Bugün ciplerin kullanıldığı işler, eğitim işlerinden daha önemli değildir. Hadi başka işleri bırakalım, veterinerlerin bile altında birer cip. Gitmek isteyenleri, fırt oraya fırt buraya gidiyorlar. Müfettişlere istemez mi? Benim arkadaş şöyle diyor: «Veterinerler hayvanlarla uğraşıyor, biz insanlarla. Yurdumuzda hayvan henüz, insandan daha değerlidir.» Kabul ediyor muyuz?

Bitirmeden şunu da katayım: Teftiş anlayışımızı da elden geçirelim. Adı lâzım değil, bir ilde, bir müfettiş vardı. Kendisi bir motosiklet almıştı. Sık sık dolaşacağım diye, paat paat sürerdi, «Aristo, Frobel...» konferans çekerdi. En çok hoşlandığı şey de böyle «âni baskınlar» yapmak, gizli gizli sokulup sınıfların kapılarını dinlemekti. Oradaki öğretmenler, «Aristo'nun çetesi» koymuşlardı adını. Bizim müfettiş dediğimiz böyle öcü müfettiş değil tabiî... Asla... Böyle bir müfettiş, motorla dolaşacağına, eşekle dolaşsın daha iyi...

Yapağlı'daki arkadaşların derdi çok...

1959

ÜZÜMLÜ'NÜN KÖPRÜSÜ

Kayanın başına dikilmiş, aşağıdaki sulara bakıyorduk. Sular görülmemiş bir şekilde şahlanmıştı. Baka baka başım döndü. Arkadaşıma tutundum. Sonra yere çöküp bekledim. Başımın dönmesi geçince de geri çekildim.

Yıkılan köprünün halatları, derin suların içinde, aşağıya doğru cump cump ediyordu. Gelişigüzel tutturulmuş tahtalar da birer ikişer kopuyor, sularda kayboluyordu.

Bizi oraya getiren köylü, bir zaman konuşmadan baktı. Sonra, «Yahu mudircan, biz ölmişiz de ağliyanimiz yoktir!» dedi. Bakışı, duruşu, bıçak gibi keskindi. «Yahu» diye diye konuşuyordu. Hiç sözünü sakınmıyordu. Büyüklere dokunur, küçüklere batar demiyordu. Baktım kaldım. Bir şey diyemedim. Arkadaşım, iyimserlik-kötümserlikten aldı. «Bir köprü yıkılmakla cihan kamaşmaz, bak memlekette ne işler yapılıyor, biri ikisi yıkılmış zarar etmez, sen sağlam kalanlara bak!..» dedi; dolaştırdı, bıraktı adamı. Adam arkadaşımın sözlerine hep dudak büküyordu. Elini havada sallıyor, yerden taş alıp sulara savuruyordu. «Falanını filanını sinkaf ettiğimin!» diye bir şeyler söylüyordu. «Peki mi lâzımdın da buralara bu kadar geldin? Mal demiyorsin, can demiyorsin, köy demiyorsin. köpri demiyorsin!..» Biraz duraklayıp, «Suyun da ne suçi var ki?» diye başını sallıyordu.

Burası, derin bir dere. İki yakada köyler obalar, tarlalar, yaylalar var. Üzümlü köyü, suyun akışına göre, sol yamaçta kalıyor. Seksen evli, 400 nüfuslu. Ufak bir köy. Biraz topraktan, biraz hayvandan, tabii biraz da ormandan, nefsini körletip gidiyor. Derenin sağ tarafında ile ve ilçeye giden bir külüstür yol. Yolun sağında da Üzümlü'nün yaylası, tarlası... Derede deli bir su akıyor ki, görmeli! Öyle bir deli su! Acaba niçin Üzümlü'yü derenin bu yakasına kurmadılar da öte yakasına kurdular? Acaba, niçin Üzümlü kalkıp bu yakaya göç-

müyor da o yakada çakılıp kalıyor? Anlaşılmaz. Bizde bir köyü yerinden oynatmak kadar zor iş yoktur. Yaylası, tarlası, otlağı bu yakada; damı tavuğu öte yakada! Ama her zaman da bu dereyi geçmek zorunda. Yazın da geçecek, kışın da geçecek. Zorunlu! Ufacık bir su değil ki, yanındaki ormandan dört çam getirip bir ağaç köprü yapsan, yıkılınca da yenilesen. Büyük köprü ister. Ama bu zamanda istekler sel suları gibi gürültülü olmazsa sökmüyor. Yıllarca suyun yanı sıra bir buçuk saat yukarı gidip geçmişler, geçtikten sonra bir buçuk saat de aşağı yürümüşler; yukardaki bir köyün köprüsünden faydalanıp yollarına başlamışlar.

Üzümlü köyü için bu derenin en dar yerine bir köprü şart! 1958'de hükümet bir asma köprü yapmaya karar vermis. Derenin en dar yeri (26) metre. İl merkezindeki yöneticiler, Murgul Bakır İşletmesinin hava hatlarında kullanılmış halatları parasız alıp köy köprülerinde kullanıyorlar. Çimento, taş, kum, para harcamadan, Üzümlü'deki yurttaşlarımızı gönülleyeceğiz. «Emanet usulü» ile bir ustaya veriyorlar yapım işini.

Usta, iki yakadaki kayaların başına, birer beton ayak oturtup, halatları geriyor. Tahtaları, korkulukları çakıyor. Sonra: «Buyurun teslim alın, köprü bitti!» diyor. Hemen şipşak oluveriyor bunlar. Nasıl oldu, nasıl bitti? Köylüler de şaşırıyorlar ama ses çıkarmıyorlar.

Bu işlere bakan «çavuş» gelip: «Tamam!» diyor.

İlden müdür geliyor, o da: «Tamam!» diyor.

Öyle ya, bundan iyisi can sağlığı! Daha ne ister ufacık Üzümlü köyü?

Köylülerden biri «hükelâlık» ediyor; «Ula, aha bakın bu köprünün burası çatlamış. Bakın buradan gopacak!..»

Kimbilir hangi hatırlı adamın büyük hısımı olan «usta», «hükelâlık» eden köylüye: «Sen bildiğin işlere karış!» diye çıkışıyor. Malanın ucuna bir parça harç alıp çatlayan yeri kapatıyor. «Üç gün sonra lök gibi donar!» diyor.

Köylülerden başka biri, bir başka çatlağı gösterip: «Burası da çatlamış!» deyince, «usta» sabredemiyor: «Yıkılın ulan başımdan! Ananız atanız gördü mü böyle bir köprü ki gelmiş ka-

fa patlatıyorsunuz? Verdiğiniz dört kuruş vergiyi toplasan, kırk yılda böyle tek köprü yapmaz! Ne isterseniz daha hökümetten?» Esip tozuyor, tozutuyor...

Ne desin köylüler? Biraz daha söylenseler, söküp götürecek! Sağlamı ararken çürüğünü de kaçıracaklar. Susuyorlar. Üstünden geçmek şart değil ya, karşıdan bakıp «Köprümüz var» diye avunsunlar o da yeter!

Bu keçiler var ya. Bunların soyu kurusun! Ne olursa bunlardan oluyor. Müdürün «Tamam!» deyip ile dönmesinden üç gün sonra, bir kadın, üç keçi sürüp arkalarından bakıyor. Eğer keçiler sağ esen karşıya geçerse, kendi de geçecek...

İyi ki böyle düşünüyor. Akılsızlık yada inatçılık edip keçilerle birlikte kendisi de yürüse sulara karışacak! Nitekim keçiler öyle oluyor. Tam köprünün ortasına geldikleri zaman bir cayırtı kopuyor, haydiiii!..

Olay kasabada duyulduğu zaman, bizim İhsan Güven: «İtoğlu it keçiler!..» diye dişlerini gıcırdatmaya başladı. «Hem ormanları kurutuyorlar, hem köprüleri yıkıyorlar! Ulan köprüden geçmenin bir usulü vardır: Köprüye geldin mi, yürüyüşü «âdi adım»a bozacaksın! «Uygun adım» geçmeyeceksin! Geçersen, dayanmaz, yıkılıverir... Ama bunar keçi. Âdi adımı, uygun adımı ne bilsinler? Köprüleri korumak için bütün keçileri toplayıp kors göstereceksin. Başka türlü nasıl önlersin köprülerin yıkılmasını?..»

Üzümlü köyüne yakın yerlerde, eski zamanlardan kalma uzun taş köprüler var. Üç yüz, beş yüz yıllık! Yıkılmamış! Daha da yıkılacakları yok. Üzümlü köyü, Ayastefanos anlaşması gereğince, uzun zaman yabancı elinde kalmış. Yabancılar bu sulara köprüler kurmuş, onlar da yıkılmamış! Sapasağlam!

Üzümlü köyündeki yurttaş, karacahil filan ama, bizim yeni köprüleri, o eski köprülerle kıyaslamaz mı? Kıyaslayıp hesabımızı kitabımızı çıkarmaz mı? Yıkılan küçük köprüyü yeniden yapmak, belki pek zor olmaz, ama yurttaşların gözünde ve gönlünde yıkılanlar sadece köprü değil ki! Asıl onları onarmak, asıl onları yeniden yapmak gerekir. Bunu nasıl başaracağız?

Polatlı'daki buğday silosunu, Ankara'daki sporevini, Eskişehir'deki bilmem ne yapısını, filan yerdeki bendi, felân yerdeki barajı bırakın da Üzümlü'deki şu küçük köprüye bakın. Üzümlü köprüsü hepsinden daha acı, daha feci!..

Bu küçük hikâyenin altında başka bir dram daha yatıyor: Bir köprünün çatlaklarını, malanın ucuna aldığı harçla kapatacağını sanan şu cahil «usta»ya bakın! Üç uyuz keçi geçerken değil de, bir gelin alayı geçerken yıkılabilirdi bu. Bir hatayı bu kadar ilkelce örtmeye kalkışmak ne korkunç sorumsuzluktur? İnsanın tüyleri ürperiyor. Bizim yetişmiş bir nice teknikerimiz, bir nice de teknik okulumuz vardır. Buralardan çıkan arkadaşlar, boyunlarına birer «bağ» takıp nerelerde dolaşıyorlar acaba?

Buralardaki işler, bilen, ama iyi bilen; köyü köylüyü, ulusu yurdu lafla değil, cartla curtla değil, gerçekten seven genç teknikerleri ve devletin dürüst elini bekliyor. Onlar gelmedikçe, Üzümlü köprüsünün yıkıntısına bakan ellilik köylü, orada, o kayanın başında; ne dese, ne söylese haklıdır. Biz de ne desek, ne söylesek, haksızlığımızı örtemeyiz...

1959

CEVİZLİ'DEKİ KİLİSE

Belki bin yıllık, belki daha fazla. Bu koca yapının yaşını bilen yok. Biri böyle söylüyor, öbürü başka... Cevizli köyü de, adı üstünde, cevizli bir köy. Cevizler, Mayıs ayında şaha kalkıyor. Erikler, elmalar, küçük zerdaliler, narin söğütler... Uzaktan bakınca, insan bu koca yapıyı, bu kadar yeşilliğin arasından, kolay kolay seçemiyor. Büyüklüğü de ancak yanına gelince, iyice içine girip yukarı bakınca anlaşılıyor. Eski uygarlıklardan, eski insanlardan. onların bugün buralarda yaşamayan, geçmeyen inançlarından artakalmış bir yapı. Küçümsenmeyecek büyüklükte güzel bir kilise.

Ama yaşatmamışlar. Dar kafalılık. karnı almazlık, sadece köylüden gelmiyor. Okur yazarlardan. diplomalılardan, bilgili kişilerden... Şimdi yerler, külçe halinde taş ve kireç yığınlarıyle dolu. Kala kala bir kubbe, bir duvar, iki de direk kalmış. Yarın onlar da gidecek. Bu haliyle bile. bir hayli gösterişli Cevizli'deki kilise.

«Beyimcan, çok sağlam yapıymış! Gine eyi dayandı! Adı lâzım değil, bir kaymakam var idi. Tam altmış tene dinamit patlattı bunun temelinde, duvarında! Ama yıkmak şöyle dursun. sarsamadı bile!»

Altmış dinamit! Bir de bu dinamitlerin «kaymakamlık kanalıyle» patlatıldığını düşünün. Hangi yapı dayanır? Hangi yapı, sarsılıp yıkılmaz?

Bizim halkımız. el koyunu gibidir. «Yık» dedin mi, söz dinleyip yıkar. İlçede, jandarma kumandanı için bir lojman yapılacakmış. Kumandanın yapısına gelişigüzel taş yakışmaz tabii. Kesilip biçilmiş düzgün taşlar ister. Böyle taşlar da çarşı pazarda yok. Cevizli'deki kilise ne güne duruyor? Şunu daha esaslı bir yıktırıp taşıtmak, en akla uygun yoldur.

Hem ne gereği varmış kilisenin buralarda? Tarih eserlerini koruma kanunu filan... geç canım efendim, var mı bizim

tarihle bir ilgisi? Her gün gâvurun şanını sürdürüp duralım mı yani?..

Bugün ayakta kalabilmiş kısmında, gerçek insan boyundan iki üç kat yüksek, gövdeli, gösterişli «aziz» resimleri var. Toplanmışlar. Ortalarında daha büyük bir adam. Ünlü «Musa heykeli»ni andırıyor. «Düşünen adam» gibi de öne eğilmiş. Elinde kitap! Anlaşılan önemli bir kişi. Ötekiler, çevresinde saygılıca dizilmişler. Onların da ellerinde kitap. Saygılı duruyorlar ama, bastırılmamış bir gurur, bir çalım, yüzlerinden, gözlerinden akıyor. Bilgece bir çalım bu. Nasıl bir boyayla işlendilerse, ne çizgileri, bozulmuş, ne renkleri solmuş. Sapsağlam, dipdiri duruyorlar kalan duvarda.

Azizlerin başları üstünde, kuş biçiminde kanatlı kelebekler var. Ayrıca, yarısı insana, yarısı hayvana benzeyen güzelce bir kız. Bu da ünlü «Tamara» imiş. Başka neler vardı kimbilir! Yakında bunlar da gidecek.

«Beyimcan, altmış tane dinamit atıldı da yıkılmadı, sonra birez daha atıp zorla yıktılar! Sonra gelip emir verdiler. Emiri alınca yıktık...»

Kalan kısmındaki duvarlar şimdi iş içinde. «Suretleri kaybetmek için ot yaktılar içerde. Oraya yetişecek kadar merdiven olsa, çıkıp kazıyacaklardı. Ot yakmakla da ancak bu kadar karartabildiler. Ah, sen bunu yıkılmadan görecektin! O yapının güzelliğini, o yapının yüksekliğini!.. Parmağın ağzında kalacaktı.»

Girip gezerken tatlı bir serinlik sarıyor insanı. «Şurası mahzen!» diyorlar. Mahzene giden yolları ve kapıları, taş, çakıl kapatmış. «İçinde bissürü şarap küpü vardı. Her bireri on beşer put alırdı (Bir put 16 kilo). Şahsıma ben yedi tene küp çıkardım. Şimdi evde dururlar. İçine gir. ayakta dur, kollarını da aç, o kadar böyük! Ama bunları nasıl yaptınız, nasıl taşıdınız! O kadar da sağlam ki, dededen toruna, torundan toruna kalsın gitsin! Bu küpleri dolduracak kadar şarabı nerden buldunuz sonra! Şimdi Cevizli'de, Cevizli'ye yakın yerlerde bir salkım üzüm yetişmiyor. Yol bel dersen, eskiden de zor idi...» Bu koca

küpleri dolduracak şarabın nereden sağlandığı sorulacak bir sorudur.

Taşlar... Tek parça, insan boyundan daha uzun, enli, yassı taşlar. Yapı, hep böyle düzgün taşlarla yapılmış. Bir kıymık olsun ağaç kullanmamışlar. Büyük kubbelerden ayrı, bir sürü de küçük kubbe. Hepsi ölçülü, biçili, sağlam şeyler. (Yıkılmıyanları söylüyorum).

«Burası papazların durduğu oda, burası günah çıkarma dayrası» diye, görmüş gibi, inceden inceye anlatıyorlar. Sonra da ellerini birbirine çarpıp, «Bu kadar kocaman taşları, bu kadar yükseğe nasıl çıkardınız!..» diyorlar. İnsanların o zamanlar vinç gibi, kaldıraç gibi önemli araçlardan haberli olduklarını söylüyorsunuz, vinci, kaldıracı bilmedikleri için, dediklerinizi anlamıyorlar.

Kubbelerin üstünü taşlarla çatı biçimi örtmüşler. Köylüler bunlara «taş pedavra» diyorlar. Yassı yassı, çok geniş taşlar. Taşları birbirine ekleyip, ek yerlerine üstten taş kapaklar yapmışlar. Taş kapaklar, soba borusunun dikine olarak ikiye bölünmüşü gibi, ince, uzun. Bunları ağzı aşağı kapayıp demir kancalarla sıkıştırmışlar. Taşları, kibar bir tahta eşya gibi işlemedeki ustalıkları besbelli...

Bunları kim yondu, bu kadar yassı, bu kadar düzgün?

Dedelerinin dedelerinden duyduklarını, her sorana aktarıyorlar: «Dört saat ötedeki Karaköy'de yaman taş ustaları varmış. Taşın asıl ocağı da oradaymış. Kilisenin ustabaşısı, hesabını kitabını yapıp, varmış Karaköy'e: «Şu en, şu boyda, şu kadar taşı, şu kadar zaman içinde, mevcut isterim!» demiş. Taşçılar ellerine tükürmüşler. Bitirince, ustabaşıdan adam isteyip taşıtmışlar. Taşıyıcılar, birer ayak arayla dizilmişler, taşları elden ele geçirmişler. En sonunda ustabaşı, «Bir taş eksiğiniz var, kabul etmem!» demiş. Bakmışlar ki, çalıların içinde bir taş. Yorulan bir taşıyıcı bırakıvermiş. Görüyon ya ustayı! Hesabet efendi, daha temeli, atmadan, ne biçim olacağını, ne kadar taş gideceğini, sahat kimi, kılı kılına söylüyor adam!» Ellerini gene birbirine çarpıp hayret ediyorlar.

Yıkık kilisenin güzel taşlarını taşıya taşıya bitiremiyorlar

şimdi. Komutanın lojmanından sonra köyün okuluna kullanılmış. Hatta Cevizli camisine kullanıldığını da söylüyorlar.

Dışarı çıkıp karşıdan bakıyoruz. Tepede boy boy çalılar gelişmiş. Ağaçlar, kökleriyle taş yapıyı delmeye çalışıyorlar. Artakalan en yüksek noktada, bir koyun heykeli var. İki ön ayağının üstüne çökmüş, başını da suda yüzer gibi öne uzatmış. İlerde, tâ güneyde bir yerlere bakıyor koyun... Tuhaf bir üslûbu var. Bugünkü odun heykellere benziyor. Biraz yıpranmış ama bir şeyler anlatıyor gene.

İçerdeki mahzen, yer altından, dışarıya, bahçenin yarı yerine kadar uzanıyormuş. Köyün ilkokulu kiliseye çok yakın. İnsan elinde olmadan, bir ona bir buna bakıp kıyaslama yapıyor. İlkokulun «WC»si de kilisenin hemen dibinde. Ayrı bir çukur kazıp bunu her yıl temizleme zahmetine katlanmaktansa, mahzen dedikleri yeri delivermişler, olup bitmiş! Sadece bir kerpiç «WC» damcığı yapmışlar mahzenin üstüne.

Uygarlığın ileriye mi, geriye mi yol aldığı hakkındaki tartışmalar bizi pek ilgilendirir. Belki bu kilisenin taşları da, Mısır'daki piramitlerin taşları gibi, hep kölelerin sırtından geçti. Yapılması sırasında, dilsiz ağızsız, yüzlerce insanoğlu sakatlandı, ezildi. Ama, bu, yollardan uzak, bu, deniz kıyılarından, büyük merkezlerden uzak yurt parçasındaki yıkık kiliseyi ara sıra aklınıza getirin. Yanındaki yöresindeki köy evlerini, köy yollarını, köy çeşmelerini, köy köprülerini, eski yeni bütün köy yapılarını da düşünün. Okulları düşünün. Bakın, Cevizli'nin okulu 1930'da yapılmış, bugün uçuyor! Muhtar, «Çocukların başına göçmeden, şunun bir kolayına baksak; vede varıp hökümete yalvarsak, yada araya bir adam koysak, bize birez yardım etmezler mi acaba?» diye yana yana düşünüyor.

1959

YERİNDE SAYMAK

Zaman koşuyor. Günler, yıllar gelip geçiyor. Dünya ilerliyor. Biz yerimizde sayıyoruz. Bir silkinip şöyle otuz yıl kadar ileri gidersek, çok sürmüyor, bir bocalıyoruz, bakıyoruz ki, elli yıl geri basmışız...

Yaşar'da, Cevizli'de, Kayadibi'nde, Çoraklı'da... çiftçilerle konuştum. Nasıl ekip kaldırıyorlar, nasıl çalışıyorlar, sordum. Aldığım cevaplar, hiç şaşmadan, yerimizde saydığımızı göstermektedir. Halbuki buralarda biz, hep ilerlemeden, kalkınmadan söz ederiz. Türkiye için, köyleri de içine almayan bir ilerleme, ilerleme sayılmayacak...

Kayadibi'nde Ciner Hasan, tarlasına imece yapmış. Beş tane kötan koşturmuş (kötan = ağaç tekerlekli saban). Her kötanda dörder çift öküz. Çizi boyunca, ağır ağır gidip geliyorlar İnsanı kahreden bir yavaşlık, taşları çatlatan bir sabır...

Ciner Hasan: «Bizim topraklar ağırdır, dört çift öküz koşmazsan kötan yörümez!» diyor. «Burda toprak, ha dediğin zaman tavlanmıyor. Zamanında ekemiyorsun. Mevsimi de kısadır. Kış erken bastırır, geç biter. İşler, hep yangından mal kaçırır gibi, koşa koşa olur. Toprağın kendiliğinden tavlanmasını beklersen Haziranı bulursun. Onun için, imece yapıp hayır şer ekiveriyoruz. Başka çare yok.»

Başka çare yok... Böyle diyorlar.

«Ağır toprakların kıyılarına hendek açarlar, sular hendeklere çekilir, toprak da erken tavlanır. Birçok yerlerde böyledir. Siz yapmıyor musunuz?»

Ciner Hasan: «Yok, yapmıyoruz...» diyor.

«Bir deneyin bakalım, belki iyi gelir.»

Hasan, çiğnini çekiyor:

«Nesini deneyeceksin? Burda sökmez o!..»

«Ama denemediniz ki!»

«Denemedik emme biliyorum: Sökmez!»

— Denemeden bilmek de bize vergi demek.

Verim de ona göre tabiî. Bire kaç aldıklarını öğreneyim dedim. Çoraklı'da bir çiftçi, «İleşberin işini fazla hesaba vurmaya gelmez, bereketi kalkar gider...» dedi. Ama az kaldırdıkları meydanda.

«Toprağı nadas ediyor musunuz?»

Nadası anlamadılar, «Yani herk?» dedim.

Yok, etmiyorlarmış.

«Aktarma, ikileme!»

«Yok.»

«Niçin yok?»

«Edet olmamış...»

Ekini anız üstüne ekerlermiş. Çağlayan'da mısır anızlarına tohum saçıldığını görmüştüm. Nasıl olur? Atasözü, «Ya herk et, ya terk et!» diyor; bunların ne herk ettiği var, ne terk ettiği. Aktarıp ikilemeden, üçleyip, hatta dörtlemeden, bu nasıl çiftçiliktir? Hem de o toprak kıtlığında!

Sebze de ekmiyorlar. Sulama da bilmiyorlar.

«Niçin ekmiyorsunuz? Niçin sulamıyorsunuz?»

Cevaplar hep bir:

«Edet olmamış...»

Yurdun birçok yerlerinde, tavuk meselesinden, çit meselesinden, kaz meselesinden kavga çıkarmak, yaralamak, öldürmek... Kadınları kapamak, kızları okuldan kaçırmak «*edet*» olmuştur da, sebze ekmek, nadas etmek «*edet*» olmamıştır!

«Kaç yıldır çiftçisin Hasan Ağa?»

«Dünyaya geldim geleli...»

«Yani kaç yıldır?»

«En aşşa elli...»

«Elli yıldır, ekmede biçmede bir değişiklik olmadı mı?»

«Olmadı.»

«Araçlarda; sabanda, boyundurukta?»

«Yok... Aha bu gördüğün Âdem peygamberin sabanıdır. Biz sadece ucuna bir ufak demir takmışız, o kadar! Başkaca terakki merakki arama...»

«Tarım Bakanlığı, tavukçuluk, kavakçılık, arıcılık, bağcılık... bissürü broşür bastırır, haberin yok mu?»

«Okuma bilmem ki!»

«Yonca nasıl ekilir, tohum nasıl temizlenir; kitapları var.»

«Bilmem.»

«Tarım dergileri, tarım bültenleri çıkar. Bunlar çiftçilikteki yeni buluşları anlatır. Başka ülkelerdeki deneylerin sonuçlarını aktarır. İnsan okusa hisse kapar.»

«Ben hadımım diyorum, sen çocuğumu soruyorsun!»

Doğru, hata ediyorum. Adam okuyup yazma bilmiyor.

Ziraî Donatım Kurumu, bir zamanlar «ucuz» pulluk dağıtmış. Bazı köylerde gösterdiler. Ama üç beş kişide hemen. Hem araçlarda «küçük» değişiklik nedir ki? Yollar, yöntemler, koşullar, düzen... aynı!

«Öğretmenler bir şey söylemiyorlar mı?»

«Ne söylesin öğretmenler? Bu iş laflan olacak iş değil ki! Yapıp başarıp göstermeli bize. Hem, onların bildiğini onlara koyduk mu biz?»

Dönüşte kaymakamla konuştum. «Bir tarım öğretmeni olsa belki faydalı olur, başka ilçelerde var, burada yok!» dedim.

«Olsa neye yarar?» dedi kaymakam. «Bir zamanlar varmış, ama faydalı olmuyormuş. Bunlar hep kendi bildiklerine gidiyorlar. Söyleneni dinlemiyorlar. Âdet olmamış diyorlar...»

Köylü oturmuştur. Kalkmayasıya, kıpırdamayasıya oturmuştur. Kıpırdatmak için «söylemek» yetmeyecektir. Biz bugün en az yirmi milyon insanı, bu kadar tarlayı, bu kadar hayvanı, tarıma bağlamışızdır. Bu kadar insan çalışır, çırpınır, kör... Didinir, hiç... Çalışan yirmi milyona karşılık, iki bin kişilik bir tarım laboratuvarımız yoktur. Yeni buluşlar; örnek olsun diye kurulan ve ulusumuzun milyonlarca lirasına mal olan «Devlet Üretme Çiftlikleri»nde bile seyrek görülen kıpırtılardandır. Yapılan bir deney duvarların dışına çıkmaz. Oralarda da işler, kırtasiyeciliğe, muhasebeciliğe boğulmuştur. Oralarda çalışanlar da, Babıâli tipi memur olmuşlardır. Bir yükseeeek duvar! Halk dışardan bakmakta, içerdekiler de dışardakilerle

ilgilenmeyi akıllarının ucuna getirmemektedirler. Bu çiftliklerin çoğu, amacını o kadar daraltmıştır ki, bildiklerim var, il ilçe merkezinde oturan memurun, müdürün yıllık yağını, peynirini hazırlamak olmuştur işleri. Yıllık defterler, bunların hesaplarıyle kapanır. Dağ, doğura doğura böyle ufak bir «farecik» doğurmuştur. Nasıl ilerleriz, gerilikten nasıl kurtuluruz, nasıl bol üretimli bir ülke oluruz? Anlaşılmaz. Anlaşılır ama kapatırlar insanın ağzını... Dinletmezler, söyletmezler... Bozulur tek yanlı rahatlıkları...

Tarım işlerimiz böyle de, eğitim işlerimiz başka türlü mü? İyiliği denenmiş nice yolları ve yüzde yüz bu toprağın koşullarından doğmuş nice kurumları, «Kökü dışarda...» diye gürültüye getirip kapattık. Öte yandan, gümrüklü, gümrüksüz, dışardan getirdiğimiz metotları da çarçur ettik. «Aktif metot», okullarla evler arasında bir gülme konusu oldu. Birçok aydın babalar, aydın analar, «aktif metot = yani, çocuk aktif, öğretmen passif» demektedirler. Ankara okullarında ben de gördüm, akşam üstü öğretmen, çocuğa beş altı soru yazdırıyor: «Bak evlât, sabaha bunların cevabını isterim!» diyor Çocuk, ana babasına soruyor... Ana baba bilirse iyi. Bilmezse? Sonra, sözlük, atlas, ansiklopedi. Her evde bir kitaplık olması gerek. Türkiye'de kaç evde ansiklopedi bulunur? Amerika'da bunların bakkal dükkânlarında satıldığını, geçen yıllar, Sami N. Özerdim yazmıştı da okumuştuk. Bizde?

Siz metot adlarının değiştiğine bakmayın. Bizde «âlem yine ol âlem»dir. Ben öğretmenleri bilirim, en yukardaki eğitim kurumunu bitirmiştir, gene girer derse: «Kalk oğlum!» der, kaldırır. «Aç kitabı!» der, açtırır. «Oku!» der, okutur. Sonra da, «Anlat bakalım anladığını!..» buyurur. Bu, Sultan Hamit gününün öğretim yoludur. Öğretmenlerinin bile böyle tuhaf bir anlayışla yerinde saydığı bir toplumun değişmesi, ilerlemesi, her halde zor olacaktır. Beylere kalırsak kara günlere kaldık.

Bu yıl bizim okulun, Kitaplık Kolu benim denetimdeydi. İstanbul, Ankara yayınevlerine öğrencilerimiz kitap siparişleri yapar. Herkes istediği kitabı yazar, koldaki görevlilere verir. Ben, iyi kitapları, yeni kitapları, ucun kıyın tanıtır, onları bil-

diklerine bırakırım. Ama listeler, hep, «Zaloğlu Rüstem», «Kars Kalesi», «Kerbelâ Vakası», «Muhammet Hanefi Cengi», «Seyit Battal Gazi».. bunlarla dolar. Yeni kitapları okumak da «edet» olmamıştır. Çocuk da babasının okuduğunu okumak; babası gibi, hocası gibi, öteki sayın büyükleri gibi, yerinde saymak ister.

Üye olmayanların giremediği şehir kulübünde, arkadaşlara, çiftçilerle yaptığım konuşmaları anlatıyordum. Öteki masalarda «nizamî kumar» partileri dönüyordu. Ceviz yaprakları gibi yeşil paralar, bir onun önüne, bir bunun önüne, gidip geliyordu. Alıp veriyorlardı. Kasabalı İhsan Güven arkadaşımız. kulübe üyedir. Memurlarla düşer kalkar. Onlarla oynar, içer.. Birkaç gün önce dişini çektirmiş. Çenesi şişmiş. Beyaz bir tülbentle sarmış kafasını. Sesi bir acayip. Oyun oynanan masaların birinden bağırıyor bana:

«Terakki yok deme ula Fakiiiir!.. Bak bu bir terakkidir Biz yeni bir oyun icadettik. Adı Gudu Gudu. Öteki oyunlar battal oldu. Bizim bu oyun şimdi Türkiye'nin hiç bir yerinde yok ama, yirmi güne kalmaz yayılır. Hopa, Murgul, Borçka yanlarına gitti bile. Temmuz gelip Ardahan yolu açıldığında Van, Mardin, Maraş yanlarına da sevkiyat yapacağız...»

Doğru. Bazı yönlerde ilerlemekteyiz. Oyunda, kumarda.. İnkâr edenin gözü kör olur. Futbolda «müşterek bahis» denen dalgayı da kabul ettikten sonra, artık önümüzde kimseler durmasın!

Gudu Gudu'yu çıkaran arkadaşlar gururlanıyorlardı. İhsan Güven öğüt veriyordu bana: «Vaziyetimizi yânış aksettirip terakki yok deme ulaaaa!.. Gudu Gudu oyunu bal gibi bir terakkidir. Dosdoğru yaz!..»

Yalana borcum mu var? Dosdoğru yazıyorum.

Dosdoğru...

1959

KAPLICANIN CAMLARI

«Bizim bu «kaplıca» çok ünlüdür oğulcan! Kars'tan, Kağızman'dan hastalar gelir. Her türlü sızıya, yele, romatizmaya birebirdir Bak, karşıda Karçkal dağlarını görüyorsun. Karçkalların ardında ücara bir köy vardır. Adı. Maçahel. Buraya uzaktır. On iki saatten fazla çeker. Oradan buraya gelmek için koca Karçkalları aşacaksın. Dağları, dereleri inip çıkacaksın. Yol diye bir şey yok. Arabayı, kağnıyı bırak, at bile işlemez. Öyle yerler ki, merdiven çıkar gibi, ayak ayak çıkıyorsun. Gençliğimde gider gelirdim. Yani, bomboş yörüsen on adım sonra kesilirsin. İşte bu yollardan, bir adam, Maçahel köyünden üst baş perişan bir adam, genç bir adam, sırtında bizim «gidele» dediğimiz bir sepet, bir öğle vakti, çıkıp geldi:

«Selâm.»

«Aleykümselâm.»

Har har soluyor. Harlamış kalmış yani. Terlemiş.

Baktım, gidelenin içinde bir şey var.

Dedim: «Hayrola gardaşlık, ne var bu gidelede?»

Dedi: «Hayırdır. Gidelede validem var.»

Ula, bir baktım, vallaha gerçek! Yalanım varsa, yaşadığım yaş haram olsun, gidelede bir kadın var. Kadın ama, kurumuş, erimiş; arı gibi, sinek gibi kalmış. Kadın değil, bir böcek. Böcek ama, ne kadar böcek olsa, gene otuz kırk okka gelir. Dedim ya, insan boş olsa yörüyemez o yollarda. Acap bu adam nasıl yörümüş? Hayret! Dünyada neler var oğulcan! Bizler bilmedik, bilenler analarının kıymetini nasıl biliyor, görüyor musun? Ne diyordum? Lafı karıştırdım oğulcan. İnsan çağlanınca böyle oluyor. İşte bu adamın sırtındaki kadın hastaymış. Elleri, kolları tutulmuş kalmış, heç oynamıyormuş. Hacı, hoca, muska, hamaylı kâr etmemiş. En sonu, almış buraya getirmiş. Anası götür demiş. Anası deyince getirmesin de ne yapsın? İnan ki, hâlâ o adamın terli hali gözümün önünde. «Şifa bulur işal-

lah!» dedik; «Aha şuradadır, götür de bir çimsin!» dedim. Öğle yemeğini yedirip yolladık bunları. Gittiler. Ula, akşam üstü bir de baktık ki, geliyorlar! Nasıl geliyorlar biliyor musun? Hani o sepetin içinde, sinekten farkı kalmamış kadın vardı ya, işte o kadın, düşmüş oğlunun ardına, yörüye yörüye geliyor! Vallaha böyle! Bana inanmazsan komşulara sor. On beş yıl bile olmadı daha. Herkes hatırlar. Yani anlayıver, böyle bir yerdir bizim bu çermik. Biz çermik deriz. Lögat kitabında adı «kaplıca» oluyor...

Böyle bir yerdir emme bize faydası yok. Çünkü yolu yok. İzmir, İstanbul'da olacak, âbat eder oraları. Değil Türkiye'den, Avrupa'dan hasta gelir şifa bulmaya. Ama dedim ya, bize faydası yok. Daha yükü var üstelik. Allahın kalbine güçlük gelmesin, şikâyet için söylemiyorum, misafir iyidir, misafir gelen yere bereket gelir; misafir, getirdiği dokuz nasibin sekizni yir, birini ev sâbına bırağır emme, bu Mikelet köyünü de görüyorsun, bir derenin içinde, ufacık bir köy, eti ne, budu ne? Bu ufacık köye, bir yıl içinde, sadece bu çermiğe sebep, en az, beş bin misafir gelir. Fukara Mikelet'de çeker bunları. Allah için söyle, bu bir yük değil midir? Yinen içilen lâf olmaz, misafirin yidiği bir şey değil, biz ne yirsek o da ondan yir, hiç bulamazsak iki soğan parçalar koruz önüne. Varını veren utanmaz. Ama, hayvanları da var bunların. Kaç insan gelirse o kadar da hayvan geliyor. Herkes o anasını getiren Maçahalli gibi yayan gelecek değil ya! Bâzı günler öyle olur ki, hayvanlarımızı bağlayacak yer kalmaz ahırda. O zaman, kendi hayvanlarımızı çözer, onlarınkini bağlarız. Biz atadan, dededen böyle gördük. Fakat burası yok memleketi oğulcan! Alaf (= ot), ekinden de, ekmekten de bahalıdır. Allahın gönlüne gene güçlük gelmesin, gene şikâyet için söylemiyorum, emme bu çermik böyle. Bunun bize bir faydası yok. İşte meydanda. Halımızı da gör. Gör, ona göre cuvabını ver...»

Mikeletli Aslan Emmi, böyle söz arasına söz katarak, kaplıcayı anlatıyordu. O anlatırken ben de, yalçın kayalarıyle kar-

şıda mosmor yatan Karçkallara bakıyordum. Karçkalların ardındaki Maçahel köyünü düşünüyordum. Adı kimbilir ne idi, o, anasını getiren adamı düşünüyordum. Ben de yokuş yollar gördüm, indim, çıktım, ama benim gördüklerim, Karçkallara tırmanan yolun yanında solda sıfır. İnsan tıslar o yollarda. Dizlerinin bağı çözülür. Maçahelli adam onca dereyi tepeyi nasıl indi çıktı sırtının yüküyle? Aslan Emmi, doksan dört yaşındadır, «Yaşadığım yaş haram olsun!» diyor, yalan mı söyleyecek? O kadar yükle o yolları nasıl baş etti?

Ya bu Aslan Emmi'nin derdine ne demeli? Yoksul evlerde, konuk geldiği günler duyulan sıkıntıyı bilirim. Kapıların ardında, o yüzlerini, o gözlerini göstermeyen, karşıdan bakınca hiç «ruh» yok, hiç «iç» yok sanacağınız, o karanlık, o çaresiz kadınların nasıl gasıl gasıl kıvrandıklarını bilirim. Göveçte yağ bitmiştir. Çuvalda un bitmiştir. Bulgur kalmamıştır. Kış uzun sürmüş, belki yıl yıla kavuşmamıştır. Çay yoktur, şeker yoktur. Kocası da buyurur ki, «Bul getir...»

Mikelet'in bir saat kadar berisindeki Çoraklı köyünde, Binali diye bir adamın dükkânında, «Vita» tenekesi gördüm.

«Bu ne Binali? Siz burda Vita mı yiyorsunuz?»

«Sadeyağın kilosu sekiz lira, Vitanınki altı. Millet onu satar, bunu yir.»

Çoğu köyler böyle. Peki bu Mikelet bu kadar konuğun hakkından nasıl gelsin?

İlçede yöneticiler bir hesap yapmışlar, yukarıya yollanan raporlardan birinde gördüm. Gelir gider hesabı. Yılda, hayvandan şu kadar, tarımdan bu kadar gelir; şu kadar da gider... diyorlar. Tabiî gider çok fazla. Belki gerçek sayılar değildi bu rapordaki sayılar. Ama uydurulmuş bile olsa, bir gerçeği göstermek için uydurulmuştur. Yalan değildir. Yöneticilerin rapora yazdığına göre, köylüler aradaki farkı «gurbete giderek» kapatırmış. Durum budur: Çoraklı'nın, Mikelet'in, tekmil Şavşat'ın, Ardanuç'un, Yusufeli'nin, yani bütün Çoruh boyunun yarı insanı Ankara'da, İstanbul'da...

Mikelet'in hemen beş dakika ötesindeki bu şifalı suyu, yukarısı ele almış. İki yıl önce, İller Bankasının bir faslından yo-

lunu bulup 17.000 lira ayırtmışlar. Para, köy adına geldiği için muhtara teslim edilmiş. Muhtar da komşu köylerden bir arkadaşını «mutayit» tutmuş. Küçük küçük odaları ve havuzuyle filan bir yapı yapılmış. Derenin içinde. Baltadan, «açma»dan ve keçiden artakalmış bir çamlığın arasında, ufacık bir yapı. Ama üstü pedavra ile örtülü. Pencereleri camsız. Yanı yönü tamamlanmamış. Yarım yamalak. Tıpkı öteki köy işleri gibi, bilgisizliğin, hünersizliğin her izlerini üzerinde taşıyor.

«Daha gattî teslim yapılmadı!» diyorlar.

Yapılsa ne olacak? Mikelet gözlerden ırak bir köy. Uzaaak! İller Bankası, 17.000 lirayı verir de, ardını niçin aramaz acaba? Yapıldı mı, yapılmadı mı? Sağlam mı yapıldı, çürük mü yapıldı? Niçin kovalamaz?

Sonra şunlara bakın: Yapıyı iki tane koca kayanın dibine oturtmuşlar. Kayaları «yerli» sanmışlar. Değilmiş halbuki. Bir tanesi geçen kış uçup duvarları delik deşik etmiş! Biz iki arkadaş, varıp gördüğümüzde içerisi taşlık, çakıllık, mezbelelikti. Gelişigüzel temizleyip girdik. Önce biraz sıcak su geliyor, iyi. Ama az sonra soğuk gelmeye başlıyor. Yaparken suları da düzenlememişler. İki dakika demeden insan titremeye başlıyor. Yabancı su karışınca kaplıcanın faydası da azalıyor. Yıkıp yenisini yapmaktan başka çare yok.

Yanımızda aynı köyden Mustafa Çavuş vardı:

«Devlet yapınca böyle oluyor gardaşcan! Şu yapıyı ben yaptırsaydım, beş bine çıkarırdım bu dağın içinde. Hemi tamam olurdu, hemi de sağlam. Şu kayaları da önceden kaldırırdım... Muhtarımızla mutayidimiz bir olup efun tüfun ettiler parayı! İkisi de makemelik şimdi. Dedili kodulu işler. Bir sürü işçi çalıştırdılar, parasını vermediler. Biz, içimizden, içimizin bir yerlerinden adamakıllı çürümüşüz...» diye uzun uzun dert yandı adam.

Çürümüşüz ama, kimsenin ilgilendiği yok çürüyen yanımızla.

Arkadaşım, Mustafa Çavuşa sordu:

«Sizde hiç yürek yok mu? Bu kafalarınızda akıl yerine ta-

hıl mı dolu? Niçin karışmadınız? Niçin: «Arkadaş sağlam yap!» demediniz?»

Mustafa Çavuş, elini sallamaya başladı:

«Vay benim arkadaşım vaay! Heriflerin her biri betun kimi yavu! Sen nerenin lâfını ediyorsun? Hepsinin ardı dayalı. Hepsinin ilde ilçede adamı var. Hepsi biner çuvaldız. Bin çuvaldıza yumrukla ücum edilir mi?»

O, bunları söylerken, biz suyun içinde titriyorduk.

«Hiç olmazsa şu pencerelere birer cam taksalardı...»

Mustafa Çavuş güldü:

«Pencereleri kapatsan bu kayanın açtığı deliği ne yapacaksın? Hem varidi bunların camları. Takılmıştı. Kış bastırınca muhtar söküp götürdü: Yabancılar gelip çalmasınlar(!) diye...»

Arkadaşımla birbirimize bakıp biz de güldük. Demin Mustafa Çavuş, «Çürümüşüz» derken, bunları da kastediyordu tabiî, ama bizi çürüten temel nedenleri biliyor muydu? Vede kıçta başta yuvalanmış mikropları?..

Mikelet'teki kaplıcaya böyle bir yapı yapmak da yetmez tabiî. Bir ayrı han ister. Konukların hayvanları için ahır ister. Oturacak, dinlenecek yer ister. Bir aşocağı ister. Devlet yaptığı zaman böyle ağzımıza, yüzümüze bulaştırıyoruz madem, «özel teşebbüs» deyip durduğunuz dalgacıdan ne haber? İstanbul, Ankara dedin mi pek istekli, doğuya gelince gönülsüz dalgacıdan?..

Kaplıcanın hemen on beş metre üstünde bir de maden suyu var. İçtik içtik, kanamadık. Anamız doğa her türlü nimeti ağzımıza tutmuş ama aklımız mı yoktur, nedir? Burada maden suyu var, az aşağıda köyün içme suyu yok! Deredeki bulanık sudan içiyorlar. Korkunç gerçek bir kere daha kendini gösteriyor: Biz okumalıyız! İnsanımızı okutmalı, uyarmalıyız! Hemen hepsini ilköğretim çarkından geçirmeli, adam etmeliyiz. Evrimi devrimi, ne yapılacaksa onu, her şeyi «insan» yapacaktır. Oyalanıyoruz.

1959

KÖR BIÇAK

Gorkiyet köyünden on sekiz, yirmisinde bir delikanlı, kulübün önünde oturan memurlara sokulup, «Kardeşim ölüyor yavu!» diye bağırdı.

Memurlar bakıştılar.

Delikanlının sesinde tuhaf bir çıkışma vardı. Üstü başı, ayakları çamur içindeydi. Yorgundu. Uykusuzluktan, üzüntüden yüzü uzayıp gitmişti. Öyle de bir sararmıştı ki!..

«Kalkın yavu, bir cip bulun, tohtoru götürek!..»

Yeşil gözlerinde öfkeyle yalvarma arası bir pırıltı titreyip duruyordu. Memurların her şeyi bırakıp kendisiyle ilgilenmeyişlerine kızıyor, ama kızgınlığını belli edemiyordu. Ellerini birbirine çarpıp: «İnanmıyorlar yavu, vallah ölüyor! Barsaklarını boşalttılar! Kalkın bir şey yapın!..» diyordu.

Böyle çıkışır gibi konuşmasını yadırgıyorlardı.

Gün de indim, iniyorum diyordu hemen. Gorkiyet ise, ilçenin en uzak köylerinden. Yaşadığımız dünyanın dışında. Yarı yoluna kadar cip gider, ötesine hiç bir şey gitmez.

Savcı, oyunu bırakıp ilgilendi. Yaralayanlar, yaralının amca oğullarından biri çobanlık ediyormuş. «Katarsın, katmazsın! Güdersin, gütmezsin!..» Bir kavga tutturmuşlar. Millet de araya girip ayırmamış. Mehmet, amca oğlu Fezayir'i bıçaklamış. Ayırmayı filan kim düşünür? Böyle kavgalar, köyün tekdüze hayatında bir eğlencedir. Uzaktan bakıp, bir tiyatro zevki içinde kavganın uzamasını, iyice kızışmasını isterler. Böylelikle, «eğlenti» ihtiyaçlarını giderirler. Bir kısmı da tanık yazılmaktan korkup geri durur...

Yeşil gözlü delikanlı, «Ağabeyimin hali tevlike!..» dedi.

Savcı, ağzını aradı:

«Bak, bir şey yok da, bizi boşa yorarsan karışmam!»

Elini göğsüne götürüp havaya baktı:

«Ben size ne diyorum yavu! Vallaha, billâha tevlike! Gö-

züm kör olsun tevlike! Size tevlike diyorum, yalan söylemiyorum ki!»

Yol meselesi fenaydı.

Döküp düşündüler: «Sen şimdi git, kardeşini Veliköy'e kadar getir, sabahleyin oraya varıp bakalım. Olursa ancak böyle olur bu iş!» dediler. Delikanlıyı yola çıkardılar. Akşamın bu geç vaktinde, hemen izi üstünde döndü.

Bilenlere Gorkiyet'in kaç saat olduğunu sordum; «Yedi saatten aşşa çekmez!» dediler. Yedi saat geldi, yedi saat gidecek, sonra da yaralı kardeşini Veliköy'e getirecek. «Ölme eşeğim ölme, bahar gelsin, yoncalar bitsin...» Ama o, uykusuz tüneksiz, koşa koşa gitti.

Kaplıcası bulunan Mikelet köyü Gorkiyet'e yakın. Yellerim, sızılarım iyice artmıştı. Bu olayın ertesi günü yola çıktımdı. Daha Mikelet'e varmadan Fezayir'in öldüğünü duydum. Doktorla savcı yetişememiş. Sedyeciler köyden üç yüz metre kadar ayrılmış, Fezayir ölmüş. Kanları üğünüyormuş hep. Savcıyle doktor, ölünün gömülmesine «ruhsat» verip ifade almaya girişmişler. Sonra da «failleri yakalayıp» cipin beklediği yeye dönmüşler. Görevlerini yapmışlar böylece...

Daha önce dostluk, düşmanlık yok aralarında.

Öpöz amca oğulları!

Ve bir davar meselesi!

Kaplıcada durasım, sulara giresim kalmadı. İçimde bir yerler habire kaynamaktaydı. Asıl benim kanlarım içime üğünmekteydi. İçime, yelden, sızıdan daha beter acılar çökmüştü. Benim de şimdi anam, kardeşim, eniştem, bacım dört yanı dağlarla çevrili, orman kadı, çam müftü bir köydeydiler. Şimdi neler çekiyorlardı kimbilir güçlü «hasım»larının elinden? Üç güne bir döğüş, kavga. Köy, bir yerlerinden çürüyüp gidiyordu. Temelinden...

Şalcı köyünün öğretmeniyle yokuşa vurduk. Taşların, kayaların, yaralı çamların, kel çalıların arasından Gorkiyet'e çıktık. Bir tepenin düzünde, hemen otuz kırk ev. Evler, tarlalar, incecik bir yolun iki yanına gelişigüzel sıralanmış. Ahırlar, ağıllar, gübrelikler, odun yığınları... Mayısın ortasını geçtik,

sokaklar zemheri ayındakinden çamur! Ortalıkta bir gam, bir kötü sessizlik! Perişan evler yerlere kapanmışlar.

Adamlar, sokağın genişçe bir yerinde, boş bir kağnının üstünde konuşuyorlardı. İçlerinden yalnız biri, bir kepçe düzüyor, ötekiler bakıyorlardı. Saç, sakal hepsinde de birbirine karışmıştı. Elleri, yüzleri, yenleri, yakaları kir içindeydi. Her hallerinden bir gerilik, bir bilgisizlik, bir yoksulluk akıyordu. Okulsuzluğun, bakımsızlığın korkunç karanlığı içinde yalpalayıp durdukları besbelliydi. Dünyanın, devranın, hiç bir şeyin farkında değillerdi. Yoksulluk hepsini bitirmişti.

«Amca çocuklarıymış, dostluk, düşmanlık yokmuş; boşu boşuna bir ölüm bu!»

Koyun koyun bakıyorlardı. Ne duydukları, ne düşündükleri anlaşılmıyordu. Cevizli'de köpek ve kaz meselesi yüzünden; Ilıca'da çocuk meselesi yüzünden ölümler olmuştu. Hepsi, büyük nedenin içinde incir çekirdeğini doldurmayacak, ufaak, pek ufak nedenlere dayanıyordu. Bunun da onlardan farkı yoktu. Acaba bu kadar kan, bu kadar feryat figan, hiç birine dokunmuyor muydu? Hiç birine bir şey söylemiyor muydu?

Yanımızdan on beş, on altısında bir delikanlı geçti. Koltuğunda yamılmış bir ot selesi vardı. Başına bir asker şapkası geçirmişti. «Öldürenin oğlu!» dediler.

«Bu kadar büyük çocuğu vardı demek?»

«Kaç tane soruyorsun?»

Ölen de evliymiş. Üç tane de onun varmış.

Görüyorsunuz olanları!..

Kasabaya haber getiren yeşil delikanlı bulundu geldi. Gene öyle perişandı. Uzun uzun dövülmüş gibiydi. Acılar, kinler içinde kıvrandığı belliydi. Durup durup ah çekiyor, sık sık geniş nefesler alıp veriyordu. Ve kimbilir neler düşünüyor, neler kuruyordu?

Kalkıp ölenin çocuklarını görmek istedim. İstemeye istemeye alıp götürdüler. Evleri yan yana. Birininki burada, birininki şurada. İki evin çocukları bir avluda toplanmışlar, durgun durgun bir şey oynuyorlar. Oynuyorlar ama şenlikleri yok Şenlikleri uçup gitmiş.

Bir çocuk da saçağın başına çıkmış. «Ölenin çocuğu!» dediler. «Aslında yaşı büyüktür, emme hastalıklı olduğuna cüssesi küçük kaldı. Kafası pek eyidir. Hatim bile etmiştir!» Adı Bayram imiş. Çağırıp konuşmak istedim. Zorla getirdiler.

Korka korka yanımda biraz durdu, sonra kaçtı. Karnı, göbeği; yaması, yırtığı... Salkım saçak, her şeysi meydandaydı. Belinde ipli bir kör bıçak sallanıyordu. Gidip yeniden saçağın başına oturdu.

«Hastalıklı olduğu halde sadası gözeldir, gözel okur. Dırnak gadar çocuk, hayrat edersin!..»

Öteki çocuklarla ilgilendim. Bekir diye birini gösterdiler. Gene elinde bir çakı. Bu da Fezayir'inmiş. Ölen adamın ikinci çocuğu. Üçüncüsünün kız olduğunu, çok ufak olduğunu söylediler.

Evlerin hayatında toplanmış kadınlar, ağızlarını, yüzlerini kapatmışlar, tek gözle bize bakıyorlardı. Onların da çevrelerinde bir sürü çocuk vardı. Ulusumuzun üreme yeterliğini burada da görüyordum. Köy, aylak adamlarla, aylak kadınlarla. başıboş çocuklarla doluydu.

«Bir su verseniz yahu...»

«Bulanıktır, içmezsin!»

Dereden alırlarmış. Getirdiler, çok bulanıktı. İçmedim. Mahsus içmedim. İçtikleri suyun içilecek bir su olmadığını anlasınlar dedim. Anlasınlar da azıcık bağırsınlar, dedim.

Biri: «İşte böyle bizim hallar mudircan!» dedi. «Hökümete uzağız. Adamımız yok. Mescidimiz yok...» Gorkiyet'in «yok»larını sıraladı.

Çamurun içinden kurtulup bir kuru yerde durduk

«Sizin okulunuz yok!» dedim. «Bir sürü dam yapmışsınız. Bir sürü ağaç kesmişsiniz. Niçin bir okulcuk yapıp öğretmen istemiyorsunuz. Geniş haklar istemiyorsunuz?..»

Yüzüme bel bel baktılar:

«Burası küçük köy. İstesek verecekler mi? Hökümette adamımız yok hemi... Adamın olmayınca ha iste, ha iste! İstemek para etmez ki...»

Hatırlattım: Millî Eğitim Müdürü Nafiz, Mikelet'li idi. Mi-

kelet işte şuracıkta. «Adamınız sayılır, onu niye akla getirmiyorsunuz?» dedim.

«Gerçeeek!» dediler. «Emme biz onun mudir olduğunu nerden bilelim?»

Ellerinde bıçak tutan çocukları gösterdim:

«Bunları görmüyor musunuz, şimdiden niçin ellerine birer bıçak verdiniz? Yarın bunlar da birbirlerini öldürürler. Hiç düşünmüyor musunuz?» dedim.

Gene koyun koyun yüzüme baktılar

Konuyu değiştirdik. İçme suyunun nereden gelebileceğini sordum. Karşıda bir kayanın dibini gösterdiler. Çok çok 500 metre.

«Peki, niye getirmiyorsunuz?»

«Köylü kendi başına suyu getire mibilir?»

Sokakların halini sordum:

«Niye taş döşemiyorsunuz, niye kum dökmüyorsunuz?»

«Taşımız çürüktür, ufalanır, çamur olur...» dediler.

Sebze, meyva yok.

«Niye ekmiyorsunuz?»

«Su yok...» dediler.

Akan dereyi gösterdim.

«Su getirip zepse ekersek biyol da ekin olmaz, zepse tarlayı farıdır...» dediler.

Bu bitmez «Dedim, dedi...» tekerlemesini bırakıp acı acı yüzlerine baktım. Aşağıdan, yukardan, yurt ve dünya işlerinden anlattım. Ama boşunaydı. İlgilendikleri yoktu.

Ayrılacağımız zaman, altı yedi yaşlarında bir kızı çeke çeke getirdiler: «Bu da hatim etmiştir, bunun da sadası gözeldir, istersen bir dinle» dediler Ve hemen kolundan çekip, «Hadi oku, oku!» diye kıvrattılar.

Kız, besmele çekip başladı. Ötede kadınlar, başlarını çevirıp sustular. Küçük kızın iniltisini dinliyorlardı. Kızın okuması uzak yüzyıllardan sızıp gelen bir iniltiydi.

Kalem kâğıt Gorkiyet'i anlatmaya yetmez! Siz bunları nasıl yorarsanız yorun, size bir şey demiyorum. Millî Eğitim Müdürü Nafiz'le arkadaşlığımız var, ona diyorum:

«Gorkiyet'e bir okul! Gorkiyet'e bir öğretmen! Hiç olmazsa bir eğitmen! Ben Gorkiyet'te korktum. Hiç olmazsa bir okul, bir uyarman!..»

Uyanmayan insan, gözündeki kara gözbağını kaldırmayan insan, çıkarını, çıkmazını nasıl bilir de hakkını ister; istediklerini gerçekleştirir?

1959

İÇECEK SU

Mikelet köyünde, yüzleri kapalı iki kadın, dereye inip, çamur gibi bulanık akan çaydan güğümlerini doldurdular.

Akşam akşam evlerine su götürüyorlardı.

«Ne yapacaklar bunlar bu suyu?»

Seksen dokuz yaşındaki Aslan Emmi, «İçecekler oğulcan!» dedi. «Şaştın mı? Demin senin içtiğin de ondandı!»

Şaşmak ne kelime? Dondum kaldım. Az önce kaplıcadan dönerken, arkadaşım atı sığ yerlerden sürmüş, ben de köprümsü bir şeyden geçerken, topraklarımızın ümüsünü alıp götürüyor diye, bu suya tükürmüştüm! Eve gelip içeceğimiz nereden aklıma gelirdi? Bulanık da olsa bir suya tükürmek doğru değil anlaşılan.

«Bizim köyün içecek suyu yok oğulcan!»

İçecek suyu olmayan köy sade Mikelet değil. Mikelet gibi birçok köy var. Dağların, yaylaların güzel sularını öve öve bitiremiyorlar. Övünmeye başladılar mı, yayladaki sudan başlıyorlar. Ama köyde bulanık su içiyorlar!

Yakın zamanlarda, köylere su getirmek için bazı işlere girişmişiz. Ama bu işlerin pek azı başarılmış. Çoğu yarım kalmış. Epeycesine, yeteri kadar «büz boru» verilmiş, yüz metrecik demir boru eksik kaldığı için, iş de öylece kalmış. Epeycesinin de bitmesi iki torba çimentoya bağlıymış.

Su işlerini yürütemeyen görevli arkadaşların önemle belirttiği engellerden biri şu: Köylüler, tarlada, çayırda kaynayan suya sahip çıkıyorlarmış: «Bu su şahsımındır, veremem!» Kamulaştırma işlerinde, 1950'den bu yana, köylünün üstüne varılamadığı için, dere suyu içmeye devam ediyormuşuz.

Neler anlatıyorlar! Beş yüz lira etmeyecek bir yer için, kamulaştırma lafı çıkınca, beş bin lira isteyeni mi ararsınız; daha fazla koparabilmek için kasabadaki politikacıyı araya koyanı mı? Suya da ayrıca paha biçiliyor tabiî. Beş bin ona, beş

bin buna, hesap doğruysa eder on bin. Devlet bir köyün suyuna sadece kamulaştırma için on bin lira ayırabilir mi? Büyük yerlerde büyük yolsuzluklar... Paralar asıl oralara gerek... Buralarda da bunlar...

Köye suyun gelmesi bu kadar zorken, bir de pınarın yerini saptamak var. Muhtar diyor, «Benim evin önüne!»; üye, diyor, «Benim evin önüne!» Uyuşamayınca gelen suyu bozup kurutuyorlar. Çatallı çatallı işler...

Peki, ne olacak böyle? Düzelmeyecek mi bozuk düzen?..

Hafik'e yakın bir Gevre köyü vardır. Büyükçe de bir köy olduğu halde, içecek suyu yoktur. Yakınlarındaki bir suyu getirmişler, bozuk çıkmış. Hükümetten gelip, içilemez diye rapor vermişler. Bulaşıcı hastalık zamanlarında köy sınırlarına birer sarı kâğıt asarlar ya, Gevre'nin sınırına da onun gibi bir levha asmışlar:

«Bu köyün suyu içilmez!»

Köyden, İran'a doğru bir büyük yol geçerdi. İlgililer bu levhayı da sadece yabancı turistler için zahmet etmişlerdi galiba. Ama Gevreliler susuz mu duracaklar? Koca Kızılırmak'ın da üstünde, içilemez diye bir levha yok nasıl olsa!..

Fezayir'in ölümünden ötürü Gorkiyet'e gittiğimde görmüştüm, orada da içilecek su yoktu. Onlarınki daha yakındı. Daha kolay getirilebilirdi. Ama getirmiyorlardı. Anlaşılmaz bir uyuşukluk, anlaşılmaz bir «oblomovluk» içindeydiler. «Devlet getirsin!» diyorlardı.

Bazı köyler, kendiliklerinden okul yapmaya kalkıyor. Bunlara biraz yardım da ediliyor. Tam iş kıvamına girerken, bir oy avcısı türeyip «Yapmayın ulan, filan köyünkini devlet yaptı, yapsın sizinkini de!..» Başlanmış işi bıraktırıyor avcı bey.

Su işinde de böyle oluyor. Gorkiyet, dağın başında otuz evli bir köy «Yoncalı'ya hökümet on altı bin lire vermiş, bizim ağzımız mı kokuyor? Bize de versin!..»

Kavacık'ta okula uygulama bahçesi hazırlarken, kazmalarımız, bir şeye takıldı. Eştik eştik, içi sırlı, «Horasan» tipi, su boruları çıktı ki görmeli! Güzel, kireçle tutturulmuş; ne kırı-

lıyor, ne kopuyor. Zaten tarlaya, bahçeye giderken, adım başı bir testi parçası, adım başı bir çömlek kırığı görürdük. Eski uygarlıkların suları, böyle temiz, böyle sağlam yollardan, fizik kimyadan, hesaptan haberli olarak gelirmiş. Bugünkü Kavacık'ın suyu, ilkel çam borularla geliyor.

Çam boru ne demek? Çam ağacından boru demek tabiî. Genç çamları kesiyorsun, yarısını yonuyorsun, sonra öteki yarısını oyup bunları uç uca ekliyorsun, oluyor boru. Üstünü de yassı taşlarla örttün mü tamam. «Yırtılırsa yama» türküsü gibi, çürürse değiştir. Çam bedava, taş bedava. İki damla yağmur düşünce de bulanık iç, pis iç...

Bugün köy sularında kullanılan «büz boru»ların hüner atmadığını söylüyorlar. Cevizli'de iki çeşme gördüm. İkisinin de üstünde, büyük harflerle, «Yaşasın hükümet 1956» yazıyor. 27 Mayıs 1959'da ikisi de akmıyordu! Kurumuş kavrulmuşlardı. Sordum, «Bir ay kadar aktı, daha akmadı!» dediler. Var mı buralarda suculuktan anlayan adam? Ustalar var, her şeyden anlıyorlar; demircilik, marangozluk, gramofon, radyo onarıcılığı... Ama hiç birini dürüst anlamıyorlar. Yurttaşlarımız da böyle çürük işlere bakıp bakıp hayıflanıyorlar: «Bugünkü işler niye böyle çürük oluyor hep?»

Ardahan'da, bizim burada, dağlarda, derelerde, eskilerden kalma su yolları var. Toprağı eşince künkler çıkıyor. Bizimkiler bunları, «Eski zaman beyleri, yokarı yayladan şehre süt sevk ederlermiş...» diye yorumluyorlar. Su yolu değil de süt yolu! İnsan gülmesini tutamıyor. Hiç süt yolu olur mu? Billur gibi su yolu. Böyle güzel künklerden, su gibi «ucuz» bir maddenin taşınabileceğini akılları almıyor.

Yiyecek ekmeği bulmak zor da, içecek suyu bulmak kolay mı? Toplumca bazı yoksunluklara katlanarak içme sularına yatırdığımız paraların gereğince değerlendirilmediği meydanda. Köy kurullarının, köy ustalarının çoğu, yolsuzlukla, para yemekle suçlandırılıp mahkemelere verilmişler. Verilemeyenler ayrı tabiî. Getirilen sular içinde, iki yıl sonra bozulan, iki yıl sonra akmaz hale gelen çok. Usta diye tutulan adam, ölçü bilmiyor, hesap bilmiyor. Örneğin «Buraya su çıkar!» diyor, ya-

pıp bitiriyorsun, çıkmıyor! Basınç fazla gelirse patlıyor. Bilgisizlik, okulsuzluk, hesap kitap yokluğu...

Eğitim kurumlarını, yurdun istek ve özelliklerine göre ayarlamak günah mı acaba?.. Okullarımızı yeni baştan ele almamız gerek. Sanat Enstitülerimize, öteki teknik okullarımıza, birer suculuk bölümü, birer köy yapıcılığı bölümü koymamız gerek.

Bir zamanlar, marangozluk, demircilik, yapıcılık dersleri de okutulan Köy Enstitülerini, «Nalbant okulları» diye alaya aldı akılsızlar. Bugün, derme çatma evlerin çatılarını pedavra örtülerle kapatacağız diye, ormanları kırıp bitiriyoruz. Kiremit ocakları da var, görüyoruz. Bir kısım devlet yapıları, okullar, hastaneler, bu ocakların kiremitleriyle kapatılıyor. Ama hallerini görmek lâzım! Kiremitler, bir kış bile geçmeden, eriyip un oluyor. Yağan yağmur, tozan kar hep içeride ondan sonra.

Asurluların pişirdiği tuğlalar hâlâ sağlamken, bu bizimki ne haldir? Ne bilgisizlik, ne beceriksizliktir? Hâlâ klasik, hâlâ skolastik şekillerle adam okutmak, diplomalı sayısını bu şekilde çoğaltmak, bize ne fayda sağlıyor?

Köy işlerinin buralardaki görünüşü böyle.

Mikelet'te, Canfidan adında, gezmiş tozmuş bir adam da şöyle söylüyor: «Biz şimdi habire cami yapıyoruz. Boylu boylu minareler dikiyoruz. Su idi, yol idi, okul idi, köprü idi... Bunları pek görmüyoruz. Halbuysam ki, ezanı bir taşın başında okusan da olur. Ama susuz, yolsuz... olmaz!»

Hep söylüyoruz ama etkisi olmuyor! Biz, şimdilerde, böyle konuşmaları dinlemiyoruz...

1959

BİR PEYNİR HİKÂYESİ

Yakınlardaki öğretmen okullarından birinde öğrenci olan İsmail'le oturduk, eğitim çalışmalarımızdaki gevşeme ve gerilemelerden konuşuyoruz. İsmail, dal boylu, açık sözlü, konuşkan bir arkadaş. Kafası da işlek. İzinli olarak köyüne gidiyormuş. İki yıl önce bizim okuldan çıktığı için, «Öğretmenlerimi bir göreyim...» demiş.

Çevremiz biraz seyrelir gibi olunca kulağıma eğildi. İki yanına bakına bakına şunları söyledi: «Bir psikoloji öğretmenimiz var, derse gelip, falanca adam Masondur, filanca adam Masondur, sakın siz Mason olmayın! diyor. Anlaşıldığına göre Masonluk kötü bir şey. Fakat öğretmenimizin Mason dediği adamlar hep iyi adamlar. Ömürlerini bu yurdun yükselmesi için harcamışlar. Hâlâ da ona çalışıyorlar. Nasıl kötü olurlar? Şayet öğretmenimizin dediği doğruysa, Masonluk kötü şey! İyiyse, öğretmenimizin dedikleri yanlıştır...»

Çok üzüldüm İsmailciğin haline. Kafası karmakarışık olmuş. Anlatabildiği bu kadar, anlatamadığı kimbilir ne kadar? Kimbilir yatağına yattığı zaman, kafasındaki alaborayı durdurmak için ne sıkıntılar çekiyor, ne terler döküyor? Bu yaşlar, onun «kişilik» kazanacağı yaşlar. Şimdi ona yolların doğru olanını, akla uygun olanını, insan onur ve gururuna değer verenini, toplum içinde hiç kimseyi hor görmeyenini göstermek gerek. Bu yaşlarda İsmail bunu ister. Uykularını rahat uyumak, rahat yatıp kalkmak ister.

Bir de Yakup var. İsmail gibi o da öğrenci. O da izinli olarak köyüne gidiyormuş. Uğradı, konuştuk.

«Lâikliği belledik» diyordu. «Anlamını, değerini, yasalardaki yerini, bir güzel öğrendik. Din ile dünya ayrı şeydir dedik. Din bir duygu işidir dedik. Namaz, niyaz: İsteyen kılar, istemeyen kılmaz dedik. Oruç da öyle. Ama herkes akıntıya kürek çekiyor şimdi! Her yerlerde camiler yapılırken, yıkılan

okullar hiç gözlere görünmüyor. Artık herkes işini camiden yana doğru ayarlıyor. Bu yıl bizim okulda öyle işler oldu ki, şaşar şaşar kalırsınız. Oruç tutmak, etüt saatlerinde teravih kılmak, zorunlu gibi bir şeydi. Hele okula bir teravih imamı tutuldu ki, bilmem size nasıl anlatsam! İmamın yemesi, yatması okuldan, yani bizim payımızdan. Ücreti de bizden toplandı. Kılan kılmayan, hep ikişer lira verdik. Altı yüz öğrenciden 1200 lira para! Böyle iş olur mu? Hani layiklik vardı? Hani öğrencilerden para toplamak yoktu? Ama ben parada değilim, parası batsın! Benim gücüme giden, insanı böyle zora koşmalarıdır. Dün iyi dediklerine bugün kötü demeleridir. Ben buna kızıyorum...»

Yakup'un konuşması, böyle, bu çizgi üzerinden, titrek titrek uzayıp gidiyor. İsmail'in anlattıkları gibi, insan onun anlattıklarını da utanç ve üzüntü içinde dinliyor.

Kasabada bir Ruşen Ağamız var. Yeyim yiyecek satıyor. Haram mıdır, helâl midir, küçükten başlayıp çıkmış yukarı doğru. İşini gördü diyen de var, vurgunu vurdu diyen de. Üç yıldır Hacca gitmeye uğraşır bu Ruşen Ağa. Ama her yıl bir «aksilik» çıkar. Döviz sıkıntısı derler, bulaşıcı hastalık derler; rapor alamaz, torpil bulamaz, kalır adamcağız. Bu yıl gene uğraştı.

«Üçe beşe bakmayacam, bu sefer gatti gidecem!» diyordu. Öyle azimli ki! Ama gidemedi gene. İl merkezinde, «Gidemezsin!» demişler. Ruşen Ağada demir gibi bir inat: «Bu yıl olmadı, gelecek yıl yüzde yüz yaparım!»

İl merkezinden eli boş dönmek istememiş. «Bir şeyler götürüp satayım da, yaptığım kârla yol masraflarımı kapatayım.» demiş. Aramış, taramış, kilosu bir liradan, yüz kilo «peynir» bulmuş. Peynir! Kilosu da bir lira! Dört liradan aşağı peynir yok bugün. Çevremizdeki köyler de böyle satarlar. Öyleyse nasıl peynir bu bir liralık peynir?

Anlatayım:

Ruşen Ağa, posta arabasından indirip dükkâna soktuğu zaman, oralarda durulmuyordu kokudan! Koku kasabayı almıştı. Tüccar Ziya'nın dükkânda İbrahim Yıldız'la dikiliyorduk, ko-

kuyu duyunca gittik, baktık ki, Ruşen Ağa peynir getirmiş. Buna peynir denemezdi. Yüzüne bakılmazdı. İnsan burnunu tutup kaçıyordu.

Postacı Hasan, cin ifrit olmuş, avrat bacı dümdüz gidiyordu: «Ulan ağa gibi adı batasıca, bu ne biçim bir koku? Eyice sindi benim arabanın içine. Bir ayda arlaşırsa gene eyi! Kilosunu bir liradan aldı, şuna bakın, iki lira da fiyat koymuş! Hey gidi doğruluk, nerelerdesin? Ula, kim alıp yiyecek bu peyniri? Bakın şuna bir kere, yinecek hali var mı? Bana yüz lira da üste verseler yimem, vallahi yimem, billâhi yimem! Yimem oğlu yimem!..» diyordu.

Hasan'ın dediği doğruydu. Yenmezdi. Üste yüz lira verseler, alıp yüz gramcığını yemezdiniz.

Ama hep satıldı. Kime satıldı, kim aldı yedi biliyor musunuz? Söylemeye dilim varmıyor, kilosunu iki liradan köylüler aldı yedi. Kendi güzel peynirini dört liradan satan köylüler. İyisini satıp kötüsünü yiyen köylüler. Yoksul köylüler, kaz gibi yolunan, ışıksız köylüler...

Bu hikâyenin dokunulacak bin bir yönü var. İnsan hangi yönüne dokunacağını şaşıyor. Son zamanlarda, el ve dil birliğiyle dünya âleme kabul ettirdik ki, köylünün eli para görmüştür. Belki doğru, birtakım köylülerin eli görmüştür. Ama çoğunluk köylü, gene eski köylüdür. İyisini satmakta, kötüsünü almaktadır. Daha kimbilir ne kadar zaman böyle kokar peynirle gıdalanacaktır? Çoğunluk çok yoksuldur.

Bırakalım işin bu yanını.

Ne oluyor köylünün eli bu şekilde para görüyor da? Eli para gören azınlığın, para görmeyen çoğunluktan kafaca bir farkı yok ki!

Bir köy biliyorum, eskiden orada, yalnız iki üç kişi sarhoş olurdu. Şimdi pancar ekiyorlar, tarlası olanlar üç beş kuruş alıyor. Pancar ekiminden sonra kafa çekenlerin sayısı hemen yükseliverdi köyde, otuz oldu. Yazın harmanda bile çekiyorlar şimdi. Pancar, hemen hemen, rakıcıların sayısını yükseltmeye yaradı. Keseyle beraber kafa da yükselmezse, başka bir şeye yarayacağı da şüphelidir. Yılda iki üç bin liralık pancar satan

bir tanıdığım, sözümü tuttu, hasta karısını doktora gördürdük. Doktor reçete yazarken, arkadaşım gözüne bakıyor: «Aman Bey, ucuz ileç yaz, gözünü seveyim, gurban olayım!» diyordu.

Sivas dolaylarından başka bir örnek vereyim. Kelkit vadisi. biterli bir vadidir. Kan ek, can bitsin! Bir yıl, fasulye iyi para etmişti. Ben o zaman Sivas'taydım. Vadi köylerine biraz para girmişti. Fazla para, evleri daha güzel yapmalıydı. Sofraları zenginleştirmeliydi. Yaşama çizgisini yükseltmeliydi. Tersine oldu. Köylüler, ellerine geçen parayla bellerine birer «Barabellom» aldılar. Gecelerde, gündüzlerde, düğünlerde, bayramlarda, taaaak, taaaak, tak! Mermi için etek etek para veriyorlardı. Birbirlerini yaralayıp öldürüyorlardı.

Türkiye'de, köyümüzün, kentimizin, sayısız zorları, sayısız zorlukları vardır. Bir tane, birkaç tane değil, çoktur. Bunların ortadan kaldırılması, iyice anlaşılıp, iyice bilinmelerine bağlıdır. Okullarımızın, üniversitelerimizin bunlarla ilgilenmesi, öğrencilerde şimdiden bir kıvılcım tutuşturması, onlara şimdiden bir heyecan kazandırması gerekir. Bugün bu zorlukları iyice biliyor muyuz? Okullarımız bunlarla ilgileniyor mu? Ne gezer! Hâlâ ayağı toprağa basmayan birtakım Beyler, nelerle uğraşıyor, nelerle gün tüketiyor, görüyorsunuz! Bunlar, asıl sorunlardan ne kadar uzaklarda dolaştıklarının hiç farkında değiller midir acaba?

«Falanca masondur, filanca masondur...»

«Verin 1200 lira, teravih imamı tutun...»

Bu mu bizim zorumuz?

Bizim zorumuz, ne yapıp edip, köylümüzü, iki yüz kuruş verip o kokan peyniri yiyecek kafadan ve ekonomik perişanlıktan kurtarmaktır.

1959

KIZLARI OKUTACAĞIZ !

Biz barbar bir ulus muyuz? Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet... bizi daha uygar bir ulus olmaya doğru götürmeyecek miydi? Bir ulusun dört başı bayındır, uygar bir ulus olması ne zormuş meğer!

On yıldan bu yana, kadın-erkek ilgileri konusunda verdiğimiz örnekler, bizi geleceğimizden korkuya düşürecek kadar acı örneklerdir. Önce Muğla'da, sonra Sivas'ta, Konya'da... sinemalarda, kadınlarla erkeklerin günlerini ayırdık. Gazeteler yazdı, aynı modaya şimdi de İstanbul sinemalarında özeniliyormuş. Bazı akıllılar, tramvayların, otobüslerin ayrılmasını, taşıt sıkıntısına karşı bir çare olarak ileri sürüyormuş.

Avrupa'nın adamı, İncil'i ana diline çevirip anlayabilir hale geleli yüzyıllar oluyor. Biz, «Kendi harflerimizle Kur'an yazılır mı, yazılmaz mı?» diye «aylak adam» tartışmaları yapıyoruz. Az daha gayret etsek, Atatürk'ün Cumhuriyetini bir anda, Ortaçağ karanlıklarına yuvarlamaktan sıkılmayacağız.

Cumhuriyetten bu yana, köydeki ilkokuldan tut, kentteki üniversiteye kadar, kızla erkeği yan yana okutmuş, bunda bir sakınca olmadığını görmüş bir toplum değil miyiz? Kadınla erkeğimiz, tarlada, fabrikada yanyana çalışmakta, düğünde, dernekte beraber bulunmakta; erkek satıcıdan kadın alıcı ıspanak, turup almakta değil midir? Sosyete çevrelerinde, kadınlı erkekli çaylar, şölenler verilmiyor mu?

Öyleyse kimin için erkekle kadının sinemasını ayırıyoruz? Kimin sözüne, kimin «şikâyet»ine kulak vererek, aydın ve zengin aile çocuklarının okutulduğu kolejlerde bile, kızları ayrı sınıfa, erkekleri ayrı sınıfa tıkıyoruz? Ne sebeple, kapısından kızla erkeğin birlikte girip çıktığı karma okullarda bile ayrı kız, ayrı erkek sınıfları düzenliyoruz? Bunları ayırmakla mı Türkiye'deki büyük toprak davasını, büyük eğitim davasını çözmüş olacağız?

Bir vakitler, Köy Enstitülerinde de kız, erkek karışık okurdu. Bahçede, yapıda, sınıfta, oyunda, eğlencede, yanyana çalışır, yanyana yetişirlerdi. Yirmi bir Köy Enstitüsünden kızları aldık, bir kısmını Bolu'ya, bir kısmını Beşikdüzü köyüne kapadık.

Bunu yapmakla okulsuz köyler okula, öğretmensiz köyler öğretmene mi kavuştu? İlkokula kızların devamları mı sağlandı? Öğretmen istifaları mı durdu? Defterlerin, kalemlerin niteliği mi yükseldi? Niçin bu gayret, bu telâş, bu geri gidiş? Kim karşılık verecekse vermeli: Niçin bu bocalayış?

Kadın hayatını böyle ters düzenlemek yetmiyormuş gibi, görüyorsunuz, okullarda da ilerisi için «yerinde tedbirler» almakta kusur etmiyoruz! Maşaallah!.. Ama sonuç ne oluyor? Her zamanki gibi, bir defa daha baltayı taşa vuruyoruz! Ulusumuz, en azından yarım yüzyıl geri gidiyor.

«Yuvayı yapan dişi kuştur» demek yetmez! «Nasıl bir kale içinden fethedilirse, Türk toplumu da içinden, aileden fethedilecek, bunu da aydın anneler sağlayacak!» diye konferans geçmek de yetmez! İçlerinde değerli anneler, değerli öğretmenler bulunduğunu bildiğimiz Kadınlar Birliği, ulusumuzun kadın davaları konusunda yanlış kararlar alındığı, yada işlerimizin sorumluları çıkmaz yollara yöneldiği zaman. niçin sesini çıkarmaz, niçin kılını kıpırdatmaz?

İlkokulu kör topal bitirebilmiş köy kızlarının gidebileceği tek okul, Köy Enstitüleriydi. Cumhuriyet, onlar için, yapa yapa bir bunu yapabilmişti. 1950'nin hızıyle, Enstitülerdeki kızları alıp ayrı okullara kapattıktan sonra, ilkokul üstü okullara devam edebilen köy kızları çok azalmıştır. Çıldır'daki bir köyden kalkıp Cılavuz Enstitüsüne okumaya gidebilen kızlar, şimdilerde Beşikdüzü'ndeki okula kolay kolay gidip okuyamaz oldular. Kolay mı çıkar köy kızı ana baba ocağından?

Bizim ortaokul, köy çocuklarıyle doludur. Yedi yüze yakın öğrencimiz var. Bakıyorum bir köyden kırk öğrenci geliyor. Ama koca okulda ilâç için arasan yedi kız çıkmaz köylü... Bütün Anadolu'da, ortaokullarda, liselerde durum budur. Erkekler çok, kızlar azdır. Köyden gelmiş kız hiç yoktur. Örneğin, gi-

dip Sivas lisesindeki kızları bir tarayın, kaç tane köylü var içlerinde? Bu konuda, ne bu işlerin Bakanlığı bir gayret göstermekte, ne erkek öğrencilerin hücumlarından şaşırmış okul yöneticileri, bir çıkar yol aramaktadır. Seçimden seçime uğradığımız uzak köy, kara kışın çamuru içinde, eski hikâyesine, eski yaşayışına devam edip gitmektedir.

Diyeceksiniz ki, köylü kızını gönderse, okul almam, Bakanlık bakmam mı diyecek? Ama kızını bir zamanlar Enstitülere gönderen köylü, bugün kasabada ortaokula, liseye niçin göndermiyor? İnanımca, bunun nedeni, Muğla'da, Konya'da İstanbul'da... kadınlarla erkeklerin sinema günlerini ayırma eylemine dayanmaktadır. Bunun nedeni, kız liseleri, erkek liseleri; kız kolejleri, erkek kolejleri diye bulup çıkardığımız tuhaflıklara kadar uzanmaktadır. Bunun nedeni, Köy Enstitülerinde beraber okuyan köy kızlarını, erkeklerden ayırmamıza dayanmaktadır. Bu, kervanın başındakiler bocalayınca, geridekilerin duraklaması, gitmem diye diretmesidir. Asıl savaşılacak, kökü kazınacak gerilik budur. Köy kalkınması deyip varlık yokluk sorunu kabul ettiğimiz bu düğümü, böyle tek yanlı nasıl çözebiliriz? Ölüp düşüp köylü erkekle birlikte, kızı da okutmak zorundayız.

Tatil günlerinde köylere gidiyorum. Ne iyi oluyor: Öğrencilerin babalarıyle düşüp kalkıyoruz. Odalara toplanıp bu konularda uzun uzun fikir alışverişi yapıyoruz. Kız çocuklarının okutulmasında onların da bir sakınca gördüğü yok. Yalnız diyorlar ki:

«Kabul ediyoruz, avrat okuyup uyanırsa, erkeğin de iki yakası bir araya gelir. Önce ev düzene girmelidir. Ev düzene girinci köy düzene girecektir. Fakat, bugün kızımızı köyden kasabaya yollayıp okutmak zor efendi! Kız evlât, erkek evlâda benzemez. Erkek evlât, kendi başına bir kovukta yatıp kalkar, okur. Kız evlât yapamaz! Türlü iş gelir başına. Bari okul gözetse. Ama gözetmiyor. Gözetse erkek çocuklarımızı gözetir. Halleri meydanda. Ne yattıkları yerde hayır var, ne yiyip içtiklerinde... Okul sadece okutmaya bakıyor. Kızları biz gözetelim desek, o da zor. Sebabına gelince, iki kız yollayıp bir ev tut-

mak, başlarına bir avrat oturtmak lâzım. Avradı kasabaya yollasak köyün işi ne olacak? Kim pişirecek, kim paklayacak? Bak şu olur, hökümet bir emir çıkarsın. Desin ki, "İki evlenmek selbes!" O zaman birer avrat daha alalım, birini kızların başına verelim, birini evin başına koyalım, tamam! Değilse bu iş olmaz...» Sonunu böyle şakaya bağlıyorlar.

Dünyada erkekleriyle birlikte kızlarını da okutmayan ulus kalmıyor neredeyse. Yirminci yüzyılın yarısını geçtik. Büyük uygarlık düzlüğü ortasında, bir Ortaçağ adası olarak kalamayız. Türkiye'de dişi nüfus, % 50'yi aşmıştır. Köy kızlarını okutmamak, ulusumuzun % 50 gücünü işlemez, hiç olmazsa verimli olarak işlemez halde bırakmak olur. Buna hakkımız yoktur. Kadınlar için ayrı sokaklar açmayı bile düşünen şarlatanları ciddîye alamayız. Kızları okutacağız. Zorunluk var...

1959

SEPET HAVASI

Kaymakam Sabri'nin babası, elleri nasır içinde bir köylüydü. Hali vakti yerindeydi. Epeyce subasar toprağı vardı. Ama biti kanlı birçok köylüler gibi ırgat kullanayım demezdi. Kendi eker, kendi biçerdi. Çalışkan bir adamdı.

Her şeyi yapa yapa öğrenen; suyun boğucu, ateşin yakıcı olduğunu deneye deneye belleyen bu cahil çiftçi, küçük Sabri'ye derdi ki:

«Çalışmakla olmuyor oğul, biraz da felek yâr olacak! Felek yâr olmayınca, ne kadar çabalasan, ne kadar yırtınsan boş! Yani, allah "Yörü kulum!" diyecek!..»

Şimdi iyice yaşını başını almış olan Kaymakam Sabri, babasının bu sözünü sık sık hatırlıyor. «Babam haklıymış!» diyor. Allah «Yörü» demese bile, birtakım büyük kullar, birtakım küçük kullara, şöyle serçe parmaklarıyle dokunup bir «Yörü» dediler mi, mübarekler, yürüyüşü filan da bırakıp «dörtnal»a kalkıyorlar.

İşte bizim uzak Anadolu kasabasındaki Koç Emo!

Koç Emo, felek yürü dedikten sonra «başkan» oldu. Başkan olduktan sonra arabasını hızlandırdı. Yürüyor şimdi. Hem yürüyor, hem de tekerine taş koyanları yürütüyor...

Kaymakam Sabri de sekiz on yıldan bu yana, sekiz on yerden yürütülmüş bir kaymakamdır. Bizim Kolukısa kasabasına sekiz ay önce gelmişti. Amirlerinden, memurlarından hoşnuttu. Onlar da kendisinden hoşnuttular. Yurttaşların getirdiği işi yapıyor, yapmak için uğraşıyor, yapamazsa üzülüyordu. Çalışırken karşılaştığı her türlü engelle, ölesiye, bitesiye savaşıyordu. Kapıkulu olmamıştı daha...

Yurttaşlar da kendisinden hoşnut kalıyorlardı. Hoşnut kalmayan sadece Koç Emo! Anadolu'muzun hemen her kasabasında, hemen her kentinde birer ikişer bulunan bu dayalı ve

dayılı Emolardı. Sabri de onlardan hoşlanmazdı zaten. Ama bütün sorun buradaydı işte!

Hikâyesinin ana çizgisi şuydu:

O kasabadan sepetlenip bu kasabaya geliyor, bir iki ay rahat çalışıyor, sonra kasabanın ve Emoların özelliklerini tanımaya başlayınca işler karışıyordu. Sinsi bir huzursuzluk, sinir bozucu bir hava başlıyor, ne oluyor demeye kalmadan sepetleniveriyordu!

İşte Kolukısa kasabasından da sepetlenmişti. Kolukısa kasabası, «suyun başı»na en uzak, karanlığın da en koyu olduğu kasabalardandı. Ama Kolukısa ile Ankara arasındaki telefonun tellerine, bir türlü kuşlar konamıyordu. Koç Emo, telefona yapışıp «Aloo!..» dedi mi, teller titriyordu. Emo, «Seçimin selâmetle yörümesi», «Memleketin sükûtçe kalkınması», «Vatandaş hüzurunun korunması» ve «Daha başka mülâhazat üçün» sekiz ay önce kendi getirttiği adamları bile yürütüyordu. İşin içinde her zaman «başka mülâhazat» bulunuyordu. «Mülâhazat» çoktu. Emo, telefonun öbür başındaki «adam»ına: «Galdır bunu burdan!» dedi mi, kaldırtıyordu. At dediği atılıyordu. Nereye? Nereye olursa olsun! Benim gözümden ırak olsun da, isterse tamuya direk olsun! Emo, bir kez bir adamdan soğumasın. Bir daha ısınmasının olanağı yoktu. Hemen o dakikada kaybolmalıydı o adam.

Kaymakam Sabri:

«Dönüyorum yurdumun sınırlarında. Bakalım devreyi ne zaman tamamlayacağım?» diyor kendi kendine. Artık üzüntüyü filan bırakmıştı. Dayanmaya bakıyordu. Alışmıştı. Üzüntünün bir faydası olmuyordu.

İlk sepetlemelerde, «hak aramak için» bir iki sefer «suyun başı»na gitmişti. Ama haksız çıkmıştı. İkinci, üçüncü sepetlemelerde bıraktı bunu da. Şimdi Gökalp üstadının ruhunu şadediyordu; gülerek, «Gözlerimi kaparım - Vazifemi yaparım» diyordu.

Kapamıyordu ama! İnadına açıyordu gözlerini. Kapasaydı, bu gelenlerin hiç biri gelmezdi başına. Görüyordu. Gördükle-

rine gözleri yaşarıyordu. Yüreği yanıyordu. Yanınca da duramıyordu. O zaman, silâhları hiç eşit olmayan bir savaş başlıyordu.

Sabri, savaşı kaybedeceğini adı gibi bildiği halde, Koç Emo'yu birazcık yıpratmayı kâr sayıyordu. Her seferinde bunu hesaba katarak tutuşuyor, bir oyuna başlar gibi, gülerek başlayıp, gülerek bitiriyordu. Sepetlendiği zaman da gülerek gidiyordu.

Birkaç sefer karısı:

«Bırak Sabri, boş yere varma artık şunların üstüne!» diye «doğru yol»u göstermişti.

Ama o:

«Yoooo!» demiş, gene kılıç kalkan yürümüştü Emo'nun üstüne. Emo, yıldırımıyle, şimşeğiyle yerleri tirim tirim titrettikçe, o, bir küçük Promete gibi, dişini sıkmış, devam etmiş, dayanmıştı. «Galiba adımı Sabri koymakla babam hata etmemiş, sabrediyorum!..» diyordu.

Diyordu ama işler bu sefer çok çetindi. Kendisiyle birlikte altı arkadaşı da sepetlenmişti. Koç Emo, bu sefer çok fena öfkelenmiş, memur takımını dut gibi silkelemiş, «Vetandaş hüzurunun korunması üçün kakın bakalım!» demişti. Her biri, uzak yakın, bir başka yere yürütülmüştü. Sabri'nin yolu, doğudan güney-doğuya dönmüştü artık. İnanıyordu ki, sekiz ay sonra da batıya dönecekti. Bu sekiz ayda olmazsa, öteki sekiz ayda sağlam olacaktı.

Bu da dert değildi de... kış berbattı! Ortalıkta adam boyunu aşan bir kar vardı. Koca Sahara geçit vermiyordu. Kolukısa kasabası, tam kara kışın içindeydi. Yollar kapalıydı. Posta işlemiyordu. Ara sıra telgrafın telleri bile kopuyordu. Üç gün önce bir «yıldırım» almıştı ama onun da nasıl geldiğini bilmiyordu. Yıldırımda, Kolukısa'yı hemen bırakıp yeni görev yerine gitmesi isteniyordu.

Karısının iki gözü iki çeşme ağlıyor. Niçin ağlamasın? Karnı burnunda! Ya bir ayı var, ya bir buçuk. Bu haliyle nasıl gider, neyle gider? Üç tane de çocuk! Biri çok küçük... Hiç gitmem demiyor kadın, gidecekti, ama nasıl?

Kolukısa'da kaymakamı sevenler, «İstifa et, bahara kadar seni besleyelim!» diyorlardı. Yok, inat etmişti. Nereye yollasalar, oraya gidecekti. Baharı beklemek şart değildi.

Gel gelelim, Sahara'ya bu mevsimde, Koç Emo'nun arabası bile işlemezdi. Ne yapmalı, nasıl etmeli? Sahara'da her yıl üç beş adam boğulur. Sahara kurban ister. Sahara Saharadır, şaka değil...

Eş dost toplandı:

«Hanım ata binebilir mi acaba?» diyorlar.

Binse ne olcak?

«Atla gidilir!» diyorlar. «Otuz kırk atlı toplanır, karları yara yara, tutuna tutuna geçirir geliriz sizi...»

İnce bir çığır vardı, onu da tipi örtmüş diyorlar. Eğer örtmüşse, bir yenisini açmak gerekecek.

Hanım: «Bu halimle ata nasıl binerim?» diyor.

Sağlam kadın binemez bu kış kıyamette ata.

Doğru söylüyor.

Hey hey, allahın koca dağı heyyy!.. Sahara dağı heyy!..

Kaymakam Sabri diyor ki:

«Ey Sahara, seni aşacağım! Aşıp senin de ardına bir bakacağım!»

Cafer Ağa adında biri, köylerden kasabaya ölümcül hastalar taşıyan çetenleri hatırladı. Çeten kızak gibi bir şey. Arkadaşların «cankurtaran» dedikleri. Bir büyücek sepet...

Cüce Hanefi adında biri de: «Zanka, zanka!..» dedi

Zanka da çetenin biraz büyüğü. Her yerde bulunmazmış.

«Hanımı zankaya bindirelim! İçi fırın kimi olur birez döşeyince!» diyor Cüce Hanefi.

Boyu kısa olanlarda akıl çok olurmuş, uygun görülüyor.

Ertesi gün saat dokuz sıralarında bir zanka çekip getirdiler. Üç tane de çeten, ardında.

«Çetenler ne olacak?»

Dediler ki: «En lüzumlu eşyanızı dolduralım. Bırakmak olmaz. Varacağınız yerin Emo'su nasıl bir adamdır, biliyor musunuz?»

Çetenlerin önünde birer civan öküz. Zankanın da öyle.

Soludukları zaman, bıyıkları buz tutan adamlar. Atlar, atlılar... Her şeyi hazır. Bir uçtan da kalabalık yürüyor. Köylerden duyan geliyor. Gelip bekliyor. Atlara binmişler. Sahara'yı aşmak kolay değil. Birin yorulunca, birin geçecek öne. İki metre sen yaracaksın, iki metre ben yaracağım karı. Öyle gideceğiz, öyle aşacağız. Başka türlü olanaksız!

Zankaya minder döşek koymuşlar. Çevrelerine keçe dolamışlar.

Kaymakamın başı gözü sarılı. Bir kürk bulup giydirmişler. Ayaklarında deri çizmeler.

Hanımını oturttular iki çocukla zankanın içine.

Eşyanın en lüzumlusunu çetenlere yüklediler.

Kervan yola düzüldü.

Cafer Ağa bağırdı:

«Küçük çocuğu benim kucağıma verin, bağrıma basayım!»

Verdiler.

«Ama dikkat et, fazla basıp boğma çocuğu!»

Cafer Ağa:

«Alışkınım, korkmayın!» dedi. «Bu kaçıncısı?»

Sahara'nın başı dumanlı. Duman, dönüyor. Soğuk bir beyazlık örtmüş ortalığı. Yola çıkılacak zaman değil ama, başka çare yok. Ah, Emo, seni netmeli?

Kaymakam Sabri gülüyor:

«Haşçakalın dostlarım benim!..» diyor. «Hoşçakal Kolukısa!.. Hoşçakal Emo!..»

Emo ortalarda görünmüyor ki!

Kolukısa ise, işte, atlı yaya, cümbür cemaat ayakta. Cümbür cemaat, Sahara'ya doğru yürüyor. Yol boyunca dizilmiş kalabalık uzayıp gidiyor. Gittikçe de büyüyor. Kolukısa köylerinin topraklı topraksız çiftçileri, yoksulları, çıkıp çıkıp geliyor, yola diziliyorlar. Dağı aşacaklar...

Kaymakamın küçük çocuğunu bağrına basan Cafer Ağa, zankanın ardında, atta: «Abla, ıratın nasıl? Zanka sarsıyor mu?» diye soruyor.

Sarsar mı? Hiç sarsmıyordu. İyi yolda, iyi bir taksi gibi, denizde iyi bir su motoru gibi, dümdüz gidiyordu. Dümdüz, fakat çok yavaş.

Yavaş olsun, ne yapalım? Elinden bu kadarı geliyor. Olsun da bu kadar olsun. Yavaş yavaş, dağı aşacaklar. Mutlaka aşacaklar...

1959

DEŞİLECEK İKİ YARA

Sekiz kişi... Sırtlarında ak torbalar... Ayaklarında otomobil lastiklerinden çarıklar... Ceketsiz... Gömleklerinin yakası, göbeklerine kadar açık... Göğüs tüyleri kabarmış... Başları poçu bağlı... Ak donlu... Sakalları uzamış, dudakları yarılmış... Öyle garip, öyle hüzünlü sekiz kişi... Tam sekiz kişiydiler. Oruç ayı içinde, yukardan gelip aşağılara doğru gidiyorlardı. Yorulmuş, ırılmışlardı. Uzun yol gelmişlerdi. Hâlâ da gideceklerdi. Ne kadar gidecekleri, nereye gidecekleri belli değildi.

Biz memurlar, Belediyenin önündeki döşemede toplanmış, laklak ediyorduk. Birkaç arkadaş bunları çevirip bir şeyler sordu. Jandarma komutanı durumlarından kuşkulanıp kimlik istedi. Birkaç arkadaş takıldı. Birkaçı düpedüz alaya aldı. Oruç olup olmadıklarını sorup eğlendiler. Sekizi de oruçtu. Yüzlerinde, gözlerinde, anlaşılmaz ve anlatılmaz bir karanlık vardı. Allahın koca dağlarını geçerek bu kadar yolu yürüyecekler, haritadaki bir noktadan, başka bir noktaya kalkıp göç eyleyeceklerdi. Yayan yapıldak, durup dinlenmeden, sabırla, sessizlikle, anlaşılmazlıkla; insana bata bata gidiyorlardı şimdi!

Gittiler.

Erkâr Tepesi'nin yamacından kıvrılıp gözden yitene kadar arkalarından baktık.

Bakalı günler oluyor, bir türlü unutamıyorum.

Ak torbalı, ak donlu, yaka bağır açık...

Bizim kasabaya yakın Ardahan kasabası, yakınındaki bir köyle, altı yıldır mahkeme sürüşürmüş. Önemlice bir araziymiş. Kasaba, «Benim!» diyormuş; köy, «Benim!» Böyle sürüp gidiyormuş. Kasabayı parçalasan Piklop köyü gibi seksen köy eder. Tabiî daha güçlü kuvvetli. Avukatlar tutmuş, yolluklar yatırıp keşifler getirmiş. Bilirkişiler dikmiş. En sonra, geçen yıl, köyün sırtını yere getirmiş. Kala kala bir «itiraz-temyiz» kalmış, o da bu yıl bitmiş. Yargıtaydan «onay» çıkmış. Artık,

sekizer sekizer, yol görünmüş Piklop köyünün yoksullarına. Topraksızlarına...

Anadolu cezaevlerinde yatanların çoğu toprak sorunundan yatar. Toprak sorunundan sonra su, sudan sonra da kadın gelir. İlgililer bunu ara sıra açıklar. Açıklamasalar da görüyoruz, durum ortada...

Gidip gelenlerin yalancısıyım: Muş ovası, Çapakçur ovası, bomboşmuş. Güneyde boş yatan düzlükler varmış. Bereketli toprakların bir nicesi de Beylerin elindeymiş. Bakın, bir yanda topraksız insan, bir yanda insansız toprak. Hâlâ bu ilkel çelişki! Büyük Millet Meclisinden sağ salim çıkarmayı başaramadığımız dillere destan Toprak Kanunu, sözde bu işlere bir düzen verecekti. Dünyanın hemen her memleketinde, halkın, devlet adamlarının yada bazı siyasal grupların cesaretli adamlarıyle başarılmış olan Toprak Reformu, bizde 1946'dan sonra, bir kere daha zamana, ne zaman ve nasıl geleceği hiç de belli olmayan zamana bırakılmıştır. Hatta iş o hale getirilmiştir ki, toprak konusu üzerinde fikir söylemek bile, sakınılacak hareketlerden olmuştur.

Yüzde yetmiş beşi henüz çiftçilikten kurtulamamış olan Türkiye'mizde, çiftçilerimizden de bir o kadarı Bey toprağı sürmekten kurtarılamamıştır. Radyolarımızın bugün, tıpkı tavukların bir yumurta çıkardıktan sonraki gıdaklamaları gibi, anlata anlata bitiremediği toprak komisyonları ise, bir karış Bey toprağına dokunmamıştır. Bey toprağına dokunmadan reform acaba nasıl olur?

Düşünelim şimdi: Sen yıl on iki ay, gökten düşecek iki damla yağmuru bekleyen bir çiftçi ol, ve Bey toprağı ek, biç, kaldırdığının yarısını, kuzu kuzu, götür Beye teslim et; Bey de seni ister tutsun, ister atsın; attığı zaman masaldaki «Deli oğlanın cini» gibi açıkta kal; ondan sonra da dört yılda bir «hak» olarak karşına çıkan seçimlerde, serbest olarak oy kullan! Buna ne sen inanırsın, ne ben, ne de başkası!

Türk toplumunda hepimizi hoşnut bırakacak demokratik bir düzenin kurulabilmesi için şu iki engeli ortadan kaldırmamız, şu iki yarayı tâ kökünden bir güzel deşmemiz şart:

Biri, oy kullanacak seçmen köylünün, tam bir ekonomik bağımsızlığa kavuşturulması.

Biri de, oy kullanacak seçmen köylünün, şeyhlere, din ağalarına, din tüccarlarına kul olmaktan kurtarılması!..

Biz Batılı olma yoluna, 1839'da mı girdik? Ama uyanışı bizimki kadar uzun sürmüş bir ulus, dünya yüzünde ya vardır, ya yoktur. Ne kadar çırpınırsak çırpınalım, ne kadar terlersek terleyelim, bu iki sorunu çözmedikçe, yani bu iki yarayı deşmedikçe, işlerimizin olacağı, edeceği yoktur. Tanzimattan beri bunlardan hiç olmazsa birincisini başarmış olsaydık, belki bugün bazı işleri «tanzim» etmiş sayılırdık.

Üç beş, beş bin, yedi bin dönümlük «büyük işletme» şekillerinin «tadil»lerle süslü Toprak Kanunundaki gerekçesi, «büyük üretim» idi. Hangi amaç için büyük üretim? Dışarıya satmak için mi? Haydi öyle diyelim. Bey toprakları, eskiden de birer büyük işletme idi. 1946'da kanunla perçinlediğimiz halde, bu işletmelerin üretiminden kaç avuç buğday sattık yabana? Ayrıca, küçük çiftçilerimiz içinde, kıtlık yıllarında da, bolluk yıllarında da, Toprak Ofis'in ithal buğdayına el açacak durumda olanlar varken, bu «büyük üretim» gerekçesi, anlaşılmaz bir «yalan» değil midir?

Yaraların ikincisi, birincisinden daha çetin. Seçim sıralarında gazetecilerimizin de gördüğü, bizim ise her zaman tanığı olduğumuz «din sömürücülüğü»nü nasıl önleyeceğiz? Alınları, gerçekten bir kerecik secdeye varmamış olanlar, din konusunda ağızlarını, sadece politik çıkarlar için açmaktadırlar. Ankara'da, İstanbul'da, 1946'dan bu yana, demokrasinin mutfağında iyice semirmiş ve şımarmış olanların çıkardığı «mevkute»ler, «tarafsız gazete» etiketiyle, içlerinde üniversite bitirmiş kara aydınların da bulunduğu politikacılar tarafından, yurdun orasında burasında dağıtılmaktadır. Tabiî, din adına, dinin direğini doğrultmak adına!

Bastığı toprak kapışılan, durlandığı su paylaşılan, taksiden uzattığı el, sürü sürü insan tarafından yalanan boynu kıravatlı şeyhlerimize ne diyelim? Ankara'da, İstanbul'da başka türlü yaşa, düşün, inan; sana din yoluyle bağlanmış insanlar

arasına gelince böyle davran! Gözünün kıpırdamasına bakan bilinçsiz kalabalığa, cebinden çıkardığın kâğıdı göstererek: «Bakın, üzerinde bu işaret bulunan kâğıdı atacaksınız! Başkasını istemem!..» diye gözdağı ver; peki baba, senin savunduğun şeye demokrasi denir mi? Bu şekilde tecelli eden irade, nasıl bir iradedir? Bu irade «millî» midir?

Tüzükleri, programları, çok partili yönetimde, hâlâ bir değer haline getiremedik. Tüzükleri ne olursa olsun, tutumlarına bakarak partilerin dini politika dışı bırakabileceklerine inanmak güç. Ben inanmam... Toprak Reformu ve İlköğretim bu derdin dermanı olabilir. Ekonomik bağımsızlığa kavuşan, gören, sezen insan, belki şeyhinin de gerçek emelini anlar, din tüccarının domuzluğunu kavrar, ona göre davranışını ayarlar.

Gündelik kaygılarımız, gelecekle ilgili her türlü kaygımızı bastırıyor. Ulusun geleceğinden çok, gelecek seçimi nasıl kazanacağımızı düşünüyoruz! Toprak meselesini çözmek, din işini sağlama bağlamak, bugünkü tutumumuzla. hiç de olağan görünmüyor.

İyimser olmak zor. Ne yapsak, devinip ve dövünüp durarı bir kötümserlikle kapanıp kalıyoruz. Bari iyi kötü ilköğretimi gerçekleştirip aradan çıkarmaya bakalım. Her geçen gün bizim için, dipli köklü bir kayıp olarak uzayıp gitmektedir.

1959

Haritamızda Bir Noktacık :

ÇAĞLAYAN KÖYÜ

Yollar Yokuş...

Çağlayan köyünün yolu yokuş. Şartül köprüsünden sonra daha dünya yol var. Sonrası daha yokuş. Ötelerde yolun ilkel bir çizgiden farkı yok. Gidiyorsun, gidiyorsun; derelerden, tepelerden, taşlardan, kayalardan geçiyorsun; sonra uzak bir köy çıkıyor karşına. Uzaaak! Eskiii!.. Dünyadan, dünyada olup bitenlerden habersiz; kendi toyunda, kendi suyunda bir köy! «Men ne söylerem; tanburem ne çalır?» dediği gibi, burada biz ne söyleriz, orada o köy ne ses verir, ne gösterir O kadar eski!

Eski: Bıraktığımız yerde kalmış.

Eski: Ne zaman bıraktığımız belli değil.

Eski: Belki yirmi, belki yüz, belki altı yüz yıllık.

Çok eski!..

Çağlayan'da değil ama, çevre köylerde, tâ Cenevizlilerden kalma yapılar; Osmanlıdan kalma kaleler, zindanlar, Bey mezarları gördüm. Belki biz Çağlayan köyünü, bu hiç biri fakir fukaraya yaramayan işlerden daha önce bıraktık, daha önce unuttuk. Belki doğuşundan, belki kuruluşundan hiç haberimiz olmadı. Çağlayan çok eski!

İki kişiyiz. Arkadaşımın adı Ali Osman. O da benim gibi, öğretmen. Bir atımız var. Birimiz atlı, birimiz yayan. Biraz o biniyor, biraz ben; böyle gidiyoruz. Yola sabah düştük.

Yola gideceğimiz duyulduğu zaman millet diyordu ki: «Siz, ya delisiniz, yada delinin köylüsü! Oturup şurada gölgenin tadını çıkaracağınız yerde, kalkmış köye gidiyorsunuz! Hemi de

nereye? Çağlayan'a! Ne var ulan Çağlayan'da? Kuru köy! Beş on ev, beş on kedi, köpek, tavuk... Bu sizdeki akıl değil, tahıl!..»

Ben ne zaman yola çıkacak olsam, benim bol akıllı arkadaşlarım akıl verirler. «Köy işte!..» derler. «Bildiğin köy! Otur oturduğun yerde!..»

Hatta Çağlayan dönüşü bir arkadaş şunu dedi:

«Gittin geldin ha? Essahtan gittin geldin mi ulan? Vay anam vay! Ulan, yanmış kavrulmuşsun! Bana Çağlayan'ı tapu etseler, gene gitmezdim...»

Haberi yok! Çağlayan'da bir dönüm toprak kıyamet para. Tarlayı bırak, küçücük bir evyeri için ortada binler dönüyor. Ha Çağlayan'da tarla, ha İstanbul'da evyeri. Hiç senin gitmen için Çağlayan'ı sana tapu mu ederler?

Şartül'e kadar yol iyi sayılır. Kış içinde sellerin bozup dağıttığı yerleri yeniden, daha yakından görüyoruz, Carat'ta, sel on metreden daha yüksek bir yeri silip götürmüş. Oymuş da oymuş. Korkunçluk olan evleri boşaltmışlar, yıkıyorlar. Daha aşağıda bir yer; berbat olmuş! Taşıtlar, on beş gün kadar geçemedi. Yukardan varanlarla, aşağıdan gelenler aktarma yapıyorlardı, gördük. Yol işçileri kazma kürek çalışıyorlar şimdi. Sellerin yetişemeyeceğini sandıkları yerlerden, tâ kayaların başından, yeni bir yol açmaya çalışıyorlar. Gömgök ter olmuş üstleri başları. Seller hep böyle korkunç, hep böyle bulanık aktıkça, tabiî, gelecek yıl bu da gidecek. O zaman daha yukarılardan yeni yollar açmak gerekecek. İşçilerimiz daha fazla terleyecekler, daha fazla yorulacaklar.

Sel üstüne bir bilmece: «Cambazoğlunun katırı Ne yüklersen götürü(r)!» Dereden akan şu sele hiç bir şey dayanmaz. Tarlaları, çayırları, evleri, ahırları, işte, kapmış götürüyor. Gene götürür. Ne vurursan vur... Sel, başına buyruk bir kere...

Biraz ileride yol yükseliyor.

Derede, dönen kartallar, akbabalar görüyoruz.

«Nerede bir üleş var acaba?» diyor arkadaşım.

Bir kayayı dönünce «üleş»i görüyoruz. Selin yukarlardan sürükleyip buralara attığı bir at. İyi seçilmiyor, belki bir manda, bir inek. Kadavrası, karşıdan, bir alaca yörük kilimi gibi

kızarıyor. Durup taş atıyoruz kartallara. Tınmıyorlar bile! Alışmışlar. Kaçmıyorlar.

«Üleş» aşağıda kanayan bir yara gibi. Dokunuyor insana. O kadar da bol ki! Daha aşağıda biri daha! Sonra biri daha! Sayısız «üleş» var.

Yolumuz sağa dönüyor. Denizden yana gideceğiz. Haritaya bakınca, bir kuş uçursan yarım saatte denize varır gibi geliyor. Ama dağlardan denizleri görmek ne mümkün? Denizin etkisi çok değil buralarda. Fazla yağmur gelmiyor. Dağlardan geçemiyor ki gelsin! Kesiyor dağlar. Ağaç, ot, ekin; gümrah Karadeniz yağmurlarından fazla pay alamıyorlar...

Dağlar çiçeklenmiş.

Dağ, dağ, dağ! Hep dağ buralar. Köyler, dağlarda, tepelerde. Aralarda dereler... Dereler, yani seller. Üç yıl önce Hafik'in bir köyüne gitmiştim. En uzak köyüne. Adamlı'ya. Tokat sınırına yakındı bu Adamlı. İki derenin ağzında, yirmi beş ev. Alçacık alçacık damlar. Her yıl ekiyorlar, biçiyorlar, fakat ya harmanda, yada harmana gelmeden, silip süpürüp götürüyor. Zaten fazla tarlaları yok. Ne yapsın Adamlı'nın adamları? Habire ormana sarıyorlar. Tekne, tokuç; düven, boyunduruk; yaba, yabaltı yapıp ağaçsız köylerde satıyorlar. Ölecek değiller ya açlıktan? Kızılay, sel ağzındaki köylere para dağıtıyor. Dağıtmak için biz gitmiştik. Verdiğimiz de, evi gidene iki yüz, ekini gidene yüz (lira)! Sığırı, davarı; çocuğu, beşiği gidenler vardı. Evde ak sakallı adamı gidenler vardı. Bunlara bir şey verilmiyordu. «Babamızın mezeri burda, bırakıp gidemiyoruk...» diyorlardı. Ama bir gün bırakıp gideceklerdi. Lâmı cimi, başka hiç yolu yoktu.

Biraz açıldık.

Sel kıyılarında kartalların kapıştığı yeni «üleş»ler.

Bu seller, beşi onu, on beşi yirmisi bir olup Çoruh'a katılıyor. Şimdi Çoruh ne azgındır, kimbilir! Bu küçük kollar bu kadar, bir de onu düşünün! En fazla su akıtan, en fazla toprak kaçıran ırmak, Kızılırmak değil, Çoruh bence.

Çoruh dolaylarında köylünün hali duman. Yaman. Bir de-

fa yaman demek yetmez; bir daha, bir daha, bir daha yaman! Çok yaman!..

Çukur köprüsünün oralarda bir grup geldi önümüzden. İçlerinde bir yaşlı adam vardı. Kafası gözü sarılı, her yanı kan içinde perişan. Dövülmüş, beli bıkını kırılmış. Zavallıyı bir cılız ata bindirmişler. İki genç adam, iki yanından tuta tuta, alıp götürüyorlardı. Karşılaştık. Genç adamların da kafaları gözleri sarılı. Onların da kırmızıca kanları akıp giysilerinde, yüzlerinde kurumuş.

Birinin elinde bir deli balta...

«Habib'in uşaklar ucum etti... Döyüştük...»

Baltasını elinde sımsıkı tutarak olayı anlatıyor:

«Ha bu baltayı babamın beline vurdular. Ganları hep aktı. Öyle ki, bir damla kalmadı, bitti! Ölecek...» Sesi ağlamaya yakın bir hal alıyor: «Ha bu benim babam...» diyor.

Babası atın üstünde «ah», «ıh» ediyor. Rengi beyazlaşıyor. Kırmızı kan, sırtındaki eski sakonun dışına vurmuş. Pekmez gibi. Hâlâ da akıyor. Kır atın derisine yürüyor, sızıyor aşağı doğru.

Arkadaşım burnunu tuttu. Kokudan, iğrenmeden değil, sızladı burnu. Ben çok gördüm. Kanıksadım gibi bir şey. Ama hâlâ yüreğim dayanmıyor. Titremeye başlıyorum.

Atın gerisinde bir de kız vardı. On birinde, on ikisinde. Onun da yüzü gözü sarılı. Üstü başı kan. Onun da kafasına vurmuşlar. Boynunda, bileğinde kanlar. Akmış, kurumuş...

«Tarlaya... çivt goştuk...»

Attaki adam iyice buruştu. Bunlar böyle ilçeye gidecekler. Hükümete varacaklar bu halleriyle.

Acaba yetişebilirler mi?

«Habib'in uşaklar eşkıya gimi köyde!..»

«Durmayın, yürüyün!» dedim.

Yürüdüler. Yürüyün dedikten sonra aklıma geldi, dönüp kızı durdurdum. «Dur biraz!» dedim. «Adın ne?»

Durup baktı:

«Emine...» dedi ölü gibi bir sesle.

Yanına vardım:

«Okula gidiyor musun?»

Okulla yakından ilgili, eğitmenden, öğretmenden biri olduğumu hemen anlayıp toparladı. Kurumuş kanlarından utanan bir hali vardı:

«Gidiyorum.»

«Kaçtasın?»

«Dörtteyim.»

Düzgünleşmiş, temizlenmiş; yani biraz yoluna girmiş bir konuşması vardı.

«Demek dörttesin?»

«Evet.»

Nasıl oldu da bu kavgaya karıştı acaba? Derste değil miydi kavga zamanı? Soracaktım, soramadım. Çarıkları ayaklarını sıkmıştı. Ayacıkları kimbilir ne haldeydi? Her halinden iyice yorulmuşluğu anlaşılıyordu. Yanmış, kavrulmuştu. Belki acıkmıştı da?..

Hey gidi yoksul Emine, hey!

«Yürü bakalım!» dedim. «Senin işin iş değil!»

Yürüdü, gitti. Dönüp dönüp ardına baktı.

Ben de baktım.

Şehirlerde, okulların, üniversitelerin bol olduğu yerlerde, gazetelerin, dergilerin ucuz alınıp satıldığı ve okunduğu, genel kitaplıkların dolup taştığı, pazarların bayram, akşamların cennet şenliği olduğu yerlerde Emine'ye «insan» demezler. Öyle garip, öyle yabancı, öyle «kör» gidiyor. İnsan olanlar, Emine'yi görünce göz yaşlarını tutamazlar. Bu yumruk kadar çocuk, okulda alfabeyi, tarlada düşmanlığı öğreniyor şimdi. Bu haliyle bir küçük çaresizlik heykelidir. Her yanı öc, her yanı hınçtır. Şimdiden küskün. Şimdiden yaşama sevincini yitirmiş. Şimdiden hiç bir şeye güveni kalmamış. Yarın, vurduğu yerleri morartan bir anne, geçimsiz, «dırdır» bir komşu ve belki çekilmez bir eş olur.

Hey gidi Eminecik!

Çaresiz yavru!..

Beş dakika sonra «Habib'in uşakları» göründüler.

Onların da kafaları, gözleri sarılı. Kanları kurumuş.

Birinin hali pek fena. Tam gözünün altında bir şiş. Sanki bir mor soğan. Vuruşmuşlar canım...

Birinin de burnu kırılmış.

Biri, «Dişlerim!» diyor.

Yaklaşınca ter ter kokuyor hepsi de.

«Tarlaya... çivt goştuk... Ese'nin uşaklar ucum etti...»

Konuşmaya dermanları yok.

Üçü de yayan. İyice yoruldukları, yorulup bitikleri anlaşılıyor. Yolları yardan yokuştan ve uzun...

Biri hemen yere eğilip eline bir taş aldı. Toprağın yüzüne çizgiler çizerek tarlalar ayırmaya başladı. Eğri büğrü çizgiler. Tıpkı kendi perişan tarlalarının sınırlarına benziyordu:

«Ha burası Esegilin! Buracığı da bizim! Burada bir tump (sınır) var. Tumpun başında bir ağaç. Gelmiş bu ağacı kesiyor.

Dedim: "Ula kesme!"

Dedi bana ki: "Keserim!"

Dedim: "Ula, ben kör müyüm? Ağacı kaybedip tumpu kakacaksın!"

Dedi bana ki: "Seni alekeder etmez!"

Dedim: "Ula, nasıl etmez?"

Dedi bana ki: "Bayâ etmez!"

Dedim: "Ulan senin..."

Böyle dedim. Böyle deyince bana sövdü bu. Sövünce...»

Elindeki taşı bırakıp ayağa kalktı. Başındaki sargıyı sıyırdı: «Ha baksana buna!..»

Baktık: Deredeki «üleş» gibi, kıpkırmızı, yani nar içi bir yara. Taş yarası. Belki de bir başka baltanın yarası?..

«Suya düşen keçe ıslanır begefendi! Onlar bize furdu, tabiî biz de onlara furduk birez...»

İnsan gözünü yaradan ayıramıyor. Ergin bir domates. İyice olmuş bir karpuzun için... Biraz vurmuşlar...

«Şimdi de görüyorsun, bizden önce karakola varıp suç bastıracaklar... Böyle deyip ötekileri çekti. «Yörüyün ula!..»

«Yetişip tekrar dövüşmeyin sakın!» dedi arkadaşım.

Ortancaları, tecrübeli bir adama benziyordu:

«Üç adım geriden gider, kasabada birleşiriz!»

Gittiler.

Bahar erişince niceleri, evet niceleri, böyle gelirler. Karı kız, genç koca, dökülürler. Karakolun önünde, savcılığın kapısında, doktorun orada; dövülmüş, yolunmuş, yırtılmış beklerler. Yayla meselesinden, tarla meselesinden, sınır meselesinden, su meselesinden... Birbirlerine girerler. Cennetler kadar güzel bir doğa'nın ortasında, yoklukla, yoksullukla, körlükle, bilgisizlikte cehennem dövüşleri çıkarırlar. Vuruşurlar...

On beş gün kadar önce bizim öğrencilerden de biri, böyle, kafayı yardırmış, kolunu kırdırmıştı. Yani, ona da biraz vurmuşlardı!..

Dizlerimiz tutuldu kaldı. Yola gitmek için bütün isteklerimiz söndü. Acıları bize vuruyordu.

Az sonra yolun solunda, çimento ile yapılmış, iyi sulu bir çeşme. Oturup başında ekmek yiyeceğiz. Boğazdan geçerse...

Elimi yüzümü çarpa çarpa bir yıkadım. Mendilimi çıkarıp kurulanırken, çeşmenin yapısında, yan tarafta, yazılı bir taş gördüm. Yazı güzeldi. Temizdi. İyi bir elden çıktığı belliydi. Fakat okunmuyordu. Çünkü ters konmuştu. Köylü yapı ustası cahilmiş anlaşılan. Arkadaşımla bakışıp kaldık. Bu taş, her şeyi, apaçık gösteriyordu işte. Gülmeye çalıştık, olmadı. Acı bir şey, ikimizin de içine süzüldü gitti.

Kurtarmalı, kurtarmalı bunları! Değiştirmeli yaşamlarını. Hiç gün, hiç yıl, hiç ay ziyan etmeden, gencini kocasını, erkeğini, dişisini okutmalı. Hallerini görseniz siz de aynı şeyi söylersiniz. Başka yolu yok dersiniz. Uyarmalı dersiniz...

Ama bu olanların nedeni sadece cahillik değil. Toprak dar! Şair, «*Türkiye uçsuz bucaksız ağacığım!*» demiş. Uçsuz bucaksız ama, buralar dar. Buralarda darlıktır milletin belini büken... Büküp ortasından kıran...

Darlığı kaldırmalı ortadan...

Buralarda Köylü Olmak Zor

Kafamda hep o Emine. Gidiyorum, gidemiyorum. Emineciği düşünmeden edemiyorum. Diyorum ki: Hemen Emine'yi kurtarmalı. Emine'yi cahillikten, cahillerin elinden; anasını ba-

basını darlıktan kurtarmalı. Uzak yakın bütün dostlarıma bağıra bağıra bunu söylemek istiyorum. «Gelin, Emine adındaki yurttaşınız ve yüz binlerce Emineler ne haldedir, görün!» demek istiyorum. Böyle diye diye, böyle düşüne düşüne, çiğnenmiş solucanlara benzeyen garip köy yollarını yürüyorum.

«Rabat» diye bir yere geliyoruz. Rabat'tan sonra yol iyice bozuluyor. Rabat, Meydancık bucağına giden yolun üstünde, sekiz on evli bir mezrâ. Köhne damlar. Önlerinde bakımsız bahçeler, ağaçlar... Bir ıssızlık ortalıkta...

Kasaba'dan Rabat'a kadar tekerlek *gelebilir*. *Gelip* Meydancık'a geçebilir. Ama Rabat'tan sonra Çağlayan'a doğru, tabana kuvvet! Orman içinden, dolaşık, dar bir çığırdan, keçi yolundan; ağır ağır, dinlene dinlene... İnsan ancak böyle gidebilir bu «yol»lardan.

Dereden gürleye gürleye bir çay akıp geliyor. «Yol», derenin solundaki bayırdan gidiyor. Bayır dediğim, çok dik, çok da kayalık bir arazi. Tam askerlikteki «kritik arazi»ler gibi...

Rabat'tan yeni bir arkadaş bulduk. Çağlayan'a beraber gideceğiz. Arkadaşımızın güzel bir adı var: Alim! Durmadan dağlarını övüyor bize: «Yazın yaylalarımız...» diyor, «çok güzel olur!» yürüdükçe yükseklere çıkıyoruz. Koluyla işaret edip yaylaları gösteriyor: «Bizim yaylaların yanında Cennet yalan! Vallah yalan, billah yalan!.. Yazın ki çıkar, iki ay kalırız. Ne sular, ne sular, ne sular!.. Ekmeği ye, bir iç, yarım saat sonra hemen erimiştir! Yarım saat ki sonra bir daha ye! İstersen taşı ye!.. Üç yıl önce bizim köye bir hâkim *geldi*, keşve... O hâkim ki dağlarımıza baktı baktı: "Buralar deşşet gözel!" dedi. "Hökümetin haberi ki olsa, buralara verem hasdaneleri gurar!" dedi. "Her yanı çam!" dedi. "Gözel kokar!" dedi. Bizim yaylalar, yaylalarımızın ki suyu...»

Hani radyoda demirbaş bir plak var, sık sık korlar: «*Bizim eller, ah bizim eller, ne güzel eller!*» Alim de öyle...

Ellerini övmeyen adam yok buralarda. «Manzarası gözeldir, suyu iyidir...» diyorlar. Buraların uzaklardaki çocuklarından mektuplar alıyorum, hepsi de ellerini «nice methedeceklerini» bilemiyorlar.

Alim, «Ben âmiren olsam, gelir yazı burada geçiririm!» diyor.

«Yaylada ot çok olur mu Alim?»

«Zararsızdır.»

«Kaç ay yeter hayvanlara?»

«İki ay.»

«Sonra?»

«Kırda, bayırda...»

«Sonra?»

«Sonrası soğan Hocam! Kırdan, bayırdan, hazırdan... Zaten de kış bastırır. Satacağını satar, saklayacağını çekersin ahıra, hazırdan beslersin.»

«Ne yedirirsin?»

«Çayır! En möhümü neker, yani meşe! Meşe yaprağı. Bak, buralar hep meşelik. Gelir, tâ buralardan götürüz.»

Gerçekten, çevre yanımız meşelik. Yenice yeşeriyor. Tek tük de çam. Deniz rüzgârının tutmadığı yerler, meşelik. Derenin güney yakası, yani karşımız, boydan boya meşelik. Meşeler küt küt. Eli kolu kesilmiş insanlar gibi, bir acayip. Dalsız, yapraksız, güdük güdük meşe ağaçları. Hepsini baltalamışlar, kesmişler. esilen yerler topuz yapmış. Bir ağaçta, belki on tane topuz.

«İyi yılda bir budarız meşeleri...»

«Rasgele mi olur bu iş?»

«Yoo; buralar hudütlüdür. Herkesin yeri bellidir. Adam bu yıl keserse gelecek yıl kesmez. Bu yıl burayı keserse gelecek yıl öteyi keser...»

«Devlet ormanı değil mi buralar?»

Gülüyor: «Devlet ormanı ama, biz aramızda üleşmişiz! Dalını yaprağını kesiyoruz, hoş, kökünden kesmiyoruz ya!»

«Kimse kimsenin dalına göz koymaz mı?»

«Pek koymaz.»

«Hır gür çıkmaz mı?»

«Seyrek.»

«Peki, buralar hep bölüşülmüş... yeni "ev" olacaklar nereden meşe bulacak?»

Alim onu da anlatıyor:

«Meşelik tarla gibidir, babadan oğula geçer.»

Çevremize bakıyorum: Uçurumlarda meşeler! Keçilerin bile çıkamayacağı sarp yerlerde. Birinden bir yuvarlansan, çayda alacaksın soluğu.

«Alim kardeşlik, nasıl kesip götürüyorsunuz?»

Dudağını ısırıyor:

«Kesmesi kolay ama, götürmesi ölüm... Yola kadar sırtla çıkarırsın. Yani tırmana tırmana! Tırnakların ki sökülür! Sonra kızağa yüklersin. Kızağa da tek öküz koşarsın. Çünkü yol ancak tek öküze yeter.»

«Öküz uçmaz mı?»

Dudağını bir daha ısırıyor:

«Hem nasıl? Şuradan benim öküz uçtu! İki yıl oluyor. Tökezledi, uçtu. Bak, şo ağaç tuttu öküzü. Gittim baktım ki ölmemiş! Hemen yükünü çözdüm. Yüzünü ki çözdüm, öküz biraz davrandı. Ben de sırtımı verip yardım ettim. Yandan yandan, dereye indirdim. Aşağıdan yola çıktık.»

«Çetin iş!»

Gene dudağını...

«Çetin iş ki Hocam...»

Başka bir yeri gösteriyor eliyle:

«Yüklü öküzü bırak, bak, şuradan müveddişin boş ineği uçtu! Müveddiş, Çukur köyün mezralarına vermişti ineğini. Bir gün ki almaya gitti. Dönüşte inek ki tam buradan uçmuş! İnip bakmış ki inek ölü! Bırakmış, köye çıkmış. Buzağıyı ki sürmüş eve. Evde karı inek sorar. Müveddiş sıkılır, diyemez. Biraz da yılar karıdan. Der ki: "İnek buzağıladı, dinlensin diye bıraktım!" Bir gün, iki gün, karıyı ki böyle avutur. Sonra foyası ki çıkar meydana. Karı alır bunu ele: "Sen ne beceriksiz bir herifsin ki, bir ineği uçurmadan eve getiremiyorsun!" Karı bu, ne bilsin? Evde kumanda vermesi kolay... Sen gel de ineği, danayı geçir!..»

Alim bunları, kendisinin de içinde bulunduğu toplu tüfekli bir savaşı anlatır gibi anlatıyordu.

Yeni yeni uçurumlar. Terleye terleye geçiyoruz. Korku-

yoruz. Arkadaşım Ali Osman, atı yedeğe alıyor. Gözlerimizi «ki» dört açıyoruz.

Kulaklarımız da Alim'de:

«Bakkaliye eşyası yükleriz Şartül'den. Tabiî atla, bazen sırtla. Tam buralara gelince yükü atarız. Önce atı, sonra yükü geçiriz. Hepsini ki geçirince tekrar yükleriz.»

«Niye rahat bir yol açmıyorsunuz?»

Alim: «Buradan ki yol olmaz!» diyor. «Nasıl olur? Şoraya bir baksana! Bunun ki burasına hökümet fenni kuvveti ister!..»

«Öyle mi?»

«Ne belliyorsun? Zor iş bu! Hökümet ki geçen yıl karşı yakadan bir yola başladı. Parasıyle adam tutup yirmi gün çalıştırdı. Nasıl biliyor musun? Kayaları attırıyordu! Yerleri yırttırıyordu ki osandı. Osanmadı emme, yol ki osandırdı. Kolay iş değil ki...»

«Kaç liraydı adamların günlüğü?»

«Beş liraydı. Bizim köyden de çok adam gitti, emme sağlam beş lira geçmedi ellerine. Çok kesiyorlar...»

Ali Osman arkadaş, konferans çekmeye meraklıdır:

«Niçin para alıyorsunuz? Parasız çalışsanız kıyamet mi kopar?»

Alim, çiğnini çekiyor:

«Ne bileyim? Hökümet ki "verecem" dedi, biz de aldık. "Vermeyecem" deseydi, parasız çalışırdık. Hökümetin ki emri kılıç gimidir!..»

«Yol size lâzım.»

«Helbeeet!..»

«Bir hastanız olsa...»

«Helbeeeet!..»

«Apandisit patlasa...»

«Helbeeeeet!..»

«Barsak düğümlense...»

«Helbeeet!..»

Konferans devam ediyor, Alim de «Helbet!» diyor.

Ben soruyorum, öyle kötü bir hastalık olsa, kışta kıyamette, ne yaparsınız?»

«.....?!..»

«Nasıl kurtarırsınız?»

«Ölür gider daaaa!..»

«Ölür gider ha?..»

«Ölür gider ya... Biz kurtaramak ki!..»

Ali Osman arkadaş çıkışıyor:

«Niçin yol yapmıyorsunuz madem?»

Alim şaşkın bakıyor. Gene çiğnini çekiyor:

«Ben ne bileyim? Hökümet ki dese: "Yapın!" geçer başına yaparız.»

«Hökümet demesin, siz yapın. Yasak değil ki yol yapmak.»

Alim gene çiğnini...

«Deyen ki olmayınca yapılır mı, ne bileyim?»

«Kendiniz deyin birbirinize.»

«Komşular ki demiyor! Komşular yapalım dese, yaparız. Zor mor demeyiz.»

«Yol size lâzım...»

«Helbet!»

«Yol kan damarları...»

Alim: «Helbet!» diyor gene. «Biliriz» diyor, «yol hayat, kan damarları!..»

Geçen yıl başlanan yol, aşağılarda, ipincecik, kıpkısacık, çaresiz bir çizgi gibi görünüyor. Kopmuş bir yılanın kuyruğu sanki. Dümdüz uzanıyor. Fakat kısa. Kopmuş. Orada kalmış...

Alim, yol işini unutturmak istiyor:

«Yirmi beş bağ meşe dalı ki on liradan satılır burada! Bağ dediğim de aha şu kadar. Küçücük. Kendi meşen yetmezse, artanlardan alırsın. Sahibi ki başında durur, sen kesersin. Mal, sadece dört ay dışarıdan yer. Sekiz ay ki hep içeriden, hep hazırdan. Kışlar ki uzun sürer... Kışlar uzun ki sürdü, biz yandık!.. Yanarız...»

«Başkasının meşesi nasıl artar?»

«Malı ki azdır, artar! Bakarsın, bütün malını satmıştır, ne yapacak meşeyi? Yakacak değil ya, çeker satar. Meşe demek, para demek...»

«Meşenin bile yetmediği yıllar olur demek?»

«Zaten ki bir başına meşe hiç yetmez! Çayır olur yanında, biraz ki saman olur.»

«Herkesin çayırı var mıdır?»

«Olmayan ki ölanlardan satın alır.»

«Kaça?»

«Burada kilo işi yok, kiloya ki dökersen elliye altmışa gelir. Kıtlık yıllarında daha da yükselir...»

Ali Osman arkadaş başını sallıyor:

«Bir de derler ki et pahalı, yün pahalı!..»

Alim hemen: «Asıl ki ot bahalı!» diye atılıyor. «Meşe ki çok zorda!» diyor.

«Evet!» diyoruz.

Ali Osman arkadaş:

«Üstelik bir de yolsuzluk...» diyor.

Alim bağrını dövüyor:

«En zoru ki yolsuzluk! Aha ki... şimdi şuradan meşeyi zatına bedava verseler, alıp götürmezsin! Götürmek ölüm! Köylülük ki vallaha bu kadar zor! Kimse inanmaz..»

«Buralarda çok zor!» diyor arkadaşım.

«Zor ki ne zor!..»

«Evet, zor!» diyoruz.

Ağzımızdan bir sürü «Zor» çıkıyor.

Bir Uzun Uyku İçinde

Yol biraz düze vuruyor. At da boş gidiyor. Alim'e: «Gel, sen bin...» diyoruz, binmiyor. Ali Osman'a: «Sen bin» diyorum, o da binmiyor.

Onlar iyice kafa kafaya verdiler, buralarda hayvancılığın nasıl kalkınacağını konuşuyorlar. Yolların nasıl yapılacağını... Arkadaşım, Alim'e anlatıyor. Alim de hep: «Biliriz!» diyor, «Helbet!» diyor. Hiç bir şeye «Hayır!» dediği yok. «Yaparız emme, ki... bir delil lâzım, delilsiz tekkeye girilmez!» diyor. Ben onun «Olur!» demelerine, «Helbet!» demelerine inanmıyorum. O da öteki komşular gibi bir uzun uykuya dalmış. «*Uyumuşum, uyandıran olmamış!*» türküsündeki gibi, uyumuş, uyandıran «ki» olmamış.

Evde, okulda, sokakta, tarlada, yolda; uyutan bir eğitim tutumumuz var. Radyolarımızın inatla çaldığı neyli meyli ilâhiler, tekke plakları, ayakta uyuklayan bu insanların uyanmalarına yardım eder mi? İleriye doğru iter mi onları?.. «Candan sevgili köylü kardeşlerimiz!» demekle köylünün uyanacağına da inanmıyorum. Lafla peynir gemisi...

Ata ben biniyorum. Ali Osman arkadaş Alim'le konuşmaya iyice dalıyor. Sürüyorum atı. Yeni bir düzen. Yeni bir yaşam. Yepyeni. Yeni bir yaşam görüşü, yeni bir yaşam sevinci, yaşama sevinci, yeni bir kültür... Temizlemeli kafaları... Bunun için gür bir ırmak. Bir akıl ırmağı! Bütün «bâtıl»ları silip süpürecek!.. İnsanlar hiç olmazsa iki güne bir yıkanacak. Derideki delikler açılacak... Okuldaki çocuğa temizliği, solunumu, dinçliği; yaptırarak, yaşatarak öğreteceksin. Alıştıracaksın. Kırda doğanı, çadırda doğanı, köyde doğanı alıp okutacaksın. «Bu sabundur» diyeceksin. «Bu hamamdır, bu yazıdır, bu resimdir, bu çalgıdır...» Bir bir belleteceksin. Gösterip yaptıracaksın. Onu «yurttaş» yapacaksın. Sabahları erken kalkmaya, dalga geçmeden çalışmaya, çalışmanın sonunda araçları temizlemeye, temiz yemeye, temiz giymeye alıştıracaksın. Uykudan uyandığı zaman öyle bir ses duyacak ki, zıplamalar gelecek içinden! «Iıuh...» demeyecek. Gerneşmeyecek. Ağzını ayırıp iki saat esnemeyecek. Erinmeyecek. Off demeyecek. «Ooof!.. Bugün de mi iş?» demeyecek. İşlemediği zaman rahatsız olacak.

Yolun üstünde bir tek dam. Her yanı ağaçtan. Bir bu damı yapabilmek için tonla ağaca kıyılmış. Buralarda evler ağaçtan. Taş kullanılmıyor. Tahta da kullanılmıyor pek. Yani, ağacı işlemek yok. Ya baltayı vurup kesiyorlar, yada yarıp ikiye ayırıyorlar. Çok ağaç gidiyor.

Alim anlatıyor:

«Burası ki Necati Beygilin kışlaları!» diyor. «Baharda gelip otururlar. Hayvanlarını kayırırlar. Necati Beyin ki anası yaz kış burada oturur. Şu tarlayı da işler.» Tarla dediği, bayırda bir parçacık toprak. «Necati Bey kendisi ki kasabada memur. Köydeki kardaşları anasına yardım eder...»

Evet, Necati Bey memur. Maliyede çalışıyor. Vergi işle-

rine bakıyor. Arasıra golf pantolon giyip 5917'ye gidiyor. Aslı, Çağlayan'a yakın Demirci köyünden. Ama karısı Çağlayan'dan. Şimdi kasabada evyeri satın aldı. Çocuklarını okula verdi. Bir kızı bizde öğrenci. Bir kızı da bizden çıktıktan sonra Nene Hatun okuluna gidip öğretmen olmuş geçen yıl. İlk olarak da Çağlayan'a vermişler. Adı «ki» Engin. Şimdi Çağlayan'da çalışıyor.

Necati Beyin ahbapları diyorlar ki: «O kızı oraya dağın başına attın, öğretmenlik yaptırıyorsun. Bir aldırmadın merkeze!..»

Bazıları da şöyle diyor: «Necati Beyde ne kabât? Partide adamı yok. Şimdiki zamanda iş yaptırabilmek için partide adamın olacak. Ne yaparsın Necati Bey?..»

Ama Necati Bey hoşnut. «Çağlayan'da kayınlarım var; kızım, onların gölgesinde çalışıyor...» diyor. «Ne var ki, gidilip gelinmiyor. Sekiz saatlik yol, kışın kar kapatır. Dereler azar, gelinmez...»

Dereye sallanıyoruz. Köpüre köpüre akan çayı geçeceğiz. Derenin en dar yerinde bir «köprü!» Köprü değil! Köprü müsveddesi de değil! Tarihin karanlık dönemlerinden dirilip gelmiş bir «şey!»

İki kalın ağaç uzatmışlar. Ağaçları taşlarla, kayalarla iğreti tutturmuşlar. Sonra hemen soba borusu kalınlığında, belki elliden fazla çam uzatmışlar. Taze taze duruyorlar. Köprü yeni yapılmış. Bu ağaçlar kesileli belki yirmi gün olmamış. «Akma»ları, acı göz yaşları gibi domur domur parlıyor balta yerlerinde. Yani reçineleri, kanları, belki sütleri...

Köprünün altından sular delire delire akıyor. Şımarmış sular! Bir nice zamandır «Dur!» diyen yok! Veysel, «Pavlikeye versem seni!» diyor, aldıran yok!

Atı sürüp geçiyorum. Çay, harlıyor. At, önce bir irkiliyor, geçmek istemiyor. Özengiye dokunuyorum, geçiyor. Karşıda duruyorum. Arkadaşlar yetişiyorlar.

«İki hafta önce yaptık bunu!» diyor. Alim. «Muhtar ki hepimizi topladı. Çay boyunca altı tane köprü yaptık. İki gün uğraştık. Her yıl ki yaparız böyle. Yaparız emme seller alır

götürür. Necati Bey, geçen bayramda deminki tek dama kadar geldi, anasının elini öptü, köye çıkamadı. Kızını, kayınlarını göremedi. Köprüleri ki sel götürmüş. Nasıl geçer, nasıl görür? Düşün: Buraya kadar geliyor da... Çok hayretlik bir iş! Seller köprüleri ki her yıl götürür, biz de yeniden yaparız. Bazı yazın da götürür. Emme muhtar ki toplar yaptırır. Ağaç ki yakınımızda...»

«Bu geçtiğimiz köprü sağlam!» diyorum.

Gülüyor: «Sağlam değil emme, sağlam! Bugünlük ki idare eder. Geçerken biraz dikkatli ol yeter. Demin sen attan inmeden geçtin. Ne cesaret? Hazreti Ali Efendimiz ki demiş, "Bana cessur diyorlar, yalandır! Benden cessurları var! Şu üç millete dikkat edin: Attan inmeden köprü geçenler; kapı kilitlemeden uykuya yatanlar; bir de üflemeden su içenler. Yani, destiyi ki dikip... Bunlar benden daha cessurdur!.." Hazreti Ali Efendimiz böyle demiş. Hazreti Ali Efendimiz, bir gün Hazreti Muhammed Efendimize varıp demiş ki: "Ya Tanrının elçisi, sen ki bir koca Tanrının elçisi olursun daaa..."»

Atı sürüyorum! Yeni yeni köprüler.

Dere boyu gidiyoruz. Derenin bir o yakasına, bir bu yakasına geçiyoruz. Derenin biraz sağından, biraz solundan. Köprüleri hep attan inmeden geçiyorum. Arkadaşımla Alim, konuşa konuşa arkadan geliyorlar. Yüzlerce ağacın kıyılmasıyle meydana gelmiş, fakat ömrü sadece bir tek yıl olan çocuk oyuncağı köprüleri düşünmekten köye bakamıyorum.

Yetişiyorlar. «İşte bizim kööööy!..» diyor Alim. «Bizim köy seksen hane üstünedir. Nüfusumuz ki 637. Sayımdan sonra muhtar ki dedi aklımda kaldıydı. Emme, doğanlarla ölenleri katmadım hesaba. Kalabalık nüfus ki vardır bizim buralarda. Fukara millet. Fukaranın çocuğu, malûm! Çok çocuk olmada iş yok. Gittikçe idare daralıyor. Acaba sonu ne olacak? Sonra sonra bu insanlar ki nasıl geçinecek?»

İki üç tane dere gelip bir yerde birleşiyor. Arada, küçük küçük tarlacıklar var. Her yerinden eğri çizgilerle bölünmüş, bir ufak sofra. Bu ufak sofranın çevresinde 637 boğaz. Uzanınca 637 kaşık birden uzanıyor.

Bir tahta minareyle camiyi seçiyorum. Beyaz badanalı okulu da arıyorum, fakat göremiyorum. Alim'e soruyorum. «Yokarda, derenin içinde!» diyor. «Buradan göstersem iyi ya, görünmez...»

«Niye köyün içinde değil?»

«Komşular orayı uygun bulmuşlar.»

«Çok uzak ama?..»

«Yirmi dakka derler. Yakın yapılacaktı, yer bulunamadı.»

Dereden yukarlara, okulun bulunduğu yanlara bakıyorum. İncecik bir çizgiden başka bir şey göremiyorum. İnce, dermansız bir yolcuk, bir damarcık. Bu köye hayat, bu köye kültür, bu köye güç, bu ince, bu dermansız damardan mı gelecek?..

Diyoruz, umuyoruz.

At Üstünde Bir Gelin

Tarlaların içinden yokuşa ağıyoruz. Köy yukarda. Evlerden birinin önünde toplanmış adamlar görülüyor. Birbirlerine bir şeyler deyip bizden yana yürüyorlar. Ortalarında bir çalgı var. Sesi geliyor. Buralarda sık sık görülen bir çalgı: Armonik. Çala çala geliyorlar.

Armoniğe «Garmon» da diyorlar.

Ali Osman:

«Bozuk para var mı? Karşılamaya geliyorlar!» diyor.

Bakıp gerçek sanıyorum. Bu da nereden çıktı? Kim buldu?

Alim: «Köyümüzün yabancıya hörmeti fazladır!» diyor.

Böyle «hörmet»ten kim hoşlanıyor? Ne gereği var? Epeyce zamandır, «Falanca gelecek, hadi!», «Filanca gelecek hadi!» Köyü kenti karşılama törenlerine bir alıştırdık ki, daha fazla kalabalıklarca karşılandık diye övünmeyi bile iş edindik! Kimi iş yapmayı sever, kimi söylev söylemeyi; kimi de karşılamayı, vara yoğa tören yapmayı... Nurullah Ataç: «Kimsenin beğenisine karışmam.» derdi. Karşılasınlar, karşılansınlar; beğenilerine karışmayalım.

Kalabalık geliyor, biz varıyoruz. Epeyce yaklaştık. Derken, yukarıya doğru kıvrılmasınlar mı?

Arkadaşım, «Oh, hele şükür!» dedi.

Ona uyarak bir oh da ben çektim. Sonra Alim'e baktım. Alim, üzerine vergi gibi, üzülüyor buna. Hey gidi Alim heyy! «Köyde düğün vardı!» diyor. «Kız evine doğru gidiyorlar şimdi. Gelin alacaklar...» Helâl olsun...

Kalabalıktan üç kişi de bizden yana ayrıldı. Seçtim: Biri Öğretmen Engin! Necati Beyin kızı. Başı açık. Bir kırmızı entari giymiş. Kısa, ufacık bir ceket. İlk görüşmemiz. Başka kim olacak buralarda, bu kılıkta?

Öteki ikisi erkek. Erkeklerden biri de Mürsel öğretmendir. Onunla da ilk görüşmemiz. Uzunca bir boyu var. Saçları ağarmaya başlamış. Gözlerinde bir durmuş oturmuşluk. Enstitüleri ilk bitirenlerdenmiş. Yorulmuşa benziyor...

Ya üçüncüsü kim? Okul iki öğretmenli. Giyim kuşamı da öğretmene benzemiyor zaten!

Teker teker tokalaşıyoruz. Öğretmen Engin'in hafif esmer yüzünde ışıklı, aydınlık bir çift göz. Mürsel öğretmen gülüyor. Üçüncüsü için «Ahmet Yılmaz» diyorlar. Ahmet Yılmaz'ı işitmiştim. Engin'in dayısı. O da Mürsel öğretmen gibi gülüyor. Otuzluk, otuz beşlik.

Hal hatır soruyoruz. Ali Osman arkadaş:

«Düğüncüler tarafından karşılanacağız sandık!» diyor. Ahmet, gülüp hemen şakaya vuruyor: «Bandomuz zayıf olduğuna, cesaret edemedik!» diyor. «Hem de bizim burası körfez köydür. Onun için pek karşılama filan bilmeyiz. Alışmamışız...»

Mürsel:

«Kaderiniz var, düğün göreceksiniz!» diyor.

«Ne iyi olur!» diyorum.

Ahmet Yılmaz:

«Köy düğününün neresi iyi olacak?» diye soruyor. «Sahibi yoksulun biri! Fazla çağrılısı yok.»

Engin öğretmen:

«Hele biraz dinlenin, düğün sonraki iş...» diyor. «Bizim yollar yorucudur.»

Her yanı ağaçtan yapılmış bir eve iniyoruz.

Ahmet Yılmaz:

«Kardeşimin evi...» diyor. «Mürsel öğretmen burada otu-

yor. Yani, Mürsel öğretmene iniyorsunuz. Evi rahattır. Kendisi de ekmeğinin düşmanıdır. İstediğiniz kadar oturun.»

Geniş bir oda. Yanda bir sedir var. Ceviz ağacı bol; cevizden koltuklar. Pencereler perdeli. Camlar iyi silinmiş. Ortada bir masa. İki küçük sehpa. Duvarda, yavaş yavaş nesli tükenen bir kilim.

Oturup birer sigara yakıyoruz. Ahmet, bizi Mürsel'in ev sahibi olan kardeşiyle tanıştırıyor: Selât! Oturuyor. Birer ikişer komşular gelip, hoşgeliş diyorlar. Az sonra Engin öğretmen, saçı başı iyi taranmış, kendisi gibi kırmızı entarili bir kızı kucaklayıp getiriyor. Tertemiz. Bakımlı. Anlıyorum ki, Mürsel öğretmenin kızıdır. Adını öğreniyoruz: «Makbule!» Ne kadar eski bir ad değil mi? Mürsel'den kızına hem Türkçe, hem yeni bir ad beklerdi insan. Makbule'yi benim kucağıma veriyorlar. Üçle dört arasında bir çocuk. Konuşkan. Hemen dostlaşıyoruz. Kasabada bazı memur çocuklarından başka, buralarda, böyle bakımlı, insana alışık, kucakladığın zaman yılan elinde kalmış gibi bir çığlık tutturmayan köy çocuğunu ilk görüyorum. Mürsel'in eşi köylüymüş. İkisi de bir komşu köydenmişler. Eşi ile görüşmek kısmet olmadı ama, anlıyorum ki iyi bir annedir. Çocuğu öyle gösteriyor. Evi temiz.

Ahmet:

«Düğüncüler şimdi dönerler, göreceksek çıkıp bakalım!»

Çıkıyoruz. Çamurları yeni kurumaya başlamış sokakta, bir cevizin dibinde duruyorum. Düğüncüler ileriden görünüyorlar. Armonik önde. Gelin, kalabalığın arasında. Ata bindirmişler. Yüzünün alı ile geliyor. Gelinin önünde, beyaz örtüler içinde bir kadın: Oğlan evinden giden yengeymiş bu. Bir tane de ardında: Bu da kız evinden gelen yenge.

Köylüler birikiyorlar. Tokalaşıyoruz. Tanışıyoruz. Ellerini, yüzlerini düşürmüş, sessiz, düğün günü bile şenliksiz adamlar. Kadınlar gerilerden bakıyorlar. Başımı çevirip bakıyorum, baktığımı sezdiler mi yüzlerini örtüyorlar. Ağızlarını kapatıyorlar. En çok gizledikleri yer ağızları. İnsana dokunan, insana batan bir çekingenlik, bir kaçma...

Gün çarşamba. Düğünlerde gelin, ya perşembe, ya pazar

çıkmaz mı? Her yerde böyle gördüm. Burada neden çarşamba? Ahmet: «Biz onu bir gün ireli aldık!» diyor. «Her hususta geri kaldığımız için, bu hususta bari ireli gidelim dedik!» Gülüyor· «Bizim için bu da bir terakki sayılır!» diyor.

Sonra anlatıyor: Buralarda gelin, düğünün sonunda değil, başında çıkarmış. Gelin güvey, başlangıçta buluşur, «şenlik» sonra yapılırmış. Gelin perşembeden çıkarsa, cuma günü kılınan toplu namaza da keder gelirmiş. Yaşlılar, birkaç yıl önce toplanıp böyle karar vermişler!

Düğün alayı, yirmi metre kadar önümüzde durdu.

Ahmet:

«Kete yiyorlar...» dedi. «Her yerin bir edeti var. Yolda durup kız evinin koyduğu keteyi yirler!»

Kete: Yağlı ekmek!

Alay, önümüze gelince, adamlar ağaç uzatıp yolu tuttular. «Baç vereceksiniz!» diye şaka yaptılar. Muhtar da düğün alayındaymış, tanıştık. Kalabalığın arkasından oğlan evine doğru gittik. Güveyi hayat'a dikilmişti. Yanında iki adam duruyordu. Biri sağdıcı olacaktı.

Güveyi biraz yaşlıca gördüm.

Ahmet:

«Bu, ikinci karısıdır...» diye anlatıyor.

«Birincisi?»

«Birincisi ki doğumda öldü. İki yıl önce evlenmişti!»

Doğum yaparken ölen ne çok! Birini unutmadan ötekiyle karşılaşıyorsun!..

Muhtar: «Yani, bana giydirdiği çoraplar daha ayağımda, eskimedi!» diyor. «İşte gör, yesyeni!..» Gösteriyor. Yesyeni yün çoraplar. Nakışlı filan...

«Kışın mı öldü, yazın mı?» diyorum.

Ahmet: «Fark etmez!» diyor. «Yol yok, köprü yok! Uzak! Doktor yok, ebe yok!»

Gelinin atı merdivenin orada duruyor. Kaynanası, kaynatası; dana güve, bir şeyler bağışlayacakmış. İki sığır çekip getirdiler. Sığırların kemikleri fırlayıp çıkmış. Gözlerinde, kafalarında yumruk büyüklüğünde siyiller var. Gelin, al örtü-

sünden bakıp yavaşça başını salladı: Beğendi! Bakımsız sığırların kulaklarına, artık bundan böyle gelinin malı olduklarını gösteren birer nişan vurup kanattılar. Sığırlar, aynı ahır içinde sahip değiştirdiklerini nerden bilecekler! Bakalım bundan sonra bakımları düzelecek mi?

Burası, Anadolu'nun hayvancılığa elverişli bir bölgesi bilinir. Gördüğüm sığırlar hep böyle zayıf. Kimi de hastalıklı. Bazılarının derilerinde tüy kalmamış. Bazılarında yaralar, yanıkaralar... Veteriner arkadaşımızın ortaokuldaki boş dersleri doldurmaktan gelip bunları gördüğü yok.

Gelin hâlâ inemedi. İneceği yere bir kazan koydular. Ağzına bir sini kapattılar. Ahmet'e soruyorum, söylüyor: Gelin bu eve indikten sonra bir hastalık, bir maraz bulmasın, «hep böyle sağlam» kalsın! Bunun için bir bakır kaba bastırırlarmış. Bakır kap, sağlamlığa işaretmiş.

Ahmet:

«Şimdi ahırdan kızların türkü söylemesi gerek emme, söylemediler!» diyor.

«Niçin söylemediler acaba? Ve niçin ahırdan?»

Muhtar haber gönderdikten sonra, ince, arı vızıltısı gibi, ölü bir ses duyulmaya başladı. Kız sesiymiş! Sesten bir şey anlaşılmıyor.

«Ne diyorlar Ahmet?»

«Diyorlar ki: "Nar ağacı çiçeklendi - Gelinimiz gerçeklendi..." Böyle diyorlar.»

«Nar ağacı var mı köyde?»

«Yoook... Emme olmasın, türkü bu...»

«Daha ne söylüyorlar?»

«Diyorlar ki: "Buyur gelin naz eyleme - Evi süpür toz eyleme - Kaynananla söz eyleme..." Böyle diyorlar.»

«Sonu nasıl?» diyorum.

«Sonu yoktur...» diyor. «Bu kadardır.»

«Dörtlük tamamlanmaz mı?»

«Tamamlanmaz. Üçlük bu...»

Güvey, hayat'tan buğday, üzüm, para serpiyor. Çoluk çocuk kapışıyor. Biz bakıyoruz. Erkekler bir taraf, kadınlar bir

taraf. Bizden tarafta kadın olarak bir Engin öğretmen var. Al entarisiyle dikiliyor. Ağızları, yüzleri kapalı kadınlar, damların altına çekilmişler, birbirlerine sokulmuşlar, bakıyorlar. Küçücük kız çocukları da, ağızlarını, yüzlerini kapatmışlar, bilir bilmez, büyüklerine özeniyorlar. Özenmesinler de ne yapsınlar? Görgülü kuşlar, gördüğün işler...

Gelini kollarından tutup eşya gibi yukarı çıkardılar. Götürüp bir odaya kapattılar. Sonra isteğimiz üzerine, erkekler bir halay çevirdi. Ahmet, başı çekti. Ötekiler, isteksiz isteksiz katılıp angarya savar gibi, oyunu savdılar. Muhtara bunun nedenini sordum. Yaşlıları oradaymış da, saygı için isteksiz oynuyorlarmış. «Köyümüzün, edeti ananesi gavidir...» Çok iyi, çok âlâ... çok kavi!

Akşam, Mürsel öğretmenin odasında epeyce kalabalıktık. Muhtar, uzun uzun «edet»lerini anlattı. Alim'in uzun uzun yaylalarını övmesi gibi.

«Koç katımında koçun üstüne bir kız bindiririz ki, kuzular hep dişi olsun. İlk çivt koşumunda öküzün başında bir yumurta kırarız ki, buğday iri daneli olsun. Vede öküzün hiiiç başı ağrımasın...»

«Öyle değil muhtar!» diye itiraz ettiler. «Yânış ifade veriyorsun! Dolu yağmasın diyedir! Dolu yağıp ekini mafetmesin...»

Öyle mi, böyle mi? Tartıştılar.

Ben, ağzımı açıp, gözümü yumup kızları okutmaktan dem vurdum. Anlattım, anlattım. Ağzımda tükrük bitinceye kadar. Soru üstüne soru sordum. Hep «tasdik» ediyorlar, «evet» diyorlar. «Başka türlü biz adam olmayız, bizim iki yakamız bir araya gelmez...» diyorlar!

«Çeşmeye ki dipsiz bir kap götürüp tutsan dolar mı? Dolmaz. Evdeki avradı zeyinsiz olanın da hali dipsiz kap gibidir. Ne kadar ki çırpınsa işi ireli gitmez. İlle bir ucundan avrat dutacak. Dutabilmesi için de uyanık olacak. Bu da okumakla...» diyorlar.

Anlattıklarımı böyle anlıyorlar, birbirlerine böyle anlatıyorlar. «En beri baştan misafir meselesi! Şordan iki arkadaşın gelse, yerin dibine batıyorsun. Meydancık'ta Nimet karıyı

bilmez misiniz? Bir boklu tavukla sekiz vali ağırlarım derdi. Hemi de ağırlardı. Neden? Okumuştu. Istanbolluydu. Hem okumuş, hem görgülü!» Gülüyorum...

Ama buralarda kızları okutmaktan daha zor bir iş var mı, yok mu? Bilmem. Geç vakitlere kadar çare arıyoruz. «Nasıl etsek?» diyoruz.

Eğitmenin Okuttuğu Çocuk Doktor Çıkmış...

Öğretmen Mürsel'in odasında kızları okutma çareleri düşünürken, içeriye, iyi giyinmiş, tıraş olmuş, saçını taramış, köyde hiç görülmeyen tipte bir genç girdi. «Şehirlerde okuyan bir köy gencidir?» diye düşündüm kendi kendime.

Tanıştırıldık. «Doktor Zekeriya» imiş! Istanbul'daki okulunu bu yıl bitirmiş. Doğruca köyüne gelmiş. İçim bir tuhaf sevinçle doldu. Gözümde yeşermiş tarlalar uzadı. Tarlalarda kırmızı yüzlü, boylu boslu sağlam kadınlar. Sağlam erkekler, Hiç kimse, «Of belim!» «Of başım!» demiyor. Temiz harman sonları. Temiz sokaklar. Temiz evler, temiz yataklar, yatak çarşafları, temiz havlular, temiz aş kapları, bolluklu sofralar...

Doktor Zekeriya, köyünü bırakmamış. Okumuş açılmış, ama kabuğunu beğenmeyen kestane olmamış. «Adalar» dememiş, «Amerika» dememiş, «kendi rahatım» dememiş. Dese, derdi halbuki! Kimse bir şey söylemezdi. Köye geldiğinden dolayı, köy doktorluğuna yöneldiğinden dolayı kendisini kutladım. Güldü. Komşular da güldüler. Gülmelerinde bir başka anlam vardı. Ama neydi, anlayamadım. Hayır mı, şer mi?

«Mecburî hizmet» dalgası yokmuş. İlkokulu köyünde okumuş. Ortayı Artvin'de, liseyi Konya'da. Üniversitede okurken de İzmit fabrikasında çalışan ağabeyisi yardım etmiş. Her santimi, tırnaklarıyle kazananların şanlı hikâyesi! Bir kuruş burs almadan, çabalaya çabalaya... Şimdi yüzü rahaaat...

«Demek Çağlayanlı çocuklardan doktorlar çıkıyor?»

Öyle bir kabarıyorlar ki!..

Ahmet: «Evet,» diyor. «1940'ta eğitmen verdiler. Eğitmen, Cılavuz'dan.»

Doktor:

«Ben üçe kadar eğitmende okudum.» diyor.

Ahmet atılıyor: «Beşe kadar da bende okudu; ilkokul diplomasını ben verdim.»

Yüzüne hayretle bakıyorum:

«Sen öğretmen misin, nasıl olur?»

«Orta mezunuyum!» diyor. «İki yıl vekil öğretmenlik yaptım. Eğitmenle beraber çalışırdık. Aha bu doktoru, doktorla beraber öteki çocukları beşten mezun edip bıraktım. Bırakmama da sebep, bir geçici Sabri vardı, okulun helâsı meselesinden takıştık. Baktım adam üstüme üstüme geliyor, ayrıldım. Ayrılmasaydım, eğitmenle ikimiz çok doktorlar çıkarırdık daha!.. Sonra köye öğretmen verdiler.»

«Meslektaş sayılıyoruz!» dedim. Gülüştük.

Ahmet'in bir şişmesi vardı ki Doktor Zekeriya'nın yanında; gelişememiş bir «Murtaza Efendi»ydi. Çok erken «Paydos!» demişti...

«Eğitmen nerde şimdi?»

«Komşu Tepebaşı köyüne verdiler. Yarın gelir...»

«Eski bir eğitmen öyleyse?»

«Çok eski... İlklerden...»

«Nasıl oldu da atmadılar?»

«Atmadılar... Görmez yanlarına geldi... Atmadılar ama, bakmadılar da! Aylıkları odacı aylığı bile değil. Emekli hakları yok. Çocuk zamları yok. Öteki aylıklar arasında bir övey evlât. Odacılar bunlardan eyi...»

Gözlerim hep Doktor Zekeriya'da! İyi bir arkadaşa benziyor. Komşularla konuşması tatlı. Yüzü güleç. Şakalar yapıyor. Her halini, her hareketini gözümde büyütüyorum. Yüzde yüz onlardan olduğu belli.

Bir zaman sonra oda kapısı yeniden açılıyor. Bir adam. Uzun boylu, sakal saça karışmış, yanmış kavrulmuş. Kurumuş bir adam dikiliyor. Sonra gelip, hoşgeliş ediyor. Doktor, tanıştırıyor: «Büyük ağabeyim!» Bir Doktora bakıyorum, bir de köylü ağabeyisine. Arada ala karlı dağlar var! Ağlayan ayva, gülen nar! Ama Doktor, ağabeyisini hiç yadırgamıyor. Bazı okumuş çocukların babalarından kaçtıklarını anlatırlar; utandıklarını... Yok, Doktor Zekeriya'da o yok.

Bir sandalye boşaltıyorlar. Ağabey oturuyor. Uzun uzun adama bakıyorum. Yüzleri, gözleri birbirine benziyor. Bir anadan, bir babadan. Ama biri okumuş, biri cahil. Birinde ham yüz, birinde işlenmiş yüz. Birinde anlamsız, hiç kıpırdamayan gözler, birinde oynak, mekik gibi gidip gelen gözler. Aradaki fark açık.

Hey gidi Türkiye! Hey gidi Türkiye köyleri! Ne zaman bütün insanları okumuş, uyanmış; bütün insanların gözleri böyle mekikler gibi oynak, aynalar gibi parlak bir ulus olacağız? Kendilerini sömürtmeyecekler. Bu körlük, bu sefillik hiç hiç kalmayacak... Hey gidi!..

Kalabalık dağıldıktan sonra sevincimi silip süpüren bir haber: Ahmet, Doktorun İzmit'e gidip İşçi Sigortaları Hastanesine gireceğini söylüyor! «İhtisas» yapacakmış! Yani «uzman kişi» olacakmış. Başımdan vurulmuşa dönüyorum!

«Ulan yollamayın, ulan sahip olun!.. Yapışın yakasına, bırakmayın, gitsin gidebilirse!..» diyorum.

«Söyleyeceğiz!» diyorlar. «Hazır avucumuzun içinde bir gözel kuş; heç kaçırır mıyız? Yedi kat muşambaya sarıp saklarız!» diyorlar.

Ertesi gün erken kalkıp okula gidiyoruz. Öğretmen arkadaşlar, varlarını yoklarını, yaptıklarını ettiklerini gösteriyorlar... Kayanın dibinde bir okul. Üstü pedavra örtülü. Yaşlanmış bir yapı. «Burası sınıf.» diyor Engin. «Burası işlik.» Tutup çocuk işlerini gösteriyor. Ama çeşitli tarım denemeleri yapmaya yetecek bir bahçeleri yok. El kadara bir yer var, o da çocukların oynamasına yetmez. Daracık...

Sonra bir dolap açıyor: «Kitaplık!» diyor. Sayfaları, yüzleri iyice eskimiş, eski köylü çamaşırlarına dönmüş, küçük küçük, otuz kadar çocuk kitabı. Yamayıp yakıştırıp dizmişler. Bir yoksul dolap içinde öylece duruyorlar. İnsan bu dolabı görünce çarpılıyor. Utanç gibi bir şey duyuyor. Gözlerin kör olmasın Doktor Zekeriya! Bu köyde doğ, bu okulda oku, bu kitaplarla yetiş de bu köyü bırak! Sen İzmit'e çok mu gereksin sanki? «İhtisas, ihtisas!» Başına çal ihtisası!

Aklım fikrim Zekeriya'da. Köy kıyısında Ahmetlerin bir

tarlası var. Çocukları çekip oraya getiriyoruz. Bayram orada olacak. Bir karış yüksekliğinde mısır anızları var. Geçen yıl mısır ekiliymiş. Bu yıl saban değmemiş daha. Doktorla orada buluşuyoruz. Yan yan dikiliyoruz. Arkadaşlar başka şeylerden açıyorlar. Bir türlü fırsat bulamıyorum.

Çocuklar dizildiler. Köylü erkekler biriktiler. Kadınlar gene yok. Beşi onu evlerin kapısına çıkmış, bakıyor. Niçin gelmezler, karışmazlar? Anlamıyorum. Doktorun İzmit'e gitmesini anlamadığım gibi tıpkı... Bir şeyler anlıyorum ama, anlatmak istemiyorum.

İstiklâl Marşı... Dinliyoruz. Kadınlar karşılarda, oturuyorlar. Çocukların sesi kırlara dağılıyor. Zeki Bey'in bestesi gidiyor. «*Olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...*»

Şiirler... Duymuyorum. Kafamda doktor...

«Niçin buralarda kalmıyorsunuz Zekeriya Bey?»

Ona böyle soruyorum, başka nasıl sorayım? «Zekeriya Bey!»

«Buralarda ömrü boyunca bir halk doktoru olmak sizi sarmıyor mu?»

Ahmet, bir bana, bir Bey'e bakıyor. Bir türkünün sözlerini değiştirip şiir gibi söylüyor:

«A Bey hayranın olum
A Bey gurbanın olum
Gidersen yola salım
Galırsan kadan alım...»

Kadan alım: Yani, ben sana kul köle olayım. Sana gelecek belâyı ben üstüme alayım. Öyle bir şey...

«Bey» konuşuyor:

«Bu yaz askere gideceğim. Yaza kadar köyde kalırım. Buraları bir daha görünce niyetim değişti. Askerlikten sonra da geleceğim. Bir haftadır hastaları dolaşıyorum. Gördüklerim içimi kavurdu. Bizim köyün hastalığı sayılı. En çok, mideden. Besin sistemiyle ilgili hep. Öğretmenlerle işbirliği yapacağım. Onlar bizden çok çalışıyorlar. Hiç olmazsa onların yarısı kadar da biz çalışsak. İlâç yok buralarda. Bir ecza dolabı açmanın yolunu arayacağım. Köylünün en basit sağlık kuralın-

dan haberi yok. Burada bir adam hastalansa, kurtulamaz! Bir barsak düğümlenmesi, bir peritonit, bir zor doğum, bir yaralanma; alır götürür, dinlemez. En yakında Murgul Bakır İşletmesi'nin hastanesi var: Taşıt bulunursa, iki günlük yol! Sağlam insan ölür oraya varana kadar!.. Dere bayır... Komşu köylerden bir öğretmen hastalanmış, cip getirtmiş kasabadan, üç yüz lirasını almışlar. Bir yılda biriktirdiğini bir cipe yatırıvermiş. Duydum, çok üzüldüm. Birikmiş parası olmayan köylüyü düşünün bir de, o ne yapsın? Şimdilik en kısa yol, yurttaşın sağlığını ayağında korumaktır. En akla uygunu bu. Çevrede bir sürü köy var. Çok hasta var. Kararımı verdim, buralarda kalacağım...»

Dünya benim! Bütün çevrem, yeni sudan çıkmış, dupduru bir bahara bürünüyor. Çocuklar çuval yarışı yapıyorlar. Birisi düşüyor, hemen kalkıyor. Yumurta koşusu... Engin öğretmen, yarışmaları yöneteceğim diye, bir o yana koşuyor, bir bu yana. Mürsel öğretmen terliyor. Her şey iyi, her şey sevimli. Şirin olmayan bir şey yok. Dünya güzel!..

Köyün alt başında, sekiz on kişilik bir kalabalık.

«Tepebaşı'ndan komşular geliyor!» diyorlar.

Küçük bir köy Tepebaşı. Buraya yakın. Gelenlerin arasında eğitmen de var. Küçük bir tören yapıp buraya yürümüşler.

Eğitmen, giyinişiyle, duruşuyle, daha karşıdan seçiliyor. İyice yakına geldikleri zaman, Doktor Zekeriya ayağa kalkıyor. Sarmaşıyorlar. Eğitmen burada bambaşka bir «Murtaza Efendi» oluyor. «Paydos» falan dememiş.

«Ula Zekeriya, ula Zekeriya!..» diyor, ne söyleyeceğini şaşırıyor. Gözleri gülüyor. «Önümüzdeki dokuzuncu ayın on beşinde, yirmi yıl tamam oluyor eğitmenliğe gireli!» Sonra durup durup: «Bunu ben okuttum!» diyor. Doktora bakıp gülüyor. «Yok yok... asılım kendi okudu...»

Mürsel öğretmen, küçüklerden bir grup çıkarıyor. Küçücük elleri, küçücük ayaklarıyle, öyle bir horon çeveriyorlar ki, horonu görmeli! Kabıma sığamıyorum. Horon, gittikçe hızlanıyor. Habire dönüyorlar. Biz de ellerimizi birbirine çarparak tempo tutuyoruz.

Bir yandan da:

«Hey Doktor, sözünden dönme!» diyoruz Ahmet'le beraber. El çırparak, tempo tutarak... «Dönme sözünden, dönme, dönme dönme!..» Sesimizi oyunun gidişine kaptırıyoruz:

«Dönme, dönme, dömömme...»

Ulus Olmak

Bu uzak Çağlayan'dan, bizim ortaokula gelip giden on iki öğrenci var. İlkokulu bitirdikten sonra, devletin parasız olarak okutacağı, yatılı bir okul aramışlar, ararken bir iki yıl boş gezmişler, bulamayınca, «son çare» deyip, ortaokula yazılmışlar. Ortaokulun durumu da belli. Tamtakır, kuru bakır. Saç var, senit yok... Yazdık çizdik, Mısır'daki sağır sultan işitti, asıl işitecekler işitmedi!..

Bu çocuklar, daha iyi koşullar içinde okumalıydılar. Daha iyi koşullar içinde yetişmeliydiler. Öğretmenleri eksiktir. Evlerinden ayrıdırlar. Yatacak yerleri yoktur. Yiyecekleri eksiktir. Okulda yarı zamanları boş olduğu gibi, okuldan sonra da başıboşturlar. Her biri yaşını başını almıştır. İyi eğitim anlayışıyle yönetilseler, dağları devirmeye güçleri yeter.

Bunların bugün köylerde birer öğretmen olan ağabeyleri, vaktiyle toplandıkları enstitülerde, kıraçları yeşertmişler, karanlık geceleri pırıl pırıl elektriğe boğmuşlardır. Kendi yarattıkları yeşilliğin ortasına, kırmızı kiremitli beyaz yapılar kondurmuşlar. Beyaz badanalı, rahat ve şirin yapılar...

Bugün bizim 650 öğrencisi bulunan okulumuz, devletin yaptırdığı bir çatıyı, 200 öğrencili ilkokulla paylaşacağız diye, akla karayı seçmektedir. Sınıflar ağzına kadar, büyük şehirlerdekinden daha beter bir ölçüde doludur. Kapılardan girmek çıkmak meseledir. Yeni bir sınıf açalım desek, oluru olanağı yoktur. Öyle bir hal ki, küçük büyük bütün sorumlularca üstüne varılmamaktadır.

Şimdilerde, küçük büyük bütün sorumlular, daha çok lafa gelecek, daha çok oy sağlayacak işlerle uğraşmaktadırlar. Gelecek seçimi düşünenlerimiz, yurdun geleceğini düşünenlerimize baskın çıkmaktadırlar.

Dün enstitülerde, öğrenci olarak, deste deste yapılar yapıp bırakanların bugünkü kardeşleri, bir iki öğrenci barınağını niçin yapamasınlar? Altı yedi yüz nüfuslu bir köy, sekiz on kilometrelik yolu niçin yapamasın? Çağlayan köyünün yirmi dakika uzaktaki okuluna giden yol, çamur içindedir. Kışları ancak «don» olduğu günlerde rahat yürünür. Yanıbaşında tonlarla hazır taş, tonlarla hazır kum! Nasreddin Hoca'nın helvası gibi, her şey hazır, fakat yol çamur! Niçin elele verilip taş döşenmez, kum dökülmez?..

Arkasında jandarmanın beklemediği zamanlarda da bu insanların çalışmasını, bu insanların harekete geçmesini nasıl sağlayacağız? Atasözü, *«Öyle bir insanız ki, onduğumuz yerden gece kaçarız»* diyor. Onmak istemiyor muyuz? Kalkınmak, toparlanmak, ayağa kalkmak, yani insan olmak, yani ulus olmak istemiyor muyuz? Hep yolsuz mu kalalım, hep böyle mi kalalım?.. Hayır... değiştireceğiz!

Türkiye'nin yirmi bir noktasından, binlerce köy çocuğu, 1950'larda öyle bir hava estirmişti ki, en büyük şehirlerden, en uzak köye kadar uzanan yaman bir yapıcılık ruhu, yurdu bir güzel sarmıştı. Niçin daha açılması tamamlanmadan kapattık? Sokak demagoglarının kopardığı yaygaraya niçin kulak verdik?.. Kim onlar? Halkın neyi olurlar?..

Bugün, birer klasik öğretmen okuluna çevrilen enstitülerde, tarlalar, bahçeler susuz, ağaçlar asmalar bakımsız, işlikler kapalı, motorlar bağlıdır. İş içinden çıkıp gelmiş köy çocukları, işi, işleyen insanı küçümsemektedirler. Büyüklerimizin, işleyen kafalardan korkmaları gibi, onlar da işten korkmaktadırlar. Artık onlar, iyi cins sığır yetiştirmeyi, arıcılığı, bağcılığı, iyi cins buğday yetiştirmeyi, «üreterek» değil, «okuyarak» öğrenmektedirler. Ağabeylerinden kalma aydınlık sınıflarda, ömründe buğday ekip biçmemiş «uzman kişi»lerin yazdığı karanlık kitaplardan yeni tarım bilgileri edinmektedirler. Saksılarda buğday...

Ve köyün özgür kırlarından kalkıp gelenlerin bir türlü uyamayacağı bir Prusya eğitimi içinde, ezilip büzülüyorlar, garip bir uyuşmazlıkla, dayakla, cezayla, süreli süresiz okul-

dan uzaklaştırmalarla kalıba dökülmeye çalışılıyorlar. Büyüklerin isteği, «evet efendim»li, «emredersiniz»li, «estağfurullah»lı konuşmalar. Ütülü pantolon, kolalı gömlek, kıravat... Toplumun ihtiyacı: «Hayır!..», «Olmaz!..» «Şöyle olur!..»

Kalabalığız. Gecedeyiz...

Çağlayan'ın köylü eliyle yapılmış ilkokulunda, biraz sonra başlayacak eğlentiyi beklerken bunları düşünüyordum. Çocuklar, ivedi ivedi hazırlanıyorlardı. Yarın ilkokuldan sonra, bunlar da yaradılışlarına ve yeteneklerine uygun birer okul bulamayacaklar. Belki bazıları ortaokula gelecek; çoğunluğu dağdaki davarı, yamaçtaki meşeyi; asıl acısı, eski yaşayışı, eski kafayı bırakamayacak...

Öğretmen arkadaşlar, dörtlerle beşlerin birlikte barındıkları sınıfı, bir ucundan çulla, çuvalla bölüp salon ve «sahne» yapmışlar. Mürsel öğretmenle, eski meslektaşımız Ahmet, ikide bir tıss eden lüks lambasını yakmaya, salonu aydınlatmaya çalışıyorlar. Lüks lambası, hep tıss ediyor, borusu tıkanıyor. Ahmet: «Gazlar kötü...» diyor. «Su karışık!.. Ama bunu bulduğumuza da bin şükür bu dağın başında...»

Köy erkekleri, küçücük sıralara geçip oturuyorlar. Fosur fosur «sümer» içiyorlar. Salon, yanık kâğıt, ağır tütün ve başka kokularla doluyor. Doktor Zekeriya bir pencere açtırıyor. Mürsel öğretmen: «İkişer sigaradan fazla içmek yok!» diyor.

«Kadınlar hani?»

Zekeriya'nın dudaklarında acı bir gülümseme:

«Benim öğrenciliğimde erkekler de gelmezdi. Bu bile bir başarı sayılır...» diyor.

Engin öğretmeni arayıp buluyorum:

«Hani kadınlar?»

Aynı acı gülümseme onun da dudaklarında:

«Çağırdık, fakat gelmediler. Yarın gündüz onlar için oynayacağız.»

Yüreciğim cızz ediyor. Şehirlerde sinemayı, otobüsü, hatta sokakları ayırmaya kalkarsın da köy durur mu? Köye pek çok şeylerin, iyinin, kötünün şehirden geldiğini daha anlamadık mı?

Boş zamanlarını kahvede, köşe başında geçiren köy erkeği

de, birçok şehir ve kasaba erkeği gibi, kadınıyle ancak geceleri beraberdir. Bunun dışında ortak bir hayat yoktur. Gündüzki bayram topluluğuna uzaktan, ağızlarını, yüzlerini kapatarak bakan kadınlar, şimdi karanlık odalarda çoktaaan yataklara girdiler.

Bu işlerin iyi bir düzen alması, buralarda Engin öğretmenin zavallı küçük omuzlarına bırakılmıştır. Ne yapsın o? O, hem bu köyde, hem çevrede tektir. İşlenmedik birer değer halinde kalan öteki kızlarımızı okutup, buralar için öğretmen yapmak, doktor yapmak, ebe yapmak, hastabakıcı yapmak, «önderana» yapmak, kimsenin aklına gelmiyor. Bir başına Engin öğretmen ne yapsın?..

Aydın kadınlarımız bile bu konuyla ilgilenmiyorlar. Kadın birliklerimizin buralara kadar uzanması, daha yüzyıllık bir ümit, uzak bir düş bu gidişle... Aydın kadınlarımızın en kabadayısı, en büyük şehrimizde: «Çarşafla savaşalım!» dediği zaman, ötekiler: «Otur!» diye eteğinden çekiyorlar!..

Engin'e soruyorum:

«Okuduğun için kadınlar ne diyor?»

«İmreniyorlar. Ah diyorlar!..»

«Ya erkekler? Başı açık gezmene filan?»

«Biraz tuhaf bakıyorlar ama, aldırmıyorum.»

İşler erkeğin elinde... biraz!

Işığa Doğru

Garmonu çalan on sekiz yirmisinde bir delikanlı. Çalsın diye eğlentiye getirmişler. «Sahne»nin önüne, kırk santim yüksekliğindeki sekiye oturmuş. Karşı karşıyayız. Birbirimize bakıyoruz. Elimize bir program verdiler. Bunda neler yok! İki küçük piyes. İki tablo. Şiirler. Oyunlar...

Mürsel öğretmen, çalgıcıya:

«Sadece oyunları bekleme, arada da çal!» dedi.

Delikanlı şimdi öyle yapıyor.

Garmon küçük, eski bir şey. Vaktiyle Batum'dan alındığını söylediler. Kimbilir kaç el değiştirmiş? Çok onarım görmüş. Orası burası tenekeyle, telle tutturulmuş. Bir yerinde de kurşun bağlı.

«O kurşunu niye bağladın oraya?»

Bir şakacı hali var. Köy halkı içinde, yüzü her an gülen bir o, bir de Ahmet. Ötekilerde bir gam, bir pus, daima...

Çalgıcı delikanlı:

«Bu kurşunu buraya keyfimden bağladım!» diyor.

Ters değil, gülerek söylüyor.

Sabahtan sormuştum, hiç başka çalgı yokmuş köyde. Çalan, bilen; arama!.. Çoğu köylerde, arasan, bir demirci, bir dülger, bir kunduracı, bir terzi bulunmaz. Nasıl olmuş da bu kadar hünersizleşmişiz? Şaşılacak haldir. Gene sordum, Çağlayan'da bir küçücük demirci olduğunu söylediler; işliğine gidecektim, nasıl olduysa, unutmuşum.

Kurtuluş Savaşı ile ilgili kısa bir piyesten sonra, çocuklar, kahramanlık şiirleri okudular. Ufacık ufacık şeyler, gırtlaklarını yırtarcasına bağırıyorlardı. Öğretmen arkadaşların yerine ben olsam, bunları, daha şimdiden, bu kadar bağırmaya alıştırmazdım. Şiveleri de bozuuuk! Biraz da kaba. Türk demiyorlar, «Turk» diyorlar. «Ataturk!.. Butun dunnaaa!..» diyorlar. Noktasız... Şiir okuyan iki öğrenci, hem yüzce, hem söyleyişçe ötekilerden ayrılıyordu. Ahmet'e sordum; «O ikisi poşa çocuğudur...» dedi. Poşa, yani çingene. Gezip tozan o serbest, o hoyrat, savruk yurttaşlarımız... Hükümet bunları bir yerde oturtmak istemiş, nüfusa geçmiş, ama oturmamışlar. Burada bunlar oturuyormuş. İyi bir çilingir olan Ziya Usta, çocuklarını okutmak için Çağlayan'a yerleşmiş.

Kendisiyle görüştük. Çocuklar ilkokulu bitirdiler mi, ortaokul için Murgul'a gidecekmiş. Murgul'da ortaokul var. Bakır İşletmesi orasını ilerletmiş. «Kendim de fabrikada bir iş bulurum...» diyor. Şimdi burada tabanca, tüfek yapıyormuş, çilingir olarak. Yaptığı bir «kırma»yı gösterdi. Kundağını pul pul işlemiş. Öyle emek çekmiş ki! Bu kadar emeğin, bir tüfeğe çekilmesini hoş bulmadım, bir türlü sarmadı beni. Saranları sarsın...

Köye giderken, dönerken, yolda başka çingeneler de gördüm. Çadırlarını güneşli yamaçlara kurmuşlardı. Birine uğradım. Tâ mağara devrinden kalma, kirli, kara sakallı bir ba-

ba... Çevresinde küçükten büyüğe yedi çocuk bulunan bir ana... Hopa'dan kalkmışlar, Karaköse'ye doğru gidiyorlarmış. Çocuklarla konuşmak istedim, Türkçe bilmiyorlardı. Okul, dedim. bilmiyorlardı. Acaba neyi biliyorlardı? Kadın, sağ olsun, otur diye bir yastık attı altıma, ama Nuh gününün teri, kiri o yastıkta! Yastık, yağdan, meşine, muşambaya dönmüş! Bir kadın bu kadar pis olur mu? Bunlar da çingeneydi sözde...

Çingenelerin parantezini kapatalım. Şimdi «sahne»de, çapa ile tarlaya su götüren bir çocuk var. Suyu güreltip gidiyor. Ardından bir başkası geliyor. O da çapa ile bendi açıyor. Sonra öteki gelip kapatıyor. Bir o, bir öteki. Biraz sonra karşılaşıyorlar. Bir kızılca kıyamet kopuyor. Çapayı, kafalarına, gözlerine indiriyorlar birbirlerinin. Bunu o kadar «olduğu gibi» başarıyorlar ki, şaşıp kalıyorum. Hatta sadece olduğu gibi başarmakla kalmıyorlar, sanatlaştırıyorlar! En sonra, biri ötekini öldürüyor. Öldürünce de başlıyor ağlamaya, ah çekmeye! Salondakiler hep gülüyorlar. Çocukcağız: «Niye öldürdüm, niye öldürdüm?» diye dönüyor oralarda, dövünüyor. Hiç yapmacığı yok, çiğ kaçmıyor! Sonra, iki jandarma gelip, komşusunu öldüren çocuğu yakaladı, götürdü. Bu biraz soğuk kaçtı. Ne gereği vardı ki? Çocuk bir güzel ağlamış, pişman olmuş, duyuracağını duyurmuştu...

İki kız çıkıp karşı karşıya «Çayda Çıra»yı oynadılar. Garmon çalan, bu havayı vuramıyor. Kızlar, hem çağırıp hem oynayacaklar. Ellerinde mumlar. Dönüyorlar. Salona kulak verdim, bir sessizlik, bir soğukluk. Sessizlik, kızları da etkiledi: Sesleri çıkmaz! Neredeyse oyunu da bırakacaklar. Çul perdenin ardından, Engin öğretmen yardım etti, oyunun havasını söylemeye başladı. Kızlar, bitirene kadar, pus pus döndüler. Salondakiler de dinlediler. Acaba, anaları, ablaları burada olsaydı, bu kızlar, gene böyle sıkılıp oyunu, türküyü bozarlar mıydı? Engin öğretmenden başka hanımın bulunmadığı kalabalıkta, oynamak, söylemek, belki gerçekten güç geldi onlara. Ama alışacaklar. Hiç yapmamaktan iyi değil mi? Bizim uzun yolumuzun küçük bir başlangıcı. Uygarlığa giden uzun yolumuzun...

Karslı Zübeyde Halanın tavuğunu çalmışlar. Zübeyde Hala, tavuğu çalanlara bir şeyler demiş. Bir de oyun tutturmuş. İki erkek öğrenci de onu oynadı. Türkülü bir oyun. İyice duygulandık. Ama gelin görün ki, erkek öğrencilerin de sesleri kısık. Köy çocuğu, topluluk karşısında, oldum olasıya tutuktur zaten. Gene arkadan Engin yardım etti. Galiba yardımsız elimiz, kolumuz oynamayacak? Sonuna kadar Engin'in yardımıyle yürüdü oyun.

Engin'in sesi duruydu. İşlenmişti. Bir bir söylüyordu:

«Menim toyuğum al idi balam
Derisi tamam yağ idi balam
Düne bu vakit sağ idi balam
Sen yanasın toyuğu çalan
Ohlanasan toyuğu çalan
Nice ki men yaniram
Sen yanarsan toyuğu çalan
Ohlanasan toyuğu çalan...»

Zübeyde Hala böyle diyor. «Ohlanasan!» Yani, öyle sefil olasın ki, düşmanların karşıdan «Oh!..» çeke... Yada ok atsınlar da vurul. Ok'u «oh» diye söylüyorlar. İki türlüsünde de anlam güzel.

«Menim toyuğum pil pil idi
Kanatları çil çil idi
Toyuk değil bülbül idi
Sen yanasan toyuğu çalan
Ohlanasan toyuğu çalan...»

«Zübeyde Hala çıkdi dama
Bakdi sağa bakdi sola
Toyuğu apardi kaçdi dama
Sen yanasın toyuğu çalan
Ohlanasan toyuğu çalan...»

Alkışladık. Komşular da beğendiler.

Başka yerlerde geçen olaylar, başka insanları zarara sokan işler, ilgi çekiyor. Bu köy öteki köye türkü yakıyor, fık-

ralar uyduruyor, tekerleme tekerliyor. Karslı Zübeyde Halanın tavuğu çalınmış, kadın ağlıyor; bunlar seviniyorlar, katıla katıla gülüyorlar.

Ardından, kızlı erkekli bir «küçük koro». Engin yönetti. Okul şarkıları, köy türküleri söylediler. Akşam üstü, iki kardeşin, odunu sen yaracaksın, yok ben yaracağım diye çekişmelerini gösteren bir başka oyundan sonra, Mürsel öğretmen de bir koro çıkardı. Onlar da marşlar, türküler söylediler.

Eğlentiden sonra, Engin'i aramıza alarak okuldan köye geldik. Saat on bir olmuştu. Kadınlar çoktan uykuya varmışlardı. Köyde in cin yoktu. Derenin şarıltısı kuvvetle duyuluyordu bu sessizlikte!.. Deminki toplantının tek kadını, «dayılarının gölgesinde», güzel işini bu şekilde başarıyordu burada. Bizim ortaokulda öğrenciyken, sınıfın da tek kızıymış. Kızların okuması savaşında başı çekmiş, şimdi alıp götürüyor yavaş yavaş. Üzerine düşeni yapıyor. Çağlayan'da kalmaya daha bir zaman gönüllü. Çağlayan'a çok gerekli. Ama, çevresi bırakır mı, anası babası çekip alırlar mı, almazlar mı? Bilmem... Gazetesini, kitabını getiriyormuş. Gazete köyde yalnız bir ona geliyormuş. Akşamları, küçücük odasında okuyormuş. Yeni kitaplardan pek haberi yoktu ama, biraz klasiği varmış. Postası kasabada babasına geliyormuş; babası, bir Çağlayan yolcusu bulup gönderiyormuş. Atlı postların kolay kolay Çağlayan'a uğradığı yokmuş. Hele kışları...

Eğitimde ve Yaşayışta İkilik...

Çağlayan'ın camisi minarelidir demiştim. Buralarda minaresiz cami az. Minareler de ona göre minare tabiî. Derme çatma. Tahtadan. Uzaktan bakınca ufak bir değnek gibi görünüyorlar. Buralarda köyler, ne yapıp yapıp, camilerine birer minare dikmeye bakmışlar. Minareli köyler, minaresiz köylerle alay ediyormuş.

Şöyle bir fıkrayı hep anlatıyorlar:

Pınarlı'nın camisiyle Yoncalı'nın camisini evlendirmişler. Cami camiyle nasıl evlenir? Burada yakıştırmışlar. Pınarlı köyünün camisi «minare»li. Yani, erkek. Yoncalı camisi «mina-

re»siz. Yani, dişi. Bakın şunlara! Erkekle dişinin nikâhını kıyıvermişler aralarında.

Yeni zaman politikasının oynandığı büyük merkezlerdeki cami yapma yarışına benzer bir yarış. Bir minare yapma yarışı. Küçümsenmeyi oldum bittim şanına yakıştırmayan bizim toplum, camisini minaresiz bırakır mı hiç? Borç harç, kırar sarar, diker bir tane. Böylece, komşu köyler arasında, «namusunu tekmil» eder!

Bu sebepten Çağlayan camisi de minareli.

Camiyi gezdik. İki kat. İki kat ama, yarısı iki kat. Yarısı tek. İki kat olan o yarısının üstünde, köy odasıyle bir dükkân var. Bir de «okul». Tabiî, burada imam okutuyor. Bizim vardığımızda boştu. Alçacık alçacık iki oturak (sıra) var. Bir kısım çocuklar bunlara, bir kısım çocuklar da yere oturuyorlarmış. Öğretmen arkadaşlara sordum ettim, komşuların arasında açık bir şey söylemediler. Üstüne düşmedim. Düşülecek yeri yok ki! Eskiden gizli yapılırdı, bugün açık. Kasabada bile var!

Sözde bunu da ilkokullara bakan arkadaşın denetine vermişler. Ama kaç para? İmam hep bildiğini okuyor, okutuyor.

Buraya, anlatıklarına göre, ilkokul yaşına değmemiş, ya da ilkokulu bitirmiş çocuklar gelip gidiyormuş. Son bir iki yıldır, hoşafın yağı kesilir gibi oldu. Gerçekten hocalar, ilkokul yaşındaki çocuklara pek dokunmuyorlar. Çünkü ihtiyaçları yok. «Sınıf»larını dolduracak kadar çocuk, zaten geliyor ellerine. Üstelik, ağzına kadar dolu sınıflarla uğraşmak, onların da anlayışına uymuyor.

Düşünelim: İlkokul yaşına değmemiş bir çocuğun, böyle sıkı ve dizüstü bir eğitime koşulması, eğri mi, doğru mu? Hele bu eğitimin hiç bir eğitsel yönü yoksa!.. Yavrucuk, sabahtan öğleye kadar, o basık yerde diz çökerek, anlamadığı sözlerle, imamın anlaşılmaz bağırıp çağırmalarına uyarak, öne, arkaya sallanıp duracak. Dürüst sallanmadığı zaman azarlanacak. Biraz gevşediği, güldüğü, iki yana baktığı, yada arkadaşıyle konuştuğu zaman, çubuğu başına yiyecek...

Ve dört yaşındaki bir çocuğun kafasına, yeni Türkiye ülküsüyle bağdaşmayacak doğmalar, boy boy doldurulacak. Bundan sonra o çocuk ilkokula gelsin de kurtulsun, ilkokula gelsin de adam olsun! Konuştuğu zaman tepesine çubuk yiyen, güldüğü zaman azarlanan, hiç ileride tutuksuz konuşur mu? Hiç ileride güler yüzlü olur mu?

İlkokul yaşını bitirmiş, fakat kişiliği daha iyice kurulmamış çocukların da yeniden imam eline bırakılmasına ne demeli? Zaten ailenin ve çevrenin baskısında ilkokulu bitirdi. Yeniden imam eline düşünce, bambaşka bir «eski adam» olup çıkmaz mı? Doğru dürüst eski adam olsa gene iyi. Bir «çorba adam!» Türlü yemeği gibi, bir «türlü adam!» Yani, diyorum ki, imam, birçok köylerde, öğretmenin yaptığını yıkıyor! Türk yaşamında «tanzimat»ı, tâ 1839'da ilân ettik. Ama hâlâ ülkeyi bir «tanzim» edemedik. Hâlâ henüz aklı başına gelmemiş köy çocuğunu iki arada bir derede bırakıyoruz.

Bizim bugün bu konudaki çırpınmamız, her köye bir ilkokul ve her ilkokula hiç olmazsa bir öğretmen verebilmek için. Ama bakın, okul ve öğretmenle iş bitmiyor. Biraz derine indiğimiz zaman dipli köklü nice sorunların çözüm beklediğini görüyoruz. İlköğretimin iç yapısındaki zorluklar da bizi epeyce uğraştıracak.

Şuracığa not edeyim: 637 nüfuslu Çağlayan'da bugün «77» ilkokul öğrencisi var. Kızların sayısını sordum, «17» dediler. Ne kadar az değil mi? En az 20-25 kız dışarlarda...

Eğitimdeki bu açık ikiliği, bu açık çatışmayı, uzun uzun deşmekte fayda var. Başka diyarlarda bunun tartışması bitmiştir. Bu iki sorun, çoktaaan çözülüp sağlam kazığa bağlanmıştır. Biz, bir ihtiyacın karşılığını hazırlamaktan çok, birtakım politik hesaplarla, dönüp dönüp küllenmiş bir ateşi eşiyoruz. Dönüp dönüp «bina» okuyoruz.

Aynı çatışma, köy ve kasaba yaşayışının başka yönlerinde de kendini gösteriyor. Çağlayan'da bir şey anlattılar. Burada evyerleri pahalıdır demiştim. Pahalılık, darlıktan tabiî. Bir nedeni de şu: Ev yaptırmak isteyen adam, evyerinin uğurlu olup olmadığını varıp imama danışıyor. İmam, kitap açıyor. Evirip

deviriyor. «Cinlidir, şeytanlıdır!..» dedi mi, oraya ev yapılmıyor. Birtakım yerler saydılar ki, imam burada ev yapmaya cinlerin izin vermediğini söyleyip engel olmuş. Bizim Karataş'taki zavallı Deli Heceli, böyle bir imamdan haberli olsa, her halde domuz doğrusuna gidip Irazca'nın evi önüne ev yapmaya kalkmazdı. O kadar gürültüye, döğüşe yer kalmazdı...

Kapalı olduğu için köy odasını göremedik. Üyelerin mühürü gibi, odanın anahtarı da muhtarın üstündeymiş. Dükkâna geçtik. Dükkâncı Eşref, önümüze biraz kuru üzüm koydu. Pek çeşidi kalmamış. Kars'taki bir memurluğu bırakarak, geçen yıl gelip bu dükkânı açmış, «Yoook, yok!» diyor. «Şartül'e kadar malı getirsen bile, oradan buraya at sırtında çıkarmak dert!» Bir derdi de veresiyecilik. «Köylü peşin para ile alışveriş bilmiyor. Habire deftere yazdırıyor. Şimdiye kadar verdiklerimi toplayabilsem, bırakıp gideceğim. Ama bu da imkânsız! Bugün satışı kessem, veresiyeler iki yılda ancak toplanır diyorlar. Bakalım ne yapacağım?» Dükkânında bir iki basma, bir iki astar, dimi, beyaz boyalı şeker, iki çift ayakkabı, bisküvi, üzüm...

Sokaklara çıkıyoruz. Çıkıp dolaşıyoruz. Çitte çalıda, güneşe serilmiş köylü çamaşırları. Yama yama üstüne. Renkleri iyice kaybolmuş. Perişan...

Yanımız sıra bir çocuk dolaşıyor. Kendiliğinden geliyor bizimle... On üç, on dört yaşında. Akşam eğlentide de görmüştüm. Dikkatli dikkatli bakıyordu. Yaşının çok üstünde bir olgunluk vardı halinde. Çok görmüş, çok çekmiş bir insana benziyordu. Derinden derinden, sanki gözlerinin gerilerinden bakıyordu.

«İlkokulu bitirdin mi?»

«Bitirdim.»

«Ortaokula niye gelmedin?»

Yutkundu: «Bizim evde adam yok!»

Ahmet anlattı:

«Babası öldü bunun. Şimdi evlerine bu bakıyor!»

Evlerinde adam olmayan çocuğun adı Rahmi. Soyadı, Özkan. Ayrılacağımız sıra yanıma sokulup: «Kardeşimi okutaca-

ğım!» dedi. Hey gidi Rahmi!.. Okut tabiî kardeşini!. Okut ama, sen ne olacaksın? Yoksul bir çiftçi. Çiftçinin yoksulu ölür gider, dengi dengine bir çift öküz edinemez. Birini bulur, ötekini bulamaz. Bir acemi tosun uydurur. Tosunu ezmemek için öküze kayış atar. Yüklenir zavallıya. Tosun yetişip öküz olur; bu sefer de o, bir başka acemi tosunu yetiştirmek için boyunduruğun ağır yanına koşulur. Böyle gider...

Kalbi güzel Rahmi! Sen de kardeşini yetiştireceksin demek? Var olasın!.. Büyüyesin!.. Saçın ağara!..

Tahtaperde

Gene odadayız. Gene akşam. Akşamları oturup konuşuyoruz. İçerisi, kaba kâğıtlara sarılıp içilen «sümer» dumanıyle dolu. İki gün oluyor. Aramızda yabancılık kalmadı. Artık onlar da görüşlerini söylüyorlar.

Üstü başı yama içinde, yüzünü tıraş etmemiş, dudağı yarık, tabiî okur-yazarlığı da olmayan, olsa bile okuyacak bir şeyi bulunmayan bir çiftçi:

«Köyümüz yekün Halk Parti'ye gayıtlı olduğundan, bu hökümet bize gıymat vermedi! O sebaptan böyle geri kaldık!» dedi. Durumlarını bu nedene bağlıyordu.

Aynı halde, aynı kılıkta başka biri, komşusunu destekledi:

«Öteki köylere Amerikan yardımından süt tozu, yüzer metro su borusu, birer dene de mayışlı cami hocası verildi; bize bi şey yok!»

Uçuruma boş ineği uçurup karısıyle gürültü çıkaran Müfettiş takma adlı köylü ile de tanıştık. Bir zamanlar köylü arasında, «O öyle olmayacak, şöyle olacak!» diye zart zurt ettiği için, komşular bu adı yakıştırmışlar.

Müfettiş, iki komşunun bu şekilde konuşmalarına kızdı:

«Sekiz senede köy ireller mi? İrellese Halk Parti zamanında irellerdi! Onca sene başta galdı; hani? Ne geçti elimize? Hangi parti olursa olsun, köylününki budur! Heç hökümet köylüsünü irelledir mi? Köylü milletine fazla gıymat vermeye gelmez! İpini de gavim dutacaksın. İrelletmeyeceksin. Bak ya, irellememişken cuvap yetmiyor...»

Gürüldeşmeler oldu:

«Sen ona bakma gardaşlık, o Demirgırattır. Bilâderine "ormaniye"den iş verdiler! Onun için geçen yıl Demirgırata yazıldı!» dediler...

Müfettiş bozuntuya vermedi:

«Halk Parti okul yaptırırken köye fazla eziyetlik verdi. Onun için ondan nefret oldum! Ben çok eskiden, daha Demirgırat çıkmadan Demirgırattım da belli etmiyordum. Şimdi Vetan Cepe'ye geçtim!»

Gürüldeşmeler devam ediyordu.

«Genel merkeze tel vurdun mu?» dedim.

«Vurmamışım!» dedi. «Yazın kasabaya indiğimde vuracam. Merkez, burda telgırafane olmadığını bilir.»

Gürüldeşenlerden biri:

«Şu dişsiz ağzıma damaklı diş yaptırsalar gine partimden caymam!» diye bağırdı. «Herkes Demirgırasi olacak da hökümeti kim murakaba edecek?» Öksürdü. Bacak bacak üstüne attı: «Ben burda hökümet murakaba ediyorum...»

Doktor Zekeriya, oda sahibine seslendi:

«Şuradan bir pencere aç da hava değişsin!»

Askere gidene kadar köyde kalmaya, askerlikten sonra da dönmeye karar vermesi, Zekeriya'nın forsunu artırmıştı. Hemen kalkıp pencere açtılar.

Biri: «Dağın başında hayvan gibi yaşıyoruk! Pencere açmayı ne bilelim, hava değiştirmeyi ne?.. Nefsime ben kırk gün kapalı odada otursam, pencere açıp hava değiştirmem! Demek bunun için avurdumuz et dutmuyor? Biradar bizde ne gabât? Allah bütün aklı şeherliye vermiş, köylüye çakıl daşları kalmış!..» diye uzattı.

Odanın havasıyle birlikte sözü de değiştiriyoruz. İçeride ortaokuldaki öğrencilerin babaları var. Görüşemediklerimize gündüzden haber salmıştım. Gelmişler. Not defterlerini çıkarıp teker teker çocukların durumlarını söyledim. Notunu söylediğim çocukla, ötekiler de babası kadar ilgileniyorlar. Bu çocuk okur, bu çocuk okumaz, diye zar atıyorlar. «Sen ne kadar

defterden okusan da biz malımızı tanırız!» diyorlar. «Anası babası, atası akrabası her gün gözümüzün önünde!..»

Hafta aralarında çocukların köye gelip gitmelerinin yorucu olduğunu, derslerine zarar verdiğini söylüyorum. «Azıklarını siz getirin sırayla...» diyorum. Üç dört çocuk birlikte bir kovukta kalıyorlar. «Bir hafta sen, bir hafta öteki gelip gitse, dört haftada bir sıra gelir. Çocuk da yorulmamış olur.» diyorum. Uzun uzun duruyoruz bu konuda. Gelecek yıl karılarını yollamaya karar veriyorlar. «Gidip birer ay kalsınlar, dört ayın içinde bir ay, ölmez ya! Buradaki işleri biz döndürüz eyi kötü...» diyorlar. Nereden yapacaklar?

Gene Doktor Zekeriya'nın öğrencilik anıları söyleniyor. Eğitmen Hüseyin'in yaptırdığı bir kır gezintisini anlatıyorlar. Bir bahar bayramıymış. Eğitmen, çocukları alıp çıkmış. Komşu köylerin eğitmenleri de gelmişler. Bir yerde buluşmuşlar. Topluca ekmek yemişler. Çocukları yatıştırmışlar, oynatmışlar. Türkü söyletmişler. Sonra serbest bırakıp kendi aralarında konuşmaya başlamışlar. Uba'nın eğitmeni bir ara, çalıların ardına «su dökme»ye gitmiş. Bakmış ki bir çalının dibinde bir çocuk. Kapanmış! Önce ağlıyor sanmış. Bir de yaklaşıp görmüş ki ne görsün, ağlamıyor, kitap okuyor çocuk...

O zamanlar, ellerde bir «Halk Okuma Kitabı» var. Zekeriya çocuk, o kitaptan, Antepli Şahin'in Fransıza ettiklerini okuyormuş. Uba'nın eğitmeni, çocuğu tutup getirmiş: «Bakın, bu çocuk okur, çok büyük de bir adam olur!» demiş ötekilere. Şimdi aynı şeyi hep birlikte söylüyorlar: «O zaman demedim miydik? Dediğimiz çıktı. Hafta arasında gelmek gitmek mahana! Okuyacak çocuğun içinde olacak. Birez de alnına yazılacak. Hani, sonradan sıkmayla büzük daralmaz derler ya, onun gibi. Büzük baştan dar olacak...»

Duruyoruz bu görüş üstünde. Ben anlatıyorum. Ali Osman arkadaş anlatıyor. Öğretmen Mürsel, Doktor Zekeriya anlatıyor. Engin aramızda, o da anlatıyor. Uzun uzun, insanı işlemekten; iyi, yada kötü işlemekten söz ediyoruz. «Eh, siz öyle bilin, biz de böyle bilelim!» diyorlar.

Sonra nasıl oluyorsa, söz birden kasabadaki öğretmen Hasan Beye geliyor. Hasan Bey eski öğretmenlerden. Çevre köylerde çalışmış. «Demirgıratlarla arası iyi olduğu için» kasabaya alınmış. İki tane ev yaptırmış kasabada. Evleri kiraya vermiş. Anlatıyorlar, aylığından başka, kiradan da para alıyormuş. Cimri olduğunu söylüyorlar. Cimriliği üstüne birçok hikâyeler... Ben, tutumlu olmanın cimrilikten apayrı bir şey olduğunu söylüyorum. Dinlemiyorlar.

İki yıl öğretmen vekilliği yapan Ahmet söze karışıyor:

«Bir tarihte kasabaya gittim. Kaymakamı görecem. Baktım, ortalarda yok. Gulüptedir dediler. Gittim gulübe. Oradaymış. Kaymakam beni tanır, sever. Her endiğimde dayrasına giderim, benimle toka eder. Neyse, oturduk konuşuyoruz. Bu Hasan Bey de orada. Gelip bundan gulüp parası istediler. Vermedi! Bayâ bir tartışma çıkardılar. Nefsime ben ayıpladım. Her ne kadar bir ortaokul bitirmişsem de dabanım bir köylü parçasıdır. Beni, geç, orada bulunan herkes ayıpladı: Sen bir efendi adamsın, efendi gayıtında adın var. İki lira verip de gözel gözel otursan olmaz mı efendiler içinde?.. Kahvelere gidip halk arasında mı oturacaksın?»

Memurların «Şehir Kulübü» denen yerlerde oturmak zorunda olduklarını hep kabul ediyorlar. Anadolu'daki bütün kasabalarda böyle kulüpler var şimdi. Memurlar, zamanlarını biraz dairede, biraz kulüpte geçiriyorlar. Aralarına halktan biri geldi mi, rahatsız oluyorlar. Tek bir gün de halk kahvelerinde görünmüyorlar. Kulüplerin kapılarında camlı birer levha: «*Dikkat! Üye olmayan giremez!..*», «Çiçeklere dokunmak yasaktır!» gibi hani.

Birçok yerlerde kulüp açmak için, kulübü yaşatmak için, memurların enikonu çırpındıklarını, üzüldüklerini gördüm. Kulüpler geç saatlere kadar işler. Tatil günleri sabahtan açılır. Gece yarılarına kadar çat çut, çat çut... Bir oyun, bir sigara ki, başka yerlerde görmek zordur! Havası, öğle sonraları, girilip oturulmayacak kadar kirlenmiş olur. İçeridekilerin halini görseniz, dersiniz ki; yemek olmasa, uyku olmasa, her gün de tatil olsa, bunlar oyundan vallahi kalkmaz!

Üye olmayanların giremediği bu kulüplerde, zaman zaman, «nizamî kumar» partileri de çevrilir.

Bir yerde, kulüp yapacak yer bulamamışlar. Yokmuş bir yer. Kaymakamı, savcısı, kafa kafaya verip düşünmüşler, en sonunda «yarı uygun» bir yer bulmuşlar. Genişçe bir kahveymiş burası. «Sahibini ikna ederek» ortadan ikiye böldürmüşler kahveyi. Böldürmüşler dedimse, taşla tuğlayla değil, bir tahtaperdeyle. Bir yanı kulüp, bir yanı gene kahve. Bir yanında memurlar, bir yanında halk. Tahtaperdenin aralıklarından bakınca birbirlerini görürlermiş.

Kulüpler, halkla memurlar arasında bir «tahtaperde»dir. Tarafları ayırmaktadır. «Onuncu Yıl» marşının «İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış kütle»si, taraf taraf olmuş. Taraflar karışmak istemiyor.

Ahmet'e okulda çocuğu olup olmadığını sordum.

«Var!» dedi. «Bayram yerinde görmedin mi? Yumurta koşusunda yumurtayı kaşığına yapıştırmış da birinci gelmişti, ama Engin öğretmen yutmadı.»

Bildim. Çocuğu o zaman da tanıtmışlardı, unutmuşum. Adı, Torun'du. Cin fikir bir şeydi.

Engin'e sordum:

«Ahmet çocuklarıyle ilgileniyor mu? Okuyup yazmasına yardım ediyor mu?»

«Yok...» dedi. «Hiç ilgilenmiyor.»

Ahmet de: «Çocukla fazla ilgilenirsen şımarır!» dedi.

Güldük. Demek bu da «hökümet murakaba» ediyordu. Büyük adamdı. Büyük adam küçük düş görmezdi ve memurla halkı, oğulla kendini ayırıyordu. «Ayırmak şart!» diyordu.

«Bulunmaz» Kadın

Bayramlar sırtı sıra geldi. Bundan önceki de bol tatilliydi. Cuma günü bittiği için ardından gelen cumartesi kendiliğinden tatil oluyor, pazar mazar, uzayıp gidiyordu. Tatil dedin mi uçuyor öğrenci milleti. Ama bu tatiller, bizim Hilmi'ye yaramamış. Ortaokulun son sınıfındaki köylü Hilmi'ye, hasta Hilmi'ye... hiç yaramamış.

Çağlayan'a geldiğimin ertesi sabahı, evine gidip yokladım. Işıksız odasında upuzun yatıyordu. Sararmış solmuştu. Yüzü uzamış, incelmişti. İlkokulla ortaokul arasında kapatılmamış yılları vardı. Geç kalmıştı. Neden geç kaldığını, neden birkaç yıl boş gezdiğini artık araştırmıyorum. «Geçmişe mazi, yenmişe kuzu» deyip geçiyorum. Sakalları daha birinci sınıftayken çıkmış. Kocaman adam. Allah da biraz boy vermiş. Onu, sınıfın ortasındaki yerinde, hep böyle dalgın, hep böyle sararmış gördüm. Derslerden de biraz yaya idi. Geçen yıl, karda kışta, Çağlayan yolunu ine çıka, terlemiş, zatürre olmuştu. Yüzünde hep yeni taburcu edilmiş hasta askerlerin hali vardı. İşte gene yatıyordu.

«Geçmiş olsun Hilmi, bu seferki ne?»

Yanında kimseler yok. Ben gelirken kapının önünde bir kadın görünüyordu, o da kaşla göz arasında kayboluverdi. Anasıydı her halde. Karanlık odalardan birine çekilip kapıyı kapatmıştı. Tahta evde, hasta Hilmi'nin baş ucunda, Ahmet'le ikimiz dikiliyorduk. Hilmi terliydi. Ateşi vardı. Eli, alnı yanıyordu. Bir de, boğazını yırta yırta öksürüyordu.

Hilmi'nin konuşmaya dermanı yok. Ahmet anlatıyor:

«Üçüncü bayram günü muhtar, köylüyü topladı. Köprü yapılacak. Her evden bir adam. Cevri Dayı yabana gittiği için bu evden de Hilmi geldi. Köprünün başında, baktım çocuk öksürüyordu. "Ula aslan, sen çalışma bari..." dedim. Her halde, işten kaçtı demesinler diye bırakmadı. Ağır, yaş ağaçları taşımaya başladı. İniş indi, yokuş çıktı. Terledi. Biraz da bekledi soğukta. Sonra hasta oldu. Ben diyorum ki; Hilmi ne bulduysa köprü işinde buldu. Zaten eskiden de hastaydı...»

Köprüleri görmüştük. «Vatan sathı»nın umranlık eserleriydiler. Sellerin üstünde birer yıl duracaklar, sonra gideceklerdi. Yenilerini yapmak gerekecekti. Bunun için muhtar, her evden gene birer kişi isteyecek, Cevri Dayı yabanda olduğu için, bu evden gene Hilmi gidecekti. Gene hasta olacaktı. Olacak, yada olmayacaktı. Hilmi'nin ne olacağı belli değildi.

Çıktıktan sonra Ahmet: «Doktor bunun zatülcembe tutulduğunu söylüyor...» dedi.

Köy yerinde zatülcembe tutul da onu atlat!..

Doktorla konuştum.

«Su toplamış, almak lâzım. Ama bu dağın başında neyle alacaksın?» dedi. «Yanımda iki penisilin vardı, vurdum. kâr eder mi, etmez mi bilmem?»

Kasabada hükümet doktorunun ecza dolabı var. «Reçete yaz da bir şeyler getirtelim bari...» dedim.

Hilmi'nin babasını bulduk. Reçeteyi verdik eline. Hiç olmazsa hastalığın ilerlemesine engel olunur. Hilmi'nin zayıf bedeni, kendi kendini kurtarırsa kurtarır...

Hilmi'ye bakmak, Hilmi'yi beslemek gerek. Yağla, balla, etle, et suyu ile beslemek gerek onu. Damarlarından «altılık», «on ikilik» kalsiyum iğneleri vurmalı. Gündüzleri güneşe çıkarmalı, geceleri terli çamaşırlarını değiştirmeli...

«Halleri vakitleri nasıl, iyi mi bari?»

«Ortanın aşağısında...» diyor Ahmet.

«İyi» olsa da fayda yok. Çağlayan'ın «iyi»si! Köylü, «keyif için» et mi kesip yiyecek? Babasına, anasına bunları nasıl kavratmalı? Kırıp sarmalarını, ne yapıp edip oğullarını kurtarmalarını nasıl anlatmalı?

Anası, anası benden kaçmamalıydı! Şu batası bağnazlığın artık yeri ve sırası değildi. Hilmi'nin anasıyle öğretmeni durup karşılıklı konuşsalar kıyamet kopmazdı; birbirlerini yemezlerdi.

Doktor Zekeriya, sık uğruyormuş. Bayram yerinde durumunu yeniden sordum. Gördüklerimi anlattım. Tasalarımı...

«Ne yapalım?» dedi. «Yer demir, gök bakır!»

Evet, yer demir, gök gene bakırdı. Böyle olunca elden ne gelirdi?

Doktor dedi ki:

«Uğradığın zaman erken çıkmışsın. Biraz daha kalsan, anası süt uzatacakmış kapı aralığından.»

Buralarda da, haritamızın başka noktalarındaki gibi, kadınlar konuğun karşısına çıkmıyor. Bir şey verecek oldular mı, kapıyı vurup kocalarını dışarı çağırıyorlar. Yada kapı aralığından uzatıyorlar vereceklerini.

Doktor da demiş ki: «Süt pişirmene gerek yoktu. Yanına çıkıp bir hoş geldin desen yeterdi.» Tuhaf tuhaf bakmış yüzüne. Böyle konuşurken biz de tuhaf tuhaf bakıştık Doktorla.

Akşam üstü, beş altı kişi sokaklarda dolaşıyoruz. Çekilip gitmeye hazırlanan ısıtıcı güneşin altında, bir aşağı, bir yukarı, volta vuruyoruz. Hilmigilin evi önündeki küçük alandan geçiyoruz. Merdivenin altındaki ahır kapısından, koltuğu altında bir saman selesiyle, bir kadın girip çıkıyor. Hilmigilin hayvanları evin altındaki ahıra bağlanıyor. Bu kadın da Hilmi'nin anası olacak. Akşam akşam, hayvanların yemini, samanını veriyor. Sordum, o dediler.

Birkaç sefer başımı çevirip çevirip baktım. İlk bakmamda, beyaz başörtüsüyle, ağzını yüzünü kapadı. Bir iki sefer, gidip zorla konuşmayı kurdum. Konuşmasam bile bir denerdim. Umudum kalacağına emeğim kalırdı. İçimden ağlamaklı şeyler geçiyordu. Biz, ne zaman birbirimizle bacı-kardeş, ana-oğul, kadın-erkek, dost bir toplum olacağız? Gerilerde kalmanın yaman acısı yüreğimi kavuruyordu.

Bir de baktım, kadın seleyi bıraktı. Bizden yana yürüdü. Adımları, iki ileri bir geriydi. Bir gideyim, bir durayım diyordu. Arkadaşlardan ayrıldım. Başarabilirsem, buralarda konuşacağım ilk köylü kadın olacaktı. Gelişinde hesaplı bir çekingenlik. Çekingenliği besbelli oluyordu. Birkaç adım sonra karşılaştık. Küçük alanın ortasındaydık. Biraz bakıştık. Bir şey yapmam, hemen bir şey demem gerekiyordu. Elimi uzattım. O da uzattı. Mal pazarlığı eder gibi birkaç sefer salladı elimi. Hiç sesi çıkmıyordu. Anlaşılmaz hareketler yapıyordu. Sonra elimi ağzına götürmek istedi. Çektim. Bu sefer de üstüne kapanıp öptü. Islattı. Eridim.

«Sabah geldiğimde görüşemedik, geçmiş olsun!» dedim.

Elim hâlâ ellerindeydi. Kuru, tahta gibi elleri vardı. Kulağı işitmeyen birine söyler gibi yüksek sesle söylemiştim. Başını kaldırıp baktı. Gülümsüyordu:

«Hoşgeldin! Sana hörmet edemedim. Yanına çıkamadım. Edetimiz... Edetlerimiz...» dedi. İncecik sesiyle, arka arkaya, daha bir şeyler söyledi.

Hiç sesimi çıkarmadan dinledim. Hilmi'nin hastalanışını anlatıyordu. Anlatırken ağzını örten beyaz örtü çözüldü. Ağzını gördüm. Bildiğimiz ağızlardan farkı yoktu. Niçin saklardı? Dişleri tamamdı. Bakımlı olmadığı halde beyazdı. «Edetimiz böyle, ne yapalım?» diyerek ağzını yeniden kapattı.

«Edetinizi boşver!» dedim. «Hilmi'ye iyi bak. Tavuk kes, süt içir. Yumurta, et... Bir şeyler yap. Esirgeme olanlardan...»

«Her şeyimiz var, yidiriyoruz...» dedi.

Elimi, elleri içinde unutmuşum. Öyle tutuyor, ara sıra sallıyor, göğsüne bastırıp sıkıyordu. Bir garip, bir dilsiz duruşu vardı. İçimi parçalıyordu.

«Okulu için üzülme, hele bir iyi olsun!» dedim.

«Biz onun önce gözel canını istiyoruz!» dedi.

Elimi avucu içinde döndürdüm. Sağ elini tutup sıktım, «Hoşçakal!» dedim. Gözleri kendi köyümdeki kız kardeşiminkileri andırıyordu. Bir hoş oldum...

Ben arkadaşların yanına geldiğimde o, koltuğuna saman selesini almış, ahıra yürümüştü. Arkadaşlar, Zekeriya için burada bir «ecza dolabı» açmanın yollarını araştırıyorlardı. Hiç birini dinlemiyordum. Ne söyleseler kulağıma girmezdi. İçimde ılık ırmaklar dolanıyordu. Aşağı yukarı iki volta daha attıktan sonra, akşam yemeği için odamıza geldik. Hilmi'nin annesiyle yaptığım konuşmayı Engin'e anlattım. «Başarı!» dedi. Ona anlatmam yetmezdi. Onun «başarı» demesi kandırmadı. Herkeslere duyurmak istiyordum. Nasıl duyuracağımı bilemiyordum. Bir bunu, bir de tarlada dövüşen köylüleri... İkisini unutamıyordum.

Çağlayan'dan ayrılacağım gün Hilmigile yeniden uğradım. Cevri Dayı kasabadan hâlâ dönmemişti. Hilmi'nin ilâçları gelmemişti. Kasaba şurası değildi ki gelsin... Hilmi gene öyle ateşli, gene öyle terli; öksürerek, eriyip akarak, karanlık odasında yatıyordu. Anası bu sefer yanıma geldi. Ayrılırken, elini bir daha tutup: «Hoşçakal» dedim. Gene elime kapanıp öpmek istedi. Bağrına basıp sıktı. Gülümsüyordu.

«Adın ne senin?» dedim.

«Bulunmaz» dedi.

«Bulunmaz mı?»

«Evet, Bulunmaz.»

Hilmi'nin soyadı Akaltın. Anası da «Bulunmaz Akaltın.»

Ardımdan: «Selâm söyle!» diye bağırdı.

«Olur...» dedim hiç düşünmeden. Kime selâm söyleyecektim? Kimim vardı, yada Bulunmaz kadın kasabada kimi tanır, kimi bilirdi?

«Arkadaşlarına selâm söyle...» dedi. «Öğretmenlere!..»

Çağlayan Değil Ağlayan

Dönüyorum. Yol arkadaşım: Selât, Ahmet'in kardeşi. Selât, Şartül'den evli. Şartül'de, olup olacağı bir ev var zaten. Oradaki hanın sahibi Mercan Ağanın evi. Selât, Mercan Ağanın kızını almış. Eşi, şimdi Şartül'deymiş. Çocukları filan...

Ali Osman arkadaş yolunu öteki köylere doğru uzattığı için, ben yalnız dönecektim. Selât: «Ben de geliyorum...» dedi. «Şartül'e gideceğim. Gidip bir bakayım, bizimkiler ne ediyorlar? Olmazsa alıp geleyim!» Pek anlatmıyor ama, karısıyle arayı açmıştı her halde. Açmış, o da küsüp gitmişti. Belki şimdi gönlünü etmeye gidiyordu.

Beraber çıktık yola.

Derme çatma köprülerin uzandığı dereye inmeden, sırtın başında durdum. Çağlayan'a bir daha baktım. Yerli yerinde, eski halindeydi. Çağlayan değil, ağlayandı. Daha kimbilir ne zamana kadar bu ağaç evler, eski barınaklar, iyi işlenmemiş tarlalar; bu cılız danalar, ağzı yüzü kapalı kadınlar sürüp gideceklerdi? Köy ne zaman değişecek, yenileşecekti?

Tepelerden tepelerden, tepelerin başından, uzaklara, ötelere baktım. Batılara... İlkyazın en deli günleriydi. Bahar patlıyordu. Çiçeklenmiş dağlar, tepeler, birbirine eklenerek, uzayıp gidiyordu. Türkiye toprağı, ılık bir bahar içindeydi. Toprak yavaş yavaş uyanıyordu. Elbet bir gün insanlarımız da uyanacaktı. Uyanıp akla karayı ayırt edecekti. İçimden, «Yazıklar olsun seni sevmesini bilmeyenlere, ey gamlı ülke!» diye, koca Yakup Kadri gibi bağırmaklar, haykırmaklar geliyordu.

«Dağlar çiçek açar, Veysel dert açar» demiş Veysel. Çiçek açmış dağlara baktıkça, derdimin biri kapanıp biri açılıyordu.

Dik yoldan iniyorduk. İniyor, çıkıyor, sonra gene iniyorduk. Bu iniş, ancak Rabat'ta bitecekti. Tam oraya geleceğimize yakın, bir delikanlıyla karşılaştık. Delikanlının sırtında, çuval eskisine sarılmış bir yük vardı. On yedi, on sekiz yaşlarında bir şeydi. Ayva gibi sararmıştı. Selât'la, anlamadığım bir dilde konuştular. Buralarda halk «Gürcüce» biliyor. Köylerde birçok çocukların anadilleri Gürcüce. Öğretmen arkadaşlar, yana yakıla, dört beş ay, çocuklara Türkçe öğreteceğiz diye didindiklerini söylediler.

«Ne götürüyor bu delikanlı, Selât?»

«Gaz götürüyor.» dedi Türkçe. Çağlayanlıymış. Altı saatten fazla süren bir yol! Nasıl da yokuş! Nasıl da dere tepe! Bir de sıcak var ki! Çuval eskisine sardığı gaz tenekesinin altında soluya soluya gidiyordu. Su gibi ter içindeydi.

Enstitüde okuduğum bir hikâyeyi, «Hasan Boğuldu»yu hatırlıyorum: Bay yazar, Sutüven dolaylarında bir obaya, sırtıyle tuz götüren bir Yörük gelinini anlatıyordu. Gelin, yokuş yukarı, keklik gibi sekiyordu. Nasıl sekilirmiş o kadar yükün altında? Şimdi düşünüyorum da anlamıyorum. Yük de tuz yükü! Gazdan ağırdır.

Rabat'tan sonra yol biraz düzdür. Irmak boyunca gidilir. Irmak, kimbilir ne kadar gittikten sonra, Çoruh'a ve Karadeniz'e katılacak. Sonra Karadeniz'de çalkanıp duracak o koca su. İki yakada köyler var. Derme çatma köprülerini sel götürmüş. Karşı bayırdaki bir köyden, Niyolizer'den, bir buçuk saat yukardaki köprüye kadar gidip, yeniden geldikleri kadar da aşağıya yürüyen, böylece, köylerinin hemen karşısındaki Dasamul camisine «cuma» kılmaya gelen bir bölük köylüyle yürüdük epey. Köyleri köy değilmiş. Camileri yokmuş. Beri yakaya geçmek için köprüleri yokmuş. Politikacılar, seçim zamanı: «Bir asma köprü yapalım!» diye söz vermişler, bir daha göze görünmemişler. Görünseler de Üzümlü'nün köprüsü gibi bir şey yapacaklardı, keçiler geçerken yıkılacaktı. Yumruklarını sıkıp sıkıp söyleniyordu köylüler. Dikkat ettim,

hiç okuldan söz ettikleri yoktu. Okuldan ve geçimden! Hepsinin geçimi kıtı kıtınaydı. Sordum, okulları da yokmuş. «Okul neyse ne ama, camisiz olmuyor! Cami daha möhüm...» diyorlardı. Havaları buydu.

Bir dönemeçte, belki seksen, doksan, belki yüz yaşında bir çam gördük. Belinden yaralamışlardı. Her geçen bir balta indirip üstüne düşeni yapmıştı. Belki bir gece hiç kimsenin haberi olmadan, bulanık ırmağa doğru devrilip, ömrünü bitirecekti. Topraklarımız üstünde o gün, belki çam denen ağacın imi timi tükenecekti...

Yeni yapılmış bir taş köprü. Yani, ayakları taştan, üstü çamdan. Şirince bir şey. Devlet eli olduğu belli oluyor. Çukur köylerinin köprüsüymüş. Ama nasıl olur? Köye giden yolda değil, bucak merkezine giden yolda köprü!

Köprüyü görünce Selât bir hikâye anlattı:

Altı yıl kadar önce, buralarda görülmemiş bir kıtlık olmuş. Köyler unsuz kalmış. Samsun yanlarından, kamyonlarla mısır getirip satmışlar. Dutlu köyünden bir adam. Şartül'den atına yüz kilo kadar bu mısırdan yükleyip sürmüş. Hava bozukmuş. Bir yerlerde gök gürlüyor, bir yerlerde yağıyormuş. Gizliden gizliden, yuvarlana yuvarlana, seller yürüyormuş. Dağlar dik. Orada yağsın, çok değil, on dakika sonra, günlük güneşlikken, burada sel olsun...

Dutlu köyünden yoksul Osman, bu köprünün olduğu yere kadar gelmiş. O zaman köprü yok tabiî. Su kabarmış. Kabarmış ama Osman farkında değil. Osman evdeki aç çocuklarını düşünüyor. Karşı yakada Madenci Ali Efendi dikiliyormuş, bağırmış:

«Ula, atı sürme, sel var, sürme atı!..»

Evde çocuklar!..

Bir kalırsa, kimbilir ne kadar kalır?

Zorla itmiş, kakmış atı.

Su yuvarlamış atı.

Çilbirinden tutup kurtarayım derken kendi de gitmiş. Yoksul Osman... Sekiz gün sonra, aşağılarda atın parçalarını bul-

muşlar. Kendisi yok... Evde çocukları... Kartallar atı gagalamış, gagalamış!..

Sular, şimdi de kocaman taşları tıkır tıkır yuvarlayarak, birbirine çarparak akıp gidiyor...

Yoksul Osman'ın hikâyesi biterken Şartül'e geldik.

Şartül'de bir alay karı kız, çocuk...

Şartül, ana baba günü...

«Nedir, ne var?» dedik.

«Göç var, göç, göç, göööööç!..» diye uzattılar.

Parmaklarının ucuna bir gelinböceği konmuş da onu uçuruyorlardı sanki:

«Göööç, gööööç, gööööööç göç!..»

Çukur köyünden iki komşu, köydeki topraklarını satıp göçüyorlarmış. «Buralarda adam olacağımız yok, gidip başımızın çaresine bakalım...» diyorlardı.

Mercan Ağa, sarı sakalını titreterek anlatıyordu:

«Samsun'un bir Engiz köyü var, oraya gidiyorlar. Hep Şavşatlılar oraya gider. Bir oraya, bir de Muş'un köylüklerine. Benim bildiğim sadece Engiz köyünde altmış haneden fazla Şavşatlı! Bunlar da oraya gidiyor. Hep gider. Geçenlerde Düzenli'den gitti; Düzenli'den, Kireçli'den, Meşeli'den... Biz de gideceğiz! Hep gideceğiz...»

Kasabadan iki kamyon tutmuşlar. Etek etek para vermişler. Şimdi kamyonların gelmesini bekliyorlarmış. Darmadağınık eşyalarını yolun kıyısına dizmişlerdi. Eski yatak denkleri, çuvallar, çuvallar, kazanlar, tenekeler, beşikler... Göçler büyük bunalımların sonucudur...

Kadınlar birbirlerine sarılıp sarılıp ağlıyorlardı. Erkekler koyu koyu düşünüyorlardı. Bütün gözlerde koyu birer karanlık. Çoğu da, çocuklar gibi, olup bitenlerin farkında değildi. «Kısmet bu kadarmış demek!» diyorlardı. Başka yerlerdeki kısmetlerini aramaya gidiyorlardı.

Öğle geçmişti. Yarın okul vardı. Selât'tan ayrıldım. Yalnız başıma kasabaya yürüdüm.

Sağdan soldan, uzaklardaki yoksul köylerden, yoksul yollardan, çalıların arasından, birer ikişer, öğrencilerimiz dökü-

lüyorlardı. Birer değnekleri vardı. Değneklerinin ucuna çıkınlarını takmışlardı. Çıkınları küçücüktü. İçlerinde haftalık azıkları vardı.

Kasabaya doğru yürüyorduk birlikte.

Gitgide çoğalıyorduk.

Çağlayan, Çağlayan'da hasta Hilmi, Engin, «Bulunmaz» kadın, Çağlayan'da Ahmet, Çağlayan'da ağızları kapalı okulsuz kadınlar, onlara özenip ağızlarını kapatan okullu kızlar, hep, hep kaldılar.

Topraksız, kanalsız, yolsuz, dükkânsız... İşliksiz, atölyesiz, tezgâhsız... Eğlencesiz, dinlencesiz... Bunalımlar içinde...

Yüreyim Çağlayan'da kanadı kaldı.

Çağlayan, içimde bir yara gibi işleyecek.

Savşat, 1959

NACİ'NİN GÜZEL İŞİ

Naci dediğim, Erzincan lisesinde resim öğretmeni. Erzincan'da arkadaşlarım var. Yukarlardan aşağılara doğru, çağıl çağıl akıp gelen trenden inip iki gün kaldım. Erzincan'da bir sıcak var, insanı eritecek. Şehir bir boğazın içinde. Kuzeyinden güneyinden yel almıyor. Deresi tepesi, dağları, kel kumluklar ki, yanıyor. Niyetim bir güncük kalıp geçmekti. Naci'yi duyunca iş değişti.

Arkadaşlar:

«Sen Naci'yi tanırsın, gidelim de bir görüş.» diyorlardı. «Naci'yi görmeden gitmek olmaz...» Naci dillerinden düşmüyordu. Ama ben, Naci'yi anımsayamadım. Kafamda aradım taradım, Naci diye bir yüz çıkmadı. «Saz çalardı hani!» dediler. O zaman buldum. Gazi Eğitim'de, resim bölümünün taraçasında, oturur, halk havaları vururdu. Sarı saçları, kavruk yüzü gözümün önüne geldi. «Saz mı öğretmiş öğrencilere, ne yapmış?» dedim. Güldüler: «Vakti olsa saz da öğretirdi, vakti yok. Resimler yaptırdı, resimler, resimleeerr!.. Ama ne resimler!..» Kollarından çektim: «Hemen gidelim!» dedim. Kalktık. Okula doğru gidecektik; Orduevinin önündeki yolda karşılaştık. Daha karşıdan gösterdiler. Tamamdı, o idi. Topraklarımızda kendiliğinden gelişen yerli sarı otlar gibi, ufacık tefecik boyuyla, iddiasız ve gösterişsiz yürüyüşüyle sarı telli sazda gürül gürül türküleri tutuşturanların insanı susmaya çağıran olgunluğuyla, eski bir tanış, süzülüp geliyordu. Okul sıralarında fazla görüşüp konuşmadık. Bölümlerimiz ayrıydı. Boş vakitlerde saz çalarken, ara sıra uğrar, bir köşeye dikilir, kesene kadar dinler, sonra geçer giderdim.

Tokalaştık. Yeniden tanıştırıldık.

Arkadaşlar:

«Resimleri görelim, biz gördük ama bir de bu görsün!» dediler. Nazlanmak, «Değer mi canım?» gibilerden eskimiş nu-

maralara sarılmak yok Naci'de: «Ben zaten okula gidiyordum, yürüyün gidelim.» dedi. Yürüdük.

«Sırrı» diye sanat delisi bir arkadaşım var. Bana sabahtan beri Naci'nin resimlerini anlatıyor: «Bir pazar resmi var,» diyor, «korkunç figürler! Görsen çocuk resmi demezsin! Eli arkasında bir köylü figürünü gör, çarpılmazsan ben burda yoğum! Dünyada bundan daha doğru bir desen zor bulunur. Eli arkasında, mal beğenen bir köylü! Ve alı alına, moru moruna, sarmaş dolaş renkler... gidelim de gör.»

Sırrı, yol boyunca gene resimleri anlatı. Naci'yi övdü. Refet de onu destekledi. Naci, Erzincan'da sergi açmış, şaşırtmış milleti. Sonra Ankara'ya götürmüşler, orayı da şaşırtmışlar. Şimdi resimler, lisenin bir odasında yığılıymış. Naci, kapıları açtı. «Gelin, görün.» dedi.

Bilmem ki nasıl anlatsam? O ne kadar çok resim! Tuval parçaları, basit çıtalardan çerçeveler, ters döndürülerek odanın dört yanına istif edilmiş. Daha oda kapısı açılmadan burunlarımızı bir yağlıboya, neft kokusu aldı. Öğrencilerin resimlerini göstermeye ve anlatmaya başladı arkadaşımız. Tufan konusu, cennet cehennem konusu, çarşı pazar, iş hayatı, ev hayatı... Erzincan lisesinde köylü öğrenciler de varmış tektük; harman hasat resimleri, pazara inenler, yufka açanlar, kilim dokuyanlar, yamalık yamayanlar...

Asıl başımı döndüren, belki de bu yazıyı yazmama neden olan bir şey var: Sekizer onar öğrenci birleşip büyük konuları, büyük boyutlarla işlemişler. Elleriyle kafalarını birleştirip birlikte çalışmışlar. Bir örnek vereyim: «Tufan».... Geniş, oturduğunuz evin duvarı kadar bir resim olacak. Tufanı bütün tufanlığıyle duyuracak, gösterecek... Hoş olan, Naci'nin çocukları çalıştırma yöntemidir. Önce Naci, Tufan hakkında kabataslak bir önbilgi veriyor. Sonra «Bu konuya ilgi duyan arkadaşlar ayrılsın...» diyor. Ayrılan sekiz on kişi, kaynaklardan Tufan konusu hakkında yeni bilgiler toplayıp derinleşiyorlar. Topluca, ele alacakları konuyu tartışıyorlar; görülecek, üstünde durulacak yönlerini bulup çıkarıyorlar. Sonra da teker teker, karakalemle birer taslak hazırlayıp ortaya koyuyorlar. Grupta on

çocuk varsa, on tane taslak çıkıyor. Bunları birer birer eleştiriyorlar. Birinde bulunan iyi bir görüşü, ötekiyle birleştirip bir taslak üzerinde karar kılıyorlar. Hani eskiden derler ya: «Sanat, şahsî ve muhteremdir.» Sanatın «şahsî»liğine pek dokunmadan birlikte yaratıp, birlikte gerçekleştirmeye yöneliyorlar. İşlenecek taslağı seçtikten sonra renkleri kararlaştırıp boyaları hazırlıyorlar. Bu çok kocaman resim için çocuklar nereden bulsun bu kadar geniş yüzeyi? Tuval yapsalar kapılardan sığmaz. Çaresi var: Dilimlere ayırıyorlar. Konuyu dörde, altıya bölüyorlar. Her dilim ayrı bir resim gibi. Birleştirdin mi «büyük bir» oluyor. Her dilimi ya bir çocuk işliyor, ya iki. Yanyana çalışıyorlar, çalışırken birbirlerine gelip gidiyorlar ki, sonunda resmin renkleri ve genel havası tutsun...

Düşünün şimdi. Biz, yıllardır okullarda «Küme çalışması» der, başka demeyiz. Grup çalışması, yetkiyi ve sorumu bölüşerek birlikte bir iş başarmak demektir. Ama, bu anlamda bir küme çalışmasını bizim okullarda zor bulursunuz. Küçüklerde bulamadığınız bu birlikte'liği, büyüklerde hiç bulamazsınız. «Falanca işi yaptırma derneği»nin yönetim kurulunda sekiz on kişi varsa, çalışan çoğu kez yalnız bir kişidir, o da başkandır. Ötekiler, seçildiklerinin ertesi günü birer kıyıya çekilmişlerdir. Hele o geçimsizlikler, anlaşmazlıklar; o birbirinin ayağını çelmeler!.. Sözde, küme demek, birlikte tasarlayan, birlikte başaran küçük topluluk demektir!..

Naci öğretmenin işini bunun için güzel buluyorum. Ona bunun için hayranım, bunun için saygı duyuyorum. Naci öğretmenin çocukları, güzel bir uyum içinde, böyle toplu başarma örnekleri vererek, hepimizi bir uyanışa çağırıyorlar. Eğer anlarsak... Yarınki değişik güzel Türkiye tıpkı Naci'nin çocukları gibi bilinç ve uyum içinde çalışan insanlarımızın, halkımızın elleriyle kurulacak. Okullar bu oluşumu, bu devrimi yapacak en temel güç olan «insan»ı yetiştirmek, hazırlamak içindir. Okullar bunu yapmazsa, yapamazsa, ne yapsın halk onları? Niçin çeksin külfetlerini?..

Ama anlamıyoruz. Gene Erzincan'dan bir örnek vereyim: Naci'nin öğrencileri böyle çalışırken büyükleri ne yapıyor ba-

kın. Yiyorlar birbirlerini! Dipli köklü çıkarlarını bölüşemiyorlar sanki! Hemen bir gürültü koparıp, zırt, yukardan müfettiş istiyorlar. Erzincan'da üç güne iki Bakanlık müfettişi! Nitekim, ben oradayken de bir müfettiş vardı...

Anadolu'da, az da olsa, çevrelerini böyle küçük ışıklarıyle aydınlatmaya çalışan arkadaşlar var. Her yerde bunlardan üçünü beşini bulup seviniyorsunuz. Bunlar, asıl işlerinin dışına çıkmayı da bir ödev sayarak; erkekseler, şehir kulübü, kahve, kumar demeyerek; kadınsalar, güzel vakitlerini kabul günlerinde, ev gezmelerinde gâvur etmeyerek, yani dinlenme zamanlarında bile arılar gibi çalışarak yaşamalarına bir anlam kazandırıyorlar. Şimdi Anadolu'da, kasabalarda ve hele köylerde, dağ başlarında, ayaz derelerin içinde, tozlu ovaların düzünde, tıpkı, bugün savunucularını ezmek istediğimiz, dünün Köy Enstitülerindeki gibi sayıya vurduğun zaman; yüzlerin, binlerin üstüne çıkan umut ışıkları var. Sivas'ta, Ardahan'da nelerini gördüm. Oturup bir bir anlatsam... Bunlar için apayrı bir kitap yazsam, adını da «*Karanlığı Devirenler*» desem... Bunlar böyle çalışırken işlerimizin büyük sorumlularına da bir ödev düşer: Okullarda, işyerlerinde bunların sayısını çoğaltmak; eğitim kurumlarımızı buna göre ayarlamak, bu damarı güreltmek!.. Çünkü, yarınki güzel Türkiye, bu ışıklarla aydınlanacaktır. Bugünkü karanlığı bunlar devirecektir.

1959

AKIP GİDEN ZAMANLAR

Yerli arkadaşlardan İhsan Güven, üye olmayanların giremediği «Şehir Kulübü»ne, koşa koşa geldi, kapıyı açtı, şapkasını biraz daha öne eğdi, sağ elini de efece ensesine koyup konuştu:

«Bugün o gadar zor bir hesap bulmuşum, o gadar zor bir hesap bulmuşum, kimse çözemez! Çözen olursa, evinin önüne bir gamyon gırılmış odun yıkacağım. Bir gamyon gırılmış odun, çıralı... İşte meydan!..»

İhsan Güven, Kars lisesini bitirmişti. Şimdi «serbes iş» yapar. Kardeşleriyle birlikte kamyon çalıştırır. İki kamyonları var. Kamyonlar yük taşır, adam taşır. Ormanı olmayan bölgelerek kereste taşır. Kamyonlar keresteye gidecekleri zaman geceden yola çıkarlar.

İhsan Güven iyi bir arkadaştır. Çok da yangeldimcidir. İkide bir yangeldimciliğinden sızlanır. Ben o «Yangeldimcilik» yazısını yazdığım zaman: «Ola Fakir, sen bu yazıyı benim için yazmışsın! Namussuzum, ben de yataktan kalktım mı, tıpkı o Oblomov hergelesi gibi iki saat esnerim. Yoksa beni bir yerlerden gözetledin de ondan sonra mı yazdın?» demişti.

O şekilde içeri girip: «O kadar zor bir hesap bulmuşum ki!..» dediği zaman, içeride en az otuz kişi vardık. Fizikçi Nevzat, Çayağızlı Avukat Şâdi, Gucenli İ. Hakkı, Teğmen Sedat, bir masada toplanmışlar, «solt» çekiyorlardı. Savcı Gani ile Türkçeci Yaşar Ali de onlara bakıyordu.

Ötede müfettiş Ali Osman, banka müdürüyle, pul çalarak, hile yaparak tavla oynuyor, sık sık tartışma çıkarıyorlardı. Kaymakamla, Ankara'dan yeni gelen ve beş on gün sonra geçip gidecek olan maliye müfettişleri, «küçük yerlerin özelliklerinden» konuşuyorlardı. Bir başka masada, gene bob'lu, rest'li bir oyun; bir başkasında da dört koldan kaptıkaçtı partisi döndürülüyordu.

İhsan: «Çevreme toplanın, bütün çaylar benden!..» dedi.

Konukların hatırı için kaymakamın masasının çevresinde toplandık. Sıkış tepiş olduk.

İhsan başladı anlatmaya:

«Biz üç arkadaşız. Söz temsili, buradan Erzurum'a gitmişiz. Lokantanın birisine girip yemek yemişiz. Hesap, "Alaman usulü" görülecek. Garsonu çağırıp sormuşuz: "Borcumuz ne oğlum?", "Üçünüzün yirmi beş lira" Her birimiz birer onluk çıkarmışız. Üç onluk, otuz lira. Garson geriye beş lira getirmiş. Bu beş lirayı üçe bölmek zor. Onun için, birer lira alıp ikisini bahşiş bırakmışız. Şimdi eyi dinleyin. Dinle ula Tapucu! Esat oğlu Masat, sen de dinle!.. Sokağa çıktığımız zaman, bir arkadaş dedi ki: "Benim bu hesaba aklım ermedi. Bu hesapta bir yanlışlık var. Onar lira verip birerini geri aldık. Adam başına dokuzar lira masrafımız var demektir. Üç dokuz, yirmi yedi... İki lira da garsona bıraktık, yirmi dokuz. Bunun otuz olması lâzım. Bir lirası nere gitti?" Evet, bir lirası nere gitti? Bu bir lirayı bulun!..»

Önce kimsede bir kıpırtı yoktu. Sonra baktım, herkes harekete geçti. Kimisi kafadan, kimisi parmaklarını sayarak, kimisi de defter kalem çıkararak hesap etmeye başladılar.

İşi defter kaleme dökenler içinde Fizikçi Nevzat başta geliyordu: «Bunu cebir yolu ile çözmek lâzım!» diyor, önündeki kâğıdı rakamlarla dolduruyordu.

Biraz uğraştıktan sonra kaymakam da kalem kâğıt çıkardı.

Bir liranın bulunması geciktikçe, İhsan'ın sevinci artıyordu. Ocakçı Zikri'ye: «Çayları tazele, çaylarıı!..» diye bağırıyor; «Bulana bir gamyon odun, namussuzum bir gamyon, gırılmış, hazır!..» diye gülüyordu.

Bir lira bulunmakta olsun, bir «mesele» de müfettiş Ali Osman attı ortaya:

«Vaktin padişahı, öleceğine yakın üç vezirini çağırıp, "Ben öleceğim" demiş, "yerime geçecek oğlum da yok. Sizin birinizi padişah yapacağım. Ama seçemiyorum. Üçünüz de çok iyisiniz. Üçünüzü de çok seviyorum. En iyisi, sizi bir sınava çekeyim. Bakın, şurada beş külâh var. İkisi beyaz, üçü siyah. Sizi ka-

ranlık bir odaya götüreceğim. Başınıza bunlardan birer tane giydireceğim. Dışarı çıkınca birbirinizi göreceksiniz ve kendi başınızdaki külâhın rengini söyleyeceksiniz: Siyah mı, beyaz mı? Haydin bakalım..." Padişah, dediklerini yapmış. Dışarı çıkarmış. Bilen, padişah olacak. Biri demiş ki: "Benim başımdaki siyahtır!" Evet, siyahtır. Ötekilerin de başında siyah külâh olduğunu gördüğü halde, ne bildi kendi başında siyah külâh olduğunu? Nasıl bir muhakeme yürüttü de bildi?»

Bir zaman da buna uğraşıldı. İşler gene kaleme, kâğıda, parmağa vuruldu. Karşılıklı tartışıldı. Fakat olmuyordu. Vezir efendinin, başındaki külâhı nasıl bildiği ortaya konamıyordu. Çeşitli çözüm yolu söyleyenler vardı, hatta bunlar arasında bir maliye müfettişi de bulunuyordu, ama beriki müfettiş Ali Osman kafasını kanırıyor:

«Hayır, bilemediniz!» diyordu.

Çalışmalar geç vakitlere kadar sürüp gidiyordu.

Kulüpte, buna benzer daha nice zor hesaplar, nice çetin bulmacalar ortaya atılır, sayımakla tükenmez! Çoğu liseden, lise üstü okullardan çıkmış bu kadar arkadaş, oyundan fırsat buldukça bunlara kafa yorarız. İçinden çıkabildiklerimiz de olur, çıkamadıklarımız da. Çıkamadıklarımız, öylece kalır. Zaman zaman anımsayıp yeniden çözmeye koyulursak da, bakmayın, yüz güldürecek bir sonuç alamayız. Bu durum, arkadaşlarımıza üzüntü olur. Halbuki ne gereği var üzülmenin? Hangi işten doğru dürüst sonuç alabiliyoruz ki?

Bize bunlar az geliyormuş gibi, konuklarımız da sık sık yeni sorunlar çıkarırlar başımıza. Uğraştırırlar bizi. Ankaralı maliye müfettişleri de öyle yaptılar.

Biri, ocakçı Zikri'den bir tavla istedi:

«İşte beyaz pullar, işte siyah pullar. İşte de zarlar. Beyazlar benim, siyahlar sizin. Size üç defa üst üste "çift" atma şansı veriyorum. Bu üç "çift"le öyle bir oyun oynayacaksınız ki, benim beyaz pulları derhal "altı kapı"ya alacaksınız. Haydin, nasıl yapacaksanız yapın...»

Tavla uzmanı arkadaşlar, hemen tavlanın başına çokaştı-

lar. Kimi «düşeş» atıyor, kimi «dört cihar». kimi de «düsse», kimi «dübara»... Fakat olmuyordu.

Maliye müfettişi: «Yapamıyorsunuz!» diyordu. «Artvin'de sordum, yapamadılar. Öğret diye ölü gibi yalvardılar. Muhasebe müdürü: "Gidinceye kadar içtiğin çayların parası benden olsun, öğret!" dedi. Adalet Bey: "Yattığın otelin parası da benden olsun, öğret!" dedi. Öğretmedim. Öğretmem de! İşleri ne? Uğraşıp kendileri bulsunlar...»

Türkiye'nin bu kadar ili, bu kadar ilçesi, bu kadar kasabası. kulübü var. Aydın arkadaşlar, oralarda toplanıp böyle zor meselelerle uğraşıyorlar. Sorunlar o kadar zor ki, tez zamanda adamın kara saçlarına ak düşer. Allah bizlere zihin kuvveti veriyor gene. Vermese bu kadar dayanabilir miyiz?

Memleketin beyni durumunda olan aydınlar, kulüplerde bunlarla uğraşırken, yerliler de odalarda, ahır sekilerinde, kahvelerde, peykelerde oturup başka tellerden, hep başka havaları çalıyorlar. Ne aydınlar onların içine gidiyor, ne onlar aydınların içine geliyor. İki ayrı kimyasal madde gibi, birbirlerine karıştıkları, katıldıkları yok.

Zamanlar ise görülmemiş bir hızla akıp gidiyor. Dünyanın nelerle uğraştığı ise ayrı dava. Ne oluyoruz, nerede kalıyoruz? Kime güveniyoruz? Kim gelip bizim evimizi ev, köyümüzü köy edecek? Nasıl kalkınıp adam olacağız? Nasıl iki yakamız bir araya gelecek? Memurdan yurttaşa; aydından okumamışa; sağ gözden sol göze hiç fayda olmayacak mı?

Son yıllarda, ülkücülük gibi, halkçılık gibi, kütleleri uyarmaya çalışmak gibi sorunlardan öyle uzaklaştık ki, büyük merkezlerden küçük noktalara bir damla yenilik gitmiyor, bir damla ışık sızmıyor. Oralara gidenler, götürdükleri kabı kacağı nasıl kendi mutfaklarında kullanıyorlarsa, kafalarındaki bilgiyi de kendi kulüplerinde, kendi sorunlarını çözmek için harcıyorlar. Hiç birimizde Schweitzer'in, Sinelman'ın, Raçinski'nin aşkı yok. Yanan kendine yanıyor. Sönen kendine sönüyor. İnsanın buralara bakıp bakıp deli olacağı geliyor.

Resim öğretmeni Güner bir tarihte, «yenilik» diye bir yakasız ceketle, bir «kordon kıravat» takınıp gelmişti. Eş dost,

başına toplanıp şakalaşmış, gülüşmüştü. Geçen yıl da çekti gitti. Kıravatı, ceketi de birlikte. Yani hiç bir iz, hiç bir eser bırakmadan...

Bütün aydınlar, hepimiz, onun gibi bir şeyiz biz.

Unutmadan yukardaki bulmacaları ne yaptığımızı da yazayım. Daha doğrusu, ne yapamadığımızı...

Geç vakit, kulübün lambasında gaz bitti. Arkadaşlar, ocakçı Zikri'nin yeniden doldurması çok uzun sürer diye kalkıp birer ikişer dağılmaya başladılar.

İhsan Güven, elleri ceplerinde, ağzı kulaklarında:

«Olaaa, olaaaa!..» diye bağırıyordu. «N'ettiniz benim gayıp lirayı? Onar lira verdik, üç kere on, otuz! Birer lira geri aldık, üç kere dokuz, yirmi yedi! İki lira da garson aldı, yirmi dokuz. Nere gitti bir lira? Unutmayın, yangeldimcilik etmeyin, çabuk bulun şunu!.. Çabuk çabuk!..»

1959

KONYALI KIZ

Geliyorduk.

«Burası Kardeşler Gediği!» dediler. Kompartımandan çıkıp dışarılara baktım. Ulukışla'ya az kalmıştı. Ormansızlaştırılmış düzlükler, tepeler... İstasyonda bir renksizlik, bir bakımsızlık. Biraz da pislik...

Bizim bu DDY sadece zam yapmayı mı bilir acaba? Trenler öyle, insanlar öyle. Toplumla, toplumun gidişiyle şu doğa ne kadar birbirine uygun! Üst baş öyle, kafalar öyle! Tercan'dan binen bir köylü ile, Kayseri yakınlarındaki Sarıoğlan istasyonuna kadar konuştuk geldik. O da öyle...

Halimiz karmakarışık bir bilmece. Bütün kabarmamız, bütün övünmemiz boşa. İstatistikler asılsız, yorumlar yanlış.

Ulukışla'da, Adana treninden aktarma var. Koşan koşana...

Beş on kişi de bizim kompartımana doldu. Halbuki iki kişilik yerimiz vardı.

Sepetleriyle, bohçalarıyle, soluk soluğa yer arayan iki hanımı çağırdım. Biri on beş on altısında bir kız. Biri de on beş on altı aylık bir gelin. Öyle gösteriyor... Gelip oturdular. Giyinişleri şehir biçimi. Ama her halleri köylü. Basma fistan, ten çorap. Ayaklarında az topuklu kunduralar. Başları açık.

Bu halleriyle kalkıp Hind'e, Çin'e gitseler; insan gene tanır, gene bilir bunları.

Konyalıymış ikisi de. Gelin görümce oluyorlarmış. Gelinin kocası, İskenderun'da, Karayollarında bir işte çalışıyormuş. Dört ay önce yanına gitmişlermiş. Şimdi Konya'ya dönüyorlarmış. «Naklini Konya'ya yaptırdıktan sonra» o da gelecekmiş. Konya'da anaları babaları, İhsaniye mahallesinde bir evcikleri varmış. Tasarladığım gibi, kökleri de köydeymiş. Altı yedi yıl önce göçüp gelmişler.

Böyle, yalnız başlarına yolculuk etmelerine sevindim. «İşte iki hanım!» dedim kendi kendime. «Erkek yok, efendi yok

başlarında! Binmişler trene, serbest serbest gidiyorlar. Tabii! Aslında biz uygar bir ulus değil miyiz? Biz, tek başına yolculuk eden hanımları gördüğümüz zaman saldırmayız. Asıl yüksek Türkiye budur! Demek ki yükseliyoruz!..»

Konuşmaya başladık. Konuşmamız daha çok kızla oluyordu. Gelinle konuşmak biraz tuhafıma gidiyordu.

«İskenderun ne sıcaktır, değil mi?» diyordum kıza. «Yazları cayır cayır yanar oralar...»

Bir de tatlı sesi var ki kızın! Elleriyle yelpaze gibi yüzünü serinleterek:

«Ne sıcak, ne sıcak, ne sıcak!» diyordu. «Emme sıcak olunca insanlar denize goşuyorlar. Doluyorlar suyun içine. Bir girip çıktılar mı, serinliyorlar. Deniz, ah deniz! Deniz gibisi yok dünyada. İnsan o denizin suyuna girdi mi, bir hoooooş oluyor, heç çıkmak istemiyor...»

Dönüp o tatlı sesiyle yengesine soruyordu: «Ne gadar çok girdik değil mi yenge? Ah, bu ağamda heç akıl yok! Heç insan o gözel suları bırağır da Gonya'nın tozuna toprağına gelmeyi ister mi?»

Yengesi kıpırdadı. Dizinin dibindeki sepetten bir başörtüsü çıkarıp örtündü:

«Ne yapsın istemesin de, gızım?» dedi. «Vetan bulunmuş bir kere! İnsanın vetanı çeker...»

Yengesi örtününce, başörtüsünü çıkarıp kız da örtündü.

Başlarını böylece örttüler, ama ikisinin de kolları eni konu açıktı. Boyunları, gerdanları çıplaktı.

«İsgenderun'da, bütün garılar böyle selbes geziyorlar. Örtünme mürtünme yook! Caddalarda herifleriyle gol gola. Ağşam olunca masa sandallelerini denizin gıyısına atıyorlar. Yemeklerini orda yiyorlar. Gahgahalar yükseliyor. Sonra, o al gırmızı ışıglar!.. Yeşil, turuncu ışıglar!.. İsgenderun'da caddalar, evler, her yerler, yıldız gurdu gibi ışıg!..»

Yengesi: «Cennet, cennet!» dedi. «Oralar cennet!»

Sepetten bir ceket çıkardı. Yün ceket. İvedilikle giyindi. Penceremiz açıktı. Öğlenin cehennem sıcağıydı.

Baktım, kız da ceketini giyiyor.

«Üşüdünüzse (!) pencereyi örterdik!» dedim.

«Üşüdüğümüzden değil de...» dediler.

Yüzlerine baktım: «?»

«Memlekete yaklaşıyoruz...»

Tren, Konya'ya doğru çabuk çabuk yol alıyordu. Gün inerken orada olacaktık.

Konya güzel yerdir. Düzlüktür. İnsanları alçak gönüllüdür. Aydını, aklı başındası, yobazından pek çoktur.

«Babanız karşılamaya gelir tabiî!...»

Gelin, ceketinin yakasını iyice kavuşturup boynunu, gerdanını kapattı:

«Gelir emme oğluna da ne gızar kimbilir!»

«Neden kızsın oğluna?»

«Bizi böyle yalnız başımıza bindiriverdi trene!»

«Ne olmuş bindiriverdiyse?»

«Hiç bir şey olmamış emme, gaynatam öyle demez...»

«.....»

Önündeki sepetten, geniş, dama dama, bir başörtüsü daha çıkardı. Örtündü. İyice kapattı yüzünü gözünü...

Yengesi ne yaparsa kız da tıpkısını yapıyordu. Yengesi gibi o da örtünüyor, kapanıyordu.

«Okula gittin mi sen?» dedim kıza.

Çiğnini çekerek:

«Narasın?» dedi. «Yollamadı ki bubam!»

Geline sordum:

«Siz de gitmediniz tabiî?»

«Gitmedim.»

«Gitseniz iyi olurdu...»

«Gidemedik. Bubamız yollamayınca nasıl gidelim?»

Sepetten kara bir etek çıkardı. Giyecekti galiba.

Bana: «Bizim oğlan, biraz arkanı dön de şunu ayağıma geçirivereyim!» dedi.

Aynı kara etekten birini de kızın önüne attı:

«Hadi gı, sen de giy!..»

Arkamı döndüm.

Giydiler.

«Okula giden kızlar da kapanırlar mı Konya'da?»

Kısaca: «Gapanmazlar!» dedi gelin.

Kız:

«Okumuş gızlar selbes olurlar, heç gapanırlar mı?» dedi. «Onnara göre ne var? Hazır âlâ okumuşlar, her lâfları öğrenmişler. Gendilerine bir şey söylendi mi, hemen cuvabını veriyorlar. Her şeylere akılları eriyor...»

Geline: «Öyle mi bacım?» dedim.

Gelin karşılık vermedi. Sadece çiğnini çekti, "Ben ne bileyim?" der gibi.

«Kaç yıldır evlisiniz İskenderun'daki delikanlıyla?»

Gene karşılık vermedi.

«Konya'da hep kapalı mı gezersiniz?»

«.....»

Gelinde hiç karşılık yoook.

Kıza baktım usulca. Kız konuştu:

«Helbet gapalı gezeriz. Başga çaremiz yokkine!»

«İskenderun'da niye açık gezdiniz madem?»

«.....»

Gelin, sepetten iki de çarşaf çıkardı en sonu. Birini kıza, birini kendine. Konuşmadan, sorularıma karşılık vermeden, çarşafları başlarına taktılar.

İçim kavrula kavrula:

«Bir fırsat olsa da şimdiden sonra bari okusanız!» dedim.

«.....»

Gelin, allahın bir dilsizi olmuştu.

Yüzü biraz açık olan kızdan bir karşılık bekledim. Yüzüne baktım. Günahsız, duru, yeşil gözlerinin çok derinlerinde belli belirsiz bir kin seziliyordu:

«Bundan keri bizi kim okutacak hey ağabeyim?» dedi.

Sonra, benim bir şey dememe kalmadan, usul usul, dünyaya kapılarını kapar gibi, kara çarşafla güzel gözlerini kapadı. Bir daha açmadı. Ne yüzünü görebildim, ne sesini duyabildim.

Şimdi, gelin de, kız da, karşımda birer kara bohça gibi duruyorlardı. Konya'ya yaklaştıkça büzülüyorlar, küçülüyorlardı. Titriyorlardı hem de...

Konya'da indiler. Arkalarından bakmadım. Bakamadım. İki tane yürek yarası ve iki tane kömür karasıydılar. Bütün yaralarım debreşti. Gelin neyse neydi ya, Konyalı kız debreştirdi...

1959

AKKARANFİL

Varlık

Bir oda, bir hol. Tahtadan, tenekeden... Ankara'da, Kurtuluş tepesinin günden yanında, yıllarca önce yapılmış, tek katlı, yoksul bir yapı... Yönü İmrahor deresine bakıyor. Kesikbaş durağına yakın. Bir kondu... Sokakları sokak değil. Bahçeleri, çiçekleri yok. Suları var, ama... Uzak bir çeşmede. Mutfakları, banyoları yok. Helâları komşularla ortak. Bulaşık sularını dışarı döküyorlar, güneş kurutuyor. Kokuyor bütün ortalık...

Yıllarca önce bu kadar kalabalık değillermiş. Bir oğulları varmış, sanat okuluna gidermiş. İki kızları varmış, onlar da küçükmüş. Karı-koca, genişini bulamadıkları için, bu darlığa katlanırlarmış. Ama çocuk dediğin, bir yeşil ekin... yağmur yağar boy atar, güneş doğar büyürmüş. Oğul, kocaman olup evlenmiş, bir de iş bulmuş; ama ayrı bir ev kiralayamamış. Ev sahipleri paraya mı kanıyor? Gelirleri, hemen hemen bir elin sesine bağlı. Ana çalışmıyor. Yaşlı babanın işi yok. Oğulun kazancından bayrama pabuç parası artmıyor.

Darlık

Bir odaya bu kadar insan dünyada sığmaz! Bereket bir de hol var; iyi kötü idare ediyorlar. Gelinleri, pek halbilir, sabırlı. Çok da doğurgan. O sıkıntının arasında, iki yılda bir, üç yılda iki çocuk yapıyor. Doğumlar orda oluyor. Beşikler, salıncaklar orada sallanıyor. Bilginlerimiz eksik olmasınlar: «Yurdumuzda mesken darlığı var, bir odada üç kişi barınıyor!» diyorlar, ama neye yarar? Bunlar şimdi, dede torun, bir oda - bir holde, sekiz kişi barınıyor! Şehircilik bilgisine bakarsan, bir odaya iki kişiden fazla düştü mü, fazladır. Öteki altı kişiyi kessinler!..

Çerkeşli İbrahim ailesi, yetişkin iki kıza birer kısmet çıksa, biraz ferahlayacak. Ama çıkmıyor. Bir de derler ki: "Ağılda oğlak doğsa, derede otu biter..." laf! Oğlan evlenip iki çocuk babası oldu, daha kızları alan satan yok...

Bir Yaptılar

İbrahim'in kocakarı, cesur bir avrat. Bu daraşlık böyle süremez. Karşı bayırda birtakım insanlar, yerleri yırtıyorlar, temeller açıyorlar. Kapan kapana... «Haydi kızım!» diyor gelinine. Kızlarını da alıyor. Çapa kürek... bir evyeri tutuyorlar. Kaz anam kız! Küçük bir gecekondu temeli ama, üç gün kazıyorsun. Nerede o insan zekâsının şanlı makineleri? Bunlarınki kol gücüne kalmış. Bayırı o kadar kazacaksın ki, suyu döktün mü akmayacak. Uzun iş!

Niyetleri, iki oda-bir hol yapmak. Tanesi birer liradan bin tane biriket. İbrahim kardaşın çıkıda parası ne gezer?

Satarak, savarak, ödünç alıp borca girerek, tahtayı kiremidi, kapıyı pencereyi hazırlayıp bir gece işe başladılar. Ala şafakta, yerlerin göklerin yeni uyandığı bir sırada, çatıyı çatıp kiremitleri döşediler. Kapıları pencereleri taktılar. Yoldan yandaki sıvasız duvarlara ak badana serptiler. Güneş doğduğu zaman, iyi kötü, bir ev olmuştu uzaktan... Odalar filan bölünmemişti ama, bölünür giderdi. Yatak yorgan koydular. Küçük torunun beşiğini koydular. Duvara bir «namazla» astılar. Bir bez kılıfla «Kelâmi Kadim» astılar. Bunlar gösteriş değil. İbrahim biraz «sofu»dur, kocakarı öyle der. Neyse, zamanla silinir süpürülür, önü ardı sıvanır, camları takılır, pencereleri asılır, serince bir ev olur. Ailenin birazı eski yerde kalır, birazı buraya gelir. Parası, çaresi bundan fazla olmayanlara bu kadarı yeter. Artık eve konuk bile alabilirler. Çerkeşten hemşeriler geldiği zaman utanmak zorunda kalmazlar...

Ama... Kuşluk vakti yıkıcılar göründü. Yasalarda, böyle yoksul yuvalar kurmak yasakmış. Yasalar, ancak demirli tavanlarla, güzel planlara, apartmanlara izin verirmiş. Apartman, binlere binlere binlere çıkarmış, ne yapalım, parası olan yapsın... Parası olmayan da baksın...mış!

İki teknisyen, iki polis, iki polis görevli jandarma, altı da yıkım işçisi; bir sürü adam... Ellerinde kazmalar, kalemler, kâğıtlar... Yazdılar çizdiler, beşiği, namazlayı, öteberiyi attılar; vurdular kazmayı!..

Çerkeşli İbrahim: «Ben çok sinirli bir adamım, belki ağzımdan devletin mâmirlerine kötü bir söz çıkar!» diye çekildi gitti. Oğul da iş'te. Gelinle kızlar durup baktılar. Sabretmek çok zor; ama ettiler. Edemese Elâzığlı kunduracı sabredemezdi, onunkini beş kere yıktılar, adam beş kere yaptı.

Kocakarı, torunum günde yanmasın diye beşiğe bir çarşaf örttü. Sonra; «Kalkın kızlar!» dedi. Kiremitleri, tahtaları seçmeye, biriketleri ayıklamaya başladılar. Seksen altı biriket, yüz kadar kiremit kırılmıştı. Parayı bulsan, dereden taşımak ölüm! Bir de çamur karmak için su taşımak!..

Ama, dur sen!..

İki Yaptılar

Bir gün ara verdiler, bir daha başladılar. Geçen sefer cam takmamışlardı. Sıva yapmamışlardı. Bu sefer ona göre davranacaklardı. Ev yapmayı iyice kafalarına koymuşlardı. Yaparım diyen insan da yaparmış. Çerkeşli İbrahim ailesi, böyle düşünüyordu.

Borç harç, eksikleri tamamlayıp gün batarken bir daha giriştiler. Sabaha, gene kırmızı kiremitli, ufacık, uzaktan bekçi kulübesi kadar görünen bir yapı belirmişti. Ve yapılar... Komşular da ellerini çabuk tutuyorlardı. Yaz bahar olduğu halde, yeni yapılara soba kurmuşlar, tüttürüyorlardı.

Olacağa bakın, yıkıcılar gene göründüler. Ciplerle geliyorlardı. Sıvayı parmaklıyorlar, yerlere bakıp yazgı yok diyorlar, kapılarda menteşe yok, kilit yok diyorlar, pencerelerde ispanyolet yok, baca yok, bacalarda mahfaza yok, mesken değil bu, diyorlardı. Aman güman kâr etmiyordu.

Ellerinde kalem, gene yazdılar çizdiler, yıktılar. Kiremitler, biriketler kırıldı. Çıtalar parçalandı. Kızlar ağladı, gelin sızladı. Beşik gene günde kaldı. Duvardaki namazla, kılıftaki kitap kâr etmedi.

Çerkeşli İbrahim boyuna düşünüyordu.

Üç Yaptılar

Kocakarı:

«Boşlamak yok herif!» dedi. «Bunca zararımız var. Bir kere de başladık!..»

Gelin:

«Ana, sen bilin...» diyordu.

Gelin, dünyanın en iyisi, en dayanıklısı...

Başladılar ayıklamaya. Oğul, o gün işe gitmedi. Çarşıdan menteşe, kilit aldı. Üç kutu yağlıboya, vernik getirdi. Fırçayı çekip çerçeveleri boyadı. İşyerinden bir makkap getirdi, keser, testere... aletsiz olur mu? Delinecekleri deldi, takılacakları taktı... Bu sefer her şeyi peşin hazır ettiler. Gün inerken bir daha giriştiler.

Kocakarı:

«Hak oyunu üçtür...» diyordu.

Aksilik! Ay da karanlığa kalmıştı. Lamba yakıp çalıştılar. Gene şafakla, gene yerler gökler yeni uyanırken, çatıyı çatıp kiremidi döşediler. Bölmeleri böldüler. Sıvayı vurdular. Kapıları, camları sildiler. Yaygıları yaydılar. Gene soba kurdular. Soba altına muşamba koydular. Sedirlere oyalı topanları, tüylü yastıkları dizdiler. Duvara bir ayna astılar. Askerlik hatırası resim çaktılar. Su kaplarını, aş kaplarını, her şeyi yerli yerine koydular.

Yoldan yandaki pencereyle, günden yandaki pencereye de birkaç saksı dizdiler. Saksılarda çiçekler! Mavi yağlıboya pencerelerde öyle güzel duruyor ki! Sonra bu çiçeklerin ne güzel adı var! Biri: Akkaranfil!..

Evin önüne bir ip gerdiler. Çamaşırları yeni yunmuş gibi mandalladılar. Sonra, en güzeli, Kurtuluş tepesindeki evin yanında beş tavukluk bir kümes vardı, geceden onu da taşıdılar. Tavuklar, uyur uykuda hiç bir şeyin farkına varmadılar. Sabahleyin kapı açılınca çıkıp bakındılar ki, eski yerlerinden göç eyleyip yeni bir yere gelmişler!..

Yıkıcılar karşıdan görününce, iki yetişkin kız, tavuk yem-

lemeye, çiçek sulamaya giriştiler. İbrahim kardeş de, kapıya bir sandalye çıkarıp geceliğiyle oturdu. «Otur herif!» dedi kocakarı. Bir de sigara yaktı; kabara kabara: «Benim çayımı buraya getirin!» dedi.

Oldu

Gelip baktılar, baktılar... kümesi, tavukları, yağlıboyaları, parlayan camları, oyalı perdeleri, akkaranfilleri gördüler. İbrahim'in bacak bacak üstünde çay içtiğini, yetişkin kızların tavuk yemlediğini gördüler. Şaşırdılar!

İbrahim:

«Ne o? Bi şey mi arıyorsunuz?» diye sordu.

Dillerinden kelâm gelmedi. Yeni, yoksul evin teline dokunamadan çekilip gittiler.

Şimdi orada bir mahalle kuruluyor böyle. Sefalet mefalet! Varın bir de onlara sorun, nasıl kuruyorlar? Ben olsam bu mahallenin adını «Akkaranfil» kordum. Yakışırdı.

1960

YOLUMUZUN YOKUŞU

Veysel'i ben çalıştığı yerden, Sivas'tan tanırım. O zaman ordaydım. Çalışkanlıkta dengi bulunmaz; kumar, poker bilmez, canı sıkılmaz, sıkılsa bile hemen rakıya şaraba sarılmaz bir arkadaştı. Eli kalem tutardı. Halk müziği ve folklor konularında derlemeler, incelemeler yapardı. Yerli ve yabancı edebiyatın en yeni ürünlerini bulur, getirtir, okurdu. Boş zamanı yoktu! Çevresini canlandırmak için didinirdi. Birkaç sefer, şehir çapında toplantılar yaparak, oyunlarla, türkülerle eğlenilmesine önayak olmuştu. Hele bir de «Küçük Orkestra» kurması var ki, Türkiye'ye örnektir. Komşu şehirlerdeki çalgıcı arkadaşlarını haftada, on beşte toplayıp çalıştırır, sonra en büyük sinemanın salonunda halka sunardı. Armonize edilmiş halk melodilerini, Batı çalgılarıyle çalması ve çaldırması da çok hoşa giderdi. Salon alkıştan yıkılırdı.

Böyle insanların, nedense, tuhaf bir alınyazısı oluyor. Alınyazısı değil bu ama, öyle diyelim. Bir adam biraz halkın gözüne girmeye başladı mı, bir yerlerden biri çıkıyor, sanki ülkenin, insanların, kuşların, ağaçların tek sahibiymiş gibi, bir parmak atıp bozuyor: «Heey, bana bak, sen fazla sevilmeye başladın, yaylan bakalım buradan!» diyor. Sen, istediğin kadar: «Ben çalışacağım, bu kenar köşe yerde, övgü, alkış beklemeden, kendi halimde küçük bir yıldız gibi şavkımı saçıp gideceğim!» de... diren, çırpın, para etmiyor. Seni seven, içten içe destekleyen halkın da böyle zamanda, eski bir kayalıktan farkı olmuyor. Belki biraz çıtırdıyor, kırılıp dökülüyor ama, iki gün sonra eski havasına dönüyor gene. Çok zaman dedikodular, ülkücü aydının peşi sıra gidiyor, vardığı yerde kendine yeni bir hava yaratması güç oluyor, zaman alıyor.

Veysel oraya, bir başka yerden, böyle bir havayla gelmişti. Orada bir vali vardı. Ufacık bir mezbaha yapılsa tören istiyordu. Bir çeşme, bir su yolu, bir ufak köy köprüsü... il'den

adam çağırıyor. En küçüğünden büyüğüne kadar bütün bayramları, eski Diyanizos şenlikleri kadar büyültmek istiyor. Halkevinden kalma bando mızıka takımları vardı, oraya buraya dağılmış; Veysel'i çağırıp: «Şunları topla, öğrencilerden bir takım kur, çalıştır. Bayramlarda, törenlerde çaldıralım!» diyor. Veysel'in böyle göstermelik işlere canı sıkılır. Farfara, yaygara istemez Veysel. Yapayım diyor. Ama çocukları düşünün. Kocaman, nefesli sazlar! Alışmak kolay mı hemen? Dersleri de var... Bir gün kabak patlıyor. Veysel, bilinen dedikodularla, fakat hiç bandodan söz edilmeden, bizim oraya sürgün geliyor.

Çok değil, sadece dört yıl geçti, şimdi gene: «Yaylan!» diyorlar Veysel'e. Bu seferki bahane de şu: Doğan Bey adında bir tarihçi var. Onu da tanırım. Devrimci arkadaştır. Ama mimlidir. Önü polis, ardı polis... Doğan Beyi «o» sebepten Erzincan'dan öte bir yere sürüyorlar.

Çocuklardan biri, Veysel'e soruyor:

«Hocam, Doğan Bey niçin gidiyor?»

Çocukları bilirsiniz. Doğan Beyin sözü açıldı ya, öteki atılıyor: «Doğan Beyi, Ahmet'in dayısı attırıyor efendim!» Ahmet o sınıfta öğrenci. «Ahmet'in dayısı isterse hocaların hepsini attırır Hocam!» Sınıfın önünde ezilen bir öğretmenlik onuru belki... Veysel diyor ki: «Bu toplumun birçok dertleri var, elinde yetki varsa, Ahmet'in dayısı, onlarla uğraşsın, şerefi artar! Doğan Beyi attırmak şeref getirmez!» Bu kadar! Söylemesin mi? Ne diyor ozan?

«Ayakların olsun da yürüme
Gözlerin olsun da görme
Dilin olsun da söyleme
Düşün,
Ne farkı var senden,
Dağın taşın?»

Ahmet'in dayısı, Ankara'yla konuşan, güçlü kuvvetli, ayı gibi kalın enseli bir adam. Kılıcının hem önü kesiyor, hem ar-

dı. Yeri göğü titretiyor. Benden kork dedi mi, korktum diyeceksin, öyle bir adam.

Veysel'in de kararnamesini çıkartıyor. Gene ne sorgu, ne savunma!

Veysel: «Yaylanmam ben!» diyor. Hakkını arayacak. Kalkıp Ankara'ya geliyor. Otel odalarında, lokanta masalarında, dertli tasalı günler geçiriyor. Kimsenin, «Halin ne?» dediği yok. Genel Müdüre gidiyor. Bir gün, beş gün bekledikten sonra, kabul ediliyor. Genel Müdür, Veysel'in suçunu söylemiyor: «Görülen lüzum, efendim!» diyor. Kalkıp Müsteşara gidiyor. Beş gün sonra da Müsteşar kabul ediyor. Dinliyor, hımm diyor, mımm diyor, «Ben meşgul olayım, sen şu atıldığın yere bir git, azıcık çalış, sonra seni Ankara'ya alayım, hele oraya bir git!» diyor. Olmuyor. Veysel: «Bakana çıkayım.» diyor. Bakana çıkmak kolay sanki! Talihin varsa yarım saatte çıkarsın, ama talihin yoksa, günlerce beklersin. Bekliyor Veysel. Özel Kalem Müdürü: «Söyledim ama, Beyefendi sizi kabul etmek istemiyor!» diyor. Veysel: «Kabul edinceye kadar bekleyeceğim!» diyor. Günlerce bekliyor. Bakanın Özel Kalem Müdürü ile, Müdür, Müsteşar görüşüp, Veysel'e diyorlar ki: «Ne bekliyorsun? Bakan seni kabul etmeyecek!»

Veysel:

«İlle görüşeceğim!» diyor.

Bakıyorlar ki, ille görüşecek, o zaman Bakan, Veysel'i kabul ediyor.

Veysel diyor ki:

«On gündür beni kabul etmediniz...»

Bakan: «Yok, şimdi haberim oldu.» diyor.

Veysel diyor ki: «Ben okulumun tek müzik öğretmeniyim. Hatta şehirdeki başka okullara da bakıyorum. Halbuki, naklettiğiniz yerde iki tane müzik öğretmeni var, bu nasıl lüzum? Başka sebep varsa söyleyin...»

Bakan: «Çağırın Genel Müdürü!» diyor.

Çağırıyorlar, Genel Müdür yok. «Dişi ağrıyormuş efendim, gitmiş...» diyorlar.

«Müsteşarı çağırın!»

O da bir toplantıya gitmiş.

«Peki!» diyor, Özel Kalem Müdürüne yazdırıyor. «Veysel Beyin işini düzeltin!»

Veysel, Genel Müdürü, iki gün sonra görebiliyor. Genel Müdür diyor ki: «Biz Bakanla görüştük, siz nakledildiğiniz yere gideceksiniz! Düzelmez sizin iş! Lüzum var!..» Günlerce bekleyip Bakana yeniden çıkıyor. Bakan, Genel Müdürü çağırtıyor. elinde Veysel'in dosyasıyle Genel Müdür gelip Bakana «bilgi» veriyor, ne bilgisi veriyorsa, Veysel'in işi olmuyor! Belki olur diye küçük bir umutla, orası burası. yeniden uğraşıyor, günler gelip geçiyor, yağmurlar yağıyor, sokaklar çamur oluyor, kuruyor, yeniden yağmurlar yağıyor, aldığı ödünçler bitiyor, işi olmuyor! Gene Eyüp sabrı varmış Veysel'de, oturup bir dilekçe yazıyor. Götürüp Genel Müdüre veriyor. Müdürün diş ağrısı geçmiş, gülüyor. Bir öğretmen daha istifa etti diye ağlayacak yerde, o kadar kalın gönlü bir adam ki, gülüyor!..

Elleri ceplerinde, bunca yıllık mesleğini, edindiği deneyleri, birikimleri bırakmış bir adam sokağa çıkıyor. Karısına vereceği cevabı, bulacağı yeni işi, çoluk çocuğunu düşünerek, belki hiç bir şeyi değil, sadece oteldeki kemanını düşünerek, kestane gözlü bir Şarlo gibi, bulvar boyunca yürüyor.

Nisan 1960

AYDIN KIYIMI SÜRÜCEK Mİ ?

İnsan ne ağlayabiliyor, ne gülebiliyor.

Toplum ve yurt sorunları üzerinde kafa yoran, eli de kalem tutan aydınlarımızdan Cevdet Kudret, 1950'den sonra verdiğimiz ilk "aydın kurbanı" imiş.

Eloğlu, yumurtaya kulp takıyor, aydına takamaz mı? Öte bile geçer...

Ankara'da lise öğretmeni Cevdet Kudret'i de "malum usullerle" karalayıvermişler.

Kulp takıcı, âlemin akıllısı, bilmediği taktik yok. Bunu yaparken kamu oyunu da kollamaya çalışıyor. Birden bire atmıyor, alıyor Ankara'dan Bitlis'e veriyor. Ankara nere, Bitlis nere? Her yer, hepimiz için aziz birer yurt köşesi ama, işin içine böyle "iş" karışınca, insanın gücüne gidiyor.

Daha beter yanı var: Cevdet Kudret lise öğretmeni. Bitlis'e ortaokul öğretmeni olarak gönderiyorlar!.. «Öğretmenlik mesleğinde yükselmeyi mümkün kılacağız!.. En ücra köydeki öğretmen, en büyük kentteki üniversiteye profesör olabilecek! ceeeeeek!..» 1950'ye kadar, iktidar koltuğuna oturabilmek için, bütün yurttaşlarla birlikte öğretmenleri de böyle kandırmışlardı. Yükselme dedikleri şeyin ilk örneği bu imiş demek: Lise öğretmenliğinden alıp ortaokula vermek!..

Kanunsuz, bin defa kanunsuz... Cevdet Kudret, aynı zamanda Hukuku bitirmiş, bunun kanunsuz olduğunu çok iyi biliyor, ama yoksul bir öğretmen, neyle dava açacak, neyle geçinecek? Birikmiş emekli keseneklerini almak ve ayrıca yapılan kanunsuzluğu kendi ölçüsünde protesto edebilmek için öğretmenlikten çekiliyor. Öğretmen birliklerimiz, "millî federasyon"larımız var. Bir parçacık sesleri çıksa ya! Nerdee? Su akmaz musluk sanki hepsi de: Tıss!.. Başka ülkelerde olsa kıyametler kopar. Kopar ki, kanunsuzluklar hemen önlensin, bir daha yinelenmesin...

Okullarımızda ders kitapları, serbest basıma bırakılmıştır. Demokrasi havasında, dileyen meslekdaş ders kitabı yazar, suyun başında eşi dostu varsa, kayırtır, kabul ettirir; nitelikli niteliksiz, birtakım kitaplar çocukların eline varır. Tuhaftır, "nitelik" derler başka demezlerdi; öğretmenimiz, öğrencimiz, türlü nedenlerle, on yıl içinde, işten, dersten, okumadan soğudular, ulusal eğitimin niteliğinde elle tutulur bir düşme oldu. Doğruyu ahırette söylecek değiliz.

Cevdet Kudret, liseler için bir ders kitabı yazmaya karar veriyor. Kitap tutarsa, yurdun bütün liselerinde okunacak. Kendisini "muzur" diye liseden attılar, "değersiz" diye ortaokula indirdiler. Muzur ve değersiz bir öğretmen olmadığını da bu yoldan kanıtlayacak.

Başlıyor yazmaya... Sıkı bir çalışma... geceleri gündüzlere katıyor... kitap yazılıp bitiyor. Şimdi büyük bir zorluk var. Hangi adla göndersin Bakanlığa? Kendi adını yazsa, okumadan atarlar bir köşeye. «Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu» takma adı, hatta ad yerine bir harfi, bir işareti bile kabul etmiş ama, yarın basımevinden para gelecek, takma adı postane kabul etmez... Cevdet Kudret düşünüyor. Hısımlardan yaşlı bir Abdurrahman Beycik var. Kendi köşesinde, kendi kabuğunda, upuslu bir adam. Onun adını yazsa nasıl olur acaba? Gidip konuşuyor kendisiyle. Rica minnet. Adamı zor güç razı ediyor. Ve yolluyor kitabı Bakanlığa... İnceleme işini yüksek Talim Terbiye Kurulu yapar. Talim Terbiye Kurulu, sadece ders kitaplarını değil, baştaki Bakan isterse, piyasadaki bir romanı da inceler. Ödevi, okullarımızın eğitim ve öğretim zorluklarını çözmek ve araştırmalar yapmak olan bu kurul, bir yargılama ve ceza organı olarak da çalıştırılır... istenirse!..

Neyse!.. Kitabı inceliyorlar. İnceleme yazarın adından başlar. Abdurrahman Bey, Abdurrahman Nisari Bey... Var mı hakkında bir söylenti? Yok. Havaya taş atar mı? Atmaz. Güneşe karşı çiş yapar mı? Yapmaz. Yaradana yan bakar mı? Bakmaz. Öyleyse? Öyleyse iyidir, hem de uygundur bu Abdurrhman Bey!.. Kitabı da başından sonundan bir karıştırıyorlar, güzel! Bir daha karıştırıyorlar, aaa, güzel! Gerçekten kitabın, öteki

kitaplar yanında, ilk bakışta göze çarpan bir üstünlüğü var. Biraz daha dikkatle inceliyorlar: Vallahi çok güzel!.. Tamam!.. Bakın, yazdıkları rapor ne diyor: Kitap, «indî hükümlerden uzak»tır. Öğrencilerimizin «fazla hafıza yükü ile yorulmalarını» önleyecektir... «Pedagojik neticeleri itibarıyle isabetli»dir. «Sınıf ve terbiye kitabı olarak gerçek bir anlayışla yazılmış» tır. Abdurrahman Nisari Beyin kitabı, «okurlarımıza büyük faydalar sağlayacak»tır. Bravo!..

İstanbul'un Ankara Caddesi kitapçıları, ders kitabı basmanın kârlı işlerden olduğunu tez zamanda anladılar. Bütün öteki yayınları, hatta din yayınlarını bir yana bırakıp okul kitabı basmaya başladılar. Ders kitabı ama, iş yapacağı var, yapmayacağı var. Bunun için her kitapçı, Bakanlıkta bir gözcü, bir kokucu bulmuştur. Üstünde Abdurrahman Beyin adı yazılı lise kitabı bu yoldan, Ankara Caddesinde tez duyuldu. Artık adamın peşine düşen düşene... Senin çanağında bir parmacık balın olsun, arısı gelir Bağdat'tan. Yaşlı Abdurrahman Bey de, köşe bucak kaçar, çekingen filan bir adam. Bir kolaylık buluyorlar: Abdurrahman Bey hasta. Akrabadan Cevdet Bey noterden vekâletname, şu bu, anlaşma için kendisini temsil edebilir.

Kitap zamanında basılıyor. Bakanlığın o yıl listeye aldığı dört kitap içinde öğrenci ve öğretmenlerin en beğendiği ve en çok satılan kitap oluyor. Ertesi yıl, daha fazla basılıp satılıyor. Üç yıl geçiyor, kitap yeniden kabul ediliyor. Abdurrahman Bey de, eşe dosta, konu komşuya kitap imzalıyor sıkıla sıkıla...

Tam beşinci yıl... Kendi kitapları satılmayan meslektaşlar, hikâyenin aslını öğreniyorlar, yemeden içmeden, koşuyorlar Bakana... Bakanın da arayıp bulamadığı!.. O, dememiş miydi zaten? «Efendim, bunlar böyledir! Gizli ve sinsi çalışırlar. Biz bu kapıyı kapadık, onlar öteki kapıdan girip körpe dimağları zehirliyorlar. Derhal kaldırın o kitabı listeden!..» Demokraside yöntem bu: Kurul kararıyle kabul ettiğini, kafadan bir emirle kaldırtırsın!

«Efendim, durun, kanun, nizam, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu...»

Hiç biri para etmiyor.

«İyi niyetlinin biri olsaydın, üstüne kendi adını yazardın...»

Cevdet Kudret, kalkıp Danıştaya baş vuruyor. Elinde dava açacak kadar parası var. Duruşmalar önce iyi gidiyor. Hava, Cevdet Kudret'ten yana. Derken, işler birden tersine dönüyor mu? İnsanın aklı durur: Acaba o dönemde mahkemeler hep böyle mi çalışıyordu?..

Son oturumda, Bakanlık avukatı, ağzı kulaklarına vara vara, çantasından sarı bir zarf çıkarıyor. Zarfın ağzı kapalı: «Sayın yüksek yargıçlarımızın karardan önce bunu okumalarında büyük fayda görüyoruz.»

«Kim gönderdi bunu?»

«Bakan Beyfendi gönderdiler... efendim!..»

Bakan Beyefendi gönderince iş değişiyor!.. Hemen açıp okuyorlar, «Oooo, tamam, tamam!..» diyorlar. «Peki, baş üstüne!..»

Göz bakarken, su akarken, akıl ve yakın varken, zavallı Cevdet Kudret oracıkta yitiriyor davayı. Adamın, Danıştay yargıçlarına son sözü şu:

«Böyle yerlerde kapalı zarfların iş gördüğünü bilseydim, Bakan hakkında bir zarf da ben getirirdim!»

Ha getir, ha getir... Kime anlatırsın? Anlatamayınca zarf getirip ne yapacaksın?

Ne vardı acabola bu zarfta? Cevdet Kudret bilmiyor. Ama kestirmek kolay. Herkesin bildiği hikâyeler... Cevdet Kudret, 1950'ye kadar, on altı yıl öğretmenlik yapmış. On yıl da bu arada boş kalmış, yirmi altı yıl... Bu kadar zaman içinde, hakkında bir kovuşturma yapılmamış. Kendisine ardılan «suç»tan dolayı, hiç mahkeme önüne çıkmamış, bir santim ceza almamış. Yok bir şeyi! Yok da bu kapalı zarf ne peki? Nereden ne bulup yazıyorlar içine? Nasıl mimliyorlar?..

Dünyada, bundan gülünç bir vesvese olamaz. Kendi elinle, kendi kurulunda kabul ettiğin, üç yıllık «kabul» bitince yeniden kabul ettiğin, öğretmenin, öğrencinin faydalandığı böyle «yararlı» bir ders kitabını, aradan beş koca yıl geçtikten

sonra «zararlı» ilân etmenin gülünçlüğünü görmemek için kör olmalı...

Yurdumuzun, her şeyden çok, yetişmiş insana ihtiyacı var. Hele bunlar içinde, okuyup yazan, eli kalem tutan, ilim irfan sahibine daha çok ihtiyaç var. Bizdeki kadar «değer düşmanlığı», «adam düşmanlığı» yasaların egemen olduğu başka hiç bir ülkede olamaz! Biz bu yolla; bu vesveseyle, neleri, kimleri elimizden kaçırdık! Her biri şimdi başka ülkelerin kürsülerini onurlandırıyor, başka ülkelerin kitaplıkları için kitap yazıyorlar. Demek ki, hepsini, Cevdet Kudret gibi, ite kaka, çalışma ve gelişme olanaklarını ellerinden ala ala, yadellere yollamaşız.

Bu türlü «aydın kıyımı» dün, evvelsi gün yapılırdı. Candan ve gönülden dileyelim bugün yapılmasın. İlgililer Cevdet Kudret hikâyesinden gereken dersi alsınlar. Armudun sapı var, üzümün çöpü var diye, toplasan bir avuçtan fazla olmayan aydınlarımızın, altından girip üstünden çıkmasınlar.

Millî Eğitimin 27 Mayıs'tan sonraki yöneticilerini bekleyen bir değerbilirlik ödevi vardı: Cevdet Kudret'i arayıp bulmak, onu yeniden öğretmenliğe kazanmak! Uzun yıllarını bu işe vermiş bir adam için önemli olan on yılın da «hizmetten sayılması» için çareler bulmak! Ayrıca, öğretimden kaldırılan kitabı yeniden listeye almak! Hatta kendisine bir mektup yazıp eş dost arasında kırılan onurunu yükseltmek, gönlünü almak!.. On uzun yıl çile çekmiş bir adama karşı bizim borcumuz sayılmalıydı bunlar.

Ama gelin görün, aradan bu kadar zaman geçmiş, hâlâ dilekçesine karşılık verilmemiş; Cevdet Kudret'in durumu hâlâ düzeltilmemiştir! Bir iş yapılacaksa, zamanında yapılsın. Demir tavında dövülür, güzel çağında sevilir. Tav geçtikten, çağ geçtikten sonra gelecek «hak teslimi», hak teslimi sayılmaz.

27 Mayıs'tan bu yana durumu düzeltilmeyen, sadece Cevdet Kudret değildir. Nicelerini görüyorum, uzak yerlerden gelip Bakanlık koridorlarında bir tanıdık bulamadan, işlerini gördüremeden dönüp gidiyorlar. Yoksa umudumuz bu sefer de mi boşa çıkıyor?

Eylül 1960

YORGANCI SALİH OCAĞI

Siz güzel konuşursunuz. Güzel yazarsınız. Nabza göre şerbet vermeyi, toplulukları coşturmayı iyi bilirsiniz. Sesiniz radyoya iyi gider. Yüzünüz fotoğrafta iyi görünür. Güzel espriler yaparsınız. Vatanın yüksek çıkarları üstüne yuvarlak laflarınız boldur. Söylevlerinize yetecek kadar din bilgisi toplamışsınız. Hangi sözler çok alkışlanır, hangi sözlere çok, «Yaşa, varol!» denir, iyi bilirsiniz. Kandırma gücünüz fazladır.

Ama sonuna kadar inanır mı halk size? İyi düşünün. Olup bitenlerden örnek alın. Alkışlıyorsa, yaşa, varol çekiyorsa, koyun sürüsü gibi sonuna kadar hep izinizden mi gelir? Hiç pazara çıkmaz mı bu halk? Hiç sofraya oturmaz mı? İlâç için eczane eczane dolaşıp eli boş döndüğünü düşünmez mi? Okulda okuyan çocuğu yok mudur? Dayısız, telefonsuz iş görülmediğini, hiç değilse geç görüldüğünü, dayılı telefonlu kimselerin işlerini daha kolay gördüklerini bilmez mi? Oy'unu, kararını, sonuna kadar sadece sizin konuşmanıza, tatlı sesinize, güzel resminize göre mi verir? Öyle mi sanıyorsunuz? Öyle şey yok! Atasından dedesinden öğüt almıştır. Herkese sırrını bildirmez. Her işe karışmaz. Eskiden yeniden yüzlerce örnek... Bunların hiç birini dikkate almaz mısınız?

Gazeteler 14 Mayıs 1950 seçimlerinin beylik hikâyesini sık sık söz konusu ediyor. İstanbul'un ufak boylu valisi, devrin Cumhurbaşkanını karşılamış. İstanbul, kürem kürem sokaklara dökülmüş. Şirin vali, kolunu bir kulaç uzatıp: «İşte paşam İstanbul!..» demiş: «İstanbul size bağlıdır! Oy'unu size verecektir! Sizi bırakmayacaktır!» İstanbul'un kimse bağlı olduğunu, 15 mayıs günü hep gördük.

Beylik seçim hikâyelerinin daha ilgi çekicisi şudur: Gene 14 Mayıs... Burdur'da, kamyonlar, otobüsler, dolu dolu, köylerden şehre adam taşıyor. Büyük «birikinti» olacak. Sayın büyükler «nutuk verecek». Köylü yurttaşlarımız, kamyonlara bi-

nip rahatça Burdur'a varsın, büyüklere alkış tutsun diyorlar... Ama bakın, ne olmuştur: Beri tarafın kamyonlarına binip giden halk, «birikinti» yerine öte tarafın adamlarını alkışlamış, oy'unu da öte tarafın adamlarına vermiştir.

Bunların hepsi, şu esnaf tekerlemesine ne güzel uyar: «*Sen sık dişini — Ustan bilir işini...*» Usta halk, işini bizden iyi biliyor. Propagandanın, o her türlü şanıyle şatafatıyle, atıyle saltanatıyle yapılan propagandanın önemini küçümsemiyorum. Elbet onun da etkisi olur. Ama, halk beğenisinin, halk sağduyusunun, her türlü propagandanın üstünde kalan, hiç faka basmayan, aldatılmayan, saygıdeğer bir yanı var, yüzde doksan!..

Öteygün, Ankara'nın kıyıköşe bir mahallesinden geçtim. Daracık, yan yun bir sokak... Hemen Hukuk Fakültesinin arkalarında. Bağevlerine benzer, alçacık alçacık, tahtadan, tenekeden, kerpiçten, eğreti emanet evler... Baktım, böyle karikatür «bina»lardan birinde, tahta çerçeveli, kırmızı bir teneke. Üstüne, bozuk bir yazıyla, bilmem nere «semt ocağı» diye yazmışlar! Bir güleyim dedim, bir durayım dedim. İçim burkuldu. Daha ötelere, Topraklığa, Topraklığın ötelerine kadar gittim. Hep böyle karikatür yapılar, karikatür levhalar. Yurttaşlarımız, bol bol «ocak» açmışlar! Ben de buralarda bir yerde oturuyorum. Bu mahallenin otobüsü düzenli işlemez. Suları düzenli akmaz. Karı kız, gecelerde ayazlarda, sular akacak da çanak çömlek dolduracağız diye nöbet tutarlar. Sokaklar bakımsızdır. Okullar, ikili üçlü çalışır. Sınıflar kalabalıktır. Öğretmenler sık sık rapor alır. İnsanlar, arabacıdır, odacıdır. Gene de hallerinden hoşnut olup iktidardaki partinin semt ocaklarını açarlar maşallah!..

Arkadaşlarla konuşmuş, tartışmışızdır: Bu ocaklar, toplum içinde, bir işin görülmesi için, artık «araç» sayılıyor. Derme çatma evini istimlâkten kurtarmak için, geniş Türkiye'de daracık bir evyerinin tapusunu almak için, kalkıp ocak açan açana... Bunu herkes biliyor.

Daha tipiğini, birkaç gün önce, gene Ankara'da öğrendim. Çıkrıkçılar diye bir yokuş var. İşhanları, yazıhaneler, marangoz, mobilya atelyeleri, aynacılar, camcılar, yorgancılar, yeme-

niciler... Hanlardan biri bir avukatın. Diyelim ki, Safa Beyin... Safa Bey, kiracısı Yorgancı Salih'ten hoşlanmıyor. Verdiği kira az. Çok önceden girmiş. Eski zaman parası, Safa Beyi doyurmuyor. İstiyor ki kirayı yükseltsin. Ama kanun var, yükseltmiyor. Bir bahanesini bulup çıkaracak. Gözünü dört açıyor. Ufacık bir pundunu buldu mu, tamam! Tabiî, Yorgancı Salih de dört açıyor gözünü. Hiç hata yapmıyor. Safa Beye fırsat vermiyor. Bir itiraz, bir dalavere olmasın diye kirayı her ayın birinci günü postaya yatırıp makbuzları saklıyor. Postaya yatırmak, eline vermekten daha sağlam. Fakat, bir sefer, ayın biri pazara geliyor. Para yatıracağı postane, pazar günleri kapalı. Ayın ikisinde yatırıyor. Vaay!.. Sen misin kirayı geciktiren? Safa Bey hemen bir arzuhal yazıp mahkemeye dayıyor. Yargıç diyor ki: «Günlerden pazarmış. Bir gün gecikmekle ne olur sanki?» Safa Bey diyor: «Efendim, yazılı anlaşma yaptık. Kiralar ayın birinde teslim edilecek. Pazar günü o postane kapalıysa, merkez postanesi açıktır, niçin oraya yatırmamış? Gidip oraya yatırsaydı!..»

Görüyor musunuz?

«Evet...» diyor yargıç, «Safa Bey haklı! Anlaşın Salih Efendi, anlaşın! Yoksa boşaltırsın dükkânını!»

Zavallı Yorgancı Salih, şimdi dut yemiş bülbül. Zavallı Yorgancı Salih, şimdi arpacı kumrusu... Düşün babam düşün... Hiç adam dükkân mı boşaltır kışın? Kirayı yükselteyim dese, ona da gücü yetmeyecek! Ne yapsın şimdi? Şaşırıp kalıyor fukara. Dükkânını da bir görseniz. Ufacık, daracık bir yer. Yorganlar dikiyor. Gelin döşekleri dolduruyor. Yastıklar, sedirler hazırlıyor. Bu arada biraz da bayrak satıyor. Ay-yıldızlı kırmızı bayrağımızdan, öteki beriki partilerin bayraklarından... Böyle böyle, üç beş kuruşun yolunu buluyor. Fakat şimdi Safa Bey çıkaracak: Yargıç kararıyle çıkaracak. Yalvarmak yakarmak para etmiyor...

Hemen bir şimşek çakıyor Salih Efendinin kafasında. Deli gibi seviniyor. Fırlıyor yerinden. Çıkarıyor... beriki tarafın bayraklarını. Kutuda köşede ne kadar varsa, çıkarıp seriyor. Kapıyı, pencereyi, vitrini, içeriyi, dışarıyı donatıyor! Bayrakla

örtmedik bir santim yer bırakmıyor! İki saatliğine bir de davul zurna tutuyor. Öttür babam öttür. Duyan geliyor.

«Ne o Salih Usta?»

«Sormayın gardaşlarım! Sormayın arkadaşlarım! Ocak açıyorum; Partimizin Yorgancı Salih Semt ocağını...»

Konu komşu: «Bu ocak sana kutlu olsun!» diyorlar. Salih Efendinin birer çayını içip gidiyorlar. Salih Efendi de çay içenleri ocağa üye yazıyor. Bir defter tutup dolduruyor...

Koşup Safa Beye haber veriyorlar. Safa Bey gelip bakıyor, dedikleri doğru. Öte düşünüyor, beri düşünüyor, elini başına, külâhını önüne koyuyor, olur yanını bulamıyor. Vazgeçiyor davadan. Sıkıysa vazgeçmesin!..

Safa Bey davadan geçti ya, Salih Efendi hemen bayrakları toplayıp yerine koyuyor. Üye defterini de yırtıyor. Dava geri alındıktan sonra, ne yapacak ocağı, ne yapacak üyeleri?

Evet, siz güzel konuşursunuz, güzel yazarsınız. Nabza göre şerbet vermeyi çok iyi bilirsiniz. Yuvarlak laflarınız, parlak demeçleriniz vardır. Sesiniz güzeldir. Resminiz güzel çıkar. Fakat, ne olursanız olun, halk dediler mi biraz durun, halkın önünde kendinize fazla güvenmeyin!..

Mart 1960

BOYUMUZUN ÖLÇÜSÜ

1945 yazının harman aylı gecelerini anımsıyorum. Dambaşlarına serilmiş yataklarda köylü erkekler, geç vakitlere kadar, «Demirat... Demirok... Demirlünk, Demirkünk...» diye bir sözcüğü söylemeye çalışıyorlar. Yeni bir rüzgâr esiyor. Ara sıra kadınların da karıştığı uzun konuşmalar oluyor. Aklımda kalan, bir bu sözcüğün tuhaf biçimde söylenmeye çalışılması, bir de herkesin «selbes» olacağı biçimindeki tanım... Evet, her şey halkın vereceği oya bağlı olacak... Şehirdeki semerciden, ovadaki Fadim Ağa'ya, Topal Ali'ye, Madenci Cemal'e kadar hepimiz «selbes» ve eşit... Komşumuz Koca Kadir, «Benim de insanlar arasında adım okunacak, Fadim Ağa'dan eksik yanım kalmayacak, öff bee!..» diyordu.

Bu zor söylenen sözcüğün sonradan yetmiş türlü tanımını öğrendik. Dönüp dolaşıp «selbes»liğe geliyorduk. İzmirli Mehmet Çavuş'un kahvedeki «tılsımlı kutu»dan «selbes»lik üstüne, türlü çeşit konuşmalar dinledik. Açılmamış okulların öğretemediğini, «aradan» öğreniyorduk.

Daha sonra, köyün ortasındaki pazaryerine «Yeter!» diye kocaman bir el resmi astılar. Yani: «Yeter, ben selbesim artık!..»

Şimdi aradan on beş yıl geçti. Bir Arabistan radyosundan hiç farkı kalmayan o «tılsımlı kutu»dan, günaşırı mevlüt, günaşırı Kur'an yayınları arasında, «selbes» yurttaşlarımızın, bir cepheden ötekine nasıl aktığını dinliyoruz. Bizim evde radyo yok ama, komşuda pişenden bize de düşüyor. Bu mevlütleri, bu Kur'anları da aynı «selbes»likle sonuna kadar açanlar, eksik olmasınlar, bizi de yararlandırıyorlar. Cephe haberleri de fazladan...

Neler, neler... Bugün cephe değiştirmenin bin bir türünü biliyoruz. En ilkin bir «Karşılıksız Çek» hikâyesi olmuştu. Yet-

miş beş binlik bir kâğıt parçası önünde «selbes» düşünen bir akıllımız, en güzel şehrimizde bir ocak açmıştı.

Sonra, «Bucak» olmak isteyen köyler, «İl» olmak isteyen ilçeler, kalkıp kürem kürem göç eylediler. Öteki cephede kaldığı için demirini alamayan, dövizini bulamayan, ticaretini yürütemeyen, bezini kurutamayan; hep kalkıp soluğu bu cephede aldılar. «Sana dayı deyişim, heybeciğim sudan geçinceye kadardur!» Asar köyünden Kadir Bilmez, Keser köyünde Esme Gülmez, bitecek ne işleri vardı ne bileyim? Hep geçtiler...

Geçtikten sonra Tüccar Osman odasından çıkamıyormuş, çok ayıp bir iş tutmuş gibi kimsenin yüzüne bakamıyormuş... Bunlar bizi ilgilendirmez. Hele, ağlaya ağlaya geçen Feşmekân Hanıma hiç bir şey demeye hakkımız yok. İnsan «selbes» olunca, ağlaya ağlaya da geçer...

Peki ama, Konyalı Bisikletçi Mehmet Gök'ün camları niçin kırılıyor? Adama varıp «Sen de geç!» demişler. O da geçmemiş. Yürüyüp bu cam kıtlığında dükkânın bütün camlarını kırmışlar. Bu neden?

Geçmek, geçmemek, bir düşünce sonunda olursa değerli olur. Konyalı Bisikletçi, geçmemeyi daha akla uygun bulmuş. Niçin onu «selbes» bırakmıyoruz? Ötekiler, düşünmeden geçmekte «selbes» de, Bisikletçi, düşünerek kalmakta neden «selbes» olmuyor? Biz canız da o patlıcan mı?

Koca Ortaçağ, boydan boya, düşüncede «selbes»liğin savaşıdır. Konyalı Bisikletçi gibi, düşüncesinde «selbes» olmak isteyenlerin yolu, hep zindanlara, fırınlara, dövülmelere, taşlanmalara varmış. Ama hiç biri, hiç bir zaman, «tılsımlı kutu» haberlerinde öğülmemiştir.

On beş yıldır, harman yerlerinden Başkent bulvarlarına kadar «vatan sathı»nda, toplumsal, ekonomik ve politik anlamda insanın «selbes» olması için, ne büyük umutlar besledik! Gördüğümüz tatsızlıkların hiç biri bizi bu kadar kederlendirmemiş, umudumuzu bu kadar yok etmemişti. Konyalı Bisikletçinin kırılan camları, on beş yıldır beslediğimiz umutların tam dibinden yıkıldığına çok acı bir işaret... Sonuç bu olma-

malıydı! Ama ne yazık ki budur... Bu, bizim Demokrasi savaşında boyumuzun ölçüsüdür...

Farfaramız, yaygaramız gökleri tutmuş, yok bir faydası! İlle, öyle düşündüğü için Konyalı Bisikletçinin camları kırılmayacak. İlle, öteki cephede kaldığı için Asar köyü, okul yapımında sonuncu plana itilmeyecek.

Kırşehir'i «İlçe» yapanları düşürmek.. Kırşehir'i yeniden «İl» yapmak... kolay bunlar! O bozduysa, sen geçer düzeltirsin. Bir daha da bozulmayacak hale getirirsin. Ama Bisikletçinin camları kırılmış! Dökülen süt toplanmaz. Camı kıran da bir «yurttaş»! Yurttaşı nereden düşüreceksin? Onu nasıl cezalandıracaksın?

Gerilik diyoruz, yürüyor. Eğitim diyoruz, duruyor. On beş yıldır, geleceğimizle, kültürümüzle, kafamızla ilgili hiç bir şeyde, niçin ciddî bir karar, niçin ciddî bir plan yürürlüğe koymadık? Osmanlı toprağını ayrık otu gibi kaplamış bilgisizlikten temizlemedikçe, nasıl yeni bir Türkiye yeşertecektik? Nasıl bir Demokrasi büyütecektik? 14 Mayıs seçimlerinde İzmir seçmenleri bile, seçim kütüklerine imza atmak yerine, parmak basmışlardır! Kalem tutmayı bilmeyen adamın yapacağı, kendisi gibi düşünmeyen komşunun camını kırmaktır...

Emin olalım ki, Demokraside en büyük «teminatsızlığımız», bilgisizliktir. Halkımızın büyük oranda karacahil oluşudur. Bizim, ne yapılıp edilip, okutulmamız gerekiyor. Ancak ilkokuldan başlayarak uygarlığın en basit bilgilerini kafasına döşeyebilen, hayata atıldıktan sonra da kitabını gazetesini okuyarak geçmiş çağlardan, öteki ülkelerden «haber» alabilen insanlar geniş görüşlü, «selbes» düşünüşlü, kendisi gibi düşünmeyenlere karşı saygılı, sabırlı olabilirler. Okumayan, okumayı bilmeyen insanın ufku ne kadar dardır, bir düşünün...

Bu dağın ardında ne var?

Dünyada hangi inançlar, hangi dinler yürürlükte, şimdiye kadar hangileri gelip geçti?

Mevsim değişikliği nedir?

Güneş nasıl tutulur?..

Kendinizi, bunları bilmeyen yurttaşların yerine koyun.

Komşunuz da karşınıza geçip size: «Ben senin gibi düşünmüyorum!» desin. Tasarlamaya çalışın, bakalım nasıl bir tepki göstereceksiniz?

Muhakkak o zaman, köylü, kasabalı, Konyalı, İzmirli, bütün yurttaşların okutulmasını daha çok isteyeceksiniz. Köy Enstitülerine düşman olmayacaksınız. Bütçedeki Millî Eğitim ödeneklerini az bulacaksınız...

Nisan 1960

KÖYLÜNÜN NE SUÇU VAR ?

Bugün gibi anımsıyoruz, 1950 seçimlerinin sonunda, bütün yurtta bayram havası esiyordu. Halk, karakollardan, «ağır» vergilerden; aydınlar, «baskı»dan kurtuluyordu. Yazarlar, dilediklerı gibi yazıp çizecek, dergiler kapatılmayacak, kitaplar toplatılmayacaktı. Düşündüğünü söyleyen düşünce adamları, sağcı solcu diye karalanmayacak, bilim adamları, kürsülerini ve yurtlarını bırakmak zorunda kalmayacaklardı.

Hatta kimilerine göre 1950 seçimleri bembeyaz bir «ihtilâl» idi. Yapanlar ve yaptıranlar, içerde ve dışarda alkışlanıyorlardı. O dönemde, seçimlerin sonucunu belirleyen geleceğimize yepyeni bir yön veren oy çoğunluğu, bugünkü gibi köylüde bulunuyordu. Seçim, hilesiz hurdasız, «hür seçim» idi tam! Nedense o zaman, kimse köylüye suç bulmuyordu...

Türkiye'de köylü çoğunluğu, sonraki seçimlerde de DP'ye oy verdi. Yavaş yavaş demokrasimiz, akıl dışı denebilecek bir «macera»ya sürüklendi. Kanunsuzluklar, yolsuzluklar, başarısızlıklar oldu. Gariptir, bunların bütün sorumluları, bütün suçluluklarıyle ortada oldukları halde, son iki üç yıl içinde, köylüye karşı bir homurdanma başladı. 1954 ve 1957 seçimlerinde DP'ye oy verdiği için köylümüz, aydınlar önünde, suçlu duruma düştü.

1957 seçimleri sırasında konuştuğum genç bir avukat: «Koskoca memleketin mukadderatını, karacahil köylülerin verdiği oylar tayin ediyor... Bu, doğru değildir!» diyordu.

1957'den sonra hoşnutsuzluk arttı. Kendi payıma, bu türlü konuşanlarla daha sık karşılaşır oldum. Ankara'da, Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinde, gençlerle polisler arasında, coplu, taşlı tüfekli kavgalar olduğu günün akşamı, ikisi de üniversite bitirmiş bir karı koca ile oturduk. Söz, dönüp dolaşmadan, hemen köylünün seçimlerdeki tutumuna geldi. Bayan, Baydan daha ateşli. Dişlerini ve yumruklarını sıkarak konu-

şuyor, köylünün cahilliğinden, pisliğinden, hatta «hain»liğinden dem vuruyordu. Birbirimizi anlamaya çalışarak, epey konuştuk. Karı koca, ikisi de, aynı görüşte birleşiyorlardı:

«Köylü cahildir! Verdiği oyun nereye gelip gittiğini haliyle bilemez! Onu kandırmak da kolaydır! Beş lira ver, ailecek hepsinin oyunu al... Bize göre oy, namus... ama köylü, bunu da anlamaz...»

Aydın koca, iş dolayısıyla, Anadolu'da beş on köy görmüş. Seçimlerde, yarım kilo sabuna oy alınıp satıldığını, kendisine «bizzat» köylüler söylemişler!

Konuşma ilerledikçe, bayan aydın, yumruklarını sıkıyor: «Ah, kırmalı kafalarını!..» diyordu. O, böyle konuştukça, kocası da şunu söylüyordu: «Kafasını kırıp ne yapacaksın? Elinden oy hakkını alacaksın. Bir kanun çıkarıp, "okuma yazma bilmeyenler oy kullanamaz!" diyeceksin... tamam!»

Karı koca, daha sonra, oy kullanmak için okuma yazmayı da yeter görmediler, ilk yada ortaokul bitirmiş olmayı şart saydılar. Kendilerine, böyle yapınca yurt yönetimini küçük bir azınlığa bıraktıklarını, bana, köylüleri bırakın, kentlilerin bile geniş ölçüde katılamayacaklarını söyledim, bana: «Daha iyi olur...» dediler.

Aynı görüşü, bir hafta sonra, Ankara'da çıkan bir dergi odasında, dergiyle ilgili bir arkadaş ileri sürdü. Ayrıca karşılaştığımız her çeşit aydına bu konuyu açtım, küçük bir soruşturma yaptım. Aşağı yukarı aynı sonucu aldım.

Bir açık kapı: Bugün böyle düşünen aydınlar, belki çoğunlukta değildir. Ama bu görüş, gittikçe yayılmakta, hatta ciddî ciddî yazılıp çizilmektedir. Yeni yapılacak Anayasaya, cahillerin oy hakkını kaldıracak yada sınırlayacak bir madde konmasını isteyenler bile var.

Görüştüğüm bazı aydınlar da, bir ölçü güçlüğünden söz ettiler: «Öyle okuma yazma bilmeyenler var ki, seni beni cebinden çıkaracak bir siyasal olgunluğa yükselmiştir, iyiyi, doğrusu, çalışkanı bilir, ona göre oy kullanır. Öyle okur yazarlar da vardır ki, ortayı liseyi bitirmiştir, belli bir olgunluğa yük-

selmek şöyle dursun, iki lafı bir araya getiremez. Verdiği oydan hiç hayır gelmez. Bunu nasıl ayıracaksın?»

Yürürlükteki yasaların hiç biri, yurttaşları, verdikleri oydan dolayı suçlu göremez. Biz, yeni bir yasayla bunu icadetsek bile, okur yazarlar arasında, kimin oyu isabetli olmuş, kimin oyu olmamış? diye araştırma yapmamız gerekir. Demokrasinin dünyada uygulanan bütün türleri, hemen hemen, gizli oyu kabul etmiş. Oy gizli olunca, adam dilerse elini vicdanına kor, ondan sonra puslaya uzanır; dilerse, üç gün önceden, beş liraya, on liraya, hangi adayları destekleyeceğini kararlaştırır. Gizli oy'da, araştırmayı, yargılamayı nasıl yapacaksın?

Her yurttaşı askere alıyoruz. Her yurttaştan vergi istiyoruz. Bilsin bilmesin, her yurttaş, bu ülke için bir değerdir. Bol üretimi, büyük endüstrisi olmayan bizim gibi ülkeler için, her yurttaş, titizlikle korunması gereken bir «değer»dir. Böyle olunca, şunlar oy kullanır, bunlar kullanamaz demek olanaksızdır.

Şunu da biliriz ki, bir toplumun insanları, oylarını ne derece doğru kullanırlarsa, gelecekteki yönetimleri de o derece iyi olur. Verilecek oyların isabetini sağlamak için, bir «Seçmen ayıklaması»ndan önce, yapılacak dünya kadar iş vardır. Bugün köylüden oy hakkını alma görüşünü savunan aydınlar, iyi kötü birer okul bitirmişlerdir. Kanun kitap nedir, anlamışlardır. Seçimin, seçmenin anlamını kavramışlardır. Nasıl hükümet kurulur, kurulan hükümet nasıl denetlenir, toplumun devletten başka öğeleri nelerdir? bilirler. Akşam yada sabah, gazetelerini açıp okurlar. Yerli radyolar doğruyu söylemez olursa, radyolarını çevirip filan dalga, filan metreden, dost düşman yabancı kaynakları dinlerler.

Ya köylü?.. Ben onlara haber vereyim ki, bizim köylümüzün büyük çoğunluğu, Türkiye'nin sınırlarını bilmez. Bizim köylümüzün çoğunluğu, oldukça dar bir coğrafya kavramı içinde kapanıp kalmıştır. Gazete kitap görmez. Radyosu varsa pili yoktur. Pili varsa, radyonun diline benzer dili yoktur. Bütün nutuklarımızla, bütün mitinglerimizle biz, kendi kendimize gelin güvey olmaktayız. O gelir, senin çıkarın şu yanda der, o yana... bu gelir, bu yana der, bu yana çeker götürür! Sonuç, şu

son örnekte olduğu gibi, «akıl dışı sayılabilecek bir macera» olur. Suç köylünündür... Çünkü oy vermiştir... Peki ama köylünün hâlâ bu çizgide kalmasında suç kimindir?

«Yaban» romanının halkçı yazarı Yakup Kadri'den beri, hiç o yandan kapak kaldıran yok! Yakup Kadri, aydınların yakasından tutup: «Suç sizindir!» diye haykırıyordu. Sanki öç alırcasına, bugün de aydın, köylünün yakasına yapışmış: «Suç senindir!» diyor. Maşallah!

Korkunç gerçeği görmeye çalışalım. Köylümüz kötü bir karanlık ve bilgisizlik içinde yaşıyor. Birtakım tabuların, ön yargıların, sankıların da tutsağıdır. Bir yandan yobaz, bir yandan ağa, bir yandan da yobaza ve ağaya yaslanmış politikacı, yıl yıldan onu takattan düşürmektedir. Kendi perişanlığı ve cahilliği bir yana, çocuklarının alın yazısı da yakın zamanda değişeceğe benzemiyor.

Bunda suç, elbet sadece aydının değil! Koruyucu bir otorite olması gereken devletin de suçu vardır. Devletle birlikte daha çok çalışması gerekirken çalışmayan öğretmen, doktor, subay, mühendis, müdür, müfettiş, kaymakam, vali, hatta yazar, yargıç... hepimiz suçluyuz. Bilerek, bilmiyerek, hepimiz... Ama devlet başta!

Köylüye suç atmayı, köylüden oy hakkını geri almayı bırakalım. Yapılacak iş o değildir. Eğer bir şey yapmak istiyorsak, köylüyü, kadın kız, çoluk çocuk, bir an önce okutalım, onu bilgisizlikten, toplumsal ve ekonomik sefillikten kurtaralım. Uyandıralım... Derdimiz budur...

1960

ŞU RECEP'İN İŞLERİ

Zamanla nasıl değişiyor insan! Recep'i dört beş yıldır görmüyordum. Eğitim Enstitüsünün yatakhane koridorlarında, yat zili çaldıktan çok sonralara kadar, çömelir konuşurduk... Sanattan, ekonominin yoğunlaştırılmış anlatımı demek olan politikadan, toplum sorunlarından söz açar, uzun uzun tartışırdık. Yedi sekiz arkadaştık. Recep, içimizde en atak olanımızdı. İncecik, kız sesine benzer bir sesi vardı. Kulağımızı dört açmazsak ne dediğini anlayamazdık. Ama bu zayıf sesle çok yüklü ve çok özlü konuşmalar yapardı. Düşüncelerini yüzde doksan doğru bulurduk.

Recep, toplum yaşamında ve devlet yönetiminde «torpil» düşmanıydı. İçimizde torpile düşman olmayan yoktu ama, onun düşmanlığı daha şiddetliydi: «İş bilenin, kılıç kuşananın! Bir işe bir adam gerekiyorsa, onu bilene ver! Şu, dostumun dostudur, öteki yakınımdır, berikinin eniştesiyle hısımlığımız vardır, deme! Yurttaşı yurttaştan ayırıp seçme! Hatırlı, arkalı olanları kayırma! Okullarda da buna önem ver! Bir yoksulun çocuğu, eğer aklı fikri yerindeyse, eğer çalışkansa, toplumun vereceği olanaklarla okusun, devlet başkanlığına kadar çıksın. Sanatçı, bilimci, yönetici olsun...» Böyle derdi. Alın teriyle yükselmiş adamlara, çalışkanlara bayılırdı.

Recep, okuldan sonra, güneydoğuda bir liseye gitti. Lisenin orta kısmında Türkçe okutuyordu. Mektuplaşıyorduk. Daha varır varmaz, bir haksızlık görüp fitil olmuş. Okulda iki tane yabancı dil varmış. Bazı sınıflarda İngilizce, bazı sınıflarda Fransızca... Recep bakmış, üstü başı düzgün, tertipli, temiz sağlıkları yerinde, vakitli aile çocukları İngilizcede; üstü başı yoksulca, temizlikleri düzenleri pek yok, sağlıkları tam değil, köylerden filan gelmiş yoksul çocukları da hep Fransızcada... Sorup araştırmış:

«İsteğinizle mi oldu bu?»

«Yok, Müdür Bey ayırdı.»

«Peki, niye İngilizcede hep üstü başı düzgün çocuklar var, Fransızcada yoksul çocuklar?..»

«Hocam, demişler, İngilizce Amerikalıların dili! Şimdi dünyada en geçer dil, İngilizce! Öteki, ikinci derecede kalıyor. Hatırlı adamlar gelip Müdürü görüyorlar, Müdür de çocuklarını İngilizceye ayırıyor. Bizim söyleyenimiz olmadığı için. Fransızcada kalıyoruz. Dünyada arkan olacak!..»

Tepesinin tası atıyor Recep'in. Vardığının ilk ayında. Müdürle, Müfettişle hır çıkarıyor. Hakkında ileri geri dedikodular çıkıyor: «Sen açlıktan, eşitsizlikten söz ediyorsun, sen hırlı adam değilsin!..» diyorlar. Sepetliyorlar oradan. Orta Anadolu'da, küçük bir ortaokula geliyor. Bir ilçe ortaokulu. Avnı dert. orada da önüne geliyor. Yabancı dil Fransızca. Kasabalılar diyorlar ki: «Bizim arkamız yok! Seçimde de karşı tarafa oy kullandık. Onun üçün İngilizce vermediler!» Komşu kasabayı örnek gösteriyorlar: «Orası, beri tarafa oy kullandı. Suyun başında adamları var. Bu sebepten onlarınki de İngilizce... Bize kızıp çocuklarımızı eziyorlar...»

Recep gene tek durmuyor. Oradan da atıyorlar. Bir iki yer değiştiriyor böyle. Son vardığı yerde, nasıl olsa yakında asker olacak diye sabrediyorlar da bir ders yılı kalıyor. Askere gidiyor. Askerlikte neler geçti başından. bilmiyorum. Bildiğim, Yedeksubay Okulundan sonra doğudaki Eliaçık şehrine gidişi... (Evet, haritada Eliaçık diye bir şehir yok! Ama, ispat hakkı var da ispatlamaya mı gideceğiz? Onun için asıl adını yazmıyorum!) Recep, askerliğini Eliaçık'ta bitirdi. Kasım ayı, yedeksubayların terhis ayıdır. Bir gün çalıştığım yere çıktı geldi Recep. Bıyık filan bırakmış. Sesi kalınlaşmış. Biraz da şıklaşmış. Sarıldık, sarmaştık.

«Evlendim Ağa!» diye anlatıyordu. «Hanım, Eliaçık'ta. İşçi Sigortalarında memur. Yüz liraya bir evde oturuyoruz. Odun kömür aldık. Sobamız filan tamam. Eliaçık lisesinde de Türkçe öğretmeni eksik. Kurulu düzenimizi bozmayalım. Bir ay önce Bakanlığa dilekçe verdim. Karı-koca durumu da var. Şim-

di Ankara'ya bunun için geldim. Bakanlığa gidip atanmamı yaptıracağım...»

«Yaparlar mı acaba?» dedim.

«Niye yapmasınlar? Gönüllü olarak doğuya gidiyorum. Hiç oralara gönüllü gideni görüyor musun? Belki ben de gönüllü değilim ama, kurulu düzenimizi bozmayalım dedim ya... Şu da var: Kur'aya girsek, daha kötü bir yer çekeriz belki...»

Değişiklik sadece sesinde, sadece bıyıklarında değildi. Düşünceleri, değer ölçüleri de değişmişti. Dört yıl önceki halini bilmesem yadırgamazdım. Böyleleri o kadar çok ki!..

Neyse... «İyisi olsun, Recep!» dedim.

«Ne yaparsın kardeşim... zaman!» dedi o da. «Ama ben bir haksızlık yapmıyorum. Kur'aya girsem belki daha güzel yerler de çıkacak haa! Ben doğuyu istiyorum. Memnun olmaları lâzım. Şimdi gidip görüşeceğim...»

Gitti. Akşam üstü yeniden buluştuk. Hiç neşesi yoktu: «Yapmıyorlar yavu!.. "Bizde ayrı gayrı yok, herkes gibi sen de kur'aya gir!" diyorlar. "Karı-koca durumu var" diyorum. "Olsun, karını da senin çalıştığın yere verirler, olur biter." diyorlar. "Efendim, kur'a çekeceğim yerde İşçi Sigortaları yoksa ne yaparım?" "Ne yaparsan yap, biz ne yapalım yani? Prensip kararı var: Kur'aya gireceksin!" İşlerim bozuluyor kardeşim. Ortada akıl, mantık var. Soba aldık, satacağız. Odun aldık, satacağız. Hanımın üç yüz liralık işi var, onu da bırakıp kur'aya gireceğiz... Yok kardeşim istifa ederim...»

Arkadaşlar Recep'e yol gösteriyorlar: «Niye istifa ediyorsun? Sizin ilin hatırlı bir "adam"ı var. Git anlat ona, halletsin işini!..»

Davasında haklı olduğuna o kadar inanıyordu ki... Ben bu öneriyi kabul etmez sanıyordum, hiç gözünü bile kırpmadı, hemen bir telefon rehberi aradı. Orada adres buldu, bir dolmuşa binip gitti.

Ertesi gün öğleyin yeniden geldi: «Kabın kalayı var, işin kolayı var kardeşim! Boş yere kendimizi yormuşuz! Bizim ilin "adam"ına gittim, dedim böyle böyle "Canım, ondan kolay ne var?" dedi. Bir pusula yazdı. "Götür bunu felân beye ver, se-

lâm da söyle, hemen yapar işini. Sen de neticeyi bana bildirirsin..." dedi. Yazdığı pusulayı götürüp verdim kardeşim. Bakanlıktaki görevli, bana önce bir baktı. Sonra pusulayı okudu. "Hay hay, hay hay!.. Yapalım efendim, münasiptir. Eliaçık'ta boş yerimiz de var... olur... hay hay, hay hay!.." Zile bastı: "Arkadaşın işini yapın!" dedi. Kapıdan çıkıyordum, "Bir dakika!" diye beni çağırdı. Döndüm, "İyi ama, be kardeşim, böyle işiniz olunca doğruca bize gelseniz olmaz mı? Niçin büyüklerimizi rahatsız edersiniz?.." dedi. Hiç sesimi çıkarmadım. İşim oldu ya, ne sesimi çıkarayım!.. Enayi miyim?»

Şu benzetme bir arkadaşındır: «Bizde aydınlar, okuldan çıktıkları zaman, geometrik küp biçimindedirler. Hayata çıktılar mı, yuvarlanmaya başlarlar. Yuvarlandıkça köşeleri aşınır. Aşındıkça yuvarlaklaşırlar. Beş altı yıl sonra, çocuk oyuncağı bir top haline gelirler. Ondan sonra, istediğin yana yuvarla bunları, yuvarlanırlar...»

Umut, yuvarlanmayanlarda! Başka türlü, adamına göre iş yapmanın, torpilin, iltimasın sonu nasıl gelir? Ve bu düzensiz düzenin nasıl okuyabiliriz çarkına?..

1959

TEPEDEKİ GAZİNO

Gazino da gazino!.. Günlerdir, aylardır kafamda... Bir türlü çıkarıp atamıyorum. Atamayınca sıkıntıdan kurtulamıyorum. Tek başıma yol yürürken, o! Yatağa yattığım zaman, uyuyuncaya kadar, o! Uyanır uyanmaz aklımda, gene o! Halbuki, yol yürürken, uyumaya çalışırken, uyanır uyanmaz, aklımı başka işlere yormak, başka işler kurup düşünmek istiyorum. Ama, kandığın kadar iste sen, bırakmıyor...

Anlatmak da işime gelmiyor. Utanç duyuyorum. Bir öğretmen arkadaşım tutmuş, başına kapkara bir takke geçirmiş. sokaklarda onunla dolaşıyor. Bunun utancı gibi bir utanç... Bir okulun müdürü, oruç ayında, oruç tutuyordu. Oruç tutmayan bir adam o çevrede dikiş tutturamıyordu. Müdür de istemeye istemeye tutuyordu. Akşam üstleri sigara özlemi çöküyordu tabiî. Karnı da başlıyordu dokunaklı dokunaklı zil çalmaya. O zaman, bir bahanesini bulup başlıyordu öğrencileri dövmeye. Yavrular, ne kabahat işlediklerini bilmiyorlar; niçin dayak yediklerini bilmiyorlar; ezilip büzülüp; akça yapraklı bir lahana gibi içlerine dürülüyorlardı. Numaracı müdür, ne yapıp yapıp, gene de çevrenin ve Bakanlığın gözüne giriyor; "Takdirnameler" alıyordu. Almaz mı hiç? Oruç tutuyordu ki, dünyalara bedel! Haksızlık karşısında susuyordu. Günümüzde öpülüp okşanmak için sadece bu bile yeterdi.

Bunları anlatırken duyduğum utançtan daha ağır bir utanç, bu gazino işini anlatmak istediğim zaman başıma çöküyor. Ter içinde kalıyorum. Ama, çare yok; anlatıp kurtulacağım...

Yılan ölüsüne benzer, eğri büğrü; imarın kendisini görmediği gibi; sözünü de duymamış bir sokak. Bizim kentin bir sokağı. İnişler, yokuşlar... Çukurlar, tümsekler... Avlu duvarları kerpiç... Çatma kapıları çürümüş, basıkça basıkça evler. Ufacık pencerelerinde yeşil saksılar. Bulaşık sularını leğen leğen sokağa dökmüşler. Kimi yerler ıslak. Kimi yerler çamur. Kimi

yerler de toz! Toz, toz, toz... Zaten, «Tozlu Buldur, sözlü Buldur...» derler. Neden derler, neden demekte devam ederler? bellidir.

Bu sokaktan gidiyoruz... Bir iki sokak hariç, bütün sokaklarımız böyledir. İnsanlarımız, iyi yemeyi, iyi giymeyi, hele iyi temizlenmeyi severler. Evlerde muslukları açtıkları zaman şar şar bol sular aksın, çarpa çarpa ellerini yüzlerini yıkasınlar; köyler köylüler, kentler kentliler, uzaktaki yakındaki bütün yurttaşlar, diledikleri kadar su akıtabilsinler, diledikleri kadar yıkanabilsinler; böyle isterler. Ama akmaz, her zaman akmaz su! Yurttaşımız dışardan gelmiştir, terlemiş tozlanmıştır. Koşup musluğu çevirirler: Tıssss!.. Evindeki akmaz, köyündeki akmaz (yoktur), Konyada'ki akmaz, Konya'nın Meram yolu üstündeki akmaz. Ankara'daki, İncesu'daki, Topraklık' taki akmaz. İstanbul'un Kartal kasabası, Harmanlık mahallesi, Bayır sokağındaki akmaz. Bayır sokağında ufacık bir çeşme. Günün belli satlerinde birazcık akar. Ama onun da başında, karı kız kırılmaktan, saç baş yolmaktan su dolduramaz!..

İki arkadaş, bu susuz sokakların bizim kentteki örneğinden yürüyoruz. İkide bir ayağımız taşa takılıyor. Düşmemek için gözümüzü dört açıyoruz. Adım adım, kentin dışına çıkıyor ve bir kıraç tepeye ağıyoruz. Tepede, eski çağlardan beri, soyunu sürdürüp gelebilmiş bir tek yeşil ağaç yok. Kertenkelelerin ayakları yanıyor.

Çıkıyoruz... Dolana dolana, tepenin başına varıyoruz. Yeni sanatçıların resimleri gibi, nonfigüratif bir yapı. Oranı bozuk taraçalar, taşlıklar: Tiril tiril bir gazino!.. Boyamışlar, bezemişler, camlamışlar, tellemişler... Suları da salmışlar mı? Şarııl şarıl, şarıl akıyor! Akıyor babam akıyor! İleride, ayaklarımızın altında, bir Semerkant yazması gibi masmavi bir göl. Gölün berisinde yemyeşil ceviz ağaçları; ötesinde bizim Erle taraflarının mor dağları... (İsmail Altınok hemşerim de, tutar tutar bu görünüşün resmini yapar... Çok severim...)

Kentimizin evlerinde ışıklar, ölü gözü gibi, fersiz fersiz yanar. Geceleri, bu tepedeki gazinonun ışıkları çağıl çağıldır; parlar babam parlar...

Ara sıra büyüklerimizin bazıları buraya çıkıp, mavi göle, mor dağlara, yeşil cevizliklere bakarmış da: «Ooooh!..» dermiş. «Cennet burası, cennet mübarek!.. Efendim, böyle eğlenecek, oturup dinlenecek yerler her belde için bir ihtiyaçtır. Yurttaşlarımız gelip biraz hava alırlar!..» dermiş...

Yurttaşlarımız gerçekten «hava» alıyorlar! Yedi kişi çıkmıyor buraya. Belki suç benimdir, göremiyorum. Buna benzer bir gazino da Konya'nın Alâaddin tepesinde vardır. Yaptılar; kiraya verecek oldular, kimse çıkıp tutmadı. «İç Anadolu'nun en büyük turistik gazinosu...» diye, büyük gazetelerde reklam ettiler; «Vatan Cephesi» haberleri arasında radyoda söylettiler; sökmedi. Son sonu, bir hayır sahibi çıkıp tuttu, fakat onun koyduğu fiyatlara da kimse gidip orada oturmadı; yeyip içmedi. Bir de gazetelerde okudum ki, Konya'yı, Amerika' daki, Torrance mi, Kontrance mi, bir «city» ile, «kardeş» yapmışlar; bu gazinonun adını da silip o «city»nin adını koymuşlar. Tabiî gene kimse gitmiyormuş. Gitmek isteyip de gidemiyormuş... Gitseler kazıklanacaklar.

Ne işlerdir bunlar dostlar? Bilenler, bilmeyenlere söylesin, bunlar ne işlerdir? Kel başlarımıza şimşir taraklar desek, o da değil. Yani, okutup başımıza geçirdiğimiz, seçip belediyemize oturttuğumuz kendi çocuklarımız, kendi evlâtlarımız, ihtiyaçlarımızı bilip, ona göre iş düşünecekleri yerde, niçin böyle gösterişlere hevesleniyorlar? Niçin, hemen ayakları yerden kesiliyor, koşullarımızın, gerçeklerimizin dışına çıkıyorlar? Suç, ana-babalarda mı? Suç okullarda mı? Suç, gençlere iyi örnek olmayan büyüklerde mi? Şeker fabrikalarımıza gidin. Katarlarsa girip gezin: Pencerelerdeki bir perdeye, salondaki bir koltuğa, tabanlardaki bir halıya, bir tahta-parkeye bakın ki, lüks uğruna, yoksul halkımızın ne paraları, ne paraları gitmiştir, hesabedin!..

Çok canım sıkılıyor... kızıyorum bu kafalara.

Şubat 1960

İĞDİR YOLU

İğdir köyündeyiz. On kadar adam, Kambur Osman'ın odasında toplanmışlar, radyo dinliyorlar. İçerisi duman dolu. Dururken, iki kişi daha geldi, selâm verip oturdu. Köyde çalışır radyo, kala kala bir Kambur Osman'da kalmıştı. Ötekiler, pilsizlikten, yedek lambasızlıktan, daha başka dalgasızlıktan susmuşlar, battal olmuşlardı. Halbuki dağın içindeki İğdir köyünde, her evin bir radyosu olsa, bozulduğu zaman kolayca onarılsa, bittiği zaman ucuz pil bulunsa, ne kadar iyi olurdu! Yol yok, bel yok, gazete yok, kitap yok. Olsa bile okuyacak adam yok. Okul daha yeni açıldı, yeni öğretmen verildi.

Radyo iyiydi! Türküden başka, orman üstüne, sağlık üstüne, giyim kuşam üstüne, çok matrak konuşmalar yapılıyordu. Köylüler, yeni lügatler öğreniyorlardı. «Vatan Cephesi» haberlerini dinliyorlardı. «Nasıl olsa milletin çoğu oraya geçti, gereği kadar kuvvetlendi, bizim geçmemize hacet kalmadı!» diyorlardı.

İki adam daha geldi. Yemekten sonra hemen yatmak olmuyordu. İş kayıt iyice hızlanmamıştı daha. Çok erken kalkmaya lüzum yoktu. Kambur Osman, tütün kutusunu yeni gelenlerin önüne atıp: «Dolayın bakalım!» dedi. Hali vakti iyi sayılırdı.

Radyo: «Şunu yaptık, bunu ettik; 950'de şöyleydik, şimdi böyleyiz!» diyor, yüksek sayıları, arka arkaya insanın kafasına tokmak gibi vuruyordu. Odadakiler uslu uslu dinliyorlardı. Dinlemekten başka çareleri de yoktu. Ankara'dan bir de yurttaşların cevabını almaya kalksalar içinden mi çıkılırdı? «Alo, cuvabımız var, senin yaptım dediğin...» diye herkes söylese, toplanan seslerin gürültüsünden durulur muydu? Çok rahatsız olurdu Ankara!

Biri dedi ki: «Yurdun başka yerleri gül-gülistan oldu arkadaşlar! Bari hemen cepe değiştirelim, bize de bir şeyler ya-

pılsın. Bakın, yolumuz yok. Bakın, suyumuz yok. Bir okulu da güç halle kendimiz dirilttik...»

Ses çıkaran olmadı. Kışları bırak, İğdir köyüne yazları bile tekerlek gidemez. Bir ivedi işin olsa, hasta sayrı düşsen, çamurun çökeğin içinden koşup kurtulamazdın. Mahkeme üç günlük yol olur. Karakol öyle, pazar öyle... Bir «cepe» değiştirirlerse belki hiç olmazsa yolları yapılırdı. Aslında o «cepe» da bu milletten. Kötü bir şey değil!..

Kambur Osman konuştu: «Yolu, yaparsa dölet buba yapacak. Döletin cepeylen bir elâkası yoktur. Dölet buba, bütün vatandaşlarını, gardaşane bir mameleye tâbi dutaraktan, bubalığını ayırıp seçmeden yapar. Onun üçün, heç cepe değiştirmeden başvuralım...»

Biri de şöyle dedi: «Gücün yetecek de yolu beli kendin yapacaksın! Ayıya demişler: "Boynun neden kalın?" "Kendi işimi kendim görüm de ondan!" Siz bu «gutu»nun dediğine gulak asmayın. Yaptım dediğini hep yaptıysa, dağı taşı yol etti şimdiye. Halbuysa, ben evvelki havta Buldur bazarına gittim. Akçaköy'den gamyona bindik. Arkadaş, bakın size habar vereyim, hani Karagent deresinde bir köprüye başladılardı ya; işte o köprü hâlâ yapılacak! Diyorlar ki; 61 seçimine zor biter! Sonra, Yazıköy'ün beri yandaki Özköprü... Ağaç bir şeydi hani. Vallaha, gamyon geçerken çatırdıyor! Korkudan hepimiz salâvat getirdik. Yazıköy'ün içindekini ise heç sormayın: Yolcular eniyor, gamyon boş geçiyor... Yani burada dağın içinde, bir şeyden habarınız yoğıken, şu «gutu»ya kulak verip de, her yakayı yol sanmayın...»

Bu adamın adı Diko'nun Memet! Dikbaşlının biridir. Her devirde böyle konuşur. Tatlı yarenliklerin, güzel konuşmaların çürük yanını arar. «İnsan biraz da kusurları görmemeli a canım! İlimle fennin son derece yüksek bir buluşu olan şu radyo, işi gücü bırakıp da yalan mı söyleyecek? Belki her tarafın yolları yapılmıştır da, sadece "Buldur"la İğdir köyündekiler kalmıştır? Diko'nun Memet ne bilir?.. Gidip gezmiş mi Eskişehir Ankara'yı, Aydın Bursa'yı, Tarsus Mersin'i, Balıkesir Konya'yı?.. Biz ona bakmayalım. Gidip başvuralım. Umut

kalacağına emek kalsın! Yapmazlarsa ne kaybederiz? Hiç! Ama yaparlarsa bir yol kazanırız...»

Gidip baş vurdular.

Vali dedi ki: «Olur, bakarız... Eğer programda varsa, bu yıl yaparız. Yoksa, gelecek yıl programa alır, öbür yıl yaparız.»

En iyisi Başkan'a gitmekti.

Başkan: «Yok canım, o kadar uzar mıymış?» dedi. «Bunun tabanı bir köy yolu. Hemen yapılır. Ben gidip Vali'yle konuşayım...»

Giti konuştu. Başkan konuşunca işler kıvrar, ıraklar yakın olur. Böyle oldu... «Siz şimdi gidin. ben üç dört gün sonra "Yoldüzer" makinesiyle fen memurlarını yollatırım!»

Bir hafta içinde, makinesi, makinecisi geldi. Fen memurları ölçüp biçtiler, ölçtüklerini kâğıtlara yazdılar, muhtarla üyelere de mühürletip gittiler. "Yoldüzer" çalışmaya başladı.

İğdir köyünün tarlası kıttır. Olanı da yamaç kıraç. Tarım, tıpkı Karadeniz kıyılarındaki gibi çetindir. Bir avuç toprak, bir avuç paradır. "Yoldüzer" makinesi, giriverdi tarlaların içine, dişi görmüş bir arslan gibi, başladı tepinmeye, yırtınmaya! Eşti, kazdı, toz etti oraları! Köylüler önce bir şey anlamadılar. Yol denen şey böyle yapılır sanıyorlardı her halde. Makine, eski yolu bırakmıştı. Tarlaların içinden, çitleri ezerek, sınırları bozarak, geniş, dosdoğru bir "yol" yapıyordu. «Aman dur, etme!..» diyecek oldular, dinleyen kim? Makinenin sürücüsü: «Bu dolaşık yollar, eski zaman işleri! Şimdi her şey dosdoğru gider! Biz de dosdoğru bir yol yapacağız!..» diyor, başka demiyordu. Har har har, pat pat pat... tez zamanda, "yol"u yaptı çattı, gitti! Yeni yol, iple çekilmiş gibi dosduğru ve düzdü. Fakat taşı kumu yoktu. Tarlaya benzer bir hali vardı. "Yoldüzer" sürücüsü: «Kumunu gelecek yıl dökeriz, bu yıl biraz oturması lâzım. O zaman dere ağızlarına da beton köprüler yapacağız. Yani gelecek yıl, güzel bir yolunuz olacak! Üzülmeyin...» diyordu.

Oldu... Sekiz gün sonra bir yağmur.. Dere ağızlarına beton köprüler yapılmasına kalmadan, yardı yıktı gitti sular!.. İğdir köylüleri, nereye koşacaklarını, kime ne diyeceklerini bi

lemeden, külâhlarını önlerine koyup, başlarını eğip, koyu koyu düşünmeye başladılar.

Bir ara Kambur Osman kalkıp, radyonun düğmesini çevirdi. Radyoda, kalın sesli bir adam, yeni yapılan köy yollarının listesini okumaya başladı. Kulak verdiler. On altı kilometrelik «İğdir Yolu» da yapılmıştı!

Çok uzun bir liste okundu. Listenin arkasından, köy davasının hızlı gidişi üstüne ateşli bir konuşma... Konuşan zat, yırtına yırtına: «Biz...» diyordu. «Biz... köylüye hizmeti... Tanrıya ibadetle... bir sayarızzzz!..»

Kambur Osman'ın odasındakiler, dinliyorlardı.

Dinlemekten başka çaremiz yok sanıyorlardı.

1959

ÇORUMLU DÖNE

Ulus'tan Topraklığa, yayan, yarım saatte geliniyor. Yarım saatte bir kalkan otobüsler de döne döne ancak yarım saatte gelebiliyorlar. Kestirme yollar varken, neden bu kadar çok dolaşırlar? Anlamak, anlatmak güç!.. Her seferinde, «Bir daha binmem!» dediğim halde, şimdi gene otobüsteyim. Ayaktayım...

Yanıbaşımdaki sırada iki kadın oturuyor. Bu otobüsle gelip gidenler, ya köylü, ya bir ucu köye dayalı kimselerdir. Kadınların konuşmalarına kulak veriyorum. Kulak vermesem bile duyuluyor. Köylü kısmı, her yerde böyle yüksek sesle konuşuyor. Kadının biri genç. Öteki orta yaşlı. Genç olan: «Ben Gülveren'de oturuyorum.» diyor. «Şimdi Topraklık Üçüncü Bölgeye gidiyorum. Elimde bir adres var. Acaba hangi durakta ineceğim?»

Öteki: «Bizim ev Birinci Bölgede... Üçüncü Bölgeyi hiç bilmem!» diyor.

Gülveren dediği de, Topraklık gibi bir gecekondu bölgesi. Oradan Topraklığa iki otobüsle gelinir, uzak! Gülveren'den binip Ulus'a, sonra Ulus'tan binip buraya...

Genç kadın, orta yaşlının kulağına eğildi. Güya fısıldıyor: «Benim herif, bizim komşunun karısını kaçırdı! Şimdi Üçüncü Bölgede, (...) numarada, metres hayatı yaşıyormuş! Haber aldım, gidip evi bulacağım da bastıracağım... Biz nikâhlıyız! Komşum da nikâhlı! Gözleri kör olsun da sürünsün! Evime gelir giderdi. Zuframa otururdu. Sonunda dirliğimi bozdu! Bastırıp ikisini de dama tıktıracağım. Üçer aydan, üçer yıla kadar cezası varmış. Hıncımı alacağım... İki yaşında bir çocuğum vardı, onu da kaçırdı... Ciğerim köz gibi yanıyor... Yavruma dayanamıyorum... Pırtılarımı da hep kaçırdı...»

Daha anlatacaktı. Yanındaki inince kesti.

Saat, akşamın yedi buçuğu. Erkenden karanlık çöküyor...

Boşalan yere oturdum. Sıra arkadaşımın başında soluk bir

başörtüsü var. Bir basma entarisi... Kendine dar gelen eski bir blûz... Dikkat ettim, çok ilerlemiş bir de gebelik! Belki bugün yarın doğurur... Tam bulmuşlar kavga edecek zamanı!

«Sen, son durakta ineceksin!» dedim. «Dere tepe gecekondu... Ondan sonra bir ucundan dalıp Üçüncü Bölgeyi arayacaksın... Ormanda yol arar gibi...»

Üçüncü Bölgenin neresi olduğunu, her zaman son durakta indiğim halde, ben de bilmem! Bu saatten sonra şu kadın nasıl bulacak? Hele söylediği numarayı nasıl çıkaracak? Şaşıyorum.

«Niye biraz vakitli çıkmadın? Baksana, akşam oldu!»

Gebelik nedeniyle yüzüne acı bir sarılık çökmüş. Kocaman gözleri, ak dişleri var...

«Benim herif şüferdir. Taksi çalıştırır. Seet on ikide gelir. Evde metresi var. Gündüz gözüyle gidersem, tanır da herife haber verir. Yerlerini değiştirirler. Onun için gece gidiyorum.»

«Boşa gidiyorsun!» dedim içimden.

Son durağa geldik. Evli evine, köylü köyüne, inen yürüdü! İkimiz kaldık. Ufacık kapıları, ufacık pencereleriyle, birer odalı, ikişer odalı, odaları da daracık daracık gecekondular, dereye tepeye, yamaya yamaca serpilip duruyorlar. Örüye çıkmış sürüdeki hayvanların gözleri gibi soluk, korkak ışıklar... «Bak!» dedim. «Buralar hep gecekondu!.. Kondu ormanı... Senin aradığın bölge kimbilir nerede başlar, nerede biter?»

İlerde derme çatma bir bakkal var. Neredeyse kapatacak. «Gel ona soralım.» dedim. Ağır ağır, üç adım arayla ardımdan yürüyor. Bakkaldan Üçüncü Bölgeyi öğrendik. Şimdi bir yokuş çıkmamız lâzım. O, hep üç adım geriden geliyor. Yetişsin diye yavaşlıyorum, bu sefer temelli duruyor. «Bana bak, yanım sıra yürü!» dedim. Yanıma geldi. Terlemiş!.. Topraklık halki, yokuş yukarı, toprak basamaklar yapmış. Basa basa çıkıyoruz. Yerler yaş. Güçlükle yürüyoruz.

«Şimdi baskını yaptırdın, kocanla birlikte komşun da dama girdi diyelim. Ne geçecek eline?»

«Bir şey geçmesin!» diyor. «Benim meramım, o domuz karıdan hıncımı almak! Alayım, yeter!..»

Domuz karıyı anlatıyor. Kartmış. On dört yaşında bir kızı varmış. Kocası kötürümmüş. Ama on iki bin lira kadar parası varmış. Şoför bu işi paraya sebep yapmış. Amacı, kendisine hiç karışanı görüşeni olmayan bir taksi uydurmakmış... Kendinin olan bir taksiye çok hevesi varmış.

Yokuşun böğründeyiz. Üçüncü Bölge başlıyor. Aradığımız numara, yüz bilmem kaç! Sokaklarda tek tük insan görüyoruz. Kime sorsak, «Burası 30... gidin daha!» diyor. Gidip duruyoruz. «Burası 30/F... gidin daha!» Anlıyoruz ki, otuz kadar da otuz numara var. Bizim aradığımız hangi «yüz bilmem kaç» kimbilir? «Kimin evi derler?» diye soruyorlar. Dönüp kadına soruyorum, bilmiyor. Sadece numarayı öğrenebilmiş. Yürüyoruz. Daracık, yan yun, çarpık sokaklar. Türlü çeşit kokular... Su birikintileri, çamurlar, çamurlar!.. Ortalıktan el ayak iyice çekiliyor, bundan sonra kime soracağız belli değil. Kapılarda numara yok. Olanları da karşıdan görülmeyecek yerlere gizlemişler. Akşam akşam elin evine fazla yaklaşmaya da gelmiyor. Dönüyoruz oralarda. Görüyoruz ki, kedi eniğini yitirse bulamayacak. Bakalım biz nasıl bulacağız?..

Kadın: «Ev sâbı istasyonda hammalmış!» diyor.

Önümüze biri çıksa da, «İstasyonda hammal!» diye sorsak! Hiç kimseye rastlamadan yürüyoruz. Yolumuz bir yere gelip duruyor. Sağa mı gidilecek, sola mı? Belli değil. Dereye insen olmaz, tepeye çıksan olmaz. Dön dönebildiğin kadar... Sabaha kadar dön, bulabilecek misin bakalım?

«Senin adın ne?»

«Döne!»

«Gülveren'e nerden geldiniz?»

«Çorum'un Alaca kazasından gelmişiz. Ben yedi yaşındaymışım, babam ölmüş, amcamın yanında gelmişim... Aah, bu çocuğumu alıp kaçması çok gücüme gidiyor!.. Ciğerim yanıyor, dayanamıyorum!..» Ağlayarak anlatıyor: «Komisere başvurdum, "Ne yapacaksın çocuğu, kaçırdığı daha iyi değil mi?" dedi. "Doğurduktan sonra götür bunu da at üstüne!.." dedi. Bir karda-

şım vardı, askerde cemse çiğnedi. Şimdi kimsem yok! Komisere dedim ki: "Pekey efendim, bu dünyada yapayalnız ne yapacağım?" Komiser dedi ki: "Kör müsün? Sen de başkasına kaç!" Kaç demekle kaçılacak sanıyor. Kim kaçırır beni bu halimle? Günüm de yaklaştı, ne yapacağım ben, hangi dala dutunacağım?»

Yol gibi, titrek bir çizgiden, düşeceğiz diye korka korka dereye indik. Karanlık iyice bastırdı. Ortalıkta ışık yok. Tek odalı, ufacık, ayrı bir yapının önünde durduk. Burası o kadar küçük ki, 2×3 var, yok! Önünde de buna göre ufacık bir «bahçe»! Bahçede bir kümes. İçerden radyo sesleri geliyor. Elimiz titreye titreye kapıyı çalıyoruz. Karayağız, orta boy bir adam çıkıyor. Ardından bir genç kadın, iki çocuk... Vinç ustası İsmail!..

«İsmail kardeş, sana bir sır havale edeceğiz...» diye başladım. «Kabul eder misin acaba? Sahip olur musun?»

«Ne demek! Başım üstüne!..» dedi. Hemen bizi içeri çekti.

Daracık odasında, altımıza minder attı. «Çabuk, çay yap gız!.. Cuvara, şeker ver!..» dedi. Odadaki kadını karısıdır sanıyorduk, kızıymış. Çocuklar da torunları...

Derdimizi ilgiyle dinledi. Kızının da, kendisinin de başından, tıpkı Döne'ninki gibi bozgunlar geçmiş. Kesti attı: «Sizin bu işinizin heç bir çaresi yoktur, olamaz! Ben bir takikat eder o evi, o şüferi bulurum emme, ne gıymatı var? Giremem içeri! Komisere polise gitsem, senin şüferin enayi mi, daha önceden hepsini görüp işini ayarlamıştır... Bunun en çıkar yolu, boşanmaktır. Belki yargıç, çocuklara beş on kuruş nafaka bağlar ama, fazla umutlanmayın!.. Alabilmenin imkânı yoktur! Boşanacaksın gızım, nasip bekleyeceksin, başkasına varacaksın!.. Angara'da araya gitmek istemiyorsan, başka kocaya varacaksın!..»

Başımı çevirip Döne'ye baktım. Dalsız yapraksız, yirmi yaşında bir ufacık ağaç! Kırların, ıssızlıkların ortasında yapayalnız! Arka verecek, kimi kimsesi yok! Kanunlarımızın acaba hangi maddesi kendisi için? Bilmiyor! Nereden girilir, nereden çıkılır, ne söylenir, nasıl söylenir? Bilmiyor!.. Ayın, güneşin poz

poz resimlerini çektiğimiz bir zamanda, içinde yaşadığımız uygarlık ona hiç bakmamış! Ayağında eski çoraplar, ıslak pabuçlar; giyimi, gıdası, meskeni hiç düşünülmemiş! Belki şimdi karnı aç!.. Gülveren'deki adresini sordum, onu da bilemedi: «Irıza Bakkaldan sorsan söyler!» dedi. Koca Gülveren'de Irıza Bakkal ve Çorumlu Döne?!.

Vinç ustası İsmail: «Sana şöyle deriin bir hoca olacak! Bir okuyacak, bir muska yapacak, tamam! Senin şüfer gelip ayaklarına kapanacak! Baskın maskın hava! Sana derin bir hoca olacak!..»

«Gittim!» dedi Döne. «Mamak'da var biri... Emme yapmadı. "Korkarım" dedi. Ne kadar para istersen bulayım aman hocam dedim, yapmadı!..»

Şimdi yurdumuzun en çaresiz kadını bu Çorumlu Döne' dir. Bir yerlerden bir çare bulsaydı, belki Mamaklı hocaya gitmezdi. Gidip yalvarmazdı. Işıklı yolları, aydınlık âlemleri bilse, hiç gider mi karanlıklara, çıkmazlara?..

İsmail ustadan geç vakit çıktık. Geldiğimiz yollara düştük yeniden. Dışarıda, doğumunun ne zaman olacağını sordum Döne'ye. «Çok yakın gibi geliyor, emme ayını gününü bilmiyorum!» dedi. «Şimdi başım çok dönüyor. İçim çok bulanıyor...»

Daha önce de iki çocuğu ölmüş. «İsmet Paşa'nın tahttan düştüğü sene evlendik.» diyor! Böyle, okuma yazma, ay, gün, takvim bilmeyen ne dönelerimiz var daha! Didişmelerimiz, boğuşmalarımız, birbirimize girmelerimiz, gösterilerimiz boşa! Çevirin başınızı da şu Döne'ye bir bakın! Şu, köyden bin beter Topraklık bölgelerine, Çorumlara, Alacalara bakın!.. Onlar, bunlar, bu halde kaldıkça, biz nasıl olur da uykularımızı rahat uyuruz?

1960

HACETTEPE'DE İKİ ÇOCUK

Hacettepe, Ankara'da bir tepedir. Burada bir Çocuk Hastanesi vardır. Hastanenin başında, adı bütün yurtta duyulmuş, ünlü bir hekim çalışır. Yanlış bilmiyorsam, on beş kadar da yardımcısı vardır. Bir iki sefer yolum düştü. Beş lira alıp çocukları gözden geçiriyorlar. İnceden inceye yazıp çizerek dosyalar tutuyorlar. Ama, hastalarla ilgilenmenin, öteki hastanelerimizden daha iyi olduğunu söyleyemem. Buraya da hücum fazla. Belki bundan, doktorların başı tez şişiyor... ayrı konu...

İki ay önce burada yaptığım bir gözlem uykularımı kaçırdı. İstiyorum ki, anlatayım da bütün aydınlarımızın, eli kalem tutanlarımızın, küçük büyük yetkililerimizin de uykuları kaçsın.

Alacalı bürümceği içinde, sadece yeşil gözleri görünen ufacık bir kadın. Kucağında çul çaput içinde bir çocuk. Kapının yanında, beyaz gömlekli hemşirenin söylediklerini dinliyor. Hemşire, bürümcekli kadını azarlıyor: «Ne yaptın bu çocuğu, niçin beklettin bu hale gelene kadar?» Kadının hiç sesi çıkmıyordu.

Yanlarına gittim. Bir zaman aynı tonda azarlama sürdü. Sonra: «Tam üç ay yatar çocuk burada! Beşer yüzden bin beş yüz! Varsa paran yatır... Dök düşün, karar ver.» dedi.

Bürümcekli kadın, iyice susuk bir şeydi, ben varıp dikilince temelli sustu. Hemşire bağırdıkça küçülüyordu. Bir ara, bürümceğini açıp yüzünü havalandırdı. Hırsızlama bir baktım, su gibi ter içindeydi. Uzun saçları, boynuna, kulağına yapışmıştı. Otuzunda ya var, ya yoktu. Yüzü zayıftı. Kemikleri sırıtıp duruyordu.

Kucağındaki çocuğun da yüzü tülbentle örtülüydü. Tülbendin altında yavaş yavaş soluk alıp verdiği belli oluyordu. Acaba yüzü kaplama çıban mı olmuştu? Çocuğu çok merak ediyordum, fakat doğruca anasına sormaya cesaret edemiyordum.

Hemşire, dikildiğimi görünce, geldi çocuğun yüzünü açtı. Bu çocuğun yüzünü görünce korktum, titredim. Dünyada bundan zayıf çocuk bulunamazdı. Bilekleri ip gibi incecik. Parmakları kibrit çöpü. Burnu, boynu uzamış. Anasınınki gibi yeşil gözleri patlayıp çıkmış. Ufacık kemiklerini bir bir say. Kafasını tut, bir avucunu doldurmayacak. İnce derisinin altında iyice boşalmış damarları morarıp duruyor. Elli yaşındaki bir cüce kadar da yaşlı görünüyor. Sanki olanca etini bıçakla kazımışlar, kemiklerinin üstüne bu boş deriyi geçirivermişler...

Karayağız hemşire de inadına topluydu: «Şuna bakın, çamal eniği gibi kalmış!» dedi bana. «Bakın, hiç insana benziyor mu?»

Karşılık vermedim. Bir zaman durup çocuğu seyrettim. Şimdiye kadar çok hasta görmüştüm ama böylesini görmemiştim.

«Derdi ne bunun bacı?» dedim.

Ayakta dikile dikile canı azalan kadın, çiğnini çekti:

«Ne bileyim a gardaşım? Bir amel oldu, dindiremedik.»

Uzun bir ara konuşmadı. Konuşturmak zor.

«Su gibi içi gidiyor. İyice sündü kaldı. Yemeden içmeden de kesildi gardaşım...»

Hemşire: «Su veriyor musun?» diye sordu.

Hemen başını arkaya salladı. Kesinlikle: «Heç vermiyorum, heç!» dedi. «Amel çocuğa su mu verilirmiş? O zaman içi temelli gider ya!..»

Hemşire, elini yumruk yapıp kadının başına dokundurdu: «Nah kafa! Kız, bilakis, çok su vereceksin ki vücut susuz kalmasın!»

Bürümcekli kadın güldü. Kendisiyle alay edildiğini sanıyordu: «Hıı... Su vereyim de. bir parça canı kaldı, onu da silip götürsün...» diyordu.

«Nerelisin sen bacı?» dedim.

«Ayaşlı bu. Ayaşlı!» diye hemşire karşılık verdi. «Ayaş'ın köylüğünden. Bunun kocası çobanmış. Kırda mal güdermiş. Akıl edip çocuğu hastaneye getirmiş ama çok geç! Cahillik zor kardeşim! Bakın, su veriyor musun? diyorum, ishale su veril-

mez diyor. Bilmiyor ki, ishal vücudu susuz bırakır. Bu kadar öğretmen köylerde ne yapar acaba?»

Ayaşlı kadın usulca: «Bizim köyün öğretmeni yoktur!» diye söylendi.

«Ne yapalım yoksa?» dedi hemşire. «Ben sana söyledim. Burası paralı hastanedir. Bu çocuk, en aşşa üç ay yatmalı ki adam olsun. Bak, çok da gıdasız kalmış. Galiba ana sütünden başka bir şey vermiyorsun. Siz köylüler hep tek yönlü besliyorsunuz çocukları! Halbuki bütün besinlerden vermek gerek...»

Kadın:

«Ben bunu sütten keseli çok oluyor, şimdi lokum veriyorum!» dedi.

Hemşire köpürdü:

«Kızım! Kızım! İshal çocuğa tatlı verilmez. Yağlı verilmez. İshal çocuğa çay verilir, pirinç lapası verilir. Sülfaguanidin verilir. Yavan ayran verilir. Elma suyu verilir. Bol su verilir. Ama gel de sana anlat...»

Çocuk bir ara ağzını açtı, ağlar gibi yaptı. Dişleri iyice çıkmıştı. Testere gibi dizilip duruyorlardı ağzında. Anası, hastanenin içinde gürültü çıkmasın diye, kuşağının arasından bir tülbent parçasına sarılı lokumu çıkarıp tıktı. Çocuk somuşturmaya başladı. Hemşire birden çekip aldı, dışarı fırlattı: «Verme tatlı dedik sana! Hele lokum hiç verme!» Çocuk, cansız cansız ağlamaya başladı.

Hemşire yeniden sordu: «Var mı paranız? Eğer varsa, fiş keseyim, yatırın...»

Kadın, çiğnini çekiyordu habire: «Biz yoksuluz. O gadar parayı nereden bulalım?»

«Öyleyse doğru Numune'ye gidin, orası parasız bakar, marş!»

Araya girdim, hemşireden rica ettim: «İlgilenin, hazır buraya kadar gelmiş, ne bilsin Numune'yi?» dedim.

«Sora sora bulsun!» dedi. «Burada hiç imkân yok. Orası parasız bakar. Fakirlik kâğıdı götürür...»

«Belki ilgilenmezler, ne olur, bir kolayına bakın!» dedim.

«Ben telefon edeyim, ilgilenirler.» dedi. Gerçekten telefon

etti. Çevirdi çevirdi, sonra çat! kapattı. «Bunlar da ya meşguldür, ya bozuk!» dedi. Kadına kapıyı gösterdi: «Sen git, bakarlar.» dedi.

Çocuk, hâlâ ağlıyordu. Lokumu da gitmişti. Anası susturmak için kucağında sallıyordu, ama susmuyordu.

«Numune'ye, Numune'ye, haydi çabuk!..»

Bürümceğini güzelce örtündü. Hiç bir şey demeden, kahır bile edemeden dışarı çıktı. Ankara'da Numune... ve Ayaş köylüklerinden kucağı çocuklu bir kadın!..

Kara donunu, köylü yemenilerini sürüyerek uzaklaştı gitti. Kimyanın bu kadar ilerlediği, ilâçların, iğnelerin bu kadar bollaştığı, tıp kitaplarının bu kadar kalınlaştığı bir dünyada, bir ana, en sevgili varlığına, gözbebeğine çare bulabilmek için çırpınıyordu. Fakat bulamıyordu. Bir de sıcak vardı ki dışarda!..

Fişimi kestirip sıra beklemeye başladım. İçim kan ağlıyordu. Çocuğumu bırakıp Ayaşlı kadınla birlikte gidemediğim için de kendimi aşağılayıp duruyordum.

Ayaş, Ankara'ya 50 km. yok. Yol üstü. Vızır vızır arabalar. Ama köyden Ayaş'a, Ayaş'tan Ankara'ya gelmek, köylü çobanın karısı için büyük bilmece. Bilmeceyi çözüp gelmiş; fakat...

Aradan on dakika geçmedi, başka bir «manzara»yla karşılaştım. Hastaneler bir âlem zaten...

Kolunda entarisinin renginden bir çanta. Boylu boslu bir kadın daha girdi. Yanında 6-7 yaşında bir çocuk. Boynu bağrı açık. Kolları göğüsleri yaz sıcağında pişmiyor. Saçlarını Farah biçimi yaptırmış. Gözlerini, kaşlarını tımarlamış. Tertemiz... Alışık adımlarla bir servise uğradı çıktı. Fişini kestirdi, çocuğunun dosyasını buldurdu.

Deminki hemşire onunla da ilgilendi.

«Dizlerine baksanıza!» dedi kadın. «Düşmüş! Tentürdiyot sürdüm, ama sonradan şüphelenmeye başladım. Tetanoz, metanoz olur diye korkuyorum. Bir göstereyim diye aldım geldim.»

Hemşirenin ineği ikiz buzağılamıştı sanki. Hemen gözlerini bana çevirdi:

«Gerçek anneyi görüyor musunuz?» dedi.

Sesimi çıkarmadım. Böyle bir şeyden üstünlük duymasına aldırmadım. Bence mesele çok basitti. Bu anne okur yazardı. Tetanozu biliyordu. Mikrop diye bir kavramdan haberliydi. Küçük bir kuşku duyunca, alıp gelmişti. Okur yazarlığı sayesinde, bugünkü tıbbın, tekniğin ürünlerinden yararlanabiliyordu. Üstelik tıbbın bütün ürünleri ayağındaydı. Şaşacak bir yön yoktu bunda. Ayaşlı kadının da bilgisi, görgüsü olsa, o da beriki kadın gibi eğitilmiş olsa, çocuğunu gününde doktora getirip kurtarırdı. Ayaşlı kadının öteki kadın kadar parası da yoktu tabiî...

Siz buna bir elma deyin. Ortasından ikiye bölün. Bir yanı o kadın olsun, bir yanı bu kadın. Aynı ulusun, aynı toprağın insanları. Coğrafyaları, yasaları, anayasaları bir. Algıları, vergileri bir. Ama birbirlerine hiç benzemiyorlar. İkisi arasında her yönden karlı dağlar var. Yıllardır, okutsak mı, okutmasak mı? diye dırdır edip duruyoruz.

Son günlerde bir de «Devletleştirsek mi, devletleştirmesek mi?» tartışması tutturduk. Yukarda anlatıklarımın içinde o da var. Aras akar, göz bakar. İster devletleştiriiin, ister devletleştirmeyin! Yani sağlık hizmetlerini demek istiyorum...

1960

BÜYÜK BAHÇE

Bu yaz Karadeniz köylerinden birinde şöyle bir olay geçti.

Köye Kaymakam geldi. Yanında Millî Eğitim memuru vardı. Yaz günü, millet işinde gücündeydi. Birkaç aylak adamdan başka ortalarda kimseler yoktu. Cipi önce kahvenin önünde eylediler, sonra: «Öğretmeni bari bulalım» diye okula sürdüler.

Öğretmen, bir yerlerden bir kaç bağ dikenli tel sağlamış, okul bahçesinin gediklerini kapatıyordu. Başında ucuz yazlık şapka, sırtında keten taklidi ucuz giysiler vardı. Pensle kesiyor, keserle çakıyor, güneşin altında işini görmeye çalışıyordu.

Okul, on beş, on altı yaşındaydı. Bahçesinde boylu boylu ağaçlar gelişmişti. Bir yandan da yeni fidanlar yetişiyordu. Öğretmen, ağaçları fidanken korumanın gereğini iyi anlıyordu. «Bahçeye aman bir hayvan girmesin!» diye tetikte duruyordu. (Evi de okulun yanındaydı. İki odalı, ak sıvalı, kiremitli, şirin bir şeydi. O da okulla aynı yıl, köylülerin çabasıyla yapılmıştı). Yazları da köylülerle birlikte yaşamayı, köyde yazları da bir Cumhuriyet temsilcisi olarak bulunmayı, ağaçlara bakmayı, kitap okumayı, havanın uygun olduğu günlerde denize girmeyi; az parayla şehirlerde sürtmekten daha zevkli buluyordu. Yedi sekiz yıl önce böyle bir zorunluk da vardı zaten. Ama kanunun o maddesi, bir pundu bulunup demagoji testeresiyle budanıvermişti. Öğretmen, zorunluk olmadığı halde köyünde kalıyordu. Birçok arkadaşları bırakıp gittiği için okulların davar damı haline gelmesi çok gücüne gidiyordu.

Cip, tozutarak geldi, bahçe kapısının önünde durdu. Kaymakam atladı. Bir zaman iki yanına bakındı. Sonra: «Bana bak oğlum! Öğretmeni bul bana, öğretmeni!» diye bağırdı.

Öğretmen, elinde keser, kapıya vardı: «Buyurun, öğretmen benim.» dedi. Kendisini tanıttı. «Hoş geldiniz.» Millî Eğitim memurunu tanıyordu. Kaymakam yeniydi. Ama memur usulca fısıldadı.

Kaymakam, öğretmeni tepeden tırnağa bir süzdü:

«Öğretmen sizsiniz demek?»

«Evet benim efendim...»

«Peki, bu ne kıyafet böyle?»

Öğretmen, önce kendine, sonra kaymakama baktı. Kaymakam, ütülü pantolon, kolalı gömlek, boğazını sıkarcasına bağlanmış desenli bir kravat... Sarı boyalı pabuçlar... Böyle tirim tirim bir kılığı, yaz kış, buyruğundaki bütün memurlarda görmek istediği, her halinden belli oluyordu.

Öğretmen:

«Yaz günü efendim...» diyerek durumu idare etmek istedi. «Hem de iş hali...»

«Ne yapıyorsunuz böyle keser kerpeten?»

«Bahçeye tel çekiyorum hayvanlar girmesin diye...»

«Kim emir verdi size, bunu kendiniz yapın diye?»

«Kimse emir vermedi ama, ağaçlar ziyan olacak. Elimden de gelir, kendim yapıvereyim dedim...»

«Siz böyle amele gibi çalışırsanız, köylü sizi sayar mı? Bunu hiç düşünmüyor musunuz?»

Öğretmen biraz dikleşiyordu. «Köylüm beni sayıp seviyor efendim, sorup araştırmadan bunu söyleyemezsiniz...»

Kaymakam, durum öğretmeni biraz daha süzdü:

«Nereden mezunsunuz siz?»

Öğretmen bitirdiği okulu söyledi.

Kaymakam:

«Tahmin etmiştim zaten!» diye başını salladı. Sonra sert sert: «Öğretmen böyle adi işlerde çalışamaz arkadaş!» dedi, başka bir konuya geçti.

Bu küçük hikâyedeki görüşü, yönelticilerimizin hepsine mal etmek aklımdan geçmez. Birçoklarının büsbütün başka düşündüklerini, çalışan insanı boş tuttuklarını, hele yaz aylarında köyü bekleyenleri sevip desteklediklerini, zor zamanlarda onlara arka çıktıklarını yakından biliyorum. Biliyorum ama, böylesi de epeyce yaygın. «Okumuş adamın, elini kolunu bağlayıp gölgeye çekilmesi gerekir. Madem o kadar dirsek çürüt-

müş, bıraksın bu gibi kaba işleri cahil yurttaşlara...» diyenlerle sık sık karşılaşır ve tartışırız.

Aydınlarımızın çoğu, zaten «kaba» işlerde çalışmazlar. Tatil aylarını ve günlerini, çınar diplerinde tavla atmakla, kulüplerde bezik oynamakla, yada kabul günlerinde entari fistan konuşmakla, fal bakmakla geçirirler. Bir de çalışan insanı hor görürler üstelik!..

«Okumuş adam çalışmaz!»

Nereden çıkarıyoruz bunu? Okumuş da ne olmuşuz? Başımız göğe mi ermiş? Bizim hiç birimizin toplumdaki yeri, Yunus Emre'ninki kadar seçilmiş ve saygın olamaz. Öyleyken o bile, yakacağı odunu dağdan kendi taşırdı sırtıyla. Biz, kömürümüzü bile başkasına kırdırmakla Yunus'tan yüksek mi sayıyoruz kendimizi?

Okumuş insan elbet süs biberi değildir. Sadece güzel giyinmekle, güzel konuşmakla, bezik oynamakla, içki içmekle, tartışma yapmakla, aydınlık görevimizi yapmış sayılmayız. Madem okumuş aydınlanmışız, ince iş, kaba iş demeden, boş zamanlarımızda da çalışarak çevremizde yapılacak işler bularak, çalıştığımız saatleri daha iyi doldurarak, okumamış yurttaşlarımıza örnek olmak ödevini de yerine getirmeliyiz. Yurtseverliğimizi göstermek için, isten başka ölçüye baş vurmamalıyız. Hepimizin bugün az çok, olanaklarımız var. Hepimiz, boş zamanlarımızda yurdumuz için bir şeyler yapabiliriz. Dünyada bütün uluslar, biraz da aydınlarının omuzunda yükselmiştir. En çok bilinen örnek «Fin» örneği. Hiç bir şey yapmasak Geothe'nin dediği, evimizin önünü süpürüp güzelleştirsek, evimizin önüne yılda iki fidan dikip tuttursak, çölleşmekte olan topraklarımıza otuz kırk milyon ağacı olan bir orman eklemiş oluruz.

Geothe dedim de... Aydınlarımız içinde Almanlara hayranlık duyanlar çoktur. Hele gidip gelenler, anlata anlata bitiremezler: «Savaşın yerle bir ettiği şehirler, eskisinden daha güzel olarak kurulmuş!» Ama nasıl başarılmış bu? Alman profesörlerinin, derslerini bitirdikten sonra, kazmayı küreği alıp işe

gittiklerini, bazılarının lâğım bile temizlediklerini biliyoruz. Aynı işleri biz yapsak adımıza bir ziyan mı gelir?

Buyurun, gene bir köy öğretmeni valiye şöyle şikâyet edilmiştir: «Efendim tatil aylarında tarlada çalışıyor!» Bunu köylülerle tartıştım, anladılar, aydınlarla tartıştım, anlamadılar: «O kadar da olmaz canım! Öğretmen ırgat gibi çalışamaz!» dediler. Dahası var, bu öğretmen altı lira da günlük almıştır. Aydın arkadaşlar, bunu da duyunca temelli çığlığı kopardılar. Halbuki ben bu çığlıkçı arkadaşlardan, yırtık pırtık elbiselerle istasyonda bir hamal gibi gezinen Tolstoy'a, bir hanımın bavul taşıttığını, sonra çıkarıp bahşiş verdiğini, Tolstoy'un da bunu aldığını, çevreden: «Tolstoy'a bakın, hamallık ediyor!» diye şaştıklarını, «hata»sını anlayan hanımın Tolstoy'dan özür dileyip bahşişi geri istediğini, fakat büyük yazarın vermediğini, çünkü o parayı hak ettiğine inanmış olduğunu... dinlemiştim. Dünyada pek çok insanın sevip saydığı Tolstoy, çalışmasının karşılığını alır, ayıp olmaz, bizim öğretmen alınca ayıp olur. Ne çelişiklik, değil mi?

Sen ağa, ben ağa, bu ineği kim sağa? Bizim yurdumuzu Merihliler mi gelip kalkındıracak? Okullarımızı, hastanelerimizi, yollarımızı, çeşmelerimizi başkaları mı yapacak? Yooo!

Biraz daha göz yumarsak, tıpkı yarım yüzyıl öncesine kadar görülen kötü bir Asya çölüne dönecek olan Türkiye'yi, güllü çiçekli büyük bir bahçe yapmak, kendi çabalarımıza kalmıştır.

1960

SOFRALARIMIZ

Bu yaz, Orta, Lise ve Öğretmen Okulu öğretmenleri, İstanbul'da toplanıp kurs gördüler. Yurdun çeşitli bölgelerinden gelen arkadaşlar birbirlerine çok şeyler anlattı. Kursa ben de katıldım. Bir ay içinde görgümüz, bilgimiz, kantara vurmak, zor ama, kimbilir ne kadar arttı! Fakat ben daha çok tasamızın arttığını sanıyorum. İnsan kendisini biraz kalenderleştirmez, biraz olup bitenlere boşverdimci yapmazsa, en güzel arkadaş topluluklarında bile böyle tasanın, derdin içine gömülüp gidiyor..

Kursta, toplu olarak geziler de yapıyorduk. Birinde kalktık Çamlıca'ya gittik. İstanbul, en iyi Çamlıca'dan görünürmüş. Kurs yöneticileri, galiba İstanbul'un İstanbul içinden görünüşünü pek doyurucu bulmadıkları için, Çamlıca gezisine fazla özendiler. Eh, gerçekten güzel. Biraz sisli, biraz bulanık, klasik bir İstanbul resmi... Bu koca kentin Çamlıca'dan görünüşünü, Namık Kemal Bey «İntibah» romanında anlatmış. Bugün, Çamlıca'dan İstanbul'a değil, başka tepelerden yurdun başka yanlarına bakmak zorundayız. Ama şimdi bunu geçelim...

O gün bize kumanya çıktı.Kendi aramızda bir tabldotumuz vardı. Ayırdığımız iki üç arkadaş, olanaklarımıza göre bir şeyler alıp, kaldığımız okulun mutfağında pişirtiyorlar, getirip önümüze koyuyorlar. Kumanyamızda o gün neler vardı, bakın:

1. Orta karar kestane büyüklüğünde iki tane köfte; (yalnız iki).
2. Bebek eli büyüklüğünde küçük bir börek, (yalnız bir).
3. Bir çeyrek de ekmek...

Bunları paylaşırken, arkadaşlar, birbirimize bakışıp kaldık. Birkaç tanemiz, tabldota bakan arkadaşlara çıkışacak oldu. Fakat onlar, sanki gerçek sorumlu kendileri imiş gibi, gayet ölgün bir sesle, yorgana göre ayak uzatmaktan filan söz açtılar...

Düşünün, Türkiye'de bu sözünü ettiğim öğretmenler, ortalama geçim çizgisinin epeyce üstünde yer alırlar. Bu çizginin

çok altında, çok sayıda evler, ocaklar, çok daha yoksul sofralar vardır.

Bu çizginin altındaki tabaka, bu tabakadan örneğin orta ve küçük memurlar, daha dün bir maaş ayarlaması daha yapıldığı halde, tek kapla gününü gün edip gitmektedir. Esnaf ne yer, işçi ne ile doyar; rakam rakam diye yırtınanlar, akıllılık edip de, bu evlerin kapısından, şöyle çağırılmadan girip yurttaşın beslenme trajedisini bir görmelidirler.

Altı yıldır şehrin bodrum katında doksan lira kira ile sıkışıp kalmış bir müfettiş arkadaşım var, iki dar oda, bir mutfakta üç çocukla yaşıyor (Buna yaşamak denirse tabiî...) Akşam oldu mu, çocuklar, sedire yanaştırılan sandalyelerin üstünde yatıyorlar. Üstelik bu arkadaşın hanımı da bir bankada çalışır. Gönülleri zengin, sofraları göz yaşı! Bir gün küçük kızı, ortadaki armuttan, «Babacığım, bir tane daha alabilir miyim?» diye soruyordu. İnsanın ciğeri kopup ağzına geliyor.

«Ya köylülerimiz?» demeyin. Orada da küçük bir mutlu azınlığı hariç tutarsanız, asıl çoğunluk, yağdan, yoğurttan sütten, peynirden yoksundur. Elde ettiği ürünün iyisini satıp kötüsünü kendine bırakmaktadır. Yılların yıllara eklenmesi, ancak yağsız bulgur ve yavan bulamaçla mümkün olmaktadır. Şehirlere gelip yapılarda çalışanlar bile, dikkat edin, gidin bakın, öğle öğünlerini karpuz ekmekle savarlar. Bir gün, Lise ile hastane arasından geçen yola beton dökmeye çalışan köylü grubunu «öğle yemeği» yerken gördüm. Önlerindeki köy ekmeğiyle köy soğanını boğazlarından geçirebilmek için, ikide bir göğüslerini yumrukluyordu bunlar. En iyi günlerinde belki biraz domates üzüm; belki akşamları kendi tencerelerinde kaynattıkları acı patlıcan... Halbuki, yapıda çalışan adam kuvvetli yemeli, ekmeğine birazcık yağla birazcık reçel sürebilmeli, hiç olmazsa bir kutucuk konserve açabilmelidir.

Bizi yönetmekle görevli olanlar sanırlar ki, ulusal gelir şu kadar artmış, nüfus başına düşen pay bu kadar çoğalmıştır. Yoktur bunun aslı. Aslı olmadığını sofralarımız açık açık anlatmaktadır. Yargılarımızı biraz daha doğru hesaplar üzerine oturtmak zorundayız. Doğru konuşmak için başka yol yoktur.

Türkiye uçsuz bucaksızdır. Bugün değilse yarın, bundan daha kalabalık nüfusları barındıracaktır. Ardahan'dan girin, şöyle Adapazarı'ndan çıkın, sağınızda solunuzda bol sular, geniş düzlükler, yedi iklim dört bucak uzanıp yatmaktadır. Fakat, yüzde doksan tarlalarda, hâlâ eski Hitit düzeniyle tarım yapılmakta, toprak Hitit kafasıyle ekilip biçilmektedir. Öyle yerler vardır ki, bağ bostan bilinmez. Sebze meyve bilinmez. İlâç için arasan bir damla yeşil bulunmaz. Dünya âlem, tarımın entansifini, ekistansifini bırakmayıp denemiş yapmış, doğa'yı daha çok sömürmek, ondan daha çok ürün çıkarmak için ne gerekse yapmış, biz okullarımıza hâlâ birer uygulama bahçeciği bile çevirememişiz!

Halbuki çare ne kadar basittir. Topraksız çiftçinin gönlü kırıktır. Gönülsüz adam verimli çalışmaz. Önce köylüye toprak. Toprakları ağadan, pazarları aracıdan kurtarmak gerekir. Sonra da okullara güzel bir ayar vereceksin. Çocukları daha en küçük yaştan, işle, iş içinde, hatta iş için eğitmeye başlayacaksın. Bilgili yurttaşların daha fazla çalışarak daha bol ürün elde etmelerini, iyi elma, iyi sebze, iyi dana, iyi et yetiştirmelerini, bunlardan zevk duymalarını sağlayacaksın. İnsanları üretken olmayan, üretim ilişkileri de köhne mi köhne ülkelerden ne köy olur, ne kasaba...

Bir bayan öğretmen bilirim, niceleri gibi o da neşesini sevincini yitirmiş, gülmeyi unutmuştur. Yıllardır bir şarkı söylediğini, bir ıslık tutturduğunu duymamışımdır. Neşe dediğin, sevinç dediğin, öyle bir bitkidir ki, kültür ve iktisat çöllerinde barınamaz. Bir insan sofradan tok kalkarsa, sofradan kalkarken tabaktaki meyvenin arttığını görürse huzur duyar. Huzuru olanın neşesi de olur. Neşesiz yaşam, ağuafacan bir şeydir.

Eee, halimiz bu iken, okullarımızdaki bu kibarlık, bu narinlik, bu kalem efendiliği özentisi ne? Biz, Köy Enstitülerinin adını değiştirmekle kalmadık. Türk toplumunun en birinci ihtiyacı olan «İş eğitimi» düzenini geriye doğru değiştirdik, oralarda işle ilgili, oralarda işe yarar ne var ne yoksa sildik süpürdük. Kültür dersleri yanında, tarıma tekniğe ayrılan saatleri boşaltıp, ortaçağ Fransız liselerindeki gibi, topraktan ve

gerçekten uzak «nazarî» dersler doldurduk. Bunun için diyoruz ki: Köy Enstitüleri kapatılmıştır ama iyi edilmemiştir.

Kitaptan deftere, defterden ezbere, ezberden havaya aktarılan bilginin bugün nerede bir geçeri var acaba? Kim böyle bilgiye metelik vermektedir? Bilgi, işe uygulanabilmeli. Bilginin işe «geçiş» özelliği olmalı. Bu da ancak, işle, iş içinde eğitim görmekle kazanılır. Bu gerçeğin, anlamak istedikten sonra, anlaşılmayacak bir yanı yoktur. Eller şimdi, «herkese refah payı» dağıtmakla meşguldür, biz «Her mahallede birkaç milyoner yetiştirdik» diye öğünürüz. Amacımız ne kadar başka! Başka olduğu için, işmiş, iş eğitimi imiş, halkın sofrası imiş... Hiç birimizi ilgilendirmez görünüyor.

Ama ilgilendirmesin bakalım. Bir gün gelir, ilgilendirir. Sen ilgilenmesen de ilgilendirirler. Dünyadır bu, döner...

1959

ASIL DEĞİŞMESİ GEREKEN

Yakın tarihimiz içinde, büyük küçük, birtakım yeni düzenlemeler gördük. «En güzeli»nin «27 Mayıs» olduğunu kabul edelim. Ve umalım ki, 27 Mayıs, 1950'nin getirdikleriyle birlikte, ötedenberi sürüp gelen dertlerimizin köklü çarelerini de getirsin.

Şimdiye kadar gördüğümüz düzenlemelerin topluma neler kazandırdığı, ilk günden yazılmaya başlanır, bir «Hamle edebiyatı», sekiz on yıl çekme sakız gibi uzatılır. Bunu yaparken, bir de yeni düzenlemenin neleri getiremediğine, neleri düzeltemediğine bakmalıyız. İşçinin, köylünün ve genel olarak çalışanların durumunda esaslı bir değişme oluyor mu? Geniş Anadolu insanının çilesi bitiyor mu; karabahtı ak oluyor mu?

Ankara'da, patronu şimdi Yassıada'da bulunan bir yapı ve imar şirketi var. Bu şirket, insanların sefilliğiyle alay eder gibi yüksek yapılar yapar, bulvarları kaldırır indirir. Şirketin büyük şantiyelerinden bir İmrahor deresinde, bir arkadaşımın evine yakındır. Sık sık yolum düşer. Gelip geçerken görürüm. Keresteler yığılmıştır. Kıtlık ve «yok»luk günlerinde demirler uzatılmış; sarı, yeşil boyalı toprak ve su makineleri, motorlar gölgeye alınmıştır. Gaz ve mazot bidonları, kocaman variller, kamyonlar, pikaplar, geniş bir alanı doldurmuştur. Bir köşede, selden kurtarılmış gibi, yırtık ve yamalar içinde bir çadırcık vardır. Çadırda, altmışından aşağı göstermeyen ve her rastlayışımda tanıdığım bir Bayburt köylüsünü andıran, kırçıl sakallı, uzunca boylu, deve tüyü kalpaklı, ayakları kara lastikli, yanık bakır yüzlü bir bekçi barınır. Bekçiyi her sefer, çadırın önüne çattığı üç taş arasına ateş yakmış, iki kiloluk «Ayvalık» zeytinyağı tenekesinde akşam için bir şeyler pişirirken görürüm. Elinde büyücek bir tahta kaşık vardır. Teneke, zift gibi iş içindedir. Selâmlaştığımız olur. Üstüme görev değildir ama, ne pişirdiğini sorarım bazen. «Yarma» der.

«Yahu, yarmayı ben de çok severim; buralarda nerde satılır?» derim.

«Satulup satulmaduğunu bilmem can! Biz bunu melmeketten getürdük!» der.

Memleket kimbilir neresi? Kafamdaki Bayburt köylüsü imgesini bozmamak için sormam.

Bir gün bu yaşlı bekçiyle oturup sigara içtik. Yağmur yağmıştı. Yan yön çamur içindeydi. Çadırda kuru toprağın üstünde, ancak insanlığın ilk zamanlarındaki ihtiyaçlarımıza yetecek kadar, hemen iki üç parça eşya vardı. Ufacık bir kandil. Kulpu kırık bir su testisi. O isli «Ayvalık» yağ tenekesi. İnce, yamalı, perişan bir şilte. Basma yüzlü bir yorgan. Kir içinde bir de yastık. Bir karyolası, bir taburesi, masası, dolabı yoktu.

«Çoluk çocuk var mı?»

«Helbet var.»

«Niye getirmezsin?»

«Apardumanı yapıp bitirmeden (!) getürmeyeceğüm!»

«Nerdeler şimdi?»

«Memlekette, Allaha havole ettik! Heç bilemem onlar şimdi hastedür, onlar şimdi sağdir, onlar aç, onlar çılbahtür; yoh heç haberümüz... Görmeyeli oldu on bir ay...»

İhtiyar bekçiyi 27 Mayıs günü akşamleyin de gördüm. Kulpu kırık testisi elinde; kara lastiklerini, eski çoraplarını çıkarmış, kollarını sıvamış, deve tüyü kalpağını ardına devirmiş, dudaklarını kıpırdatarak, kırçıl sakallarını titreterek abdest alıyordu. Hemen namaza duracaktı. O gün öğleden sonra Ankaralılar sokaklara taşmış, bayram etmiş; o ise şantiyeyi beklemişti. Nutuklardan, mitinglerden haberi yoktu. Grevi, boykotu bilmiyordu. Koca başkentin ortasında, perişan bir çadır yaşamı sürüyordu. Kıyıda köşedeki yapılarda, uzak yakın Anadolu köylerinden gelmiş işçiler, ustalar hep böyle, 27 Mayıs günü bile işi bırakamadılar. Ellerinde mala, sırtlarında harç teknesi, tuğla, taş; çalıştılar. Şehri bir an önce bayındırlaştırıp gitmek istiyorlardı sanki! Uzak köylerini sırf bunun için bırakıp gelmiş gibiydiler. İşleri «götürü» alıyorlardı. Onun için böyle koştura koştura çalışıyorlardı. Çevrenize siz de bir ba-

kın, hâlâ bu anlattığım koşullar içinde, bir Ferhat sabır ve sessizliğiyle, tatil pazar demeden çalışıp durduklarını göreceksiniz. Öğle öğünlerini, yakındaki kazıkçı bakkaldan aldıkları helva ekmekle, zeytin ekmekle savarlar. Akşamları da «Ayvalık» yağ tenekelerinde «yarma» pişirirler, çokaşıp yerler. Çoğunlukla, yarmayı da «melmeketten» getirirler; göreceksiniz...

Ama sade bunlar mı? Ara sıra garajlara uğrayın. İstasyona inin. Üstü açık, üstü örtülü kamyonlarla, ucuz otobüslerle, üçüncü mevki trenlerle, dolu dolu, yukarlardan gelip, salkım saçak aşağılara geçerler. Yüzlerinde haftalık sakal, gözlerinde bir Ardahan, Gölebert, Haçuvan rengi, başları poçulu, kimi poturlu, kimi ak donlu, gözlerini hayretle açmış, hemşeri hemşeri birbirine sokulmuş, geçip giderler. Âdeta, başka bir çağın ve başka bir coğrafya ülkesinin insanı gibidirler. İçlerinden biri saz çalar. Bir ikisi gayda söyler. Ağlar gibi, inler gibi bir sesle Ezo Gelin'i, Cemo'yu, Yeşil Kurbağalar'ı çağırırlar. Karıları kızları, anaları oğulları kalmıştır. Eşyaları, bagajları yoktur. Her şeyleri, asker battaniyesi gibi dürülmüş bir yorgancığın içindedir. Trenden indikten sonra bu yorganı sırtlarına vurup pamuk tarlalarına, kömüre, kroma, kireç, yada taş ocaklarına dalarlar, yitip giderler. Ne zaman dönerler, nasıl dönerler; onlar dönene kadar yurtlarının yuvalarının hali ne olur; çoluk çocukları, orakları harmanları nere gider, bilmeyiz...

Sekiz on yıl içinde, memur olarak; öğretmen, doktor, yargıç, subay, kaymakam olarak halimizden epey dert yandık. Aldığımız para yetmiyor dedik. Zamanlı zamansız nakiller oluyor dedik. Rahat çalışamıyoruz, partizan etkenler işimizi zorlaştırıyor dedik. Haklıydık belki! Fakat, şunu da düşünelim ki, hiç birimizin hali, köylümüzün, işçimizin halinden hiç bir zaman daha berbat, daha perişan olmamıştır. Kaymakam Sabri'yi, kış ortasında Kolukısa'dan alıp Mardin'in bir ilçesine attıkları zaman, yolluk diye bir etek parayı da peşin gönderdiler. Aydınlar, okur-yazarlar gemilerini nasıl olsa yüzdürüyorlar. Beni Şavşat'tan merkeze aldıkları zaman, karım, iki çocuğum, kendim için bin yüz lira yolluk verdiler. Yolluğum telle geldi. Hiç bir zaman Gölebertli gurbetçi Hamdi kadar sefil olmadan,

kamyonda otobüste şoför mahalline oturarak, trende ikinci mevkiye kurularak, kilim ve keçemi taşıyarak kalkıp geldim. Her gittiğim yerde, tek göz de olsa, iyi kötü bir ev buldum. Sobam yandı, çorbam kaynadı. Pencerem, penceremde perdem oldu. Gün geldi Bakanlık emrine düştüm, maaşım kesildi, ama 27 Mayıs'ta düzeldi, Danıştay'da düzeldi...

Ya bunların hali dostlar? Bunların hali ne zaman düzelecek? Çalışmaksa, onlar bizden, hepimizden daha çok çalışıyorlar, hepimizden daha çok yoruluyorlar. Şehrin bayındırlaştırılması, pamuğun çapası, kömürün yeryüzüne çıkarılması, kromun vapura yüklenmesi çok gerekliyse, bunların bir insan yaşayışına kavuşması da gerekli değil midir? Erzurum'dan, Bayburt'tan kalkıp Ankara'da, Aydın'da çalışan bir insan, çalıştığı ve çalışmadığı sürece, çoluk çocuğuyla, rahat bir yolculuğu, barınacak iki üç odalı bir evi, bir mutfağı, bir banyoyu, bir hafta tatilini, bir iki paydos saatini, bir tencere sıcak çorbayı, temiz çarşaflı bir yatağı haketmiş demektir. Onu, bunlardan yoksun bırakmak büyük haksızlık, büyük adaletsizliktir. Dünün, o kadar öğünme, o kadar «kalkınma»sı arasında, asıl değişmesi gereken durumu bu idi. Bugün de budur. Elimizi kalbimize koyarak, açık kalple düşünelim. Böyle ise buna göre düşünelim, buna göre davranalım...

1960

GEVŞEYEN İLKÖĞRETİM

Horasan'da, küçük daryol trenine aktarma yapıyoruz. Elimde sepet bavul.

On bir, on iki yaşlarında, soluk basma entarili bir kız, «Emuca» diye yanıma yaklaştı. Kızın yüzüne baktım, duruşunda, bakışında, tatlı bir bönlük var.

«Ne diyorsun?» dedim.

Gene öyle bön bön:

«Kars'ın treni hangisi diyerim emuca?» diye sordu.

Benimle gelmesini söyledim, gelmedi. Babasıyle yengesi de varmış. «Sor gel» diye bunu göndermişler.

«Git söyle, gelsinler beraber gideriz.» dedim.

Uzatmayalım, trende aynı kompartımanda, aynı yere oturduk. Kars'a kadar da birlikte yolculuk ettik.

Sordum bu kıza:

«Trenlerin üstünde nereden gelip nereye gittikleri yazılı; sen okur-yazar değil misin?»

Kız, biraz utanıp başını öte çevirdi.

Sorumun karşılığını babasından aldım:

«Yok, okur yazar değildir.»

«Sen?»

«Ben de değilem.»

Yanında gelin vardı ya.

«Bu gelin bacım?»

«O, birez bilirdi emme, unuttu, şimdi okuyup yazamaz.»

«Adı ne bu kızın?»

«Kızınki Elvan. Soyadı da Işık.»

«Memleket neresi?»

«Kars.»

«Kars'ın neresi?»

«İçi!..»

Elvan'ın adını soyadını kafama iyice not ettim. İçimde,

«Elvan çiçek açmamış...» diye bir türkü dönmeye başladı. Kaç doğumlu olduğunu bir daha yokladım ki, yaşıtları bu yıl ilkokul son sınıfta okuyacaklar. Acaba, Elvan niçin gidememiş? Babası olacak yurttaşımız, «Kız evlâdı değil mi, okuması icabetmez!» buyuruyor.

«Ama nasıl olur, sen yollamasan bile gelip zorla almazlar mı?»

«O senin dediğin, kızları zorla okula almaklar eskidendi. Şimdi herkes selbes. İster okutur, ister okutmaz...»

Çok iyi!..

Elvan'ın babasıyle enine boyuna konuştuk. Küçük daryol treni, eğitim çalışmalarımızdan daha yavaş gittiği için, konuşmaya bol bol zaman vardı. Adam, bana uzun uzun «selbeslik» anlayışını açıkladı. Madem şimdi demirgırat yaşıyorduk ve madem bir kızın her şeyi babasından sorulurdu, elbet Elvan'ın okula gidip gitmemesi de hükümetten önce bu adamı ilgilendirirdi. Eskiden, hükümet millete baskı yaparak, kızları okutmaya çalışırdı da eyi mi ederdi?

«Okuma yazma öğrenen kızların anasına, atasına, kocasına itaatı azalıyor. Hemi de, eli kalem tutan kızlar, kendi kocasından hariç erkeklere meytip yazıp aşna faşnalık ediyorlar. Neme lâzımım, azıcık aşın, ağrısız başın! Koy, kızın okumasın! Dursun dizinin dibinde, böylesi daha eyi...»

İlköğretimi, hele kızların okutulmasını, bir zamanlar, ulusumuzun büyük sorunu sayarken, bu kadar yanlış düşünüyormuşuz demek! Eh, epeydir, öteki hatalar gibi, bu hatamızı da düzeltip doğru yola girdik sayılırız. Madem seçmen yurttaşlarımız böyle istiyorlar ve madem demokraside seçmen yurttaşlarımızın dediği olur, iştle öyle yapıyoruz ve tabiî tuttuğumuz yol da doğru yoldur!

Şimdi eğitim ve öğretim işlerimizi yürüten yüksek sorumlular da bu inançta olmalıdır ki, epeyce bir zamandır, işler durakladı. Öğretmen Okulu sayısını, İmam Hatip Okulu gibi, isteyen illere birer tane açarak elliye filan çıkardığımız halde, ilköğretim çalışmalarımız, gevşemiş ve gerilemiştir. Hele kızların okutulması, şehirlerde böyle olursa, varın köylerdekini

siz düşünün. Artık bu dava, bugün köylerde temelli bırakılmış, temelli boş verilmiş bir davadır. İlk zamanlar, eski bir alışkanlıkla, işleri sıkı tutan ülkücü öğretmenler, öğrenim çağındaki kızların bir tekini bile okul dışı bırakmamak için çok çırpınmışlar; fakat, yukardan, aşağıdan herhangi bir destek görmedikleri için, köylünün gözünde, göze batan birer kötü kişi olmuşlar, başlarına türlü türlü işler açmışlardır. Böylece, çok değil, hemen sekiz on yıl içinde, okuyan kızların sayısı büyük ölçüde düşmüştür.

Türkiye'de, kadın erkek nüfusunun oranını bilirsiniz, kadınlar daha çoktur (% 50.2). Buna göre, kabaca düşünürsek ve ilköğretimin bütün yurttaşlar için bir «hak» ve bir «ödev» olduğunu da göz önünde tutarsak, en uzak köyde bile, okuyan çocukların yarıdan çoğu kız, yarıdan azı erkek olması gerekir. Nitekim, ülkücülüğü son ucuna kadar sürdüren öğretmenlerin okullarında böyledir. Benim ilk öğretmenlik yaptığım Kavacık köyünde, işler gevşetilmediği için, durum, şimdi (31) kız, (25) erkekle devam edip gitmektedir. Kavacık, seksen beş evli, küçük bir köydür. Kavacıklılar, kız erkek, çocuk okutmak için anlayış gösterip öğretmene yardım ederler. Ama «vatan sathı»nın öteki noktalarında böyle değildir. Örneğin Çağlayan'da (Şavşat) kızlar azdır. Örneğin, Çamlıca'da kızlar azdır. (100) erkeğe karşılık, sadece (20) kız. Bu Çamlıca, Beyşehir'in Çamlıca'sı! Beyşehir'den birkaç köy okuluna daha bakalım: Selki'de, (129) erkek, (36) kız, Üstünler'de, (150) erkek, (50) kız, Balkan'da, (180) erkek (70) kız, Sandıkacı'da, (130) erkek. (40) kız... (Ayrıca haber vereyim, bu köylerde okuyan çocuk sayısı inadına düşüktür. Örneğin; 3000 nüfuslu koca Üstünler köyünde (200) öğrenci! Ne kadar azdır! (200) öğrenci. bin nüfuslu bir köyden bile çıkar. Buna göre Üstünler okulunda, hiç olmazsa (500) çocuk bulunmalıydı. Şunu demek istiyorum: İlköğretime yurttaşların yardımcı olmadığı yerlerde, devlet, üzerine düşeni yapmak için titizlik göstermelidir.)

Kabul etmek zorundayız ki, bugünkü durum, apaçık bir «gerilik» örneğidir. Ne demek yani? Kızları okutmayacak mıyız? İşlerin, okur yazar, «ilim irfan sahibi» sorumluları da,

Karslı kızın babası gibi mi düşünecekler? Madem memleket hepimizindir, bir an önce uyanıp kendimize gelelim. Başka türlü, bu kızları da kara çarşaftan kurtaramayız. Bu kızların çocukları da çağdaş sağlık kurallarına göre büyütülmez. Ulusumuzun en az % 50 gücü işlenmemiş kalır. Kızlar okutulmadıkça, kadın uyanmadıkça iki yakamız bir araya gelmez. Bir gözümüz görür, bir gözümüz görmez. Türk toplumu yükselmez. Bu konuda olsun, nabza göre şerbet vermeyi huy edinmiş demagogları dinlemeyelim. Bu konuda olsun, «Bana ne?» demeyelim.

Bu yıl. Adana Kız Öğretmen Okulunu bitirenlerin birincisine, ikincisine birer bilezik verildi. Bizim ilköğretim çalışmalarımız, sade ilköğretim değil, genel olarak bütün eğitim çalışmalarımız böyle gösterişçilikten öte gidememektedir. Açtığımız ve güya çalıştırdığımız ortaokulların, liselerin, hatta üniversitelerin çoğu, vaktinde hazırlıkları yapılmadığı için, bugün, hocasız, kitaplıksız, laboratuvarsız, işliksiz... yarım yamalaktır, anormaldir. Son açtığımız Yüksek Öğretmen Okulunun da hali malum. Oraya alacağımız öğrenci kadar, Atatürk Lisesinin kadrosundan düştük. Çünkü Yüksek Öğretmen Okulunun henüz ne bir binası var, ne de öğretim kadrosu! Var mı bunların bilezik gösterişçiliğinden farkı?

Son yıllarda, kendimizi, şişirilmiş ve yakıştırılmış rakamları boş bidonlar gibi yuvarlayıp gürültü çıkarma modasına kaptırdık, gidiyoruz. Bu modaya uyarak, kızların okutulması konusunda bir iki rakam daha vereyim. Bakın, bugün dokuz yaşındaki erkek çocukların % 71,5'i okurken, kızların sadece % 56'sı okuyabilmektedir. On iki yaşındaki erkek çocukların % 66,4'ü okur-yazarken, kızların % 43.6'sı okul dışı kalmaktadır. İlgililerin yayınladığı bu rakamlar üzerinde, hem ilgililer, hem teker teker hepimiz, uzun uzun düşünelim.

Şimdi, bu sayın ilgililere sorsak: Acaba okula gitmeyen kızlar nereye gider? Verecekleri karşılığı bilemeyiz. Ama durum hepimizce bellidir. Cumhuriyet ilkokullarına devamını sağlayamadığımız kızlar, köylerde kentlerde, koltuklarında birer cüz, koşa koşa, kara çarşaf okuluna gitmektedirler. Nitekim, Karslı

Elman'ın babasına «Öyle midir?» dedim; elini göğsüne götürüp, «Helbet, ona ne şüphe!» dedi. Bilcümle okur-yazar Kadın Birliklerimize. Üniversitelerimize. gazete ve dergilerimize, şairlerimize, sinemacılarımıza, saylavlarımıza. bilcümle ülkücülerimize. aydınlarımıza malum ola!..

1959

CILAVUZ'U KUŞATANLAR

Cılavuz, Kars'tan Ardahan'a giderken hemen yolun üstünde, bir çukurun içinde küçük fakat şirince bir yerdir.

İlkokullara öğretmen yetiştiren kurumlardan biri, 1940'da burada açılmıştır. Kars'tan, Kağızman'dan, Artvin'den Yusufeli'nden çağrılan köy çocukları, burada beş yıl okuduktan sonra köylerine dönmüşler, ilk on yıl içinde o bölgenin öğretmen ihtiyacını hafifletmişler, hatta bazı ilçelerde iyice azaltmışlardır.

Şavşat köyleri de öğretmenlerini buradan sağlar. Şavşat'ta bulunduğum sıralarda gördüm ki, öğretmensiz olarak hemen dört beş köy kalmış. Onlar da «çok küçük» köylerdi. Hatta Cılavuz'dan yetişen Şavşatlı öğretmenler, yurdun öteki bölgelerine dağılıyorlar, örneğin bütün Doğu Karadeniz boyunu tutuyorlardı. İnanın, Şavşat dışarıya öğretmen veren birinci ilçemiz değilse, sağlam ikinci, üçüncüdür. Sade öğretmen değil, yargıç, doktor, kaymakam, subay... Fakat bunların sayısı az. Çünkü Şavşatlı çocuklar, okumaya çok istekli oldukları halde, yargıç, doktor ve subay yetiştiren okullara ulaşamıyorlar. Hele biraz yoksulca olanlar hiç ulaşamıyor. Ne kadar çalışkan olurlarsa olsunlar, onların alın yazısı, çiftçi yada çoban olarak, verimi iyice azalmış toprakları beklemek...

Şavşatlı çocuklardan niçin çok öğretmen çıktığını açıklamak kolay. Bir zamanlar Cılavuz çok öğrenci alırmış. Onlar da kız erkek gelip okurlarmış. Ya bugün? Bugün hiç öyle değil.

Bir kere, 1950'nin ilk hızıyle Cılavuz'un kız kapılarını kapattık. Demagojiye uyup harem selâm maskaralığı yaptık. Halbuki, kızın okuyup eğitim, sağlık ve öteki hizmet alanlarına girmesi, uzun zaman Türkiye'nin büyük sorunu olarak kalacaktır. Bugün köy kızlarının gidebildiği tek iki okul var: Bolu ve Beşikdüzü. Onların da alacağı sayı belli. Öteki kız öğretmen okul-

ları ortaokulu bitiren kızları alır. Köy kızları ise, kasaba ve şehirlerdeki ortaokullara gelip okuyamazlar.

Aynı zorluk erkek çocuklar için de var tabiî. Onların da gidebileceği okullar, ya öğretmen okulları, yada assubay okullarıdır. Sağlık ve Tarım bilgisi veren küçük meslek okulları, henüz köy çocuklarının ihtiyacını karşılayacak yeterlikte değil. Assubay okulları da beş altı yerde var. Türkiye'nin birçok yerlerine uzak düşer. Böyleyken bunların giriş sınavlarına sel gibi köy çocuğu gelir.

Kala kala öğretmen okulları kalıyor geride. Onların da durumu şu: Sayıları 52. Ama çoğu yarım yamalaktır. Çoğunun kuruluşu hâlâ yarımdır. Yapıları yapılmamıştır. Öğretim kadrosu doldurulmamıştır. Sayıları 21 olan eski köy enstitüleri de bu sayıya dahil. Eski köy enstitüleri hariç öteki 31 tanesine hemen hemen hiç köy çocuğu giremez. Çünkü bunlar ortaokullara dayalıdır. Türkiye'nin büyük bölümünde ortaokul bitirmek, lisede okumak, hâlâ köylülerin ulaşamadığı bir mutluluktur. Eski köy enstitüleri ilkokula dayalıdır. Clavuz bunlardandır. Fakat buralara da sadece köy çocuğu girmez. Gene 1950'nin hızıyle ve «köy şehir ikiliğini kaldırmak» gerekçesiyle, % 75 köy, % 25 şehir çocuğu alalım dedik. % 25 şehir çocuğu alınacağına göre, insan, okulun öğrenci sayısında bir artma olacağını sanır. Hiç öyle olmadı. Alınan şehir çocuğu kadar, köy çocuğu azaltıldı. Sözde bu okullar köy çocukları için açılmıştı. Oranları köy nüfusuna göre çok düşük olan şehir çocukları için 31 tane öğretmen okulu vardı. Öte yandan bir de kalite numarasına giriştik. Az yetiştirip öz yetiştirecektik. Öğrencilere, iyi yiyecek, iyi giyecek verelim, yetişmeleri için bol imkânlar sağlayalım diyorduk. Böylece eskiden 1000 öğrencinin okuduğu okula ancak 400-500 öğrenci alır olduk. Şimdi durum bu.

Şunu da not edeyim ki, hemen hemen bütün Türkiye'de şehir çocukları da bir okuma zorluğu içindedirler. Bunun için, bazıları, bu % 20'lik payı yeter bulmayıp ilkokulun beşinci sınıfına gelince kayıtlarını köye yıktırırlar. Köy okulundan diploma alarak, köy çocuğu imiş gibi % 75'lik haktan faydalanmanın yolunu ararlar.

Köy çocuğunun hakkı, şehir çocuğunun hakkı diye bunları tartışma konusu yapmak çirkin ama durum bu. Aslında çok okul açacaksın, köylüsü de şehirlisi de doya doya okuyacak...

Köyden yetişen aydınlara sık sık yüklenen suçlardan biri, köy şehir ikiliği gütmek. Türkiye'den köy şehir ikiliğinin kalkması, hepimizin büyük dileğimiz. Fakat, «Allahın bildiğini kuldan saklamak» derler ya, yürürlükte böyle bir ikilik zaten varken, bunu niçin saklıyoruz? Ben yazılarımı rakamlarla şişirmeyi sevmem, örneğin, ilköğretim hakkını alan ve alamayan köy çocuklarıyle, şehir çocuklarının oranına bir bakın, dünyanın en korkunç çelişkisini görürsünüz. Yemede içmede, giyimde kuşamda, kafada aynı çelişkiler... Türkiye'de köylü, gerçek bir «nisbî taksim»le devlet hizmetinin her türlüsünden payını alabilmeli, pek tabiî karşılık olarak görevini de yapabilmelidir.

İkilik için değil, birlik için soralım: Ortaokullara dayalı 31 öğretmen okuluna niçin % 25 şehir, % 75 köy çocuğu almıyoruz? Asıl üzüntü konusu, son Eğitim Tartışma Komisyonu'nun da, bu durumu olduğu gibi kabul etmiş olmasıdır. Kutlu olsun deyip bağrımıza taş basalım.

Şu anlatacağım hikâyeyi, o karara parmak kaldıran sayın öğretimcilerin okumasını çok isterim. Geçenlerde Şavşat yanlarından bir dost geldi, konuştuk. Dostum orada büyük yetkili bir eğitim görevlisiydi. Devrimden sonra bunu Demokrat diye şikâyet etmişler. Ne garip, Devrimden önce de kaç sefer Halkçı diye şikâyet edilmişti! Sepetlemişler dostumu. Ankara'ya hak aramaya gelmiş. Konuşurken o anlattı:

Bu yıl Şavşat'tan Cılavuz'a 220 öğrenci, dilekçe vermiş. Alınacak öğrenci sayısı da bütün o bölgeden sadece (20) imiş. İnanmadım: «Belki 120'dir» dedim. Dostum güldü: «Ciddi söylüyorum!» dedi. Zaten bildiğim öğretmen okullarının hiç biri yılda 120 öğrenci almaz, alamaz. Cılavuz'un da alacağı (20) değil, haydi (50) olsun. Sadece Şavşat'tan 220 istekli var. Bir de öteki illeri, ilçeleri hesaba katın. Belki 2220 aday, Cılavuz'a!..

İş mi bu yaptığımız? Bir yanda ton işi öğretmensiz köy, bir yanda ton işi öğretmen olmak isteyen köy çocuğu. «Un hazır, yağ hazır...» hesabı. Niçin alıp okutmuyoruz? Şavşatlı 220 aday-

dan 200 tanesinin öğretmen olabileceğine ben kalıbımı basarım. Bu kadar çocuğa niçin boş veriyoruz?

Öğretmenlik, birtakım özelliği, niteliği olan bir meslektir. Subaylardan, liseli kızlardan, üniversitelilerden... öğretmen yapıyoruz, evet ama yıktığımız yönetimin yaptıklarını yapmayalım. Bunları ancak geçici bir zaman için kullanabiliriz. Millî Eğitimin ana ögesi olan «meslekten öğretmen»i okutup özel olarak yetiştirmek zorundayız. Yol budur. Henüz vakit geçmiş sayılmaz, bu yıl öğretmen okullarına en az iki, üç kat aday almalıyız. Zordur ama, bunun denenmiş kolaylıkları da vardır. Ayrıca biz, daha uzun zaman zorluklara katlanmaya yargılı olan bir toplumuz, zorluk çekeceğiz.

Şavşatlı dostumun anlattığı hikâyeye devam edeyim: Yüzlerce çocuk, okullara girebilmek için babalarının ardına düşüp il'e, ilçeye gelip Cılavuz'un müdürüne, öğretmenine, bir torpil, bir tavsiye götürmeye çalışıyormuş. Beş on tanesi de benim dosta gelip yalvarmış:

«Tanıdığın varsa aman bir mektup yaz!»

Birçokları bunu da yeter görmemiş; çünkü, herkes tavsiyeli, torpilli!.. Çocukların babaları ne yapmışlar bakın. Almışlar çocuklarını, almışlar kara çadırlarını, tenekelerini, göcelerini. Varıp konmuşlar Cılavuz'un çevresine. Halay çevirir gibi fırdolayını çevirmişler çadırlarla. Sınav gününe kadar, memleketten getirdikleri parayı, azığı yeyip idare edecekler, ara sıra çocukları yanlarına alıp okula sokulacaklar. Gördükleri öğretmene:

«Efendi can, gözen gurban, başan gurban! Şu çocuğa bir hesap deyiver. Dersine çalışıyor. Çok zekidir. Çok eseletlidir. Sizin kimi efendi olacaktır. Bakin yazisine, bakin gıraatine, kerratina...» diyecekler, onlarla yüz göz olmaya, yakınlık kurmaya çalışacaklar. Kolayını bulabilirlerse, çocuklarını Cılavuz okuluna katacaklar.

Bildiğim eğitime, okumaya kavuşma hikâyeleri içinde bundan çarpıcısı, daha acı vericisi yok.

Oturmuş, buralarda laf ediyoruz: Evrim, devrim... cektik caktik... cuktuk...

1960

KOCA TONGUÇ

Her zaman ışıklar içinde parlayan yuvarlak kestane gözleri vardı. Kocaman gövdesi yayla çınarlarına benzerdi. Güzel yüzlü, tatlı sesliydi. Kafası bilgi doluydu. Konuşması bir köylününki kadar açık ve anlaşılır idi. Bir köylü kadar çok çalışır, toprağa, ağaca, insana bağlanırdı. Temizdi. Dedikodu, kin, garez bilmezdi.

Aramızdan ayrılıp toprağın altına gireli nice oluyor, hâlâ onu düşünüyorum. Ondan bin bir anı, bin bir söz, ilk olarak onun ağzından duyulmuş bir cümle, bir gezinti, insanlık tarihinden bir yiğit insanın hikâyesi, başkaları için yanıp tutuşan bir devrimci, bir buluşçu, Anadolu yaylasının karanlığı içinde balık oynaması gibi çakıp sönen bir Enstitü aydınlığı, bir çam ağacı, bozkırda bir söğüt, bir dağ çeşmesi, bir kır çiçeği, köyünden göçmek zorunda kalmış bir köylü, okumak uğruna çırpınan bir yoksul çocuk... hepsi, ayrı ayrı, sık sık Tonguç'u andırıyor, bana Tonguç'u düşündürüyor.

Kolay değil onu anlatmak...

Güven verici bir konuşması vardı. İyi bir anlatıcı ve yorumcu idi. İyimserdi. Kapkara dumanların bir umut verici yanını bulur, «Bunlar geçer, bunlar adamı yıldırmaz dostum!» derdi. «Adam kötülere kızıp ulusuna darılmaz...» Sözcükleri kendine göre bir söyleyişi vardı. El yazısı, bütün büyük adamlarınki gibi işlek, okunaklı, fakat biraz büyükçe, bakla iriliğinde idi. Harfin harfe, satırın satıra uygunluğuyla göze hoş görünen sayfa düzenleri yaratırdı. Hiç bir sözcüğü gizlemeyen bu yazı, sanki onun yaşamındaki açıklığı da ortaya koyuyordu. Böyle bir adamın ölmesi, onu bilenler, ondan hiz alanlar için eksikliktir.

Ağaçlar, çiçekler, ışıklar delisi bir Hakkı Tonguç'tu bu! Alın teri dökerek, ıssızlıklar içinde Anadolu kırında kurduğu yirmi bir Köy Enstitüsünde on binlerce köy çocuğunu okut-

muş, yetiştirmişti. Oralarda ilk ele aldığı iş, önce toprağı derince kazıp ağaçlar dikmek, arayıp tarayıp bir yerlerden su bulmak, gümrah yeşillikler yaratıp ortasına ak sıvalı, kırmızı kiremitli yapılar yapmak, sonra da bir elektrik ışığı parlatmak idi. Bu ışıkların altında, ilk dedelerimizin yaktıkları ateşlerin çevresinde «Sinsin» oynayarak tepinmeleri gibi, bir halay, bir horon çevirtir, şenlikler yaptırırdı. Köylere yollanacak öğretmenlerin kafasındaki bilgi ışığını, bu elektrik ışığına baka baka, daha iyi anlar ve biçimlendirirdi sanki.

«Türkiye Eğitim Tarihi»ni yazan ve yurdumuza eğitim ve politika alanında çok hizmetleri geçen Nafi Atuf Kansu, Tonguç'un bacanağı imiş. «Ülkü» dergisi, Nafi Atuf Kansu'nun ölümü dolayısıyle bir özel sayı çıkarmıştı (Sanırım bu sayı, Ülkü'nün son sayısı oldu). Tonguç'un da bir yazısı vardı. Bacanağını değil, anlaştığı, sevistiği bir insanı anlatıyordu içtenlikle ve özenle. Her ikisi de, yüklendikleri ağır kamu işlerinden boş vakit buldukça, Etlik'teki bağ evlerinde buluşurlar, birbirlerine duydukları özlemi konuşarak giderirlermiş:

«Bir gün, devlet işlerindeki nöbeti bitirip emekli olmak... Yolların ırağında, ıssız bir dağ köyüne çekilmek, köyün yakınında, ardıçlar çamlar arasında, bahçesinden gece gündüz şirin bir çeşme akan, ılık rüzgârlarla püfür püfür yıkanan bir kır okulu açıp; saçları makasla kesilmiş, şapkaları yamalı, çarıklı, kitapları torbalar içinde, yoksul, fakat mavice, karaca gözlerinden zekâ fışkıran köy çocuklarını beraberce okutmak... Tolstoy'un, Pestalozzi'nin büyük adlarına yaraşır yeni bir okul örneği göstermek...»

Ne güzel bir okul tasarımı değil mi? Buradan yetişen çocuklar ne aydınlık, ne gürbüz olurlar, nasıl çığ gibi büyürler. boy sürerler!.. Hep bunu konuşurlarmış.

Yurda ulusa bu kadar yararı dokundu diye, bu kadar köy çocuğunu «eğitim yoluyla» aydınlığa çıkardı diye, dünya eğitim literatürüne kendi adıyla birlikte Türk adını yazdırıp söyletti diye yapmadık kötülük bırakmadığımız bu Koca Tonguç, bir ortaokul resim öğretmenliği olan son işinden de alınıp dipdinç ve güç dolu iken emekliye ayırılmıştı. O günlerde, konu-

ğu olan iki Avrupalı eğitimci dostuyla Anadolu'da bir gezi yaptı. Arkadaşlarına, güneyde, Ege'de, Köy Enstitülerinden çıkıp gelmiş öğretmenler gösterdi. Günde olmazsa gün aşırı, hakkında iftiralar düzülüyordu o günler. Barakadan biraz büyücek evinden başka bir şeysi olmayan ve emeklilik günlerinde. oğlu öğrenimini bitirene kadar sarı bulgurla duru hoşafa kaşık çalan bu adama, çivi, çimento çaldın deniyor, düşman gözüyle bakılıyordu. O ise, bütün söylenenlere kulağını tıkayıp bu Anadolu gezisinde gördüğü güzel okulları, çalışkan öğretmenleri düşünüyor, bunların anlamını büyütüyor, eşine dostuna, meslekdaşlarına duyurmak için çırpınıyordu.

Güneyde, yaz güneşi altında cayır cayır yanan kurak bir köy... Kurak! Kıpırdayan bir fidan, bir yaprak yok... Köyün içinden geçiyorlar. Yere kapanık, bomboş kerpiç evler. Gübre yığını sokaklar... Birden, mucize gibi, yemyeşil bir bahçe, kırmızı kiremitli, küçücük bir okul, bir öğretmen evi! Cipi durduruyorlar. Çatma kapıyı açıp giriyorlar. Kuyu suyuyla sulanan bahçede reyhanlar, mısırlar, hıyar kökenleri, patlıcan domates arıkları ve boylanıp okul çatısını geçmeye çalışan körpe kavaklar... Amanın bir de serinlik, bir de serinlik!.. Gerçekten bir mucize!.. Öğretmen evinin taraçasında bakımlı iki çocuk oynuyor. Önü önlüklü bir genç kadın, elinde süpürge, kapıya çıkıp konuklara «Buyrun, hoş geldiniz.» diyor.

Konukların gözü, bahçedeki yeşillikte. Arada bir dönüp gerideki balçık köye bakıyorlar. Birbirine zıt iki görünüş: Biri yakıyor, biri serinletiyor. Yakanı, beriki gibi yeşertmenin yolu, bu bahçeden, bu okuldan geçecek. Konuklar bunu görüyorlar ve duygulanıyorlar.

Genç bayan, köyün öğretmenidir: «Size kahve pişireyim.» diyor. Konukları tanıyamıyor. Birini biraz gözü ısırıyor gibi ama seçemiyor. Gözünün ısırdığı adam, gönlünden kopup gelme bir saygı ve sevgiyle: «Kahveyi bırakın öğretmenim!» diyor. «Bize şuradan birer salatalık, birer domates koparın, karnımız kalbimiz iyice doysun...» Öğretmen hoşnut: «Hay hay!» diyor. Konuklar, çocukları alıp seviyorlar. Konuşulup görüsülüyor. Tanış biliş olunuyor. Çocukların babasının da öğretmen

olduğunu öğreniyorlar. Enstitüde beraber okumuşlar İkisinin de atanması bu köye yapılınca, yakın köylerdeki ana babalarıyle konuşup anlaşmışlar, evlenmişler Yeşil bir bahçe, temiz bir okul ve alın yazıları hiç de öteki köylülerinkine benzemeyecek iki çocuk meydana getirmişler.

Tonguç, sevincinden yerinde duramıyor: «Bay öğretmen nerede?» diyor.

Bayan öğretmen anlatıyor:

«Şimdi köyde orak zamanı. Turgut, tarla tarla dolaşır, yanında haplar ilâçlar gezdirir, konuşur, ekin biçer, sap çeker, gümül kaldırır... Habire de şakalaşır. Şenlikli adamdır. Yanar kavrulur, toza toprağa batar gelir. Ben de ona bir su hazırlarım, gelir gelmez yıkanır, gömlek değiştirir...» Tonguç, niye şehre gitmediklerini soramıyor. Bayan öğretmen sürdürüyor: «Burada değerimizi anlıyorlar. Seviliyoruz. Buradan dışarda kötü kişiyiz. Hain, yurt düşmanı, bozguncuyuz. Köy daha iyi. Köyde gönlümüz rahat...»

Ege köylerinde gördükleri daha ilgi çekici: Bir bay öğretmen. Enstitüden. Büyükçe bir köyde çalışıyor. Üç yolcu, incir ağaçlarıyle, çitlenbiklere sarılmış asma çubukları arasında, çardaklı bir yaz kahvesinde duruyorlar. Birer sandalye çekip oturmalarına kalmadan, bir delikanlı koşup geliyor: «Hocam, hoş geldiniz?» Sevinçten gözleri gülen aydın bir genç: «Hoş geldiniz, hoş geldiniz Hocam!»

Konuklar, kafalarındaki plana göre, dört kilometre ötedeki kasabaya ulaşıp geceyi orada geçirecekler. Genç adam: «Bu gece burda kalırız Hocam! Sizi bırakmak olmaz. Yarın benim incirliği, zeytinliği, okulu filan gezeriz. Arılarım da var Hocam!..» Teslim bayrağını çekiyorlar. Akşam, etlisiyle sütlüsüyle, sebzeli salatalı, güzel rakılı bir sofra donanıyor. Öğretmen yapıyor bunu... Tonguç şaşırıyor: «Ne bolluk, ne bolluk!» diyor, şenleniyor. «Anlat hele, nasıl oldu bu işler!»

Genç öğretmen anlatıyor: «Bu işler Hocam... Ben bu köye geldim, bu köyden bir kız aldım, evlendik; karıştık, çok sevilen bir komşu olduk. Bir yandan okuturken, bir yandan zeytinciliğe, tütüncülüğe giriştik. Biz köylüyü teşvik edelim der-

ken, köylü bizi teşvik etti. Önce bir incir bahçesi yaptım. Sonra zeytinleri aşıladım. Şimdi eş dostla yiyecek kadar kazanıyorum. Yılda bir yedi sekiz binin yolunu bulduğumuz oluyor. Sade hükümetin verdiği aylığa kalsak işlerimiz kül tabii. Bunu arkadaşlar da anladılar Hocam...»

Tonguç, bir de Şavşat'taki sağlıkçı Harun Özaslan'ı, balcı Rasim Yazgan'ı, Ardahan'daki Polat öğretmeni, Bafra-Engiz'deki Nermin'i; hem öğretmenlik, hem muhtarlık yaparak halk içinde hakkın savaşını sürdüren, yaptıklarını da yazan Behzat Ay'ı; Gerze'nin Hacıselli köyünde köylüyü peşine takıp götüren Cemil Şahin'i, eşi Cevriye'yi ve daha nicelerini, nicelerini görmeliydi! Eğitimin ne işe yaradığını, nasıl büyük bir güç olduğunu bir daha görür, yuvarlak kestane gözlerini döndüre döndüre güler, birazcık mutlu ölürdü.

Bilgiyle, görgüyle, çalışkanlıkla, akşamları geç yatıp, sabahları gün doğmadan kalkarak kurduğu Enstitülerde, yeni, temiz, yeşil, taze, ak sıvalı, kırmızı kiremitli, çamlı ardıçlı, selvi kavaklı «köy okulculuğu» yolunu bize Tonguç açtı. Biz ise o yoldan, baraka okullar, vekil öğretmenlerle yürümeye kalktık. On iki, on üç yılımız böyle geçti. On iki, on üç yılda başka insanlar, yurtlarını, yaşamalarını güzelleştirmeyi, caddelerini mozayiklemeyi bitirip aya yıldıza koştular. Yazıklar olsun bize!

1960

BÜTÜNÜ KURTARMAK

Gazetelerden birinde, ilgi çekici bir röportaj okudum. Erzincanlı bir çocuk. Yoksul! Kimi kimsesi de yok. Okumak istiyor, okuyamıyor. Genel olarak, okumak isteyen yoksul çocukların derdine çare olacak ciddî bir devlet kurumu yoktur. Ne yapsın Erzincanlı çocuk?.. Ülkede devrim de oldu... Biniyor «Ankara» trenine, çıkıyor Erzincan'dan.

«Bana Cemal Bubamı gösterin!» diyor.

Orası burası, Erzincanlı delikanlıyı, Devlet Başkanı Gürsel'e çıkarıyorlar. Üst baş perişan. Bet beniz yok. Çok fena şekilde besinsiz kalmış. Bakımsız kalmış. Her halinde bağıran, insana batan bir sefillik!.. Başkan Gürsel, duygulu bir insan! Bağrı yufka! Çocuğu biraz konuşturuyor. Dinliyor. Zekî bir çocuk. «Ben seni okutacağım, hiç merak etme!» diyor.

Önce bir hamam, bir berber. Sonra dipten tırnağa, kravatına, güzel çorabına kadar iyi bir elbise, bol yemekler... Ve kat kat döşekleriyle Çankaya'da bir oda. Bir yüzbaşı, çocuğun şehre alışmasına yardım edecek... Çocuğun Erzincan'dan getirdiği soyadı «Dikbıyık». Başkan Gürsel bunu atıp, yerine daha sevimli olan «Dikmen» soyadını takıyor. Bir yandan da, İstanbul'daki okullardan birine kaydını yaptırıyor. «Sen benim torunumsun, seni en yüksek okula kadar okutacağım, iyi çalış!.. Çok çalış, dürüst çalış!..» diye de öğüt veriyor. Yoksul Dikmen, sıcak Erzincan görgüsüyle el öpmek istiyor; Başkan: «El öpmek yok, toka edeceksin, işte böyle!..» El öpmek yerine toka etmeyi de gösteriyor.

Önemli kısımlarını özetlediğim bu röportajda, Erzincanlı çocuğun birkaç pozu da vardı. Gülen, bahtiyar gözlerine uzun uzun baktım. Sevincini, esenliğini anlatan, yalın, fakat epeyce geniş anlamlı sözlerini döndüm döndüm okudum.

Bir bakıma Başkan Gürsel, Türk toplumunda, hali vakti iyi olan yurttaşlara ders vermiştir. Zenginler, okumak iste-

yen yoksulların elinden tutmalı, giydirip kuşatmalı, öğütler vermeli ve bir okula yazdırıp sonuna kadar okutmalıdırlar. Hatta, hali vakti iyi olan aileler, böyle çocukları yanlarına almalı, soyadlarını değiştirmeli, onları kendi öz çocukları gibi bağırlarına basarak yoksulluğun acılarından kurtarmalı, herkes için parlatılmış olan «Eğitim» güneşinden faydalanmalarına yardım etmelidirler.

Çocuğun onurunu ve kişiliğini zedelemeden bu davranış, toplumdaki yoksulların kaçını kurtarabilir? Buna benzer davranışları Batıdaki ailelerin sık sık yaptıklarını, bizdeki fitre ve zekât gibi yardımları bu kanala akıttıklarını biliyoruz.

Türkiye'de yoksul çocukların okutulması ve kurtarılması sorununu bu yolla çözebilir miyiz acaba? Bizim toplumdaki yoksul oranı, başka toplumlarla kıyaslanamayacak derecede yüksektir. Biz, yoksulu pek çok, fakat zengini sayıca az olan bir toplumuz. Üstelik, zenginimiz çok zengin, yoksulumuz da çok yoksuldur. Aradaki «orta sınıf» kendi kendine bile zor yeten, zavallı bir duruma düşmüş, hatta temelli «silinmiştir». Bugün bu «sınıf»tan bir memur, kolay kolay kardeşini bile okutamıyor. Zenginlerimiz birer tane değil, beşer tane çocuk okutsalar bu yolla amacımıza varabilir miyiz?..

Başkan Gürsel, aynı zamanda kültürlü ve halktan gelme bir insandır. Yurdumuzun çözüm bekleyen sorunları hakkında görüşleri vardır. «Bir sosyalist partinin kurulması faydalı olur!» diyen odur. Onun için, ister şehirli, ister köylü, okumak isteyen yoksul çocukların derdini büyük bir plan içinde düşünmek gerektiğini her halde bilmiş olmalıdır. Geçici yönetimi sırasında, yeniden kurulacak devletin anayasasını hazırlamak gibi bir işin başında bulunmaktadır. Bu, hem ağır, hem de çok şanslı bir ödevdir. Çok iyi başarırsa, adı dağdaki taştaki insanların dilinde türkülere karışır.

Yakın bir zamanda, genel tartışmaya sunulacak olan Anayasa taslağında yoksul halk çocuklarının okutulması davasının doğru bir şekilde ele alınmış olmasını umalım. Yalnız, bu gibi haklar, kanunlara ne kadar doğru geçerse geçsin, yazıda kalmaktan kurtarılmadıkça, toplumda etkili olamıyorlar.

Siz, Türkiye halkının % 80'inin, çocuğunu yüksek okullara kadar okutamayacak derecede yoksul olduğunu kabul edin. Önce düşünülecek ve yapılacak işlerden biri, halkımızın yoksulluğunu giderici, toplumcu bir düzenleme olmalı. Ulusal geliri daha adaletli olarak dağıtmak, toprak başta olmak üzere üretim araçlarının düzenlemesini yeniden yapmak gerekir. Bunlar, bugün de, yarın da bizim ana konularımız olarak karşımızda duracaklardır.

İkincisi, zekî ve çalışkan halk çocuklarını ilkokuldan üniversiteye kadar okutmak, bunları; sanat, bilim ve yönetim kadrolarına katmak işi, devlet tarafından bir toplum hizmeti olarak anlaşılmalı ve yapılmalıdır. O zaman Türkiye'nin gerçek değerleri daha iyi bir seçmeyle ortaya çıkacağı gibi, okutma ve genel kültür çizgimizin yükselmesi de sağlanmış olacaktır. Toplum yapımızın alt kademesini meydana getiren köylerden ve yoksul şehir halkından yetişen çocuklar, en yüksek okullara kadar okuyup uygun işlere gelemedikçe, bir yandan da sanata, bilime ve yönetime karışmadıkça, Türkiye'de dilediğimiz ulusal canlanma gerçekleşmeyecektir. Yapmamız gereken iş, devlet gücünü bu tarafa seferber etmek; çok önemli olan bu alanı birkaç zenginin uzun yüzyıllardan beri bir türlü harekete geçmeyen acımasından kurtarmaktır.

Sorun, biri değil, bütünü kurtarmaktır.

1960

ÖRDEKHANE

Bir hemşerim Ankara'ya gelmiş, bitkin bir hali var: «Yahu, durmadan seni arıyorum. Bir iki arızam var, hastane doktorlarından tanıdığın varsa götür, beni tamir ettir!» dedi. Hastane doktorlarından hiç birini tanımadığımı söyledim. Çok üzüldü. «Tanıdık olmayınca, iş görülmez ki!» dedi. «Gidip başkasını bari bulalım! Halbuki ben sana çok güveniyordum!»

«Baksana!» dedim. «Kendini neden memlekette tamir ettirmedin ve Ankara'ya geldin?»

«Bilmez gibi sorarsın!» dedi. «Memlekette hastane var, doktor yok. Doktor var, ilâç yok. Olsa bile, işinin görülmesi için orda da tanıdık lâzım. Sonra, büyük yerin doktoru başka olur tabiî... Bilgilidir herifçoğulları...»

Hemşerime, doğrusun, yanlışsın, hiç bir şey demedim. O, bunu, kendisiyle ilgilenmek istemediğime verdi, yüzünü ekşitti. «Arızan ne?» diye sordum. Uzun uzun anlattı. Çocukluğundan beri çekermiş. Köyünde, yakınında bir doktor bulunsa bu kadar büyütmeyecekmiş. Anası babası da cahilmiş, olmayacak yollarla iyi etmeye kalkmışlar, iyi olacağına kötü olmuş. Askerlikte doktora çıkmış, şunu yut. bunu yut demişler, ne yuttuysa kâr etmemiş. Memlekete dönünce ağrılar, sancılar artmış. Şehre inip hastaneye gitmiş. «Ameliyatlık senin bu iş... ama şimdi operatörümüz yok. Yaza doğru bir uğra...» demişler. Sancıları yaza kadar duracak gibi değilmiş. Kalkmış Ankara'ya gelmiş. Elinde bir de «Fakrü hal» kâğıdı var. «İsterse tapun olsun, tanıdık olmayınca neye yarar?» diyor, başka demiyor...

Ankara kar kıyamet!.. Kafayı gözü sarıp çıktık. Erkenden hastaneye vardık. Bilet alıp sıraya yazıldık. Poliklinik beklemesindeki kalabalığa karıştık. Bekleme yeri, uzun, geniş, fakat alçak, tavanlı, tıpkı bir bodrum gibi, ışıksız bir salon. O kadar da kalabalık ki, amanın, amanın!.. Hademenin, hemşire-

nin gelip geçmesine yol yok! Kimisi öksürüyor, kimisi tükürüyor, kimisi sigara içiyor, kimisi inliyor. Yaralılar, başı gözü sarılı köylüler; tıkanırcasına öksüren, boğmacalı çocuklar; ayva gibi sararmış gelinler, ağrılar içinde kıvranan, doğurgan analar... Bekliyoruz. Dışarısı soğuk. İçerisi de durulacak gibi değil. Büyük istasyonların üçüncü mevki bekleme salonları bile bunun yanında yunmuş arınmış! Bekliyoruz...

Saat on diyor, doktorlar gelmeye başlıyorlar. Sadece bizim servisin önünde en az yüz kişi! Ötekiler, berikiler hep dolu! Erken geldiğimiz için, sırada yirmi altıncıyız. Şimdi ikişer üçer hastaları içeri alıyorlar. Hasta hemşerim tuz yumurtluyor: «Böyle sıradan bakılacak olduktan sonra ne anladım ben Ankara'dan? Arayıp sorup bir tanıdık bulmadın! Bu kadar hastanın arasında sana ne yapsın doktor?» diye kahırlı kahırlı söyleniyor.

Girdik. Önce hastanın kaydı yapıldı. İçerisi tıpkı bir berber dükkânına benziyor. Üç tane koltuk var. Her birinde birer doktor, çalışıyor. Arada hemşireler dönüyorlar. Benim hasta, vardı, boşalan birinin önüne oturdu. Doktoru kara yağız, yakışıklı, son derece temiz, iyi tıraş olmuş, güzel saçlı, ışıl ışıl gözlü bir genç. Uzun da bir boyu var: «Neyin var?» diye top gürlemesi gibi bir gürleme yapmasın mı! Ben şaşırdım. Çok sinirli... Hey gidi heey! Böyle güzel bir yapıdan, nasıl böyle çirkin bir ses çıkar? Bizim hastanın dili tutuldu. Serde köylülük de var... Ben aldım: «Çocukluğunda bir hastalık geçirdi...» diyecek oldum. «Bırak hikâyeyi! Şimdi nesi varsa onu söyle!» diye bağırıverdi. Alnımda bir sakar tüy mü var acaba? Her yerde böyle bir aksilik çıkıyor. Bildiğime göre, doktorlar, hastanın çocukluğundan sormaya başlarlar. Ama şimdi bizimki, bırak diyor!.. Konuşsan iş büyüyecek, belki kapı dışarı da edileceksin. Hastanın işi kalacak. Dilimi yuttum. Sadece: «Ameliyatlık bir işi varmış, memleketteki doktorlar öyle söylemişler, ama operatör yokmuş. Mümkünse burada olsun.» dedim. Hemen bir kâğıt çekti. Hastanın adını sordu. Cart cart yazdı, elimize verdi: «Götürün, film çektirin!» dedi. O andaki halimizi anlatamam. Hasta hemşerimin yüzüne bakamı-

yordum. Dövülmüş gibiydik. Ağzımda acı sular birikmişti. Hemşerime: «Ama çok kalabalık...» dedim. «Biz olsak ne yaparız? İyice bunalıyor adamlar...» Bu sözlerimin etkisi olmadı. O, durmadan: «Dünyada adamın olacak!» diyor.

Röntgen için önce İdareye gidip bir kâğıt ımzalattık. Sonra vezneye para yatırdık. Ondan sonra geldik, sıraya durduk. Orası da kalabalıktı. Hem ne kalabalık! Hemşerim: «Elimizde fakrü hal kâğıdı var, niye para aldılar?» diyor bir de! Bunun film parası olduğunu, yabana değil, kendi devletimize gittiğini anlattım. «Peki öğleyse...» dedi. Uzatmayalım, sıramız geldi, filmi çektirdik. «Bir gün sonra gelin alın.» dediler. Bir gün sonra gittik, bozuk çıkmış. Bir daha çektiler. Gene: «Bir gün sonra...» dedileri. Şükür, bu sefer bozuk değil!.. Götürüp doktorumuza verdik. Işığa tuttu, şöyle bir yarım göz attı, bıraktı filmi. Koltuğa oturttu hemşerimi, ağzını açtırdı, göz kapağını kaldırdı, bir yarım göz de oraya attı: «Tamam!» dedi. Bütün bunlar, berber dükkânına benzeyen odada, bir ense tıraşı kadar değil, bir saç tarama zamanı kadar bile sürmedi. Hemşerim kalktı. Doktor, gene kâğıda çabuk çabuk bir şeyler yazıp verdi. Ben, gene bizi bir yere havale edecek diye düşünüyordum; kan, idrar bakımına filan... Değilmiş. «Ameliyatlık bir iş yok! Bu ilâçları kullan geçer!» dedi. Hımmm... Film incelenmiş, muayene bitmiş, reçete filan da yazılmıştı demek! Şip şip şip... şak şak şak!.. Birkaç defa yutkundum, «Aman doktor, etme, ameliyat olsun...» diyeyim dedim, doktor, çoktaan, başka bir hastaya geçmişti.

Filme bir an bakmıştı. Muayeneyi bir anda yapmıştı. Reçeteyi de çabucak yazmıştı, yazarken hiç takılmamıştı!..

Tedavi için Hamburg'a gidip gelen bir başka tanıdığım, bu fırsatla, öteki Avrupa ülkelerini de gezmişti. Hollanda köylerini, kasabalarını görmüştü. Oralarda, sağlık hizmetlerinin büsbütün devletleştirildiğini, yurttaşların sadece küçük bir sağlık vergisiyle yükümlü bulunduklarını, hastalık, muayene, bakım konusunda yüzde yüz güvenlik içinde bulunduklarını, bir doktorun günde dört hastadan fazlasına bakmadığını, bir muayenenin de dört saatten fazla sürdüğünü, reçete yazmak için ki-

taplar, ansiklopediler karıştırdığını, hastada görülen hallerin, yapılan bakımın, verilen ilâçların, özel bir dosyaya uzun uzun yazıldığını, bu dosyanın o hasta dünyadan göçünceye kadar saklandığını... anlatmıştı. Şimdi bunları anımsayıp gülümsüyorum. Avrupa doktorlarında bilgi mi var! Olmuşken bizimkiler gibi olacak demek! Reçeteyi kafadan yazacaksın! Filmi bir tutmadan anlayacaksın! Adamın hastalığını da gözünden bileceksin!..

Neyse, elimizden ne gelir, çaresiz, çıktık. Hemşerimin ilk işi, reçeteyi yırtmak oldu. Filmi de yırtacaktı, elinden aldım. «Ne yapıyorsun, ilâçları alalım da bir dene!» dedim. «Anasını satayım ilâcının, denemesinin!.. Kaçını denedim böyle böyle ben!..» diye söylenmeye, Ankara hakkında ileri geri konuşmaya başladı. Ben de elimden geldiği kadar Ankara'yı, doktorları savunuyordum. Ama söylediklerime inanmıyordu. «Allah hekime, hâkime muhtaç etmesin, en iyisi ölmek!» diyordu. Hiç öleyim demekle ölünür mü? Hem ozan da demeniş mi? «*Vatan senden hayat umar, sen yaşarsan* o *canlanır!*»

İki gün, dertli, boynu bükük dolaştık. Kimseye selâm vermedik. Kimseden selâm almadık. Bari bir serbest doktora muayene olalım, elimizde film de var, dedik. Belki ameliyata gerçekten hacet yoktur... Gittik.

Serbest doktor hastaları evinin altındaki bir odada bakıyor. Burası temiz. Yerlere süt dök yala... Hemşerimle birlikte derdimizi anlattık. Doktor dinledi, dinledi, sonra: «Ameliyat olmaz şart!» dedi. «İsterseniz ben yaparım!»

«Evet, isteriz ama... para? Biz dışarda nasıl ameliyat oluruz? Kimbilir ne kadar para gider?»

Sıkıntılar içinde kıvranıyordum: «Nerede para?..»

Arkadaşlarımdan birine gittik, derdimizi döktük. Arkadaşım: «Benim Asabiyede stajyer bir arkadaşım var, size faydası olmaz ama, belki hocalardan filan tanıdığı vardır, bir görelim şunu!..» dedi.

«Ben gidip göremem artık, baktılar bakacakları kadar!» dedim. «Hem de bıktım iyice!..»

«Yahu bir konuşuruz, ne var konuşmada? Dur, onu bura-

ya çağıralım. Hem beri bak, benim politikacı tanıdıklarım filan da var, bir kart alıp gittik mi, kapılar ardına kadar açılır. Hastanın selâmeti söz konusu burda. Sen karışma...»

Ölür müsün, öldürür müsün?..

«Peki!» dedim.

Stajyer delikanlıya telefon edildi. Akşam üstü geldi. Uzun uzun anlatıldı. Fakat delikanlı inadına gerçekçi. Kısa kesti: «Araya katiyen politikacı sokmayın! Hocalar çok kızıyor! Politikacının getirdiği hastaya, bakılacaksa bile bakmıyorlar, madde bir... Madde iki: Öyle polikliniğe gitmek filan da olmaz!» -Gözünü kırptı-. «Önce ördekhaneden geçeceksiniz!» -İki parmağını birbirine sürterek para işareti yapıyordu-. «Ördekhaneden geçmek bütün sorunları çözer...»

Ben anlamadım: «Ne demek?» filan diyecektim. Arkadaşım anladı: «Kaç liradır acaba ördekhanelerin vizita ücreti?»

Stajyer delikanlı: «Valla kırk da alırlar, elli de!..» dedi. «Ama mademki ameliyat olunacak, yetmiş verin, yüz verin! O zaman yer de bulunur, yatak da... Hasta çok iyi bakılır... Şimdi zaman böyle. Ne demişler: "Zaman sana uymazsa, sen zamana uy!.." Uyacaksın...»

Bunları söyleyenin yaşı, taş çatlasa otuzdan fazla olamazdı. Ne kadar da rahat söylüyordu?..

Hastayı sağlam arkadaşıma teslim ettim. Stajyerden, kimin ördekhanesinden geçmek gerektiğini öğrenip gittiler. Gerçekten, iki gün sonra, bizim hasta, fakrü hal kâğıdı da sayılmak suretiyle hastaneye yatırıldı.

Ameliyatını da oldu.

Pazartesiler, perşembeler, hasta görme günleridir. Ben hiç birini aksatmadan gittim, hastamı gördüm. Hastane avlusu, eski zamanın miting alanları gibi kalabalık oluyordu. Köy, kasaba urbaları içinde, kadın erkek insanlar, içerde yatan hastalarını yoklamaya geliyorlardı.

Anadolu'da şoförler yollarda durup yolcu alırlar. Bunlara «ördek» denir. Ördeklerden alınan paralar, şoförlere kalır, patrona geçmez. Bunu düşündüm sık sık... Doktorlarımızın özel

gelir sağladığı «muayenehane»lere şimdi «ördekhane» diyorlardı. Bir zamanlar «dükkân» derlerdi. Değişmişti demek... Neyse...

Hastanede hiç boş yatak yoktu. Hatta üç yatak konacak odaya altı yatak sıkıştırılmıştı. Belki bir buçuk ay, her gidişimde, «Acaba bu yatanlar da "ördek" midir, hepsi de ördekhanelerden birer kere geçmişler midir?» diye düşündüm durdum. Öyleyse eğer, sonuç olarak şu çıkıyor ortaya: Ördeği bol bir ülkeyiz biz!..

Nisan 1960

KERPİÇ UZMANI

Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün yeni kurulduğu yıllar... İşler bir türlü yolunda gitmiyor. Ne yapalım, ne edelim? Habire düşünüp duruyorlar. Bir yabancı uzman getirtmeye karar veriyorlar. Zaten o günlerde her işimizde tıpkı şimdiki gibi bir yabancı uzman çalışıyor.

Nereden getirtelim yazancı uzmanı? Madencilikte ileri gitmiş, madenciliğin okulunu, üniversitesini kurmuş bir ülkeden. Diyelim ki, Belçika'dan. Yazıyorlar Belçika'ya: «Bize bir maden arama uzmanı...»

Düşünüyorlar: «Kimi gönderelim ki yüzümüzü ağartsın?»

Biri, ortaya bir fikir atıyor: «Üniversitemizin beş yıllık birincilerini tarıyalım. Birincilerin birincisini gönderelim.»

«Kabul mü?»

«Kabul.»

Beş yılın birincilerini çıkarıyorlar. Teker teker dosyalarına, notlarına bakıyorlar. Birincilerin birincisi belli oluyor.

«Kimdir bu adam?»

Hepsi şaşırıyor: «Bir Türk!»

Hayretler içinde kalıyorlar.

«Nerdedir bu Necdet? Acaba Türkler niçin Necdet'ten faydalanamazlar da bizden uzman isterler? Yoksa Necdet, Türkiye'ye dönmemiş mi?»

Maden aradıkları gibi arıyorlar Necdet'i. Yabancı üniversiteler, mezunlarının peşini bizdeki gibi bırakıvermezmiş. Yerini, yurdunu, işini, adresini, hep bilirlermiş. Yıllar yılı onlarla haberleşirlermiş... Bir de bakıyorlar ki, Necdet Türkiye'de değil mi? «Hayret!.. Hayret vallahi!..» diyorlar. «En iyi uzman ellerindeyken bizden uzman istiyorlar!..»

Profesörlerden biri hatırlıyor: «Mösyö Necdet, okulu bitirdiği yıl bizdeki bir şirket, kendisini alıkoymak istedi de

kalmadı: "Memleketimin bana ihtiyacı var!" dedi. Evet, iyi hatırlıyorum, Mösyö Necdet şimdi Türkiye'dedir!»

Araştırıp, adresini de buluyorlar: Hayretten dillerini temelli yutuyorlar. Mösyö Necdet, Türkiye'de, M.T.A. Enstitüsü'nde! Hemen bir mektup yazıyorlar: «Size, üniversitemizin beş yıl birincilerinin birincisini göndermek istedik. Bu birinci, bir Türktür. Ve kurumunuzda çalışmaktadır! Sizi tebrik ederiz! Kendisinden faydalanabilirsiniz...»

Mektup geliyor. Açıp okuyorlar. Okuyorlar ki, Necdet, genel evrak kaleminde memur!.. Belçika'dan döndüğü yıl, işlerin gidişine bakmış, beğenmemiş. Aklı sıra, «O öyle olmasa da, böyle olsa!..» yollu laflar etmiş. Ettirirler mi? Necdet, evrak kalemine sürülmüş...

Bu hikâyeyi, tıpkı bu anlattığım gibi, Ankara'nın büyük yapı şirketlerinden birinde çalışan Kaplamacı Necati Usta anlattı.

Son bütçe konuşmaları sırasında, Millî Eğitim Bakanı, kötü giden işlere bir çare bulmak üzere, Amerikalı birtakım uzmanlarla anlaştığını, bunların yakında yurdumuza geleceğini söyledi. Amerikalı uzmanlar, Bakan'a özel danışmanlık edeceklermiş.

M.T.A.'nın kuruluşundan bu yana, aradan bu kadar yıl geçti, demek hâlâ yabancı uzman kullanma merak ve ihtiyacındayız! Bütçe Komisyonu'nda görevli olanlardan başka, görüşmeleri dinlemeye gelen çok sayıdaki milletvekillerinden hiç biri, Bakan'a itiraz etmediğine göre, yabancı uzman getirtme görüşünü onlar da uygun bulmuşlardır.

Türkiye'de, eğitim işlerinin şimdiye kadar aksak gitmesi, kısa zamanda başarmak zorunda olduğumuz girişimlerin başarılamaması, yabancı uzman yokluğundan değildir. Bakanlıkta, şimdiye kadar, çeşit çeşit yabancı uzman çalıştırılmış, gezdirilmiş, tozdurulmuş, raporlar yazdırılmıştır. Hatta çok kere, paranın gittiğine de bakılmamış, uzmanların en iyisi getirilmiştir. Ama yabancı uzman ne derse desin, biz gene bildiğimizi okumuşuzdur. Uzmanın dedikleri yetkililerimizin işine gelmemiştir. Yetkililerimizin kendi bildiklerinden şaşma-

ması, bizde eski hastalıktır. Buna, son yıllarda biraz daha artan partizanların gayreti de katılmış, böylece, işler iyice karışmıştır. Ankara'nın imarı için bir plan çizen, sonra da danışman olarak çalıştırılan Jansen'in: «Silin, silin o planın altından benim imzamı!..» diye çekip gitmesinden tutun, son Eğitim Komisyonu Raporu'na kadar, uzmanların söyledikleri bizde heves edildiği kadar ciddiye alınmamıştır.

Sonra, yabancı uzman dediğiniz kim? Yukardaki hikâye açık açık anlatıyor. Belki M.T.A.'nın yeni kurulduğu yıllarda kendimizde yeteri kadar yoktu. Ama bugün bizim de ele gitmeyecek kadar uzmanımız vardır. Eğer yoksa ve biz, 30-35 Cumhuriyet yılında, bunu hâlâ sağlayamadıysak, okullarımızla, eğitim sistemimizle, öğretmen ve profesörlerimizle çok zavallı bir halde bulunuyoruz demektir...

Fransa'da öğrenimde bulunduğu sıralarda Arjantin hükümeti tarafından angaje edilmek istenen, fakat «Memleketimin ihtiyacı vardır» diye öneriyi geri çeviren, şimdi de Teknik Öğretim atelyelerinden birinde yerini bulmamış bir yapı taşı olarak çalıştırılan İhsan Beyle geçenlerde tanıştık. Sönmüş gitmişti zavallı!

Türlü bahanelerle üniversitelerimizden ve devlet örgütünden uzaklaştırdığımız bilgin kişiler, peşi peşine dışarıdan istek aldılar, gidip çalıştılar. Hâlâ çalışanlar da var. Bunlardan da önce, gene birer kulp takıp eziyet üstüne eziyet ederek meslekten ve memleketten soğuttuğumuz değerler de, İngiltere'de, Amerika'da, Fransa'da, üstlerine titrenilen birer uzman olarak, bize değil, durumları bizden daha iyi olan yabancılara faydalı olmaktadırlar. Ve daha niceleri...

Okumuşlar, yabanlara gitmişler, uyanmışlar, kendi alanlarında birer cevher olarak sivrilmişler, yurda dönmüşler. «O, öyle olmasın da böyle olsun» dedikleri zaman biz bunu ukalâlık sayıp, «Atın şunu!..» demiş, attırmışız. Bir de yabana gidip dönmeyenlere kızarız! Belki onların da yarı nedeni, bu: «Atın şunu başımdan!» anlayışıdır.

Yabana kaçırdığımız, yada içerde yanlış işe yerleştirdiklerimiz kadar da küstürdüklerimiz var. En tecrübeli ve en fay-

dalı olacakları çağda, bir köşeye çekilmek zorunda bıraktıklarımızı düşünelim. Bugün öğretmen diye çırpınıyoruz. Memlekete, en kısa zamanda, en çok sayıda, en iyi nitelikte öğretmen nasıl yetiştirilir, kısa zamanda bol sayıda okul nasıl yapılır? Bunların yolunu onlar bulmuşlardı. Biz, kendilerinden faydalanamadığımız gibi, getirdikleri tecrübeleri de beğenmedik. kullanmadık...

Millî eğitimde halimiz yıl yıldan kötüye gidiyor. On yıldan bu yana, işin girdisini çıktısını bilen, meslekten bir Bakanımız olmadı. İşte bugünkü de meslekten değil. Belki bu yüzden bir danışman uzmana ihtiyacı var. Fakat, Bakan'a lâzım olan uzman, içerde, kendimizde bulunmaz mı? Değerli olanın değerini bilmek şartıyle, kaç tanesi bulunur!.. Çalışanı küs tür, söyleyeni sustur, ondan sonra da yoksul ulusun dövizlerini döke döke, kalk da yabanlardan uzman getirt... Çok iyi!..

Bakanlıkta çalışan bir arkadaşım anlatmasa haberim olmazdı. Anlatayım da duyun: Amerikalı iki zat, iki yıldır, kimbilir ne kadar yüksek ücretlerle, bizde kerpiç uzmanı olarak çalıştırılıyormuş! Kerpiç evler gibi, kerpiç okullar yapmak mümkün mü, değil mi, bunu araştırıyormuşuz!..

Gülsen gülmeye gelmez, ağlasan faydası olmaz. Bizim köyümüz kerpiç, kentimiz kerpiç, kentimizin yüzde yetmişi kerpiç! İnsan hiç olmazsa kerpiç uzmanını yabancıdan getirtmez... İsterlerse kerpiç uzmanını biz onlara verebiliriz...

Şubat 1960

GÖRÜLEN LÜZUM ÜZERİNE

Kapının önünde, kocamış ahlat ağacına benzer iki odacı. «Müdür Bey içeride mi amcalar?» dedim.

Benim gibi yüzlercesi gelip geçmiş önlerinden. Kanıksamış bir halde yüzüme bakıp: «İçeride!» dediler.

«Meşgul mü?» dedim.

«Yok canım, gir!..» dediler.

Girdim: Camlı masanın başında, Büyük resmin altında saçı başı düzgün, orta yaşlı uzunca boylu bir adam, uslu uslu oturuyordu. Gösterişli bir hava içindeydi. Ak yüzü cam gibi parlıyordu.

Kendisini selâmladım. Adımı, soyadımı söyledim. Bir zaman işitmemiş gibi durdu. Sonra başını kaldırıp, «Buyurun, bir şey mi istiyorsunuz?» dedi. Yeniden adımı söyledim, «Haa; tamam, tamam kardeşim!» dedi. «Anladım! Sizin için iki gün önce bir yazı geldi. Evet, evet, evet!..»

Söylemek ayıp olmasın, işime düşkünümdür. Trenden iner inmez koşup gelmiştim. Görülen lüzum üzerine buraya çağırıldığım için, belki çok «lüzumlu» bir işin başına geçeceğim, dinlenip, temizlenip ondan sonra gideyim dersem, yurttaşların işleri aksar, zarar görürler, dedim.

«Sizin branşınız nedir, kardeşim?»

«Türkçe öğretmenliğidir, efendim!»

«Yani edebiyatçısınız?»

Başımı sallayıp: «Öyle gibi...» dedim.

Elini hayretten kaz ayağı gibi açtı, gözlerini büyüttü: «Güzel ama be kardeşim,» dedi, «bizim işlerimiz tamamıyle teknik, tamamıyle ayrı işlerdir: edebiyatla filan bir ilgimiz yoktur bizim be kardeşim!..»

«Olması lâzım efendim, lâzım ki...»

«Yok efendim, biz yapı işleriyle, yani inşaat işleriyle, evet,

şu bildiğimiz inşaat işleriyle uğraşırız, anlatabiliyor muyum? Edebiyatla ne ilgimiz olur?»

«İlginiz olmasa lüzum görülmezdi efendim. Yüksek Bakanlık, belki bundan böyle, yapı işlerini de edebiyatlı bir biçimde yürütmek düşüncesindedir!»

«Yok canım, yok be kardeşim, yok! Bir münasebeti yok! O ayrıı, bu ayrı...»

Sesimi çıkarmadım.

«Evli misiniz?»

«Evliyim...»

«Ankara'da eviniz var mı?»

«Hayır.»

«Ev tuttunuz mu?»

«Hayır.»

«Ailenizi getirdiniz mi?»

«Hayır.»

«Öyleyse bakın kardeşim, biz sizi göreve başlatalım; evet başlatalım. Sonra siz gidin, ev arayın; ara sıra uğrayıp bir görünün, sonra gene arayın. Ankara'da ev bulmak epey sürer. Bulduktan sonra biz size resmen izin verelim, gidin, ailenizi getirin. O zamana kadar da felek ne gösterir bakalım.»

Göreve başlamak deyince ben, yapı işlerinde, kazma kürek işe girişeceğimi sanıyordum. Müdürüm, zile bastı, bir memur çağırttı: «Beyi göreve başlatın!» dedi.

Götürdüler beni. Birtakım kâğıtlar çıkardılar, birtakım sorular sordular; yazdılar çizdiler; bir de imza attırdılar. «Tamam!» dediler. «Göreve başladınız!»

Sonradan anlıyorum ki, burada, bundan böyle yapacağım işler, hep kâğıt üzerinde olacak...

Memur:

«Tamam kardeşim, şimdi gidip evinizi arayın!» dedi.

Ankara'yı sokak sokak, kapı kapı, taramaya başladım.

Gidiyor geliyor, arada bir uğrayıp görünüyordum.

Memur arkadaşlar, bana iş gösteremedikleri için sıkılıyorlardı. Genişçe bir odada, altı yedi kadar memur vardı. Sabah gelip oturuyorlar, akşam kalkıp gidiyorlardı. İlk gördüğümde

biri, başını elleri arasına almış uyuyor; bayan olan biri de, yakasının altından geçirerek boynuna gizlediği ipi kocaman yazı makinesinin ardına çekmiş, örüyordu. Bir tanesi, odada, her nasılsa arta kalmış bir boşluğa, benim için yeni bir masa koymaktan, masayı donatmaktan söz ediyordu. Bir tanesi de, kesin olarak yer bulunamayacağını söylüyordu.

Ankara'da ev bulmak gerçekten uzun iş! Bir günde, beş günde olacak değil. İster istemez bunu arkadaşlara «havale» ederek daireye geldim. Gez gez gez, utanıyordum.

«Ev bulabildiniz mi?»

«Arkadaşlar bulacaklar.»

«Git kardeşim, git kendin ara!.. El, elin ineğini türkü çağırarak arar; kendin ara evini...»

«İş ne olacak?»

«Canım, iş olup daaa, görüyorsun işte!..»

«Beyefendi, tâ Şavşat'tan geldim. Telgrafla çağırdılar!..»

Böyle konuşurken, pat kapı açıldı. Bir odacı girdi.

Beni, yukarıda daha büyük bir müdür istiyormuş. «Evraklarını alıp gelsin!» diyormuş.

Gittim. Selâmladım.

«Kardeşim,» dedi müdür, «sizi oradan alıp yayın işlerinde çalıştıracağız. Kendi sahanızda... Böylesi daha uygun. Sizden istifade edelim...»

Şimdiye kadar hiç gazete, dergi çıkarmadım. Nasıl yayın yapılır, bilmem. Kendi başıma, tek formalık bir broşür bile bastırmadım. Neyse; biz, «ulülemre itaat» görgüsü aldık. Gökten ne yağarsa kabul ediyoruz. «Peki!» dedim.

Yeni bir oda gösterdiler. Odada iki arkadaş çalışıyor. Yeni bir masa ısmarlandı. Masa yapılmakta olsun, ben gene ev aradım. Buldum. Yerleştim. Masam da yapıldı; geldim, oturdum.

Gıcır gıcır bir masa, yazı takımları, koltuk, zil... Hemen söyleyim ki, pek öyle bir işim yok. Yaptıklarımın da lüzumlu şeyler olduğuna inanmıyorum. Ayrıca, lüzumlu işler düşünüp önermek diye bir şey de gelmiyor içimden. Bulunduğum çevrede, böyle önerilerin iyi karşılanacağını sanmıyorum.

Odada üç kişiyiz. Üçümüz de öğretmeniz. Benden önce-

kiler, orta, lise birtakım okullarda, birtakım işlerde çalışmışlar, müdürlük yapmışlar. Ben de uzak bir kasabada, altı sınıfta toplanmış 350 kadar öğrenciye Türkçe dersi göstermişim. Burada üçümüzün gördüğü iş, lise mezunu bir yazıcı tarafından rahat rahat görülebilir. Bu yüzden üçümüz de üzülüyor, sıkılıyoruz.

Örneğin ben, akşamlara kadar kâğıtlara gelişigüzel bir şeyler çizip, resimler yapıp sepete atıyordum. Sık sık da konuk geliyor. Oturup çay içiyoruz. Dere tepe konuşup zaman geçiriyoruz. Biri giderse öbürü geliyor... Onlarınki, benimki...

Ankara'da hemen hemen her daire, böyle memur dolu. Bizim Bakanlığın koridorundan bir zamanlar dört kişi yanyana rahatça yürüyebilirdi. Şimdi tek kişi zor yürüyor. Evrak dolapları, odalardan dışarılara taşmış! Habire de taşıyor. Odalar hep memur! Memur memur memur!..

Memur çok olunca işlerin daha çabuk görüleceğini sanıyorsanız, aldanıyorsunuz. Çok memurlu yerlerde işler daha fazla uzuyor. Ben, şu son yer değiştirme işimden dolayı, iki aylık paramı kendi elimle almak zorunda kaldım. Aman ne zorluklar çektim! Gittim geldim, yazdırdım çizdirdim; kadromu «tenkis» ettirdim; kadrom Divan'a gitti, Divan'dan geldi; uydu uymadı, tam bir buçuk ay uğraştım! Şavşat'ta, çok çok üç saatte olurdu bu iş. Aslında üç saat bile fazla. Ankara'da bordroyu müsteşar imzalıyor! Hesap edin! Maaş bordrosuyla müsteşarın ne ilgisi olur?..

Parayı merkez saymanlığından alacağım; Maliye Bakanlığının altındaki yere gittim: Amanın ne evrak, ne evrak, ne evrak! Şavşat'ta Mal Müdürünün inceleyip imzaladığı evrakı, burada tam yedi kişi elden geçirdi de paramı ondan sonra alabildim ve hayretler içinde kaldım: Bekle, bekle, bekle; ayaklarıma sarı sular indi! Maliye Bakanlığının altındaki yerin havası da o kadar bozuk ki! Bayan memurların yüzleri kırışmış; kocamışlar...

Neden karikatürlerimizde ikide bir kaplumbağa resmi çizilir? Neden kırtasiyecilik üstüne gülünç fıkralar düzülür? Nedenini şimdi anlıyorum. Bizim Başkentimizde işleri yürüten

makine paslanmıştır. Çark çok yavaş, çok güç, çok güçlükle dönmektedir. İnanmayan, bir tek aylığını kendi eliyle, kendisi almaya kalkar, anlar. Bir işini kovalar, anlar.

Kırtasiyecilik derdini, mizah dergilerinden kurtarıp, daha sıkı bir şekilde ele almak ve bir çaresine bakmak gerekiyor. Bunu yapmazsak, yapamazsak, benim umudum yok, Türkiye' de işler ilerlemez. Oluru, olanağı yok!..

Bana, «görülen lüzum» dediler. İşte size anlattım: Ne lüzum, ne bir şey! Bir dilekçe verip sordum: «Lüzum değil, her halde bir neden var, nedeni bildirin.» dedim. Dilekçem, alt kattaki evrak bürosundan üst kata tam bir haftada çıktı. Bir hafta sonra gazeteler dilekçemi yazdılar, bu sefer de: «Bakanlığın haberi olmadan Basının nasıl haberi oluyor?» diye kızdılar. Basına geçmese daha da haberleri olmayacakmış demek! O, ötekine havale etti, öteki berikine yıktı; kovalaya kovalaya tam otuz günde cevap alabildim! Ve Başkentte! Bir de Tunceli'de olduğumu, kovalayamadığımı düşünün...

Gelen cevap da bir işe yarasa! «Neden yok, lüzum var» diyorlar. Yeniden bir dilekçe verip soruyorum: «Lüzum yok işte, oturup duruyorum; neden nedir?»

Verdim bir dilekçe daha...

Bakalım buna kaç günde cevap alacağım? (*) Tuhaf kaçmayacağını bilsem, dilekçeme bir kaplumbağa resmi çizeceğim. Çünkü çok hayret ediyorum. Gördüklerimi kafam almıyor...

Ocak 1960

(*) Dilekçeme cevap vermediler. Bu yazım gazetede yayınlanınca beni Bakanlık emrine aldılar. Kökünden bozuk işleri böylelikle düzelteceklerini sandılar. Eeeeh!..

SAĞLIK OLSUN

Bütün işlerimiz temelinden bozuk ama, şimdi sadece eğitim işlerimizin bugünkü halini bir gözden geçirelim:

Özet olarak, ilkokuldan üniversiteye kadar, öğretmen ve bina bakımından sıkıntıdayız. Eldeki binalardan faydalanmak, sayısı seksen bini bulan öğretmeni çalıştırmak, genel olarak eğitim işlerimizi yürütmek ve yönetmek bakımından bir dünya yanlışlık yapıyoruz.

Son yıllarda basında ve politika çevrelerinde eğitim konularının sık sık ele alınması, davayı, kamuoyunun iyice benimsediğini gösterir. Bugün, «Baraj, yol, fabrika yapalım. Memleketimiz ekonomik yönden bir kalkınsın da, eğitim işlerini ondan sonra yoluna koyalım!» diyenlere hepimiz inanmıyoruz. Kamuoyu, iyice anlıyor ki, ekonomik işlerimizi yoluna korken, onunla birlikte eğitim işlerimizi de yoluna koymak zorundayız. Bunlar, bir bünyenin birbirinden ayrı düşünülemeyecek iki yanıdır. % 60'dan fazla insanımızın okumaz yazmaz ve bilmez olduğu bir zamanda böyle bir politikanın taraflısı olmak uygun olmaz. Halk arasında çok söylenen bir atasözü, bu konuda bize ışık olabilir: «Baş kalkınmayınca kıç kalkınmaz!»

On yedi bin kadar köyümüzün okulsuzluğu, okullu köylerin de epeycesinin öğretmensizliği, kabul edilmiş bir gerçektir. Bu gerçeği, B.M.M.'ndeki son eğitim görüşmelerinde, sayıları ucundan kıyısından kırparak da olsa, Millî Eğitim Bakanı da söyledi. Okul yapmak için köylünün beden gücünden faydalanmak fikri, bir zamanlar çok kötülenmişti. Bu yüzden, kanunlarımızdaki «iş hizmet» yükü de kaldırılmıştı. Halbuki on yıldan bu yana, köylere ve şehirlere, okul yapımı için ayrılan ödenek, gülünç denecek kadar azdır. Bütçenin aslan payından daha büyük bir bölümünü savunma işlerine ayıran bir devletin, okul yapımına daha fazla para ayırması da zordur. Konuk devlet başkanları için yapılan aşırı ağırlama masrafla-

riyle, açma ve temel atma törenlerinde yapılan görülmemiş masrafları kısarak, belki okul yapımı için ayırdığımız ödeneği biraz daha çoğaltmak mümkün olur. Fakat gene de yeter parayı bulmuş sayılmayız. Son yıllarda, bazı valiler, merkezin görmez yanına getirerek, okul yapımında köylüden taş, kum ve işçi yardımı sağlamış, böylece, fazladan birkaç okul daha yapabilmişlerdir. Biz, bugün durmadan çalışan dünyada «Bey» bir ulus değiliz. Ayağımızı uzatıp yatmamıza yetecek derecede mirasa da konmadık. Birçok işler gibi okullarımızı da çalışarak, devletle el ele vererek, kendimiz yapmak zorundayız. Er geç bu yola döneceğiz. Devlet belki çivi, çimento verecek, fakat öbür işleri halk kendisi yapacaktır. Köyde ve şehirde camiyi nasıl yapıyorsa okulu da öyle yapacaktır. Eğitim konusunda devlete düşen daha ağır işler vardır. Öğretmen yetiştirme, bunlardan biridir.

İlk iş; öğretmensizlikten kapalı okulları açmak, vekil öğretmenlerin elindeki okulları kurtarmaktır. Sonra da, yarın pek fazla artacak olan öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek için, şimdiden gerekli tedbirleri almamız lâzım gelir. Öğrenim çağında olup da okuyamayan, gerilikten, karanlıktan, sömürülmekten, üfürükten, muskadan, hacıdan hocadan, şeyhten kurtulamayan bir milyondan çok fazla köy çocuğunu kendi kaderlerine bırakmak, her şeyden önce, demokratik devlet anlayışına uymaz. Çarçur ettiğimiz eski Köy Enstitüleriyle birlikte bugün 52 İlköğretmen Okulumuz var. Yeni açılan birkaç okul da buna dahildir. Eskiden bunların birinden yılda 120-130 öğretmen çıkardı. Şimdi aynı okuldan sadece 35 öğretmen çıkıyor. Böylece 52 öğretmen okulu, 21 enstitünün çıkardığı kadar öğretmen çıkaramıyor. «Kalite, kalite!» derken, sayıyı bu kadar düşürmemek gerekirdi. Yiğitlik, hem sayıyı, hem kaliteyi bir arada yükseltmektir. Bunu başararak övünmek daha haklı olurdu. Öğretmen okuluna çok az öğrenci alıyoruz. İlkokulu bitiren köy çocukları gidecek okul bulamadığı için «hafız mektebi»ne, şuraya buraya sokuluyor. Yılda 35 öğrenci alacak öğretmen okuluna baş vuran çocuk sayısı, 1300-1500! (*) Öğ-

(*) Sonradan arttı, 5000'e çıktı bunlar

retmen okullarındaki yetiştirme anlayışımız da bozulmuştur. Denenmiş iyi yolları bırakmak, «Benim dediğim doğrudur!» inadından başka bir şey değildir.

Köylerde devam işleri de gevşemiştir. Öğretmenler, çocuk babalarıyle parti ileri gelenleri arasında şaşırmış durumdadırlar. Köy öğretmeni desteksiz bırakılmıştır. Hepimizi ilgilendiren eğitim savaşında tek başına kalmıştır. Eğitmenler ihmal edilmiştir. Kızların devamı ise, başlı başına bir derttir. Kız çocuklarının okutulması davası, şehirlerde bile eksik yürütülmektedir. Çoğunlukla okula, okumaya taraflı olan Türk köylüsü, kızların okuması işinde biraz yavaş düşünmektedir. Biz, uygarlık savaşından yüz akıyle çıkabilmek için, bazı babaları zorlayacağız. Bu konuda, gelecek seçimin oyları uğruna «ödün» verecek halde değiliz. Olmamalıyız. Türkiye'de kadın nüfusu: % 50,2. Yarıdan çok!.. Rasgele bir okula varıp baktığınız zaman, kızların erkeklerden fazla, hiç değilse eşit olmaları gerekir. Halbuki değil. Beyşehir'in Selki köyünde, son ders yılındaki durum: 129 erkek, 36 kız!.. Devlet, kanunlarla «mecburî ve meccanî» olan ilköğretimi, kıza, erkeğe, aynı oranda uygulamakla görevlidir. İlkokulu okuyabilen köy kızlarının sonraki okullara gidip okuması da, ele alınmamış bir dava olarak yatmaktadır. Buna ne zaman el atacağımız hiç belli değil!..

Ortaokul ve lise trajedisi de devam ediyor. Ortaöğretimde öğretmen sıkıntısı çok yüksek. Boş geçen, yada ehil olmayan elemanlarla doldurulan ders sayısı korkunç! Birçok okullar, tek öğretmen yada tek müdürle çalışıyor. Ayrıca, ortaokul ve liselerde okuyan köy çocukları için de tedbir alınmamıştır. Yavrular perişandır. Bakanları çekenleri yok gibidir. Yemekleri, yatmaları, derse çalışmaları düzensizdir. Ortaöğretimde verimin büyük ölçüde düşmesinin bir nedeni de budur.

Ortaöğretime bol sayıda öğretmen yetiştirme işi, hâlâ ehlini bekliyor. Liselerin bir iki dershanesinde, bir iki lise öğretmeniyle açılan Orta ve Yüksek Öğretmen Okulları, bu derdin esaslı çaresi değildir...

Türk eğitiminde, ilkte, ortada, lisede öğrenci sayısı artmaktadır. İlkokuldan çıkanlar orta, ortadan çıkanlar lise, li-

seden çıkanlar da üniversite istiyor. Bunlar, öğretim kadrosu, bina ve ders araçları bakımından uzun hazırlıklar gerektiren yatırımlar olarak anlaşılmalıdır. Açmak şerefi bir iktidara nasip olmayabilir. Fakat hazırlamak da bir hizmettir. Her türlü öğretim basamağında çok bol öğrenci bulunduran Karadeniz bölgesi için, Doğu için, Güneydoğu için şimdiden birer üniversite düşünmek ve hazırlamak lâzımdır.

Öğretmenlik mesleğini çekici hale getirmek de yapılacak işler arasındadır. Öğretmenin emeğini değerlendirmek, onu «muhanete muhtaç» etmemek; atanmalarında, yer değiştirmelerinde, yükselmelerinde, cezalandırılmalarında, haksever ve haksayar davranmak, Bakanlığın uymak zorunda olduğu ölçülerdendir. Bakanlık ileri gelenleri, bugün, bir öğretmenin işini görürken, filan kademeden bir politikacının kartını, telefonunu, öğretmenin anlatmasından daha değerli saymaktadır. Bunun örneği, hepimizi bıktıracak kadar çoktur.

Uzatmayalım, bunlar, benim iki yıldır Eğitim üstüne yazdığım yazıların eksik bir özetidir. Görevi, bu dertlere bir çare bulmak olan Bakanlık, maalesef, aşırı bir kırtasiyeciliğe boğulmuştur. Kırtasiyecilikten daha acısı, bunları söyleyenlere ve yazanlara karşı, sindirici bir yol tutulmuş olmasıdır. Konya'dakini Van'a, Isparta'dakini Yozgat'a, Sapanca'dakini Şiirt'e, Kayseri'dekini Çanakkale'ye fırlatmıştır. Nakil, «idarî» bir işlem olmaktan çıkıp, bir ceza aracı haline getirilmiştir. Memleketin öğretmen diye inlediği ve emekli memurlardan bile medet umduğu bir zamanda, benim de «Bakanlık emri»ne alınarak hizmet imkânımı kaybetmeme neden, bunları yazmış olmamdır. Halbuki, gerçekleri söyleyene saldırmak yanlıştır. Gerçeklere saldırmak daha doğrudur. Bir insan, gerçeği söyleyeni yıkmakla, gerçeğin kendisini yıkmış sayılmaz...

Eğitim işlerimizin öteki işlerimiz kadar önemli olduğu, aksayan yanların kısa zamanda düzeltilmesi gerektiği, bir gün mutlaka anlaşılacaktır. Biz, yolda belde, köyde şehirde; yazarak; karşımızdaki bir kişi de olsa konuşarak; bunları anlatmaya çalışacağız. Bütün ulusların uyanışı, aydınların ödevle-

rini bu şekilde yapmaları suretiyle sağlanmıştır. Öğretici olarak hizmet olanağımız elimizden alınabilir. Sağlık olsun!.. Memleketin her alanda hizmete ihtiyacı vardır. Son çıkan «*Yeni Ufuklar*» dergisinden okudum: «Yaşam savaşında beni öldüremeyen her şey, gücümü artırır.»

Şubat 1960

Türkiye'nin uzak köşelerinden birinde, Şavşat'ta bir tepe vardır. Adı «Efkâr Tepesi» dir. Bu tepeden bakınca bütün Türkiye resim gibi insanın önüne serilir. Bir yan alabildiğine yeşil, yeşil, yeşil!.. Bir yan, bilemeyeceğiniz kadar yoksul ve geri. Varlıklar içinde yokluk, olanaklar içinde kısır kısır döngüler... Korkunç bir çelişkidir bu!..

Fakir Baykurt bu kitabı Şavşat'ta bulunduğu sıralarda yazmıştır.

Fiyatı 15 Lira